

ปกตินกศิลป์วัฒนธรรม เล่ม ๒๘ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กรมศิลปากร พิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๖๕

ปัทมกสิปวัฒนธรรม เล่ม ๒๘
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กรมศิลปากร พิมพ์เผยแพร่
พุทธศักราช ๒๕๖๕

ปกิณกศิลป์วัฒนธรรม เล่ม ๒๘ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พิมพ์ครั้งแรก ๒,๐๐๐ เล่ม พุทธศักราช ๒๕๖๕
ลิขสิทธิ์ของกรมศิลปากร

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ปกิณกศิลป์วัฒนธรรม เล่ม ๒๘ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.-- กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
กรมศิลปากร, 2565.
272 หน้า.

1. วัด--พระนครศรีอยุธยา. 2. พระนครศรีอยุธยา--ความเป็นอยู่และประเพณี. I. ชื่อเรื่อง.

294.3135

ISBN 978-616-283-654-1

ที่ปรึกษา

อธิบดีกรมศิลปากร
รองอธิบดีกรมศิลปากร
รองอธิบดีกรมศิลปากร
รองอธิบดีกรมศิลปากร
ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา

นายกิตติพันธ์ พานสุวรรณ
นายสถาพร เทียงธรรม
นางรักชนก โคจรานนท์
นายบพิตร วิทยาวิโรจน์
นางสาวศิริรัตน์ ทวีทรัพย์
นางสาวสุกัญญา เบาเนิด

ผู้ตรวจพิจารณาต้นฉบับ

นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ

นักอักษรศาสตร์ทรงคุณวุฒิ
ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านอักษรศาสตร์
(ภาษา เอกสาร และหนังสือ)

ค้นคว้าเรียบเรียงและบรรณาธิการ

นางสาวฉัตรภรณ์ จินดาเดช
นายภูวนารถ สังข์เงิน
นายทัตพล พูลสุวรรณ
นายธนากรณ์ มณีกุล
นางสาววิไลวรรณ อยู่ทองจ้อย
นางสาวชญาดา สุวัชรชูพันธุ์
นางสาวอลิสา ขาวพลับ
นางสาววิณา บุญเชื้อ

นายชญาณิน นัยสินธุ์
นางสาวรุ่งนภา สงวนศักดิ์ศรี
นางสาวพลอยชมพู ยามะเพ้วน
นางสาวกมลพรรณ บุญสุทธิ์
นายศุทธิภพ จันทราภาขจี
นายวีระศักดิ์ แสนสะอาด
นางสาวญาณินท์ ช้างหล้า

ภาพประกอบ

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ
สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา
นายนาวิ พงษ์กาญจนะ กลุ่มเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สำนักบริหารกลาง

ศิลปกรรม

นางสาวกัญชลิตา โมรราราชกุล

ออกแบบและพิมพ์ที่

บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
๓๗๖ ถนนชัยพฤกษ์ แขวงตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๕๒๒ ๙๐๐๐
โทรสาร ๐ ๒๕๓๓ ๒๗๔๒
Website : <https://www.amarin.co.th>
E-mail : aprint@amarin.co.th

คำนำ

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าพระกฐินแก่กรมศิลปากรให้นำไปทอดถวาย ณ พระอารามหลวง ในช่วงกาลกฐินเป็นประจำทุกปี เพื่ออุปัถม์และสืบทอดพระพุทธศาสนา ปีนี้กรมศิลปากร ได้รับพระราชทานผ้าพระกฐินพระราชทานไปทอดถวาย ณ วัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในวันเสาร์ที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เนื่องในวาระดังกล่าว กรมศิลปากรได้จัดพิมพ์หนังสือปกิณกศิลป์วัฒนธรรมตั้งแต่ พุทธศักราช ๒๕๓๘ สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยมุ่งหวังให้เป็นหนังสือที่ระลึกในโอกาสที่ กรมศิลปากรนำผ้าพระกฐินพระราชทานไปทอดถวาย ณ พระอารามนั้น ๆ และเป็นวิทยาทาน แก่สาธารณชนผู้ร่วมกิจกรรมกับกรมศิลปากร การจัดพิมพ์ในพุทธศักราช ๒๕๖๕ นี้ นับเป็น เล่มที่ ๒๘ มีเนื้อหาว่าด้วยความเป็นมาของวัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร ประวัติศาสตร์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สถานที่สำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่มีความหลากหลาย ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนภารกิจของกรมศิลปากรในเขตพื้นที่จังหวัด พระนครศรีอยุธยา

กรมศิลปากรได้มอบหมายให้สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ โดยกลุ่มจาริต ประเพณี ศึกษาค้นคว้า สำรวจพื้นที่ภาคสนาม เพื่อเรียบเรียงข้อมูลจัดทำต้นฉบับและจัดพิมพ์ หนังสือปกิณกศิลป์วัฒนธรรม เล่ม ๒๘ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการดำเนินงานในครั้ง นี้ได้รับความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายอย่างยิ่ง ได้แก่ พระครูวิชาญธรรมโชติ รักษาการ เจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา บาทหลวงวรยุทธ กิจบำรุง เจ้าอาวาสวัดนักบุญยอแซฟ สำนักงานวัดนักบุญยอแซฟ ชุมชนบ้านญวนเกาะใหญ่ วัดพระคริสต์ประจักษ์ กลุ่มจักสาน ปลาตะเพียนโบราณ ชุมชนภูเขาทอง โรงงานทำอิฐ และชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ และอำนวยความสะดวกในการจัดทำหนังสือครั้งนี้จนสำเร็จ ลุล่วงตามวัตถุประสงค์ จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

กรมศิลปากรหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือปกิณกศิลป์วัฒนธรรม เล่ม ๒๘ จังหวัด พระนครศรีอยุธยา จะอำนวยความสะดวกทางวิชาการแก่ผู้ที่ได้รับหนังสือเป็นอภินันทนาการ รวมทั้งผู้ที่สนใจศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปวัฒนธรรม โดยทั่วกัน

(นายกิตติพันธ์ พานสุวรรณ)
อธิบดีกรมศิลปากร

สารบัญ

คำนำ	๓
ประมวลภาพงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทานของกรมศิลปากร ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๔ ณ วัดอัมพวันเจติยาราม วรวิหาร อำเภออัมพวัน จังหวัดสมุทรสงคราม วันเสาร์ที่ ๑๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๖๔	๕
วัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร	๑๕
ข้อมูลทั่วไป	๑๗
ศาสนสถานและโบราณสถานที่สำคัญภายในวัดชุมพลนิกายาราม	๒๓
พระครูวิชาญธรรมโชติ รักษาการเจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร	๒๖
สังเขปข้อมูลพื้นฐานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๖๔
อยุธยาขลุ่ยแล้ว : ว่าด้วยประวัติศาสตร์การสร้างวาทกรรมเสียกรุงสมัยกรุงเทพ	๗๗
วาทกรรมเสียกรุง : บทสนทนาอันไม่รู้จบระหว่างปัจจุบันกับอดีต	๘๐
“กรุงแตก” กับการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ของชนชั้นนำใหม่	๘๓
“กรุงแตก” กับการสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์	๘๘
“กรุงแตก” กับบริบทการเมืองไทยภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ - ๒๕๑๙	๙๕
“กรุงแตก” กับอำนาจแห่งระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์	๑๐๑
บทสรุป	๑๐๘
ชุมชนนวนอยุธยา : อ่านอดีต พินิจปัจจุบัน	๑๑๖
ชุมชนนวนในสมัยอยุธยา	๑๑๘
จากชุมชนนวนบ้านสามเสนสู่การฟื้นฟูชุมชนนวนอยุธยา	๑๑๙
ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวิถีชีวิต	๑๒๒
ชุมชนนวนอยุธยาในปัจจุบัน	๑๒๔
เรื่องของอิฐแดงโบราณที่เมืองกรุงเก่า	๑๓๕
อิฐแดงโบราณในอดีต	๑๓๗
กว่าจะเป็นอิฐแดงโบราณ	๑๓๘
ความแตกต่างอิฐแดงเผาแกลบ - เผาฟืน	๑๔๓
อิฐแดงโบราณในปัจจุบัน	๑๔๕

หัตถกรรมท้องถิ่น “ปลาตะเพียนใบลาน” ความผูกพันระหว่างคนกับสายน้ำ	๑๕๐
ปลาตะเพียนในบริบททางประวัติศาสตร์	๑๕๒
ความเป็นมาของการจักสานปลาตะเพียนใบลาน	๑๕๓
คติความเชื่อเกี่ยวกับปลาตะเพียนใบลาน	๑๕๕
การสานปลาตะเพียนใบลาน	๑๕๗
ปลาตะเพียนใบลานในบริบทร่วมสมัย	๑๖๒

สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา กับการศึกษาและการอนุรักษ์	๑๖๗
โบราณสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	
ประวัติและพัฒนาการ	๑๖๘
อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๑๗๔
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา	๑๘๐
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม	๑๘๕

โบราณสถานสำคัญในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑๙๒
--	-----

ทำเนียบโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ	๒๓๖
ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	

ภาคผนวก	๒๔๓
ภาคผนวก ๑ รายชื่อพระอารามหลวงที่กรมศิลปากรนำผ้าพระกฐินพระราชทานไปทอดถวาย พุทธศักราช ๒๔๗๗ - ๒๕๖๕	๒๔๔
ภาคผนวก ๒ หนังสือกรมศิลปากร ที่ วธ ๐๔๐๑/๘๗ ลงวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๖๕ เรื่อง ขอรับพระราชทานผ้าพระกฐินประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕	๒๔๙
ภาคผนวก ๓ ประกาศกรมศิลปากร เรื่อง กำหนดการถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน กรมศิลปากร ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕	๒๕๔
ภาคผนวก ๔ คำสั่งกรมศิลปากร ที่ ๖๑๒/๒๕๖๕ เรื่อง ปรับปรุงคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการจัดงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน กรมศิลปากร ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕	๒๕๖
ภาคผนวก ๕ กำหนดการพิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน กรมศิลปากร ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕	๒๗๐

ภาพจิตรกรรมฝาผนังแสดงพระราชสัญลักษณ์ในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช เหนือซุ้มเรือนแก้ว เบื้องหลังพระประธานภายในพระอุโบสถ วัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร

พระราชสัญลักษณ์ในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช ประดิษฐาน ณ หน้าบันพระอุโบสถ วัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร

พระราชสัญลักษณ์ในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช ประดิษฐาน ณ หน้าบันพระวิหาร วัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร

ประมวลภาพ
งานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน
ของกรมศิลปากร
ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๔
ณ วัดอัมพวันเจติยาราม วรวิหาร
อำเภออัมพวัน จังหวัดสมุทรสงคราม
วันเสาร์ที่ ๑๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๖๔

ผ้าพระกลืนพระราชทานที่กรมศิลปากรนำไปทอดถวาย ณ วัดอัมพวันเจติยาราม วรวิหาร

อธิบดีกรมศิลปากร (นายกิตติพันธ์ พานสุวรรณ) ถวายราชสักการะพระบรมราชานุสาวรีย์
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

อธิบดีกรมศิลปากร (นายกิตติพันธ์ พานสุวรรณ) ถวายราชสักการะเบื้องหน้าพระบรมฉายาลักษณ์
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

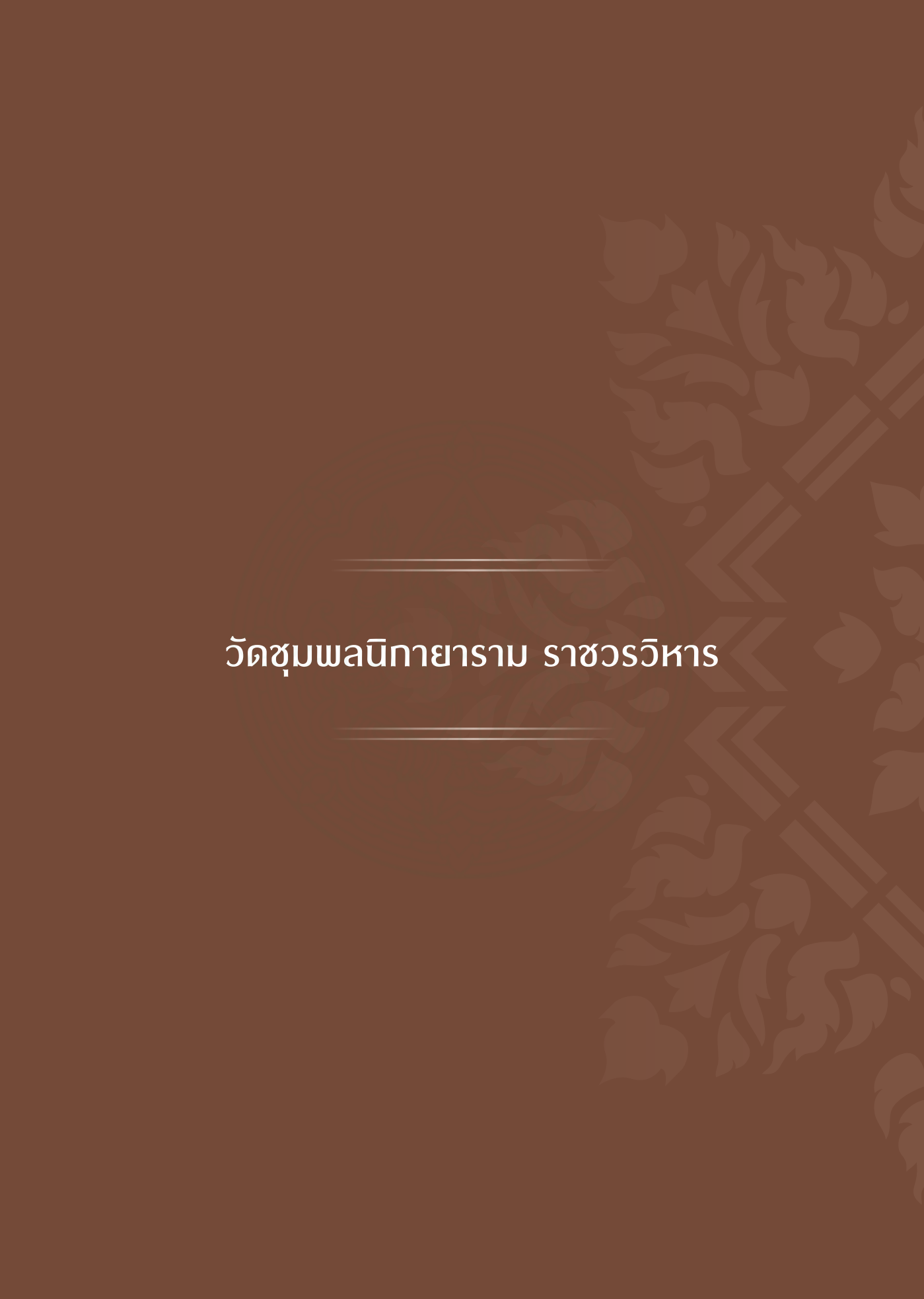
อธิบดีกรมศิลปากร (นายกิตติพันธ์ พานสุวรรณ) เชิญผ้าพระกฐินพระราชทานไปทอดถวาย
ณ วัดอัมพวันเจติยาราม วรวิหาร

อธิบดีกรมศิลปากร (นายกิตติพันธ์ พานสุวรรณ) เชิญผ้าพระกฐินพระราชทานไปทอดถวาย ณ วัดอัมพวันเจติยาราม วรวิหาร

คณะสงฆ์วัดอัมพวันเจติยาราม วรวิหาร พิจารณาผ้าพระกฐินพระราชทานที่กรมศิลปากรนำไปทอดถวาย

วัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร

พระครูวิชาญธรรมโชติ น.ธ.เอก (พิชาชาญ ธมฺมโชโต)
รักษาการเจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร เจ้าคณะตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร*

ข้อมูลทั่วไป

วัดชุมพลนิกายาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่เลขที่ ๗๓ หมู่ที่ ๔ ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีเนื้อที่ทั้งสิ้น ๙ ไร่ ๑ งาน นอกจากนี้ยังมีที่ดินธรณีสงฆ์ให้ประชาชนเช่าทำเกษตรกรรม (ที่นา) ๑๗๗ ไร่ ปัจจุบันมีพระครูวิชาญธรรมโชติ (พิชาชาญ ธรรมโชโต) เป็นผู้รักษาการเจ้าอาวาส วัดชุมพลนิกายาราม มีพระสงฆ์จำพรรษาทั้งสิ้น ๓๐ รูป สามเณร ๕ รูป ภายในวัดยังเป็นที่ตั้งของโรงเรียนวัดชุมพลนิกายาราม ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นสถานศึกษาระดับประถมศึกษา สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ มีนักเรียนทั้งสิ้น ๗๖๔ คน ครู ๕๕ คน (ข้อมูล ณ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๕)

วัดชุมพลนิกายาราม มีอาณาบริเวณ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดคลองบ้านเลนและคลองในเกาะ
ทิศใต้	ติดพระราชวังบางปะอิน
ทิศตะวันออก	ติดคลองบ้านเลน
ทิศตะวันตก	ติดคลองในเกาะ

* นายภูวนารถ สังข์เงิน นักอักษรศาสตร์ชำนาญการ กลุ่มจารีตประเพณี สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ ค้นคว้าเรียบเรียง

ตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ของวัดชุมพลนิกายารามในแผนที่ทหารจังหวัดปทุมธานี
มาตราส่วน ๑ : ๕๐,๐๐๐ ระวาง 5137 III ลำดับชุด L7018 พิมพ์ครั้งที่ ๑ - RTSD

เส้นรุ้งที่ ๑๔ องศา ๑๔ ลิปดา ๑๒.๙๖ ฟลิปดาเหนือ

เส้นแวงที่ ๑๐๐ องศา ๓๔ ลิปดา ๕๑.๙๐ ฟลิปดาตะวันออก

ตำแหน่งพิกัดกริด 47P 670575E 1574509N

ประวัติความเป็นมาของวัดชุมพลนิกายาราม

หลักฐานทางประวัติศาสตร์กล่าวว่าวัดชุมพลนิกายารามสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๑๗๓ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง หรือสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๕ แห่งกรุงศรีอยุธยา ตามความในพระราชพงศาวดารกรุงสยาม จากต้นฉบับของบริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน ความว่า

“...ศักราช ๙๙๔ ปีวอกศก...ในปีนั้นทรงพระกรุณาให้สร้าง
พระที่นั่งไอยสวรรคตพิพิธาสน์ณเกาะบางนางอินมีราชนิเวศน์ปรการประกอบ
พฤษชาชาติร่มรื่น เป็นที่สำราญราชหฤทัย ประพาสราชตระกูลสุริยวงษ์
อนงค์นารีทั้งปวง แล้วสร้างพระอารามเคียงพระราชนิเวศน์ถวายเป็นสังฆทาน
มีพระเจดีย์วิหารเป็นอาทิ สำหรับพระศาสนาเสร็จบริบูรณ์ แล้วให้นามชื่อ
วัดชุมพลนิกายาราม ...”

ขณะที่ตำนานพระที่นั่งเกาะบางปะอินกล่าวถึงบริเวณดังกล่าวเป็นนิवासสถานเดิม
ของพระบรมราชชนนีของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ด้วยระลึกถึงพระบรมราชชนนี
และนิवासสถานเดิมเมื่อทรงพระเยาว์ จึงทรงสร้างพระราชวังบางปะอินพร้อมกับสถาปนาพระอาราม
สำหรับพระราชวังในบริเวณนี้ นอกจากนี้นักวิชาการบางส่วนสันนิษฐานจากนามของพระอาราม
แห่งนี้ว่าบริเวณดังกล่าวเป็นสถานที่ชุมนุมไพร่พลของพระองค์ก่อนที่จะทรงปราบดาภิเษก
และสถาปนาราชวงศ์ปราสาททองในเวลาต่อมา หลังจากนั้นวัดชุมพลนิกายารามก็ไม่ปรากฏ
ความใด ๆ ในพระราชพงศาวดารอีกจนสิ้นกรุงศรีอยุธยา

แต่มีนักวิชาการบางส่วน เช่น พิริยะ ไกรฤกษ์ เสนอความเห็นว่ายู่เวลาที่สถาปนา
วัดชุมพลนิกายารามแตกต่างออกไป โดยอาศัยข้อสนับสนุนแนวความคิดจาก

๑. พิจารณาจากแผนที่ของชาวดัชต์แสดงแม่น้ำสยามจากทะเลไปถึงยูเดีย
(กรุงศรีอยุธยา) เขียนขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๑๙๓ ซึ่งไม่ปรากฏตำแหน่งที่ตั้งของวัดชุมพล
นิกายารามบนแผนที่ แต่ปรากฏบนแผนที่แสดงทิศทางของแม่น้ำจากสยามไปยังทะเล เขียนโดย

LAMARE วิศวกรชาวฝรั่งเศส ตีพิมพ์ในหนังสือลา ลูแบร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๔ ทำให้เชื่อว่าวัดชุมพลนิกายารามสร้างขึ้นหลัง พ.ศ. ๒๑๙๓

๒. พิจารณาจากรูปแบบศิลปกรรมภายในวัด โดยเฉพาะพระเจดีย์เพิ่มมุม ๒ องค์ ด้านหลังพระอุโบสถคล้ายกับพระเจดีย์เพิ่มมุด้านหน้าพระอุโบสถวัดไชยวัฒนาราม ซึ่งสร้างขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานทั้ง ๒ ประเด็นดังกล่าว พิริยะ ไกรฤกษ์ จึงเสนอข้อสันนิษฐานว่า วัดชุมพลนิกายารามน่าจะสถาปนาขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๒๑๙๓ - ๒๑๙๙ ซึ่งเป็นปีที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองสวรรคต

ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผาติกรรมพระราชวังพระนารายณ์ราชนิเวศน์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖ สืบเนื่องจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชวังพระนารายณ์ราชนิเวศน์เป็นเขตวิสุงคามสีมาให้กลับคืนเป็นเขตพระราชฐานอีกครั้ง และทรงโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์วัดเสนาสนาราม วัดชุมพลนิกายาราม แขวงเมืองกรุงเก่า และวัดกวีศาราม แขวงเมืองลพบุรีในคราวเดียวกันนั้น พร้อมทั้งโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพลเทพ (หลง) เป็นแม่กองในการปฏิสังขรณ์วัดชุมพลนิกายาราม แล้วทรงอุทิศพระราชกุศลถวายสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง และเจ้าฟ้ากรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ แม่กองบูรณะวัดชุมพลนิกายาราม เมื่อครั้งรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยา (เป็นที่น่าสังเกตว่า การบูรณะครั้งนี้ไม่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา) โดยอัญเชิญพระราชกระแสดจารึกลงในแผ่นศิลาประดิษฐานบนพระเจดีย์คู่ด้านหลังพระอุโบสถวัดชุมพลนิกายาราม ปรากฏในประกาศการทรงปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ วัดชุมพลนิกายารามที่เกาะบางปะอิน ณ วันจันทร์ เดือน ๘ แรม ๑๓ ค่ำ ปีกุน เบญจศก ความว่า

“...พระเจดีย์ ๒ พระองค์ในวัดชุมพลนิกายารามเกาะบางปะอินนี้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปราสาททอง ซึ่งเสด็จเถลิงถวัลยราชปราบดาภิเษก กรุงทวารวดีศรีอยุธยาเมื่อปีมะเมีย โทศก ศักราช ๙๙๒ นั้น ได้ทรงสถาปนาไว้พร้อมทั้งวัดตู่ทั้งปวงในพระอารามนี้ในปีกอก จัตวาศก ศักราช ๙๙๔ คิดนับตั้งแต่นั้นมาจนปีกุน เบญจศก ศักราช ๑๒๒๕ ล่วงไป ๒๓๑ ปีมาแล้ว ได้ยินมาว่า ภายหลังมาเมื่อแผ่นดินพระบรมราชาธิราช พระบรมโกษฐ์ซึ่งได้เสด็จเถลิงราชปราบดาภิเษกในปีชวดจัตวาศก ศักราช ๑๐๙๔ นั้น สมเด็จพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ในแผ่นดินนั้น ทรงผนวช

เสด็จอยู่วัดโคกแสงในพระนคร มาปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมขึ้นอีกครั้งหนึ่ง... พระราชกุศลในการปฏิสังขรณ์พระเจดีย์นี้ และพระพุทธรูปปฏิมากร ทั้งโรงพระอุโบสถแลวิหารการเปรียญกุฏิสงฆ์ศาลาทั้งปวงในวัดชุมพลนิกายาราม เกาะบางปะอินนี้ คิดเป็นพระราชทรัพย์ทรงบริจาคประมาณ ๕๐๐ ซึ่งเศษ ครั้งนี้ ทรงพระราชอุทิศพระราชกุศลถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปราสาททอง ซึ่งได้ทรงสถาปนาพระอารามนี้มาแต่เดิม แลทรงพระราชอุทิศกัลปนาผล เพื่อได้ถึงแต่เจ้าฟ้ากรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ ผู้ซึ่งได้มาทำนุบำรุงปฏิสังขรณ์ พระเจดีย์ แลพระอารามนี้ครั้งหนึ่งนั้นด้วย...”^๑

ใน พ.ศ. ๒๔๕๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบูรณะพระอุโบสถ เปลี่ยนกระเบื้องหลังคาที่ชำรุด ผนังด้านนอกพระอุโบสถฉาบด้วยปูนซีเมนต์ซึ่งเข้ามาครั้งแรก ในรัชสมัยของพระองค์ เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังใหม่ เปลี่ยนกระเบื้องปูพื้นจากกระเบื้อง หน้าวัวเป็นปูด้วยหินอ่อน พร้อมทั้งบูรณะเครื่องบนวิหารที่ชำรุด และเปลี่ยนกระเบื้องมุงหลังคา จากกระเบื้องดินเผาเป็นกระเบื้องสี

หนังสือตำนานพระอารามหลวง ผลงานนิพนธ์ของเจ้าพระยาวิชิตรวงษ์วุฒิไกร (หม่อมราชวงศ์ถนัด สุทัศน์) เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้รวบรวมประวัติความเป็นมาของพระอารามหลวงในช่วงเวลาดังกล่าว ปรากฏ ข้อมูลประวัติวัดชุมพลนิกายาราม ความว่า “...๘๖ วัดชุมพลนิกายาราม พระราชวังบางปะอิน กรุงเก่า พระเจ้าอยู่หัวปราสาททองทรงสถาปนาตามเดิมหมด แลพระราชทานนามเดิมว่า วัดชุมพลนิกายารามแลรัชกาลที่ ๕ ทรงปฏิสังขรณ์อีก...”^๒

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กระทรวงธรรมการได้มีการจัดระเบียบพระอารามหลวงขึ้นใหม่ ในวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๘ ปรากฏหลักฐาน ในประกาศกระทรวงธรรมการ พแนกสังฆการี เรื่องจัดระเบียบพระอารามหลวง เนื่องด้วย

“พระอารามหลวงอันมีอยู่บัดนี้ เปนหลายชั้น ตามความรู้สึกรักของบุพคุณและตามความนับในราชการ เช่นพระราชทานเทียนพรรษาขึ้นหรือไม่ว่าแต่เดิมหรือว่านั้น พระราชทานบันดาศักดิ์แก่เจ้าพนักงานผู้คุมเลขค่าพระมาแต่เดิมต่างกันเปนหลวงก็มี เปนขุนก็มี เปนหมื่นก็มี ขึ้นเดียวกันเบี้ยหวัด

^๑ ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔. (กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์ศรีปัญญา จำกัด), ๒๕๖๓, ๕๒๖ - ๕๒๗.

^๒ เจ้าพระยาวิชิตรวงษ์วุฒิไกร, ตำนานพระอารามหลวง, พิมพ์ครั้งที่ ๙ (กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๖๓), ๕๒.

ต่างกันก็มี เช่นหลวงเบ็ญหวัด ๔๐ บาท หรือ ๒๘ บาท ยังในสัญญาบัตร พระราชาคณะผู้ใหญ่จัดเปนราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร วรมหาวิหาร วรวิหาร กระทรวงธรรมการกับกระทรวงพระคลังมหาสมบัติก็ได้เคยจัดครั้งหนึ่ง เพื่อกะค่าบำรุงวัดเมื่อครั้งเลิกเลขวัด แต่ไม่ได้ใช้ต่างแผนกต่างจัดจึงแยกกันไป ก็มี ยิ่งก้าวก่ายก็มี การจัดพระอารามหลวงเปนชั้น เปนมูลสำคัญ แห่งการปกครองและบำรุง...”^๓

สาระสำคัญของการจัดระเบียบพระอารามหลวงดังกล่าว คือ การแบ่งชั้นพระอารามหลวง ออกเป็นชั้นเอก ชั้นโท และชั้นตรี รวมถึงแบ่งแต่ละชั้นเป็นชนิดราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร วรมหาวิหาร วรวิหาร และสามัญ ซึ่งระเบียบดังกล่าวยังคงมีผลบังคับใช้มาจนถึงปัจจุบัน

ตามระเบียบดังกล่าว วัดชุมพลนิกายารามได้รับการจัดให้เป็นพระอารามหลวง ชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร^๔ เนื่องด้วยเป็น “...วัดอันสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราชทรงสร้าง ทรงปฏิสังขรณ์เปนส่วนพระองค์ก็ดี ทรงในนามท่านผู้อื่นก็ดี แลอาราม อันพระบรมวงศ์แลข้าทูลลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่สร้างปฏิสังขรณ์ ทรงรับไว้ในความบำรุง ของแผ่นดินก็ดี จัดเปนพระอารามหลวงฯ”^๕ อีกทั้งยังเป็น “...พระอาราม ที่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างปฏิสังขรณ์เปนส่วนพระองค์ เปนราชวรวิหาร...”^๖ นอกจากนี้ยังกำหนดสมณศักดิ์ของเจ้าอาวาสและพระฐานานุกรมตาม “...เกณฑ์เปนเครื่องจัดชั้น พระอารามหลวงในหัวเมืองนั้น...ชั้นโท วัดมีเกียรติ เจ้าอาวาสเปนพระครูชั้นสูงขึ้นไป...”^๗ และ “...ในหัวเมือง ชั้นโท ชั้นตรี ตั้งฐานานุกรมได้ ๒ รูป คือ พระสมุห์ ๑ พระใบฎีกา ๑ ถ้าเปน พระราชาคณะตั้งพระปลัดเพิ่มขึ้นได้อีกรูป ๑ๆ”^๘

ความสำคัญอีกประการต่อการศึกษาโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของไทย จากสถาปัตยกรรมภายในวัดชุมพลนิกายารามคือ การจำลองรูปแบบทางสถาปัตยกรรม จากพระราชวังหลวงครั้งกรุงศรีอยุธยา ปรากฏหลักฐานตามพระวินิจฉัยในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ความว่า

^๓ “ประกาศกระทรวงธรรมการ พแนกสังฆการี เรื่องจัดระเบียบพระอารามหลวง,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๒ (๓ ตุลาคม ๒๔๕๘): ๒๘๔.

^๔ “ประกาศกระทรวงธรรมการ พแนกสังฆการี เรื่องจัดระเบียบพระอารามหลวง,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๒ (๓ ตุลาคม ๒๔๕๘): ๒๘๔.

^๕ เรื่องเดียวกัน, ๒๘๔.

^๖ เรื่องเดียวกัน, ๒๘๕.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^๘ เรื่องเดียวกัน, ๒๘๖.

“...ทูลกระหม่อมฯ ทรงปฏิสังขรณ์วัดชุมพลนิกายารามที่เกาะบางปิ่น โปรดให้ทำซุ้มประตูหน้าต่างพระอุโบสถเป็นรูปปราสาททองผดกับซุ้มยอดที่ทำแห่งอื่น ๆ และยอดซุ้มประตูหน้าต่างโบสถ์วัดชุมพลฯ นั้นทำเป็นยอดปราสาท พิเคราะห์ดูเข้ากับรูปเขียนปราสาทยอดปราสาทที่เคยทูลระบุไป ทั้งคิดดูเห็นการทำเรื่องลำดับกันได้ตามกาลละ^{๑๐}...ทูลกระหม่อมฯ ทรงทราบ ว่าปราสาทวิหารสมเด็จฯ ซึ่งพระเจ้าปราสาททองทรงสร้างเป็นยอดปราสาท จึงให้อาเฒ่ามาผูกเป็นซุ้มประตูหน้าต่างโบสถ์วัดชุมพลฯ เถลิงพระเกียรติพระเจ้าปราสาททอง”^{๑๑}

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนวัดชุมพลนิกายารามเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๘ รายละเอียดตามราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ หน้า ๓๖๙๒ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ เรื่อง ประกาศกรมศิลปากร กำหนดจำนวนโบราณสถานสำหรับชาติ^{๑๒} ต่อมากรมศิลปากรได้ประกาศกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานวัดชุมพลนิกายาราม จำนวน ๒๐ ไร่ ๒ งาน ๙๑ ตารางวา ครอบคลุมอาณาบริเวณวัดชุมพลนิกายาราม โรงเรียนวัดชุมพลนิกายาราม สะพานข้ามคลองบ้านเลน และคลองบ้านเลน เมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๗ รายละเอียดตามราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๑ ตอนพิเศษ ๕๓ ง หน้า ๔ - ๕ ลงวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๔๗ เรื่อง ประกาศกรมศิลปากร เรื่อง กำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน^{๑๓}

ต่อมาสมัยรัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ใน พ.ศ. ๒๕๒๙ กรมชลประทานได้ขุดคลองส่งน้ำสาย ๑ ขวา - ๕ ขวา เพื่อประโยชน์แก่การชลประทานตามโครงการนครหลวง ในท้องที่ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และได้ทำการสำรวจแล้วปรากฏว่าแนวเขตคลองส่งน้ำสายนี้ ตอน กม. ที่ ๑๐.๘๐๐ ทับซ้อนที่ดินธรณีสงฆ์ของวัดชุมพลนิกายาราม เนื้อที่ ๓ ไร่ ๒๐ ตารางวา ตามโฉนดที่ดิน เลขที่ ๙๑๔๔ คณะกรรมการจัดซื้อและกำหนดค่าทดแทนทรัพย์สินเพื่อการชลประทานจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้ชำระค่าผาติกรรม

^๙ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลวชิราลงกู พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช รัชกาลที่ ๔.

^{๑๐} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, **สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๓** (พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๕), ๑๓๑.

^{๑๑} **เรื่องเดียวกัน**, ๑๓๒.

^{๑๒} “ประกาศกรมศิลปากร กำหนดจำนวนโบราณสถานสำหรับชาติ,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๕๒ (๘ มีนาคม ๒๔๗๘): ๓๖๘๙ - ๓๗๑๗.

^{๑๓} “ประกาศกรมศิลปากร เรื่อง กำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๒๑, ตอนพิเศษ ๕๓ ง (๑๐ พฤษภาคม ๒๕๔๗): ๔ - ๕.

เป็นค่าทดแทน กรมชลประทานจึงได้อโนกรรมสิทธิ์ที่ดินธรณีสงฆ์ดังกล่าวจากกรมการศาสนา ตามความในพระราชบัญญัติโอนกรรมสิทธิ์ที่ธรณีสงฆ์ในท้องที่ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของวัดชุมพลนิกายาราม ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ให้แก่กรมชลประทาน พ.ศ. ๒๕๒๙

ใน พ.ศ. ๒๕๕๔ วัดชุมพลนิกายารามประสบอุทกภัยครั้งใหญ่ สร้างความเสียหาย แก่โบราณสถานภายในวัด โดยเฉพาะภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ ต่อมา พ.ศ. ๒๕๕๕ กรมศิลปากรได้แจ้งแจ้งห้ามขุดค้นซากสัตว์ สุนทรืประดิษฐ์ทรัพย์ บุรณะและเสริมความมั่นคง ให้แก่โบราณสถานภายในวัดชุมพลนิกายาราม โดยเฉพาะเจดีย์เพิ่มมูม กำแพงแก้ว และลาน ประทักษิณที่เสียหายจากอุทกภัย

ศาสนสถานและโบราณสถานที่สำคัญ ภายในวัดชุมพลนิกายาราม

๑. รูปแบบแผนผังของโบราณสถานวัดชุมพลนิกายาราม

แผนผังของโบราณสถานวัดชุมพลนิกายารามหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ในแนวแกนตั้ง กลุ่มโบราณสถานหลัก คือ พระอุโบสถ วิหาร เจดีย์เพิ่มมูม ๒ องค์ และต้นพระศรีมหาโพธิ์อยู่ด้านหน้าสุดด้านทิศตะวันออก ถัดมาเป็นฐานไพทียกสูงมีพระอุโบสถ อยู่กึ่งกลาง ด้านหลังมีวิหารขนาดเล็กตั้งอยู่ ขนาบด้วยเจดีย์เพิ่มมูม มีเจดีย์ทรงเครื่อง ๒ องค์ ตั้งอยู่ภายในกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออกของพระอุโบสถ นอกจากนี้ ยังมีกำแพงแก้วล้อมรอบ พระอุโบสถอีกชั้นหนึ่ง

๒. โบราณสถานและศาสนสถานที่สำคัญ

๒.๑ พระอุโบสถ

พระอุโบสถเป็นอาคารทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด ๕ ห้อง กว้าง ๑๑.๕๐ เมตร ยาว ๑๗ เมตร หันหน้าไปทางทิศตะวันออก รูปทรงอาคารด้านหน้า - หลังซีกเป็นมุขโถงชนิตมุขได้ชื่อ ตัวอาคารทำเป็นมุขลดหน้า - หลังอย่างละชั้น ส่วนฐานของพระอุโบสถเป็นฐานสิงห์ปูนปั้นทาสีขาว ส่วนตัวอาคารก่อเป็นผนังรับน้ำหนักฉาบปูนเรียบทาสีขาว บริเวณมุขโถงยกระดับขึ้นเล็กน้อย

แล้วทำเป็นฐานปัทม์รับ (ฐานบัวคว่ำ - บัวหงาย) มีพนักกำแพงกันผนังหุ้มกลองด้านหน้าทำเป็นซุ้มจระนำทรงปราสาท ภายในประดิษฐานพระศรีอริย์ทรงเครื่อง ส่วนด้านหลังทำเป็นซุ้มจระนำทรงพุ่มมหาโพธิ์ สันนิษฐานว่าเดิมเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ด้านสกัดอาคารทั้งด้านหน้าและหลังมีช่องประตูด้านละ ๒ ช่อง แต่ละช่องทำซุ้มทรงมณฑปประดับเช่นเดียวกับช่องหน้าต่างบานประตูหน้าต่างด้านในเขียนลายเครื่องตั้งหรือเครื่องบูชาแบบจีน ด้านนอกเขียนภาพลายรดน้ำ

เครื่องบนของพระอุโบสถหลังคาทรงจั่วโครงสร้างเป็นไม้ ชั้นหลังคาแต่ละชั้นทำหลังคาซ้อนสามระดับ เฉพาะมุขเด็จทำหลังคาซ้อนสองระดับ มีปีกนกด้านหน้า เครื่องประกอบหลังคาใช้เครื่องลายองแบบมีข้อฟ้า ใบระกา หางหงส์ เป็นไม้แกะสลักลงรักปิดทอง หน้าบันมุขลดประดับลายปูนปั้นขบวนม้าศึก ช้างศึก ส่วนยอดอัญเชิญพระราชสัญลักษณ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาประดิษฐาน ส่วนหน้าบัน มุขโถงประดับลายปูนปั้นเป็นกระบวนพลทหารทำนองการชุมนุมพลอิงกับนามพระอาราม ลวดลายหน้าบัน ลงรักปิดทองประดับกระจกสี

ภายในอาคารตั้งเสาร่วมในรับโครงสร้างจั่วหลังคา บนเสาเขียนภาพจิตรกรรมลายพรรณพฤกษาและเฟื่องอุบะ จิตรกรรมฝาผนังเขียนภาพพุทธประวัติพระโคตมพุทธเจ้าและอดีตพระพุทธเจ้า ตั้งแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์พระอารามพระประธานภายในพระอุโบสถมีทั้งสิ้น ๗ องค์ ได้แก่อดีตพระพุทธเจ้า ๖ พระองค์ คือ พระวิปัสสีพุทธเจ้า พระสิทธิตพุทธเจ้า พระเวสสภูพุทธเจ้า พระกกุสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมมพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้า และพระโคตมพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าพระองค์ปัจจุบัน แต่ละองค์มีป้ายจารึกกำกับ ตั้งอยู่บนฐานชุกชีเดียวกัน

พระอุโบสถมีกำแพงแก้วชั้นในล้อมรอบ เป็นกำแพงก่ออิฐฉาบปูน มีการทำฐานบัวคว่ำรับตรงส่วนเชิงกำแพง ผนังกำแพงแก้วกรุกระเบื้องปูละเอียดสีน้ำตาลแบบจีน บริเวณทิศทั้งแปดทำเป็นฐานสิงห์ตั้งรับใบเสมานั่งแท่น กำแพงแก้วชั้นในจึงเปรียบเสมือนขอบเขตของพัทธสีมา

๒.๒ วิหาร

วิหารวัดชุมพลนิกายาราม เป็นอาคารขนาดเล็กทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถ ขนาด ๒ ห้อง กว้าง ๔.๖ เมตร ยาว ๘ เมตร หันหน้าไปทางทิศตะวันออก สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

วิหารเป็นอาคารทรงกระแทะ คือหน้าบันไม่มีชราหน้าจั่ว แต่ก่ออิฐฉาบปูนเป็นแผงตัน ตั้งอยู่บนฐานปัทม์ยี่ดท้องไม้สูง ส่วนตัวอาคารก่อเป็นผนังรับน้ำหนักเรียบฉาบปูนทาสีขาว มีประตูทางเข้าเจาะเป็นช่องคูหาที่ผนังสกัดด้านหน้าเพียงด้านเดียว มีซุ้มประตูและหน้าต่างแบบทรงบันแถลง ประดับเกียรติมุขคายนา

เครื่องบนของวิหารหลังคาทำเป็นมุขลดหน้า - หลังอย่างละชั้น แต่ละชั้นมีดับหลังคาซ้อน ๒ ดับ เฉพาะส่วนมุขลดทำปีกนกคลุมด้านสกัดด้วย เครื่องประกอบหลังคาเป็นเครื่องล่ายอง รวยระกาปูนปั้น มีนาคปักปูนปั้นประดับ ส่วนใบระกาเป็นรูปใบเทศ หน้าบันประดับลายปูนปั้นก้านขดแบบช่อหางโต ตรงกลางอัญเชิญพระราชสัญลักษณ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาประดิษฐาน ส่วนคอสองประดับลายเฟืองอุบะ ภายในไม่มีการประดับตกแต่งและภาพจิตรกรรม มีพระพุทธรูปขนาดเล็ก ๑๑ องค์ ประดิษฐานเป็นพระประธาน

๒.๓ เจดีย์เพิ่มมุม

เจดีย์เพิ่มมุมตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถ เป็นพระเจดีย์มีรูปแบบทางศิลปกรรมเหมือนกัน ก่ออิฐฉาบปูนทาสีขาว ตั้งอยู่บนฐานประทักษิณในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ประกอบด้วยฐานเชิง ๑ ชั้น รองรับฐานปัทม์ ยึดท้องไม้สูง คาดลูกแก้วอกไก่ ๒ เส้น มีบันไดทางขึ้นด้านทิศตะวันออกหันหน้าสู่พระอุโบสถ ขอบบนก้นพนักรูปปั้นกรูกระเบื้องปูละเลอบสีน้ำตาลลักษณะเดียวกันกับกำแพงแก้วชั้นใน

องค์เจดีย์ประกอบด้วยฐานเชิง ๑ ชั้น รองรับฐานบัวลูกแก้วอกไก่ รับชุดฐานมาลัยเถาซ้อนกัน ๓ ชั้น ในผังสี่เหลี่ยมเพิ่มมุมไม้สิบสอง ถัดไปเป็นบัวปากกระชังรองรับทรงระฆังในผังเพิ่มมุม ส่วนล่างขององค์ระฆังประดับหน้าสิงห์ปูนปั้นในตำแหน่งหันหน้าสู่แนวแกนทิศทั้งสี่ปลายสุดขององค์ระฆังประดับปูนปั้นบัวคอเสื้อ ถัดไปเป็นส่วนยอดประกอบด้วยบัลลังก์ในผังเพิ่มมุม มีเสาหอน ปล้องไฉน ปลี และเม็ดน้ำค้างประดับที่ปลายยอด

๒.๔ เจดีย์ทรงเครื่อง

เจดีย์ทรงเครื่องตั้งอยู่บริเวณมุมทั้งสองด้านของกำแพงแก้วชั้นนอกด้านทิศตะวันออกอยู่บนฐานยกสูงเหนือกำแพงแก้ว ลักษณะเป็นฐานที่เชื่อมต่อยื่นออกมาจากตัวกำแพงแก้วในผังสี่เหลี่ยมเพิ่มมุมไม้สิบสอง ส่วนหน้ากระดานล่างสุดประดับช่องเป็นซุ้มโค้งขนาดเล็ก

องค์เจดีย์ประกอบด้วยฐานเชิง ๑ ชั้น รองรับชุดฐานสิงห์ซ้อนลดหลั่นกัน ๓ ชั้น ไม่มีการประดับลวดลายปูนปั้นในผังเพิ่มมุมไม้สิบสอง เหนือชุดฐานสิงห์เป็นบัวปากกระชังในผังวงกลมประดับลายปูนปั้นกลีบบัว รองรับองค์ระฆังขนาดเล็กในผังวงกลม รอบองค์ระฆังมีริ้วแนวตั้งส่วนยอดประกอบด้วยบัลลังก์ในผังวงกลม รองรับบัวกลุ่มเถาซ้อนลดหลั่นกัน ๕ ชั้น ต่อด้วยปลี ลูกแก้ว ปลียอด และเม็ดน้ำค้าง

๒.๕ กำแพงแก้ว

กำแพงแก้วชั้นนอกเป็นกำแพงก่ออิฐถือปูน ผนังกำแพงเจาะโปร่งเป็นช่องซุ้มโค้งขนาดเล็ก ตอนบนทำเป็นบัวหลังเจียดประดิษฐานช่องบรรจุอิฐรูปทรงเดียวกับใบเสมาสี่เหลี่ยม

รอบพระอุโบสถ ลานประทักษิณภายในกำแพงแก้วเป็นพื้นคอนกรีต ตรงกลางปูด้วยหินอ่อน และทรายล้างสำหรับเป็นช่องทางเดิน

๒.๖ หอระฆัง

หอระฆังตั้งอยู่นอกกำแพงแก้วด้านทิศใต้ของพระอุโบสถ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ๒ ชั้น ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส โครงสร้างแบบผนังรับน้ำหนัก ประกอบด้วยฐานเชิง ๑ ชั้น มีบันไดขึ้นสู่หอระฆังชั้นที่ ๑ ปัจจุบันฐานเชิงและบันไดอยู่ใต้พื้นคอนกรีตลานวัด

หอระฆังชั้นที่ ๑ ทำเป็นโถงก่อเป็นห้องทึบ เจาะช่องรูปโค้งครึ่งวงกลมทั้งสี่ด้าน มีขนาดกว้างกว่าชั้นที่ ๒ เพื่อเป็นพื้นที่ทางเดินรอบชั้นที่ ๒ มีการก่อผนังปูนปั้นเจาะลายช่องกระจกกันโดยรอบ

หอระฆังชั้นที่ ๒ เจาะช่องเปิดเป็นซุ้มโค้งครึ่งวงกลมทั้งสี่ด้าน ส่วนยอดหลังคา ลักษณะคล้ายพระมิตสีเหลี่ยม آهنโค้งรวบเข้าหากันอย่างทรงปริก

ส่วนหลังคาประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ ชายคา หลังคา และส่วนยอดบนสุดประดับ คล้ายเสาหัวเม็ด ทาสีทอง

พระครูวิชาญธรรมโชติ

รักษาการเจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร

พระครูวิชาญธรรมโชติ (พิชาชาญ ธรรมโชโต) อายุ ๖๔ ปี พรรษา ๔๔ วิทยฐานะ นักธรรมชั้นเอก (น.ธ.เอก) ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรตั้งสมณศักดิ์ในวโรกาสพระราชพิธี เฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๖ ที่ พระครูวิชาญธรรมโชติ เมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ ปรากฏหลักฐานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๑ ตอนที่ ๓ ข ลงวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗ หน้า ๒๔ เรื่อง ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระราชทาน สัญญาบัตรตั้งสมณศักดิ์ ความว่า “...๑๒๐. พระสมุห์ พิศาชาญ วัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็น พระครูวิชาญธรรมโชติ...”^{๑๔}

^{๑๔} “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระราชทานสัญญาบัตรตั้งสมณศักดิ์.” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๑ ตอนที่ ๓ ข (๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗): ๘ - ๙๓.

ปฐมวัย

พระครูวิชาญธรรมโชติ นามเดิม นายพิชาชาญ เมฆนัม เกิดเมื่อวันเสาร์ ที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นบุตรของนายเสริม เมฆนัม กับนางสำเนียง พงษ์ฤกษ์ ภูมิลำเนาเดิม ณ บ้านเลขที่ ๑๕ หมู่ที่ ๓ ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่ออายุถึงเกณฑ์เข้าโรงเรียน จึงได้เข้าศึกษาระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนวัดชุมพลนิกายาราม จนสำเร็จชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ จากนั้นได้ออกมาช่วยบิดามารดาประกอบอาชีพเกษตรกรรม (ทำนา) เป็นเวลา ๙ ปี กระทั่งอายุครบ ๒๐ ปี จึงเข้าบรรพชาอุปสมบทที่พระอุโบสถวัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร

บรรพชาอุปสมบท

พระครูวิชาญธรรมโชติ เข้าบรรพชาอุปสมบทเมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ ณ พระอุโบสถวัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร โดยมีพระครูปิยะธรรมโมเชิต วัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร เป็นพระอุปัชฌายจารย์ พระครูธรรมทิวากร วัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระครูชุมพลวุฒิกโร วัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร เป็นพระอนุสาวนาจารย์ เมื่ออุปสมบทแล้วได้สมานทานปฏิบัติรักษามูลิกธุดงค์ เป็นเวลา ๑๐ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๓๑

วิทยฐานะ

พ.ศ. ๒๕๑๑	สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนวัดชุมพลนิกายาราม
พ.ศ. ๒๕๔๐	สอบได้ชั้นนักธรรมเอก (น.ธ.เอก) สำนักเรียน วัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร
พ.ศ. ๒๕๕๐	สำเร็จการศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ (ป.บส.) รุ่นที่ ๒
พ.ศ. ๒๕๕๔	สำเร็จการศึกษาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) เกียรตินิยมอันดับ ๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๕ สำเร็จการศึกษาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.)
สาขาวิชาการอนุรักษ์โบราณสถาน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยฐานะทางปกครอง

พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นพระกรรมวาจาจารย์
พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร
พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นเจ้าคณะตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
พ.ศ. ๒๕๖๐ เป็นพระอุปัชฌาจารย์ (วิสามัญ)
พ.ศ. ๒๕๖๔ เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายาราม
ราชวรวิหาร

งานพิเศษ

พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
โรงเรียนวัดชุมพลนิกายาราม
พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
โรงเรียนปราสาททองวิทยา
พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนบางปะอิน
พ.ศ. ๒๕๕๔ เป็นกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
โรงเรียนบางปะอินราชานุเคราะห์ ๑

สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรตั้งสมณศักดิ์
เป็นพระสัญญาบัตรผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นโท
(ผจล.ชท.) ที่พระครูวิชาญธรรมโชติ
พ.ศ. ๒๕๕๗ ได้รับพระราชทานแต่งตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตร
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นเอก (ผจล.ชอ.)
ในราชทินนามเดิม

หน้า ๔

เล่ม ๑๒๑ ตอนพิเศษ ๕๓ ง

ราชกิจจานุเบกษา

๑๐ พฤษภาคม ๒๕๔๗

ประกาศกรมศิลปากร
เรื่อง กำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน

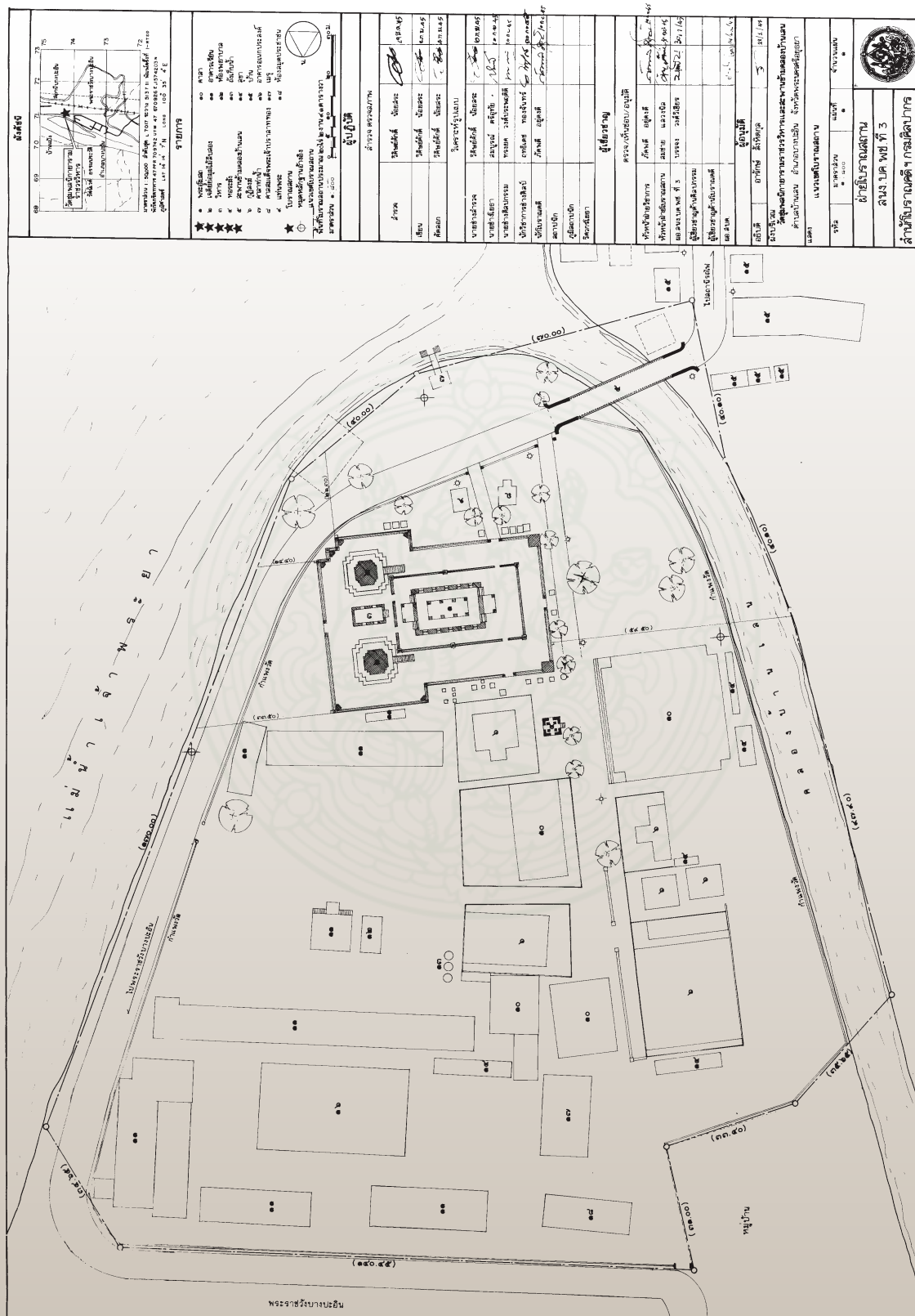
ตามที่กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานวัดชุมพลนิกายาราม ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในราชกิจจานุเบกษาเล่ม ๕๒ ลงวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ แต่มิได้กำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๗ แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ อธิบดีกรมศิลปากรจึงประกาศ กำหนดเขตที่ดินโบราณสถานวัดชุมพลนิกายารามราชวรวิหารและสะพานข้ามคลอง บ้านเลน ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ให้มีพื้นที่ โบราณสถานประมาณ ๒๐ ไร่ ๒ งาน ๕๑ ตารางวา รายละเอียดดังปรากฏตามแผนผัง แนบท้ายประกาศนี้

ประกาศ ณ วันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๗

อารักษ์ สังหิตกุล

อธิบดีกรมศิลปากร

วัดชุมพลนิกายาราม ถ่ายจากด้านทิศเหนือ มองเห็นพระอุโบสถ วิหาร และพระเจดีย์เพิ่มเติม
ทั้ง ๒ องค์ ภายในกำแพงแก้ว ต้นฉบับไม้ระบूपที่บันทึกภาพ (สันนิษฐานว่าถ่ายใน พ.ศ. ๒๔๕๑
เนื่องจากการกำลังบูรณะพระอุโบสถ ปรากฏหลักฐานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะพระอุโบสถและวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑)

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

วัดชุมพลนิกายาราม ถ่ายจากด้านทิศเหนือ มองเห็นพระอุโบสถ วิหาร และพระเจดีย์เพิ่มมุมทั้ง ๒ องค์
ภายในกำแพงแก้ว ไม่ระบุปีที่บันทึกภาพ

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

วัดชุมพลนิกายาราม ถ่ายจากด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ มองเห็นศาลาท่าน้ำซึ่งเป็นทางสัญจร
เข้าออกหลักของวัดในอดีต ไม่ระบุปีที่บันทึกภาพ

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ประตูด้านทิศตะวันตกของวัดชุมพลนิกายาราม ปัจจุบันเป็นเส้นทางสัญจรเข้าออกหลักของวัด

พระอุโบสถวัดชุมพลนิกายาราม ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของวัด หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ด้านหลังพระอุโบสถมีพระเจดีย์เพิ่มมุม ๒ องค์ และวิหาร บริเวณด้านหน้าทางเข้าพระอุโบสถมีซุ้มประดิษฐานพระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์

ซุ้มประดิษฐานพระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างเป็นซุ้มปราสาททองแตกต่างจากซุ้มในพระอารามอื่น ๆ ที่สร้างขึ้นในรัชกาล ที่เป็นทรงปราสาททอดเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ซุ้มดังกล่าวตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าพระอุโบสถระหว่างประตูด้านหน้าพระอุโบสถทั้ง ๒ ประตู

พระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ สูง ๑๓๑ เซนติเมตร หน้าตักกว้าง ๕๐ เซนติเมตร

ภายในพระอุโบสถวัดชุมพลนิกายาราม ประดิษฐานพระพุทธรูปพระประธาน ๗ องค์
มีลักษณะเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น มีแผ่นศิลาจารึกผนังอยู่ด้านหลังพระอุโบสถทุกพระองค์

พระประธานภายในพระอุโบสถวัดชุมพลนิกายาราม จำนวน ๗ องค์ จำลองคติดัดพระพุทธรเจ้า และปัจจุบันพุทธทั้ง ๗ ได้แก่

๑. พระวิปัสสิพุทธเจ้า ปางมารวิชัย สูงตลอดรัศมี ๗ ศอก ๑๔ นิ้ว หน้าตักกว้าง ๖ ศอก
๒. พระสิขีพุทธเจ้า ปางสมาธิ สูง ๔ ศอก ๕ นิ้ว หน้าตักกว้าง ๓ ศอก ๔ นิ้ว
๓. พระเวสสุพุทธเจ้า ปางมารวิชัย สูง ๓ ศอก ๑ คืบ หน้าตักกว้าง ๒ ศอก ๑ คืบ
๔. พระกฤษณพุทธเจ้า ปางสมาธิ สูง ๓ ศอก ๕ นิ้ว หน้าตักกว้าง ๒ ศอก ๑๐ นิ้ว
๕. พระโกนาคมนพุทธเจ้า ปางสมาธิ สูง ๓ ศอก ๔ นิ้ว หน้าตักกว้าง ๒ ศอก ๑๑ นิ้ว
๖. พระกัสสปพุทธเจ้า ปางมารวิชัย สูง ๓ ศอก หน้าตักกว้าง ๒ ศอก ๖ ศอก
๗. พระโคตมพุทธเจ้า ปางมารวิชัย สูง ๒ ศอก ๑ คืบ ๓ นิ้ว หน้าตักกว้าง ๑ ศอก ๑ คืบ ๖ นิ้ว

พระสาวก ๔ องค์ อริยาบถยืนสมภังค์ สูงประมาณ ๔ ศอก เท่ากันทุกองค์ ประดิษฐานด้านข้าง
พระประธานในพระอุโบสถ

ภาพจิตรกรรมบนเสาร่วมในภายในพระอุโบสถลายพรรณพฤษาและลายเฟื่องอุบะ

ภาพจิตรกรรมบนเสาร่วมในภายในพระอุโบสถลายพรรณพุกษาและลายเฟื่องอุบะ

ภาพจิตรกรรมบนบานหน้าต่างด้านในของพระอุโบสถ เป็นรูปเครื่องตั้งเครื่องมงคลแบบจีน

จิตรกรรมลงรักปิดทองช่องชาด บริเวณดาวเพดานของพระอุโบสถ

จิตรกรรมลงรักปิดทองช่องชาด ลายพุ่มข้าวบิณฑ์บนเพดานพระอุโบสถ

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดชุมพลนิกายาราม แสดงเรื่องราวการถวายมหาทานแด่
พระโกนาคมนพุทธเจ้า

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดชุมพลนิกายาราม แสดงเรื่องราวพระโกนาคมนพุทธเจ้า
ทอดพระเนตรเทวทูตทั้ง ๔ ได้แก่ คนแก่ คนป่วย คนตาย และสมณะ

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดชุมพลนิกายาราม แสดงเรื่องราวตรัสรู้ธรรมของ
พระสิขีพุทธเจ้า

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดชุมพลนิกายาราม แสดงเรื่องราวการถวายมหาทานแด่
พระสิขีพุทธเจ้า

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดชุมพลนิกายาราม ทิศเบื้องหน้าพระประธานแสดงเรื่องราว
พุทธประวัติพระโคตมพุทธเจ้า

บานหน้าต่างด้านนอกของพระอุโบสถเขียนลายรดน้ำ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้
ปฏิสังขรณ์โดยจำลองรูปแบบทางสถาปัตยกรรมทรงปราสาทยอดปราศจากพระที่นั่งวิหารสมเด็จ
ในพระราชวังหลวงครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

ซุ้มลายพรรณพฤษภาประดิษฐานพระสยามเทวาธิราช บริเวณด้านหลังพระอุโบสถ

พัทธสีมาศาลารอบพระอุโบสถ

วิหารวัดชุมพลนิกายาราม

ภายในวิหารวัดชุมพลนิกายาราม มีซุ้มจระนำประดิษฐานพระพุทธรูป ๗ ซุ้ม

นาคปักปูนปั้นบริเวณหลังคาวิหารวัดชุมพลนิกายาราม

หน้าต่างบานอุดบริเวณ
ด้านหลังวิหารวัดชุมพลนิกายาราม

ที่เก็บอิฐปูนปั้นรูปบัวบริเวณด้านหลังวิหาร
วัดชุมพลนิกายาราม ไม่ปรากฏหลักฐาน
ว่าเป็นอิฐของผู้ใด

พระเจดีย์เพิ่มมุด้านทิศใต้ของวิหารวัดชุมพลนิกายาราม มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมคล้ายคลึงกับ
พระเจดีย์เพิ่มมุด้านหน้าพระอุโบสถวัดไชยวัฒนาราม

กำแพงแก้ววัดชุมพลนิกายาราม
ในปัจจุบัน

หอรระฆังวัดชุมพลนิกายาราม

เสาดตามประทีปภายในกำแพงแก้ววัดชุมพลนิกายาราม

เสาดตามประทีปบนกำแพงแก้ววัดชุมพลนิกายาราม

โรงเรียนวัดชุมพลนิกายาราม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

การเรียนการสอนของโรงเรียนวัดชุมพลนิกายาราม

การเรียนการสอนของโรงเรียนวัดชุมพลนิกายาราม

คลองในเกาะบริเวณด้านทิศเหนือของวัดชุมพลนิกายาราม มองเห็นเกาะบางปะอินอยู่ฝั่งตรงข้าม

คลองในเกาะด้านทิศตะวันตกของวัดชุมพลนิกายาราม มองเห็นเกาะบางปะอินอยู่ฝั่งตรงข้าม

ด้านทิศใต้ของวัดชุมพลนิกายารามติดกับพระราชวังบางปะอิน

ด้านทิศตะวันออกของวัดชุมพลนิกายารามติดกับคลองบ้านเลน (คลองลำน้ำจิกหรือคลองบางโหลง)

ซุ้มประตูด้านทิศเหนือของวัดชุมพลนิกายาราม

ซุ้มประตูด้านทิศใต้ของวัดชุมพลนิกายาราม

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. **ประวัติวัดชุมพลนิกายาราม**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๓.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา และนริศรานุกัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา. **สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ องค์การค้ำของครุสภา**, ๒๕๐๕.

“ประกาศกรมศิลปากร เรื่อง กำหนดการเขตที่ดินโบราณสถาน.” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๒๑, ตอนพิเศษ ๕๓ ง (๑๐ พฤษภาคม ๒๕๔๗): ๔ - ๕.

“ประกาศกรมศิลปากร เรื่อง กำหนดจำนวนโบราณสถานสำหรับชาติ.” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๕๒ (๘ มีนาคม ๒๔๗๘): ๓๖๗๙ - ๓๗๑๗.

“ประกาศกระทรวงธรรมการ พแนกกรมสังฆการี เรื่องจัดระเบียบพระอารามหลวง.” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๓๒ (๓ ตุลาคม ๒๔๕๘): ๒๘๔ - ๒๘๖.

“ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระราชทานสัญญาบัตรตั้งสมณศักดิ์.” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๒๑ ตอนที่ ๓ ข (๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗): ๘ - ๙๓.

ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔. กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์ศรีปัญญา จำกัด, ๒๕๖๓, ๕๒๖ - ๕๒๙.

“พระราชบัญญัติโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินสงฆ์ในท้องที่ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของวัดชุมพลนิกายาราม ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ให้แก่กรมชลประทาน พ.ศ. ๒๕๒๙.” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๐๓, ตอนที่ ๒๓๑ ฉบับพิเศษ (๒๙ ธันวาคม ๒๕๒๙): ๑ - ๓.

วิชาญธรรมโชติ, พระครู. “ประวัติพระสังฆาธิการ เพื่อเสนอขอแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร.” เอกสารเสนอขอแต่งตั้งพระครูวิชาญธรรมโชติเป็นเจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร.

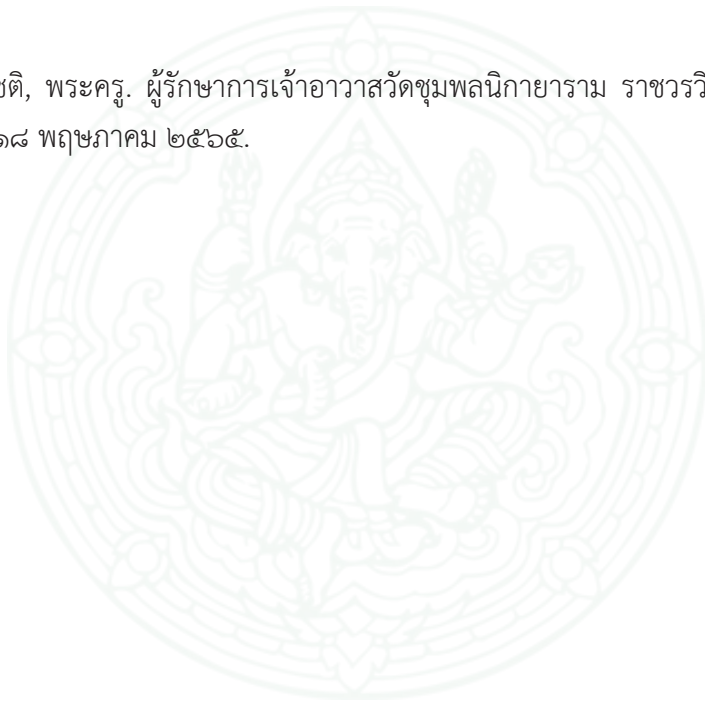
วิจิตรวงศ์ภูมิไกร, เจ้าพระยา. **ตำนานพระอารามหลวง**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๓.

สุรินทร์ประดิษฐ์ทรัพย์, ท้าวหุ่นส่วนจำกัด. “รายงานโครงการฟื้นฟูโบราณสถานอันเนื่องมาจากอุทกภัย พ.ศ. ๒๕๕๔ การบูรณะโบราณสถานวัดชุมพลนิกายาราม ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.” เสนอสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๕.

อิสรา อุปถัมภ์. “จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดชุมพลนิกายาราม : การวิเคราะห์จากมุมมองใหม่.”
สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๙.

สัมภาษณ์

วิชาญธรรมโชติ, พระครู. ผู้รักษาการเจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร. สัมภาษณ์,
๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

สืบเชื้อสายข้อมูลพื้นฐาน
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สลับข้อมูลพื้นฐานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หรือที่เรียกกันสั้น ๆ ว่า “อยุธยา” เป็นอดีตราชธานีของไทย ที่รุ่งเรืองยาวนานกว่า ๔๐๐ ปี แม้จะล่มสลายเพราะภัยสงครามเหลือเพียงซากโบราณสถาน ให้ศึกษาเรื่องราวของวันวาน แต่ด้วยมนต์เสน่ห์ในความเป็นนครประวัติศาสตร์กลับดึงดูดใจ เชิญชวนให้ผู้คนเดินทางไปเยี่ยมเยือนกันไม่ขาดสาย เรื่องราวหลากหลายแง่มุมนับแต่อดีต จนปัจจุบันของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจึงยังคงได้รับความสนใจและเล่าขานกันไม่รู้จบ บทความนี้ เป็นการเผยแพร่ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปโดยสังเขปของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้รู้จักจังหวัด พระนครศรีอยุธยาในปัจจุบันรอบด้านยิ่งขึ้น

ภูมิหลัง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน และ มีพัฒนาการในการตั้งเป็นบ้านเมืองมาตามลำดับกระทั่งกลายเป็นอาณาจักรที่โดดเด่นแห่งหนึ่งในแถบนี้

ก่อนการสถาปนาอาณาจักรอยุธยาได้มีการพบหลักฐานทางโบราณคดีมากมาย รวมทั้ง เรื่องราวในลักษณะตำนานหรือพงศาวดาร แสดงถึงร่องรอยของการเป็นบ้านเมืองในแถบลุ่มแม่น้ำ เจ้าพระยามาตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๘ โดยเป็นชุมชนระดับเมืองมาก่อน กรุงศรีอยุธยาที่มีความเจริญรุ่งเรือง ทั้งด้านการเมืองการปกครองและด้านวัฒนธรรมแห่งหนึ่งในพื้นที่แถบนี้ รวมถึงมีความสัมพันธ์กับเมืองสำคัญอื่น ๆ ด้วย อาทิ เมืองละโว้หรือเมืองลพบุรี เมืองสุพรรณภูมิหรือเมืองสุพรรณบุรี

ต่อมาในห้วงเวลาที่อาณาจักรสุโขทัยซึ่งตั้งอยู่ทางตอนเหนือและอิทธิพลของกัมพูชา (ขอมหรือเขมรโบราณ) ในดินแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางกำลังเสื่อมอำนาจลง สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) จึงได้ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นราชธานี

*นางสาวฉัตรภรณ์ จินดาเดช นักอักษรศาสตร์ชำนาญการพิเศษ กลุ่มจารีตประเพณี สำนักวรรณกรรม และประวัติศาสตร์ ค้นคว้าเรียบเรียง

ในราว พ.ศ. ๑๘๙๓ ณ ดินแดนบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ทั้งนี้ จากการสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับเมืองสำคัญในกลุ่มที่ราบลุ่มภาคกลาง เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงแก่อาณาจักรใหม่ ประกอบกับการเลือกภูมิสถานตั้งเมืองซึ่งเอื้ออำนวยต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้กรุงศรีอยุธยาสามารถพัฒนาเป็นราชธานีที่ยิ่งใหญ่เรืองอำนาจยาวนานถึง ๔๑๗ ปี มีพระมหากษัตริย์ปกครอง รวมทั้งสิ้น ๓๓ พระองค์ จาก ๕ ราชวงศ์ คือ ราชวงศ์อู่ทอง ราชวงศ์สุพรรณภูมิ ราชวงศ์สุโขทัย ราชวงศ์ปราสาททอง และราชวงศ์บ้านพลูหลวง

พระบรมราชานุญาตโดยสมเด็จพระราชินีนาถรัตนวรมหัยมาธิราชวโรดม บรมเชลชีอุบลราชธานี

ล่วงมาถึง พ.ศ. ๒๓๑๐ มีการทำสงครามครั้งใหญ่กับอาณาจักรพม่า อาณาจักรอยุธยาเป็นฝ่ายพ่ายแพ้และล่มสลายลงในที่สุด หลังการกอบกู้เอกราชและขับไล่อำนาจของพม่าที่ยังหลงเหลืออยู่ออกไปจากเขตแดนของอาณาจักรได้สำเร็จ ผู้นำคนใหม่ไม่ได้ทำการฟื้นฟูอาณาจักรแห่งนี้ดังเช่นสงครามคราวเสียกรุงครั้งแรก (พ.ศ. ๒๑๑๒) แต่ได้ทำการสถาปนาราชธานีแห่งใหม่ขึ้นที่กรุงธนบุรี เนื่องจากกรุงศรีอยุธยาถูกทำลายเสียหายจนไม่เหมาะที่จะเป็นที่ตั้งราชธานีอีกต่อไป คงมีฐานะเป็นเพียง “เมืองเก่า” อดีตราชธานีที่ยิ่งใหญ่

อย่างไรก็ตาม หลังการก่อตั้งราชธานีแห่งใหม่ กรุงศรีอยุธยาไม่ได้มีสภาพเป็นเมืองร้าง เพราะตั้งอยู่ในทำเลที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำนา ทำการเกษตร รวมถึงเหมาะแก่การเป็นเมืองท่าทั้งค้าขายและขนส่งกระจายสินค้า กลายเป็นเมืองอยู่หัวน้ำที่สำคัญ เป็นชุมทาง การคมนาคมระหว่างภาคและศูนย์กลางเศรษฐกิจที่สำคัญ ปัจจุบันนี้ยังเป็นเมืองที่มีประชากร อยู่อย่างหนาแน่นและมีความเจริญเป็นจังหวัดศูนย์กลางการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม ของบริเวณภาคกลางตอนล่าง

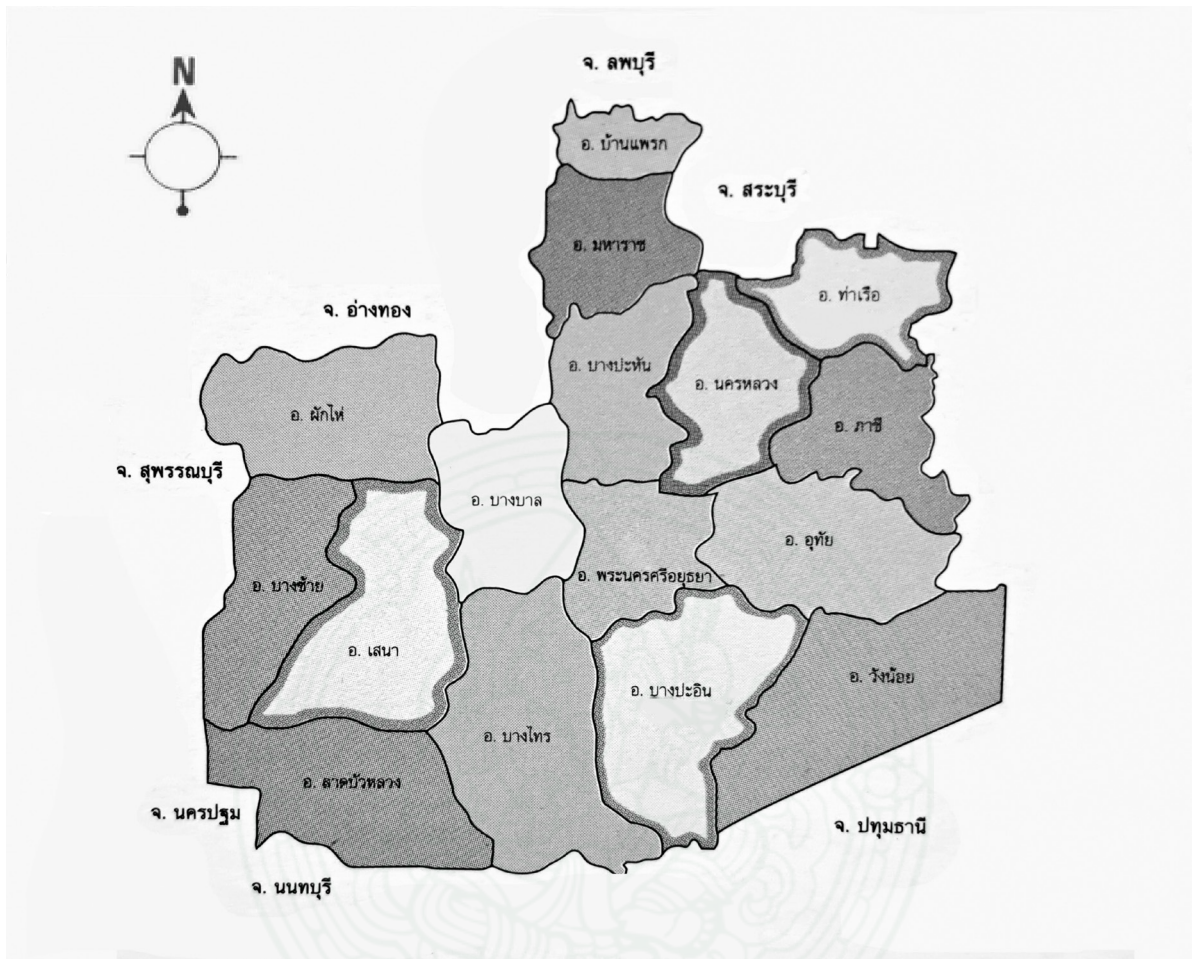
ศาลากลางจังหวัดพระนครศรีอยุธยาหลังเก่า ก่อสร้างตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๔
ปัจจุบันเป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยวและหอศิลป์แห่งชาติ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

นอกจากนี้ ในฐานะที่เป็นราชธานีเก่าแก่ของประเทศไทยยาวนานถึง ๔๑๗ ปี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจึงเป็นเมืองที่มีโบราณสถานและโบราณวัตถุอันทรงคุณค่าจำนวนมาก รวมถึงมีการสร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๓๔ องค์การยูเนสโก (UNESCO) โดยคณะกรรมการมรดกโลก จึงมีมติรับนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีอาณาเขตครอบคลุมอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาไว้ในบัญชีมรดกโลก ณ กรุงคาร์เธจ ประเทศตูนิเซีย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน มีการปรับปรุงแบ่งเขตการปกครองและปรับเปลี่ยนชื่ออำเภอต่าง ๆ อยู่หลายครั้ง ปัจจุบันแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๖ อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอพระนครศรีอยุธยา อำเภอท่าเรือ อำเภอนครหลวง อำเภอบางไทร อำเภอบางบาล อำเภอบางปะอิน อำเภอบางปะหัน อำเภอผักไห่ อำเภอภาชี อำเภอลาดบัวหลวง อำเภอวังน้อย อำเภอเสนา อำเภอบางซ้าย อำเภออุทัย อำเภอมหาดราช และอำเภอบ้านแพรก

แผนที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แผนที่แสดงเขตการปกครอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สภาพทางภูมิศาสตร์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ล้อมรอบด้วยพื้นที่สูง ๓ ด้าน คือ ทิวเขาทางด้านตะวันตก เขตเทือกเขาและที่สูงทางภาคเหนือ และเขตที่ราบสูงทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนทางด้านใต้อยู่ใกล้กับอ่าวไทย มีเนื้อที่ประมาณ ๒,๕๕๖.๖๔ ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดอ่างทองและจังหวัดลพบุรี
- ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดนครปฐม จังหวัดนนทบุรี และจังหวัดปทุมธานี
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดสระบุรี
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดสุพรรณบุรี

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงซึ่งเกิดจากการทับถมของเศษตะกอนที่แม่น้ำพัดพามารวมกัน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นทุ่งนา ไม่มีภูเขาหรือป่าไม้ มีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่าน ๔ สาย ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำน้อย รวมความยาวประมาณ ๒๐๐ กิโลเมตร นอกจากนี้ ยังมีลำคลองใหญ่น้อย ๑,๒๕๔ คลอง เชื่อมต่อกับแม่น้ำเกือบทั่วบริเวณพื้นที่

“แม่น้ำเจ้าพระยา” บริเวณหน้าวัดไชยวัฒนาราม

ลักษณะภูมิอากาศ มีสภาพอากาศทั่วไปค่อนข้างร้อนชื้น เนื่องจากอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือในฤดูหนาวและลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ในฤดูฝน มีฤดูกาล ๓ ฤดู ดังนี้

- ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคมหรือเดือนพฤศจิกายนจนถึงเดือนมกราคมหรือกลางเดือนกุมภาพันธ์ สภาพอากาศหนาวไม่มากนัก
- ฤดูร้อน เริ่มประมาณเดือนกุมภาพันธ์จนถึงเดือนเมษายนหรือกลางเดือนพฤษภาคม สภาพอากาศโดยทั่วไปจะร้อนอบอ้าวและมีอากาศร้อนที่สุดในช่วงเดือนเมษายน แต่ด้วยทำเลที่ตั้งของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีแม่น้ำลำคลองน้อยใหญ่มากมายไหลผ่านเกือบทั่วทั้งจังหวัด ทำให้คลายความร้อนในช่วงฤดูร้อนลงได้บ้าง
- ฤดูฝน เริ่มประมาณเดือนพฤษภาคมจนถึงเดือนตุลาคม ทั้งนี้ จะมีฝนตกชุกที่สุดในรอบปีช่วงเดือนกันยายน อย่างไรก็ตาม ช่วงที่มีน้ำหลาก แม้จะทำให้เกิดน้ำท่วมขังในพื้นที่แถบนี้ค่อนข้างนาน แต่เศษดินเศษตะกอนที่น้ำพัดพามาได้กลายเป็นปุ๋ยตามธรรมชาติ ทำให้พื้นดินแถบนี้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกอย่างยิ่ง

สภาพสังคมและเศรษฐกิจ

ประชากร จากฐานข้อมูลของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. ๒๕๖๔ มีประชากรรวม ๘๒๐,๕๑๒ คน เป็นเพศชายจำนวน ๓๙๔,๐๒๔ คน เป็นเพศหญิงจำนวน ๔๒๖,๔๘๘ คน เขตพื้นที่ที่มีจำนวนประชากรมากที่สุด คือ อำเภอพระนครศรีอยุธยา และเขตที่มีจำนวนประชากรน้อยที่สุด คือ อำเภอบ้านแพรก ทั้งนี้ จังหวัดพระนครศรีอยุธยากำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเช่นเดียวกับจังหวัดอื่น ๆ

ด้านศาสนา ประชากรจังหวัดพระนครศรีอยุธยานับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ ๘๙.๓๐ รองลงมานับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ ๑๐.๔๑ และนับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ ๐.๒๙

เศรษฐกิจ แม้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้ชื่อว่าเป็นแหล่งอยู่อาศัยน้ำที่สำคัญของประเทศมาแต่อดีต โดยอาชีพหลักดั้งเดิมส่วนใหญ่คือการทำนา เพาะปลูก ทำประมงน้ำจืด และค้าขาย แต่ภายหลังเมื่อรัฐบาลมีนโยบายที่ส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศตามแนวทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในภาพรวมของประเทศ โดยภาคอุตสาหกรรมมีส่วนขยายตัวเพิ่มขึ้น ประกอบกับการทำนาไม่ได้ผลดีดังเช่นในอดีต ชาวนาส่วนใหญ่จึงนิยมขายที่นาและเปลี่ยนอาชีพไปขายแรงงานในโรงงานแทน ส่วนผืนนาที่ขายไปก็ถูกเปลี่ยนเป็นโรงงานอุตสาหกรรมตามนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาล

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นช่วงแรกที่มีการพัฒนาระบบการคมนาคมทางรถไฟเชื่อมโยงระหว่างกรุงเทพฯ กับภูมิภาค ทำให้การคมนาคมทางรถไฟกลายเป็นเส้นทางคมนาคมทางบกที่สำคัญของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รองจากการคมนาคมทางน้ำ ก่อนจะมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และระบบการคมนาคมรูปแบบอื่นในสมัยต่อมา

สถานีรถไฟบางปะอิน : เป็นสถานีรถไฟเก่าแก่ที่เปิดให้บริการมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ - ปัจจุบัน

ปัจจุบัน นอกจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ยังเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมสำคัญของประเทศด้วย ทั้งอุตสาหกรรมการบริการ อุตสาหกรรมการเกษตร อุตสาหกรรมการผลิตชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์โดยมีนิคมอุตสาหกรรมถึง ๓ แห่ง คือ นิคมอุตสาหกรรมบางปะอิน นิคมอุตสาหกรรมบ้านหว้า (ไฮเทค) และนิคมอุตสาหกรรมสหรัตนนคร และเขตประกอบการอุตสาหกรรม ๒ แห่ง ได้แก่ เขตประกอบการอุตสาหกรรมแฟคเตอรีแลนด์ วังน้อย และเขตประกอบการอุตสาหกรรม บริษัทสวนอุตสาหกรรมโรจนะ จำกัด รวมถึงมีการเติบโตของโรงงานและคลังสินค้ามากมายตลอดแนวแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำป่าสัก ซึ่งส่งผลให้การคมนาคมขนส่งของจังหวัดมีปริมาณเพิ่มสูงขึ้นทั้งทางบกและทางน้ำ ส่วนภาคการเกษตรและบริการพบว่ามีส่วนการเติบโตน้อยกว่าภาคอุตสาหกรรม ดังนั้น ในปัจจุบันโครงสร้างหลักทางเศรษฐกิจของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจึงขับเคลื่อนโดยภาคอุตสาหกรรม

งานประเพณีท้องถิ่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการจัดเทศกาลงานประเพณี ส่วนท้องถิ่นเป็นประจำทุกปี ดังนี้

งานประเพณีลอยกระทงจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จัดเป็นประจำในเดือนพฤศจิกายน ของทุกปี โดยมีสถานที่จัดงาน ดังนี้ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทรฯ และพระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ทุ่งภูเขาทอง)

งานประเพณีแห่หลวงพ่พระพุทธรูทเกษรทงน้ำ เป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม ประเพณีงานแห่หลวงพ่พระพุทธรูทเกษรทงน้ำ กำหนดจัดงานในเดือนพฤศจิกายนของทุกปี ณ วัดกระโงงทอง ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

งานยอยคยงฟ้าอยุธยาทรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความโดดเด่นทั้งในด้าน ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมายาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กำหนดจัดงานในช่วง เดือนธันวาคมของทุกปี ณ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

งานตรุษจีนกรุงเก่าอยุธยาหามงคล จัดขึ้นในช่วงเทศกาลตรุษจีน โดยใช้พื้นที่ ถนนนเรศวรด้านหน้าสำนักงานเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยาไปถึงบริเวณแยกตลาด เจ้าพรหม

งานไหว้ครูมวยไทยนายขนมต้ม จัดในช่วงวันที่ ๑๗ มีนาคมของทุกปี ณ สนามกีฬากลาง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

งานประเพณีสงกรานต์กรุงเก่าอยุธยา จัดในวันที่ ๑๓ เมษายนของทุกปี ณ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ประเพณีห่มผ้าเจดีย์วัดสามปลื้ม ชาวชุมชนวัดสามปลื้มได้ยึดถือปฏิบัติต่อเนื่องมากกว่า ๓๐ ปี โดยทำพิธีหลังจากวันสงกรานต์ การจัดงานมีกำหนด ๒ วัน

ประเพณีกวนข้าวทิพย์ จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ณ วัดพนัญเชิงวรวิหาร ในช่วงเทศกาลวันวิสาขบูชา

สัญลักษณ์ประจำท้องถิ่น

คำขวัญประจำจังหวัด : ราชธานีเก่า อู่ข้าวอู่น้ำ เลิศล้ำกานท์กวี คนดีศรีอยุธยา เลอคุณค่ามรดกโลก

ดวงตราประจำจังหวัด : รูปหอยสังข์ประดิษฐานอยู่บนพานแว่นฟ้าภายในปราสาทใต้ต้นหมัน ตามตำนานการสร้างเมืองเชื่อกันว่าใน พ.ศ. ๑๘๙๐ เกิดโรคห่าระบาดทำให้ผู้คนล้มตายจำนวนมาก สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) จึงอพยพย้ายผู้คนออกจากเมืองเดิมมาตั้งเมืองใหม่ที่ตำบลหนองโสนซึ่งมีแม่น้ำล้อมรอบ ขณะที่ปักเขตราชวัติฉัตรธง ตั้งศาลเพียงตากระทำพิธีกลบบัตรสุมเพลิงและปรับสภาพพื้นที่เพื่อตั้งพระราชวังอยู่นั้น เมื่อชุดมาถึงใต้ต้นหมันได้พบหอยสังข์ทักษิณาวรรตบริสุทธ์ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงโสมนัสในศุภนิมิตนั้น จึงสร้างปราสาทน้อยขึ้นเป็นที่ประดิษฐานหอยสังข์ดังกล่าว

ดวงตราประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ธงประจำจังหวัด : เป็นธงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบ่งออกเป็น ๓ แถบเท่า ๆ กัน มี ๒ สี โดยมีสีฟ้าอยู่ตรงกลางขนาดด้วยสีน้ำเงินซึ่งเป็นสีประจำภาค ๑ ทั้งสองข้าง กลางธงแถบสีฟ้า มีตราประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นรูปปราสาทสังข์ทักษิณาวัตรใต้ต้นหมัน ใต้รูปปราสาทมีคำว่า “อยุธยา” คันธงมีแถบสีเหลืองและสีฟ้า ๒ แถบ

ธงประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ต้นไม้ประจำจังหวัด : ต้นหมัน เป็นต้นไม้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพืชในวงศ์หญ้างวงช้าง (Boraginaceae) กระจายพันธุ์ในอินโดจีนและคาบสมุทรมลายู หมันเป็นไม้ยืนต้น ผลัดใบขนาดเล็กถึงกลาง สูง ๑๐ - ๑๕ เมตร เรือนยอดเป็นพุ่มกลม เปลือกต้นสีเทาเข้มปนดำ ออกดอกเป็นช่อแบบแยกแขนงตามซอกใบ สีขาว มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ ผลทรงกลม เมื่อสุกมีสีชมพูอมส้ม เนื้อผลเป็นยางเหนียวใสรับประทานได้ ยางเหนียวจากผลสามารถใช้เป็นกาวได้

ต้นหมัน : ต้นไม้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ดอกไม้ประจำจังหวัด : ดอกโสน โสนเป็นพืชประจำถิ่นในทวีปเอเชียและแอฟริกา เป็นไม้ในตระกูลปาลิโอบีอี เป็นพืชที่ขึ้นเองตามธรรมชาติทั่วไปในที่ชื้นแฉะ โดยเฉพาะตามริมคลองและริมคันนา ดอกโสนมีสีเหลืองคล้ายดอกแคหรือดอกถั่ว

การเลือกใช้ดอกโสนเป็นดอกไม้ประจำจังหวัด อาศัยเหตุครั้งที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) จะทรงตั้งเมืองขึ้นใหม่ ทรงเลือกชัยภูมิที่จะตั้งพระราชวังบริเวณตำบลหนองโสน ด้วยพื้นที่นั้นมีต้นโสนจำนวนมาก ดอกโสนที่บานสะพรั่งมีสีเหลืองอร่ามคล้ายทองคำ เป็นนิมิตหมายที่ดี ดอกโสนจึงถือเป็นดอกไม้ที่มีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงการสถาปนาอาณาจักรอยุธยาโดยตรง

ดอกโสน : ดอกไม้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สัตว์ประจำจังหวัด : กุ้งก้ามกราม กุ้งชนิดนี้มีชื่อท้องถิ่นซึ่งเป็นที่รู้จักต่าง ๆ กัน เช่น กุ้งนาง กุ้งใหญ่ กุ้งหลวง กุ้งแม่น้ำ และกุ้งก้ามเลี้ยง พบกุ้งชนิดนี้ทั่วไปในแหล่งน้ำจืดที่มีทางติดต่อกับทะเล และแหล่งน้ำกร่อยในบริเวณปากแม่น้ำลำคลอง

เหตุผลที่กำหนดให้กุ้งก้ามกรามเป็นสัตว์ประจำจังหวัด เนื่องจากใน พ.ศ. ๒๕๒๗ ครั้งที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ณ ตำบลช้างใหญ่ อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ทรงปล่อยลูกกุ้งชุดแรกที่หน้าศูนย์แห่งนี้ จากเหตุการณ์คราวนั้นจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจึงจัดให้มีกิจกรรมการปล่อยลูกกุ้งอย่างต่อเนื่องมาทุกปีจนถึงปัจจุบัน และในบางปี

ที่เสด็จพระราชดำเนินมายังพระตำหนัก
สิริยาลัย ยังโปรดให้นำลูกกุ้งก้ามกราม
นับล้านตัวมาปล่อยในบริเวณหน้าพระตำหนัก
ด้วย

กุ้งก้ามกราม : สัตว์ประจำ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บรรณานุกรม

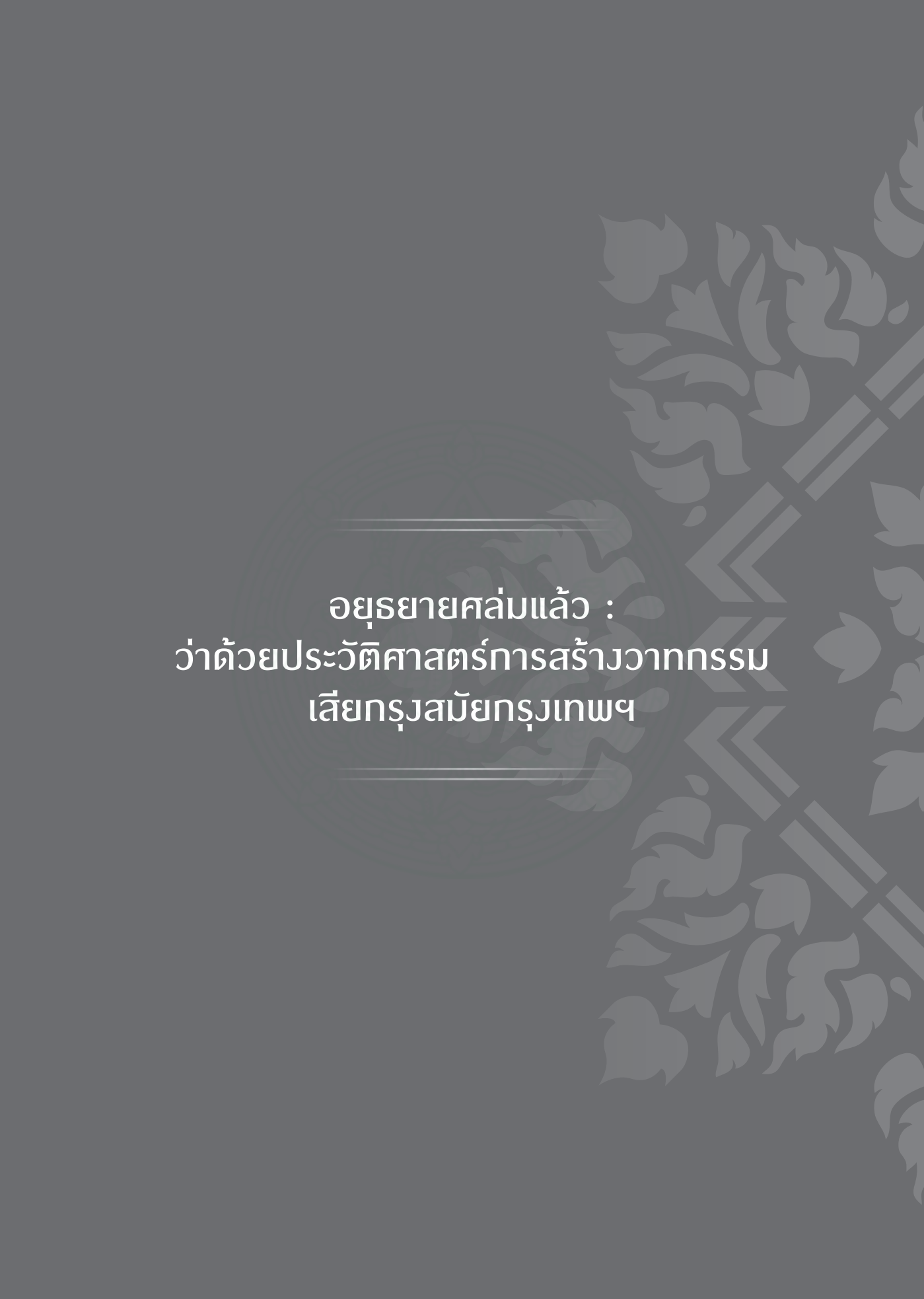
กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทย. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์
เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, ๒๕๔๔. (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ
ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม
๒๕๔๔).

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. แผนพัฒนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๕๖๖ - ๒๕๗๐.
พระนครศรีอยุธยา: สำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๖๕.

“ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง กำหนดภาพเครื่องหมายราชการ พระราชบัญญัติเครื่องหมาย
ราชการ พุทธศักราช ๒๔๘๒ (ฉบับที่ ๒๑๔).” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๑,
ตอนพิเศษ ๑๒๙ ง (๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๔๗) : ๑ และ ๓๓.

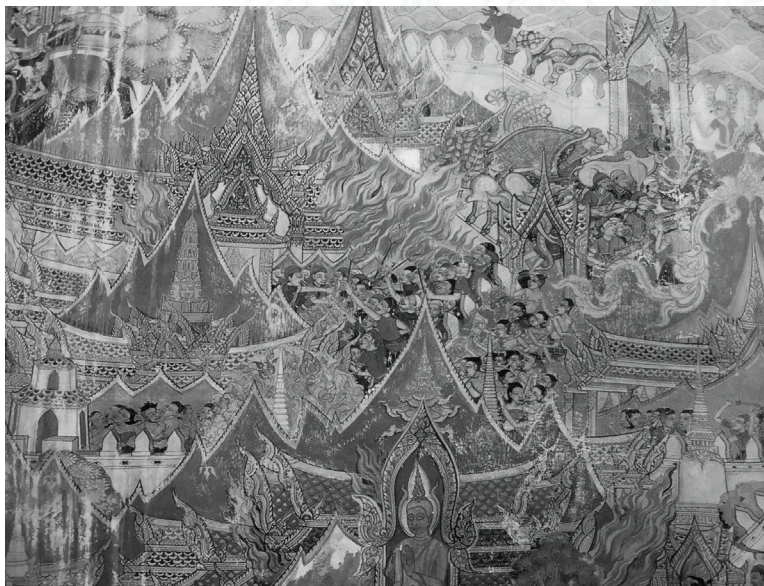
สำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. บรรยายสรุปจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประจำปี ๒๕๖๔.
พระนครศรีอยุธยา: กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อพัฒนาจังหวัด, ๒๕๖๕.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. ตราประจำจังหวัด. เข้าถึงเมื่อ ๗ สิงหาคม ๒๕๖๕. เข้าถึงได้จาก
<http://legacy.orst.go.th/?knowledges=ตราประจำจังหวัด>

อยุธยาคล่มแล้ว :
ว่าด้วยประวัติศาสตร์การสร้างวาทกรรม
เสียกรุงสมัยกรุงเทพฯ

อยุธยาคล่มแล้ว : ว่าด้วยประวัติศาสตร์การสร้างวาทกรรม เสียกรุงสมัยกรุงเทพฯ *

จิตรกรรมฝาผนัง
ท้องพระโรงกรุงธนบุรี
(จำลอง) เมืองโบราณ
จังหวัดสมุทรปราการ
เล่าเรื่องเหตุการณ์เสีย
กรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒
พ.ศ. ๒๓๑๐

ที่มา: หนังสือ จิตรกรรม
เล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้า
ตากสินมหาราช พระผู้
กู้ชาติ ณ ท้องพระโรง
กรุงธนบุรี เมืองโบราณ

* นายทัตพล พูลสุวรรณ นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ กลุ่มจารีตประเพณี สำนักวรรณกรรม
และประวัติศาสตร์ ค้นคว้าเรียบเรียง

ผู้ค้นคว้าเรียบเรียงขอขอบคุณ ดร.ปรีดี หงษ์สตัน นักวิจัยประจำศูนย์อาณานิคมและหลัง
อาณานิคมศึกษา มหาวิทยาลัยลินเนียส ราชอาณาจักรสวีเดน อดีตอาจารย์ประจำสาขาวิชาประวัติศาสตร์
ภาควิชาประวัติศาสตร์ ปรัชญา และวรรณคดีอังกฤษ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่กรุณา
ให้ข้อคิดเห็นและคำถามอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม ความผิดพลาดทั้งหลายในบทความนี้เป็นของ
ผู้ค้นคว้าเรียบเรียงแต่เพียงผู้เดียว

“...ในเวลากลางคืนเมื่อ ณ วัน ๓ ๕ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๒๘ [พม่า-ผู้ค้นคว้าเรียบเรียง] ไล่ฆ่าฟันผู้คนล้มตายลงเป็นอันมาก เอาไฟเผาโรงร้านบ้านเรือนภายในพระนครศรีอยุธยา เสียเป็นอันมาก แล้วให้กวาดต้อนผู้คนข้างมา เก็บบริบแก้วแหวนเงินทองไปยังกรุงอังวะเป็นอันมาก...”^๑ ข้อความข้างต้นบรรยายให้เห็นภาพการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยา อติตราชธานีที่มีอายุยาวนาน กว่าสี่ศตวรรษอย่างเด่นชัด เมื่อผนวกกับภาพโบราณวัตถุสถานในอุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยาซึ่งตอกย้ำให้สงครามครั้งนั้นเป็นที่สนใจของผู้คนมาทุกยุคทุกสมัย ในฐานะ เหตุการณ์สำคัญอันเป็นหมุดหมายบอกระยะเวลาทางประวัติศาสตร์ของไทยจากอยุธยาสู่ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตามลำดับ

เรื่องราวอันเกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ที่สำคัญ ประการหนึ่ง คือการมุ่งอธิบายว่าเพราะเหตุใดกรุงศรีอยุธยา ซึ่ง “...มีแม่น้ำล้อมรอบเกาะ... มีกำแพงก่อด้วยอิฐบ้างศิลาแลงบ้าง...กำแพงตั้งแต่พื้นดินสูงสุดไปสีมาสยามว มีขานเชิงเทิน ช่องเนินบันพทโดยสูง ๘ คอก มีป้อมค่ายคูประตูใหญ่น้อยเรียงรายรอบพระนคร...”^๒ จึงได้ ปรายัยแก่กองทัพข้าศึก ทั้งนี้ พบว่าคำอธิบายถึงสาเหตุการเสียกรุงที่กลุ่มคนต่าง ๆ ผลิตขึ้นนั้น มีหลากหลายลักษณะทั้งสืบทอด ปรับปรุง ได้แย้ง และเพิ่มเติม

บทความชิ้นนี้มีได้ประสงค์เข้าร่วมถกเถียงว่าการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยาเกิดจาก เหตุปัจจัยใด หากแต่ต้องการศึกษาคำอธิบายสาเหตุการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ ที่ปรากฏในสมัยกรุงเทพฯ หรือตั้งแต่ช่วงต้นรัตนโกสินทร์ถึงปัจจุบันด้วยแนวทางการศึกษาเชิง การเมืองวัฒนธรรม (cultural politics) โดยพิจารณาเหตุการณ์สงครามคราวเสียกรุงในฐานะ พื้นที่ช่วงชิงการครองอำนาจนำ (hegemony) ของกลุ่มคนที่เข้ามามีบทบาทในการผลิตสร้าง “วาทกรรม” (discourse) สาเหตุการเสียกรุงในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งวาทกรรมที่แต่ละกลุ่ม ผลิตออกมาสู่สังคมนั้นไม่เพียงแต่สะท้อนมุมมองการอธิบายเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์สมัย อยุธยาตอนปลายเท่านั้น แต่มีนัยสัมพันธ์กับการดำรงบทบาทและสถานภาพของกลุ่มคนเหล่านั้น ในสังคมอย่างแนบแน่น

^๑ คำให้การชาวกรุงเก่า แปลจากฉบับหลวงที่ได้มาจากเมืองพม่า, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๘, นายพันเอก พระยาเสนีณรงค์ฤทธิ์ พิมพ์ในารพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงเสนีณรงค์ฤทธิ์ (ทองย้อย สนธิวงศ์ ณ กรุงเทพฯ จ. เมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๔๖๘), หน้า ๑๖๕.

^๒ วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ), พรรณนาภูมิสถานพระนครศรีอยุธยา เอกสารจากหอหลวง (กรุงเทพฯ: ภูเขาเนย์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๙ - ๓๐.

วาทกรรมเสียกรุง : บทสนทนาอันไม่รู้จบ ระหว่างปัจจุบันกับอดีต

ถึงแม้ว่าเหตุการณ์สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ ได้จบสิ้นลงไปแล้วกว่า ๒๕๐ ปี แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่าเหตุการณ์ครั้งนั้นยังคงมีชีวิตโลดแล่นในสังคมผ่านการผลิตสร้างและผลิตซ้ำ “วาทกรรม” จากกลุ่มบุคคลต่าง ๆ เพื่ออธิบายสาเหตุการเสียกรุงมาอย่างต่อเนื่องยาวนานนับตั้งแต่ช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน จากการสำรวจข้อเสนเทศในเอกสารต่าง ๆ พบลักษณะการอธิบายสาเหตุการเสียกรุง จำแนกได้เป็น ๓ ลักษณะ

ลักษณะแรก เป็นงานเขียนของบุคคลร่วมสมัยกับเหตุการณ์สงครามเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ โดยมุ่งเสนอภาพความอ่อนแอของกรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่พระมหากษัตริย์ราชวงศ์บ้านพลูหลวงไม่ทรงทศพิธราชธรรม งานที่อธิบายด้วยกรอบความคิดนี้ส่วนใหญ่คือพระราชพงศาวดารที่ชำระในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ รวมถึงงานนิพนธ์ของเครือข่ายชนชั้นนำยุคเดียวกัน ที่น่าสนใจคืองานเขียนในกลุ่มนี้ยังนำเสนอเรื่องราวบทบาทของสามัญชนในสงครามคราวนั้นไว้ด้วยอย่างมีนัยสำคัญ

อีกลักษณะหนึ่ง เป็นงานเขียนของบุคคลที่แม้ว่าจะไม่ได้เกิดร่วมสมัยกับเหตุการณ์คราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ แต่สังเกตได้ว่าผู้เขียนได้รับอิทธิพลแนวความคิดจากงานเขียนกลุ่มแรก เพื่อใช้อธิบายเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเน้นย้ำประเด็นเรื่องสถานภาพและบทบาทของชนชั้นนำ รวมถึงความสามัคคีของคนในบ้านเมืองที่นำเสนอผ่านบทบาทของกลุ่มชาวบางระจัน ซึ่งปรากฏในรูปของงานเขียนรวมถึงประติษฐกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชนชั้นนำและปัญญาชน ตั้งแต่ช่วงเริ่มแรกรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ถึงเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙

ลักษณะสุดท้าย เป็นงานเขียนที่มุ่งเสนอภาพที่แตกต่าง โดยพยายามมองสภาวะการณ์ของสงครามเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ในมิติที่กว้างขวางขึ้น กล่าวคือ ไม่ได้มุ่งแสดงปัจจัยการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยาด้วยสาเหตุภายในเชิงลบดังกรอบการอธิบายทั้งสองลักษณะข้างต้น แต่พยายามมองถึงลักษณะการเตรียมความพร้อมรับมือสงครามทั้งฝ่ายกรุงศรีอยุธยาและฝ่ายอังวะ รวมถึงระบบโครงสร้างโดยรวมของรัฐ การอธิบายด้วยกรอบความคิดเช่นนี้ปรากฏในงานวิชาการด้านประวัติศาสตร์ซึ่งได้อาศัยข้อมูลหลักฐานวิเคราะห์ตามวิธีวิทยาและวิธีการทางประวัติศาสตร์

การสืบทอดและปรับเปลี่ยนวาทกรรมการเสียกรุงช้างต้น สะท้อนให้เห็นความลื่นไหลของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ไม่ได้สิ้นสุดหรือหยุดนิ่งอยู่ในช่วงเวลาอดีตอันห่างไกล หากยังคงมีปฏิสัมพันธ์กับช่วงเวลาในปัจจุบันผ่านการประกอบสร้างคำอธิบายเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์จากกลุ่มคนหลากหลาย ภาพลักษณ์ของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเช่นนี้สอดคล้องกับที่ อี. เอช. คาร์ กล่าวไว้ในหนังสือ *What is History?* ของเขาว่า “...ประวัติศาสตร์นั้นก็คือกระบวนการอันต่อเนื่องของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักประวัติศาสตร์กับข้อมูลของเขา ประวัติศาสตร์คือบทสนทนาอันไม่มีที่สิ้นสุดระหว่างปัจจุบันกับอดีต...”^๓

อย่างไรก็ตาม ปฏิสัมพันธ์อันไม่รู้จบระหว่างเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์กับปัจจุบันมิได้จำกัดอยู่เฉพาะเงื่อนไขของข้อมูลหลักฐานเท่านั้น หากแต่ยังมีเงื่อนไขทางอุดมการณ์และภูมิหลังเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์นั้น ๆ ยังคงมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน ผ่านการประกอบสร้างคำอธิบายทางประวัติศาสตร์ที่หลากหลาย เพื่อเผยแพร่ความหมายของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์นั้นตามแบบที่พวกเขาต้องการ ดังที่ประจักษ์ ก้องกีรติ นิยามสภาวะการณ์เช่นนี้ว่า

“...ในแง่ประวัติศาสตร์ทั้งหลายจึงเป็นประวัติศาสตร์ของปัจจุบัน เพราะปัจจุบันต่างหากที่ให้ความหมาย กระทั่งให้ชีวิตแก่เหตุการณ์ในอดีตที่จบสิ้นตายจากไปแล้ว เรื่องราวใดไม่ถูกรับรู้ให้ความสำคัญโดยปัจจุบัน มันก็ได้แต่นอนนิ่งอยู่อย่างนั้นในกันเหวของอดีต ส่วนเรื่องราวที่เรารับรู้เล่าเรียน จดจำ เกลิมฉลองว่ามันเป็นประวัติศาสตร์ ก็เพราะมันถูกเลือกมาแล้วว่ามีความหมาย มีคุณค่ากับชีวิตของเราในปัจจุบัน...”^๔

ด้วยเหตุนี้ งานศึกษาหลายชิ้นจึงพยายามกลับมาตอบประเด็นคำถามว่า คุณค่าที่ผู้ประกอบสร้างความหมายให้กับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์จะได้รับคืออะไร โดยใช้แนวทางศึกษาเชิงการเมืองวัฒนธรรม (cultural politics) ที่แสดงให้เห็นว่าวาทกรรมที่กลุ่มคนต่าง ๆ ผลิตออกสู่สังคมเพื่ออธิบายเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์นั้นมียุทธศาสตร์ของการต่อสู้ช่วงชิงการให้นิยามความหมาย โดยมุ่งหวังให้วาทกรรมเหล่านั้นทำหน้าที่ตรึงความหมายที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็น

^๓ อี. เอช. คาร์, *ประวัติศาสตร์คืออะไร*, แปลโดย ซาติชาย พณานานนท์ (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๒๓.

^๔ ประจักษ์ ก้องกีรติ, *การเมืองวัฒนธรรมไทย ว่าด้วยความทรงจำ/วาทกรรม/อำนาจ* (นนทบุรี: ฟาเดียวกาน, ๒๕๕๘), หน้า ๓.

ที่ยอมรับในวงกว้าง ดังนั้น การอธิบายด้วยกรอบการเมืองวัฒนธรรมจึงมีความสลับซับซ้อนเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่งตายตัว แต่ถูกแปรเปลี่ยนไปตามวาทกรรมเพื่อที่จะดำรงไว้ซึ่งผลประโยชน์ระยะยาวของกลุ่มที่สามารถยึดกุมความหมายเอาไว้ได้^๕

ลักษณะร่วมสำคัญของงานศึกษาที่ใช้แนวทางการเมืองวัฒนธรรมมาพิจารณาการประกอบสร้างคำอธิบายเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ คือการชี้ให้เห็นว่าความแปรเปลี่ยนในการให้ความหมายกับเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์เรื่องใดเรื่องหนึ่ง มีนัยสัมพันธ์กับสถานะภาพ บทบาท และผลประโยชน์ของกลุ่มคนที่ผลิตสร้างคำอธิบายนั้นในแต่ละช่วงเวลาอย่างแนบแน่น ดังเช่นงานศึกษาของประจักษ์ ก้องกีรติ เรื่อง ๒๔ มิถุนาในขบวนการ ๑๔ ตุลา การเมืองของประวัติศาสตร์^๖ ที่ชี้ให้เห็นความพยายามที่จะช่วงชิงและสืบทอดการนิยามความหมายให้กับเหตุการณ์ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ เช่น กลุ่มคณะราษฎร กลุ่มอุดมการณ์นิยมเจ้า กลุ่มนักเรียน นิสิต นักศึกษา ตั้งแต่ช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ หรือในกรณีงานศึกษาเรื่อง พระราชหัตถเลขาเสนาบดี ร.๗ ชีวิตประวัติเอกสารฉบับหนึ่ง^๗ ที่ประจักษ์ ก้องกีรติ เขียนร่วมกับสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ชี้ให้เห็นความสลับซับซ้อนเปลี่ยนแปลงในการเน้นย้ำภาพจำที่มีต่อเอกสารประวัติศาสตร์ชิ้นนี้ จากเอกสารที่สะท้อนให้เห็นการปะทะต่อรองระหว่างกลุ่มอำนาจเก่าและกลุ่มอำนาจใหม่ในช่วงต้นระบอบรัฐธรรมนูญ สู่อเอกสารที่แสดงให้เห็นพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงวางรากฐานประชาธิปไตย

ในทำนองเดียวกันนี้เอง หากพิจารณาด้วยมุมมองการเมืองวัฒนธรรมแล้ว คำอธิบายสาเหตุการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ทั้งสามลักษณะข้างต้น จึงย่อมไม่ใช่งานเขียนที่บุคคลต่าง ๆ ผลิตขึ้นเพียงเพื่อมุ่งทำความเข้าใจหรือถ่ายทอดภาพเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์อย่างตรงไปตรงมาเท่านั้น แต่ยังเป็นงานเขียนที่สะท้อนให้เห็นภาวะการต่อสู้ช่วงชิงของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่พยายามยึดกุมวาทกรรมเสียกรุงซึ่งมีนัยเชื่อมโยงกับการดำรงสถานภาพและบทบาทในสังคมตามภูมิหลังและอุดมการณ์ของพวกเขาเหล่านั้น

^๕ ประจักษ์ ก้องกีรติ, และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน ๑๔ ตุลา (นนทบุรี: ฟาเดียวกัน, ๒๕๕๖), หน้า ๒๕ - ๒๖.

^๖ ประจักษ์ ก้องกีรติ, การเมืองวัฒนธรรมไทย ว่าด้วยความทรงจำ/วาทกรรม/อำนาจ, หน้า ๓ - ๕๕.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗ - ๖๖.

“กรุงแตก” กับการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ของชนชั้นนำใหม่

สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ นับเป็นอุบัติเหตุการณ์อันน่าตระหนกที่สุดต่อชนชั้นนำต้นรัตนโกสินทร์ซึ่งยังไม่สามารถสถาปนาอำนาจอันมั่นคงลงได้ ด้วยเป็นเหตุการณ์ที่นำมาซึ่งความสูญเสียในหลายมิติ ทั้งในส่วนของชนชั้นนำเดิมที่บ้างก็ล้มตาย บ้างก็ถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลย บ้างก็หลบหนีภัยสงครามไปยังบ้านเมืองใกล้เคียง รวมไปถึงเอกสารหลักฐานตลอดจนมรดกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ส่วนใหญ่ปลาสนาการไปกับกองเพลิงและโจรผู้ร้าย สภาวะการณ์เช่นนี้ส่งผลให้ชนชั้นนำที่มีภูมิหลังจากขุนนางระดับกลางครึ่งกรุงเก่าจำเป็นต้องใช้วิธีการอันหลากหลาย เพื่อให้เกิดการยอมรับจากกลุ่มข้าราชการผู้มีบทบาทสำคัญในการบริหารราชการแผ่นดินและฟื้นฟูราชอาณาจักรขึ้นอีกครั้ง

วิธีการหนึ่งที่ชนชั้นนำต้นรัตนโกสินทร์เลือกนำมาใช้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ข้างต้น คือ การผลิตงานเขียนเพื่ออธิบายสาเหตุการเสียกรุงด้วยการนำเสนอภาพเชิงลบของชนชั้นนำเดิม ปลายสมัยอยุธยา ผ่านการชำระพระราชพงศาวดารสมัยต้นรัตนโกสินทร์โดยกลุ่มชนชั้นนำใหม่ที่เคยอยู่ร่วมเหตุการณ์คราวเสียกรุง ซึ่งในทัศนะของพระราชพงศาวดารที่ชำระในสมัยนี้คือการเน้นย้ำให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ราชวงศ์บ้านพลูหลวงไม่มีความเหมาะสมในฐานะที่เป็นผู้ปกครอง ในฐานะนี้กรบ รวมทั้งไม่เหมาะสมที่จะเป็นศูนย์กลางแห่ง “บรมเดชาานุภาพ” อีกต่อไป^๑

ตัวอย่างงานเขียนที่นำเสนอด้วยวิธีการดังกล่าว อาทิ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ จ.ศ. ๑๑๕๗ หรือที่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้ชำระเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๘ เป็นพระราชพงศาวดารฉบับหนึ่งที่กล่าวถึงความรวนเรของราชวงศ์บ้านพลูหลวงและระบบการปกครองอันเป็นสาเหตุสำคัญนำไปสู่การล่มสลายของอาณาจักรอยุธยา เช่น การแย่งชิงราชสมบัติของเจ้านายทรงกรมซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรังของราชวงศ์บ้านพลูหลวง ดังกรณีของการคิดกบฏจะเอาราชสมบัติถวายกรมหมื่นเทพพิพิธ ซึ่งต่อมากรมหมื่นเทพพิพิธถูกเนรเทศไปเกาะลังกา การประหารชีวิตขุนนางจากความผิดเรื่องการคบชู้กับนางใน รวมไปถึงภาพความอ่อนแอ

^๑ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “บทที่ ๖ ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา,” ใน ปากไก่และใบเรือ : รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (นนทบุรี:ฟ้าเดียวกัน, ๒๕๕๕), หน้า ๓๘๖.

และไร้ประสิทธิภาพทางการทหาร^๙

พระบวรราชนิพนธ์ เพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่า ของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท เป็นงานเขียนอีกเรื่องหนึ่งที่มีเนื้อความวิจารณ์ชนชั้นนำช่วงปลายสมัยอยุธยาค่อนข้างชัดเจน โดยอธิบายสาเหตุการเสียกรุงศรีอยุธยาว่าพระมหากษัตริย์ตลอดจนกลุ่มชนชั้นปกครองเดิมมุ่งแสวงหาแต่อำนาจจนปล่อยปละละเลยราชการแผ่นดิน และระบบบริหารราชการงานเมือง ยามศึกสงครามที่ไร้ประสิทธิภาพ ดังความว่า

“...ทั้งนี้เป็นต้นด้วยผลเหตุ
มิได้พิจารณาข้าไท
มิรู้รอบประกอบในราชกิจ
สุภาชิตท่านกล่าวเป็นราวม่า
ไม่ควรอย่าให้อรรถฐาน
เพราะไม่ฟังตำนานโบราณมี
เสียยศเสียศักดิ์คนเรศ
เสียทั้งตระกูลนามา
สารพัดจะเสียสิ้นสุด
จึงไม่รู้กู้แก่พระนคร
อันจะเป็นเสนาธิบดี
ประกอบกรหวานปรายไว้หลายชั้น
ที่ทำการเป็นเช่นนั้นไม่
เหตุภัยใกล้กรายร้ายดี
ศึกมาแล้วก็ล้าไปทันที
ดีกว่าดผู้คนไม่ทนทาน
จะคิดโบราณอย่างนี้ก็หาไม่
ครั้นทัพเขากลับยกมา
เลี้ยงลดปดเจ้าทุกเข้าคำ
ฉิบหายตายล้มไม่สมประดี

จะอาเพศกษัตริย์ผู้เป็นใหญ่
เคยใช้ก็เลี้ยงด้วยเมตตา
ประพุดติการแต่ที่ผิดด้วยอิจฉา
จะตั้งแต่งเสนาธิบดี
จะเสียการแผ่นดินกรุงศรี
จึงเสียทีเสียวงศ์กษัตรา
เสียทั้งพระนิเวศน์วงศ์
เสียทั้งไพร่ฟ้าประชากร
ทั้งการยุทธก็ไม่เตรียมฝึกสอน
เหมือนนอนเบียดให้ประจำกรม
ควรที่จะพิทักษ์อุปถัมภ์
ป้องกันปัจจาอย่าได้มี
เหมือนไพร่ชาติชั่วช้ากระทาสี
ไม่มีที่จะสู้สักประการ
มิได้มีเหตุเสียจึงแตกฉาน
เผาบ้านเมืองยับจนกลับไป
ชาติไพร่หลงฟุ้งแต่ยศลา
จะองอาจอาสาที่ไม่มี
จนเมืองคร่ำเป็นผุยยับยี่
เมืองยับอัปปริยจนทุกวัน...”^{๑๐}

^๙ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด (นนทปรี: ศรีปัญญา, ๒๕๕๓), หน้า ๓๕.

^{๑๐} พระบวรราชประวัติ แลพระบวรราชนิพนธ์ (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๐, พระโอรสธิดาแลกุลสันตติวงศ์ในกรมพระราชวังบวรฯ ทั้ง ๕ รัชกาล พิมพ์เปนที่ระลึกในงานบรรจุพระอัฐิพระโอรสธิดาในกรมพระราชวังบวรฯ ๕ พระองค์ ณ วัดชนะสงคราม เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๗๐), หน้า ๑๔ - ๑๕.

จากเนื้อความพระบรมราชินิพนธ์ข้างต้นจะเห็นว่าสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรงอธิบายสาเหตุการเสียกรุงว่ามีปัจจัยสำคัญมาจากชนชั้นปกครองปลายสมัยอยุธยา ทั้งการที่สมเด็จพระเจ้าเอกทัศทรงซบเลียงและเลือกใช้แต่บรรดาข้าหลวงเดิมที่ไม่เหมาะสมกับงานราชการ โดยไม่คำนึงถึงความรู้ความสามารถ แม้จะมีข้อคิดสุภาพิชัยโบราณเน้นย้ำว่าคนเหล่านี้ไม่ควรที่จะนำมารับราชการ รวมถึงการที่ชนชั้นปกครองมุ่งคำนึงถึงเรื่องยศศักดิ์ มิได้ใส่ใจในข้อราชการงานเมืองซึ่งส่งผลกระทบต่อ การสงครามให้อ่อนกำลังลงไป กล่าวคือ ไม่มีการฝึกซ้อมยุทธวิธีการรบ เมื่อเกิดสงครามก็แตกทัพล่าถอยโดยง่าย

สอดคล้องกับงานนิพนธ์ของสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เรื่องสังคีตยวงค์ และพระราชพงศาวดาร ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ ที่เรียบเรียงขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๒ และ พ.ศ. ๒๓๓๘ ตามลำดับ ปรากฏเนื้อความที่กล่าววิจารณ์พระราชจริยวัตรของสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ ภาพความแปรปรวนของสังคม รวมถึงความไร้ประสิทธิภาพในการรบอย่างเด่นชัดเช่นเดียวกัน

“...สมเด็จพระเชษฐาธิราชเสวยราชได้ ๘ ปีเศษ มีประชาน้อย มักหลงใหล ปราศจากความสมบูรณ์ด้วยหิริโอตตัปปะ ไม่มีวิจารณ์ในราชกิจทั้งหลาย ไม่มีใครครวญในคุณแลโทษ ครั้นนั้นเสนาบดีแลอำมาตย์เป็นต้นก็ดี ชาวพระนครก็ดี พากันตั้งอยู่ในอสังคยธรรมต่างก็เป็นคนทุจริตเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ชาวชนบทแลชาวคามนิคมก็ได้บังเกิดความคับแค้น ด้วยเหตุทั้งหลายต่าง ๆ คนทั้งปวงในบ้านในเมืองใหญ่เหล่านั้นก็พากันเสวยทุกข์มากมาย บังเกิดโรครุม เกิดอุทกมาก ได้รับความโหม่นสลดอาลัยอันมาก ก็พากันมีอายุสั้น มหาภูตดินน้ำไฟลมทั้ง ๔ ก็วิปริตต่าง ๆ ผลหมากรากไม้ก็มีรควิปริตไปหมด น้ำก็ปรากฏสีแดงดังเลือดนก...”^{๑๑}

“...ลำดับนั้น มหาสุริโยธาก็พาพลนิกายมากมายมายังกรุงอโยธยา นครได้รับด้วยชาวพระนครทั้งหลาย แต่ชาวพระนครไม่รู้จักรบ ขี้ลาด ไม่เป็นน้ำหนึ่งกัน ไม่เป็นใจเดียวกัน ไม่ปลงงานเดียวกัน มีใจต่าง ๆ กัน ต่างพากันหนีเสีย...”^{๑๒}

^{๑๑} สังคีตยวงค์ พงศาวดารเรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย สมเด็จพระพนรัตน์วัดพระเชตุพนในรัชกาลที่ ๑ แต่งภาษามคร พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาลลักษณม) เปรียญ แปลเป็นภาษาไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๖๖, ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระศพสมเด็จพระเจ้าน้อยยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราไชย ณะพระเมรุท้องสนามหลวง พ.ศ. ๒๔๖๖), หน้า ๔๐๒ - ๔๐๓.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๗.

“...ฝ่ายข้างในกรุงเทพฯ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินดำหรัดให้เสนาบดี
จัดแจงแต่งกองทับเรือ โปรดให้ทั้วพญาอาสาหกเหล่าแลกองทหารทั้งปวง
ยกทับเรือข้ามไปตีค่ายพม่า ณะ วัดการ้อง พม่ายิงปืนมาถูกนายเรือคนหนึ่ง
ซึ่งยืนรำดาบสองมืออยู่หน้าเรือตกล้ำลง ทับเรื่อนั้นก็ถอยทับกลับเข้ากรุงลั่น
อยู่มาวันหนึ่งจึงพระศรีสุริยาพาหะ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่รักษาป้อมทั่วยกบ
ให้ประจูปืนมหากาลมฤตยูราชสองลัดสองลูกยิงค่ายพม่าว่าวดูเขาทอง แลยิง
ออกไปได้นัดหนึ่งปืนก็ร้าวราญ...”^{๑๓}

“...ฝ่ายข้าราชการเจ้าหน้าที่ทั้งปวง จึงให้ชักเอาปืนใหญ่ขึ้นบน
เชิงเทิน ยิงค่ายพม่าว่าวดการ้อง วัดนางปล้ม แลให้ลากเอาปืนปราบหงษา
ออกไปตั้งที่ท่าทราย ยิงค่ายวัดลิโพ ยิงกระสุนแรกประจูดินน้อยต่ำไป ๆ
ถูกตลิ่ง ครั้นประจุมากขึ้นกระสุนออกสูงข้ามเกินค่ายวัดลิโพไป...”^{๑๔}

นอกจากการวิจารณ์กลุ่มชนชั้นนำปลายสมัยอยุธยาในฐานะปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง
ที่นำไปสู่การล่มสลายของกรุงศรีอยุธยาเพื่อลดทอนความชอบธรรมของชนชั้นนำเดิมแล้ว
พระราชพงศาวดารที่ถูกชำระขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
ยังอุทิศพื้นที่บันทึกเนื้อหาให้กับเรื่องราวของไพร่บ้านพลเมืองกลุ่มหนึ่งที่ “บ้านระจัน” ซึ่งนับว่า
เป็นประเด็นที่น่าสนใจ เนื่องจากจารีตการบันทึกพระราชพงศาวดารมักเน้นศูนย์กลางอยู่ที่
องค์พระมหากษัตริย์ พระราชกรณียกิจ พระราชวงศ์ ราชสำนัก สงครามซึ่งพระมหากษัตริย์เป็น
จอมทัพ ยิ่งกว่าจะสนใจเรื่องราวของประชาชนสามัญหรือเหตุการณ์บ้านเมืองทั่วไป^{๑๕}

ทั้งนี้ แม้จะปฏิเสธไม่ได้ว่าเหตุการณ์ที่บ้านระจันเป็นเรื่องราวที่อาจเกิดขึ้นจริงในช่วง
สงครามคราวเสียกรุงและคงเป็นที่รับรู้ในกลุ่มชนชั้นนำตลอดจนข้าราชการไม่น้อย ดังที่ปรากฏ
เรื่องราวในจดหมายความทรงจำของพระเจ้าไปยิกาเธอ กรมหลวงนรินทรเทวี หรือเจ้าครอก
วัดโพธิ์ พระกนิษฐาต่างพระชนนีในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ที่
สะท้อนให้เห็นว่าเหตุการณ์ที่บ้านระจันยังคงอยู่ในความทรงจำของพระองค์แม้จะ “เป็นเวลาที่

^{๑๓} สมเด็จพระพนรัตน์, พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน ตรวจสอบชำระ
จากเอกสารตัวเขียน, ตรวจสอบชำระต้นฉบับโดย ศานติ ภักดีคำ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง,
๒๕๕๘), พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ดิสานุกโร ป.ช. ๔) ๑๐ พฤษภาคม
๒๕๕๘), หน้า ๓๕๒.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๕.

^{๑๕} นาฏวิภา ขลิตานนท์, ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๒๑๗ - ๒๑๘.

ทรงพระราชฯ”^{๑๖} แล้วก็ตาม ถึงกระนั้นการเลือกที่จะบันทึกเหตุการณ์นั้นไว้ในพระราชพงศาวดาร หรือบันทึกว่าด้วยวงศ์แห่งองค์อวตาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งดังที่ปรากฏใน พระราชพงศาวดารฉบับ สมเด็จพระที่นั่ง วัดพระเชตุพน ที่เรื่องราวของ “บ้านระจัน” ได้ถูกขยายความอย่างละเอียดกว่า พระราชพงศาวดารร่วมสมัยฉบับอื่น ๆ ทั้งในแง่เนื้อเรื่อง บุคคล และการใช้ภาษา ย่อมสะท้อนให้เห็นความสำคัญของสามัญชนในมโนทัศน์ของชนชั้นนำตันกรุงรัตนโกสินทร์ที่ผูกโยงกับเหตุการณ์ เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ อย่างมีนัยสำคัญ

ความคลี่คลายเปลี่ยนแปลงจารีตในการคัดเลือกเนื้อหาเพื่อนำมาบรรจุไว้ในพระราช พงศาวดารนี้ เป็นร่องรอยสำคัญที่ชี้ให้เห็นว่าการบันทึกพระราชพงศาวดารสมัยรัตนโกสินทร์ แม้จะเชื่อว่าจะได้รับอิทธิพลมาจากจารีตครั้งกรุงเก่าอยู่ไม่น้อย ถึงกระนั้นก็มีลักษณะเฉพาะ บางประการที่สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ของชนชั้นนำตันกรุงรัตนโกสินทร์ที่ไม่ได้ยึดโยงตนเอง เข้ากับสถานะ “เจ้า” ในราชวงศ์เดิม แต่พยายามสร้างคำอธิบายที่สอดคล้องกับสถานะและบทบาท ของตนเองขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะมนุษยนิยม สัจนิยม และเหตุผลนิยม มากกว่า เน้นย้ำเฉพาะสถานะอันลึกลับศักดิ์สิทธิ์เชิงกษัตริย์ครั้งกรุงเก่า บรรยายภาพเช่นนี้เห็นได้ชัดเจน ในวรรณกรรมต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ พยายามชี้ให้เห็นลักษณะเด่นของ “ตัวเอก” ที่เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยอยุธยา ว่า

“...มนุษยนิยมนี้เป็นสิ่งที่เกือบไม่มีในวรรณกรรมอยุธยาเอาเลย... การมีฤทธิ์มีอำนาจของตัวเอกในวรรณกรรมอยุธยานั้นต้องเน้นที่กำเนิด เพราะความเป็นพระเจ้าของตัวเอกได้มาจากกำเนิด...แตกต่างจากตัวเอก ของต้นรัตนโกสินทร์ กระฎุมพีในต้นรัตนโกสินทร์ไม่รู้สึกว่าตัวจะสามารถ เทียบได้กับพระเจ้า กำเนิดของตนก็มีความสำคัญน้อยลงเพราะโอกาสที่จะ มีอำนาจนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับกำเนิดไปเสียอย่างเด็ดขาด...”^{๑๗}

^{๑๖} จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี พิมพ์พร้อมกับฉบับเพิ่มเติม (พ.ศ. ๒๓๑๐ - ๒๓๘๑) และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (เฉพาะตอน พ.ศ. ๒๓๑๐ - ๒๓๖๓) (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๑, พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต โปรดให้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี ณ พระเมรุ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๐๑), หน้า ๕๙.

^{๑๗} นิธิ เอียวศรีวงศ์, “บทที่ ๑ วัฒนธรรมกระฎุมพีกับวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์,” ใน ปากไก่ และใบเรือ : รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (นนทบุรี: ฟาเคียวกัน, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘๔.

หากพิจารณาเทียบเคียงกับบริบททางประวัติศาสตร์ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ที่ชนชั้นนำใหม่มีภูมิหลังสัมพันธ์กับกลุ่มสามัญชนอย่างแนบแน่น การเน้นย้ำบทบาทของสามัญชนผ่านเหตุการณ์ที่บ้านระจันในสงครามคราวเสียกรุงจึงสะท้อนท่าทีในการแสดงให้เห็นคู่ตรงข้ามระหว่างชนชั้นนำเดิมในฐานะผู้ที่ทำให้อยุธยาล่มสลายกับสามัญชนผู้พยายามปกป้องบ้านเมืองได้อย่างชัดเจน และด้วยภาพลักษณ์ที่แสดงออกผ่านวาทกรรมเสียกรุงเช่นนี้ ย่อมส่งเสริมสถานภาพไม่มากนักน้อยให้กับชนชั้นนำใหม่ที่ “...เกิดมาเป็นไพร่ ได้มาเป็นเจ้าเป็นนาย เมื่อเวลาเป็นเบื้องปลายอายุแล้ว...”^{๑๘} ให้สามารถสร้างสิทธิธรรมในการปกครองบ้านเมืองได้ เนื่องด้วยประวัติศาสตร์สงครามคราวเสียกรุงที่ชนชั้นนำใหม่ได้เรียบเรียงและชำระขึ้นนั้นได้แสดงให้เห็นประจักษ์แล้วว่าความเป็น “เจ้า” หรือ “ไพร่” ไม่ใช่ตัวชี้วัดความเจริญหรือเสื่อมถอยของบ้านเมืองเสมอไป

“กรุงแตก” กับการสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์

เป็นเวลากว่าครึ่งศตวรรษที่เหตุการณ์เสียกรุงได้ผ่านพ้นไป พร้อมกับที่กรุงรัตนโกสินทร์ได้ดำรงสถานะเป็นนครหลวงที่มั่นคงมากขึ้นโดยลำดับ ขณะเดียวกันกับที่บุคคลร่วมสมัยในเหตุการณ์เสียกรุงได้ทยอยล้มหายตายจากจนเกือบหมด หากแต่วาทกรรมเสียกรุงตามกรอบคิดของชนชั้นนำครั้งปฐมวงศ์ยังคงดำรงอยู่ในความทรงจำของบุคคลต่าง ๆ แม้ว่าบุคคลผู้นั้นจะไม่ได้เกิดร่วมสมัยกับเหตุการณ์เสียกรุงก็ตาม ผ่านมุขปาฐะคำบอกเล่าจากปู่ย่าตายายหรือการอ่านจากเอกสารพงศาวดารและวรรณกรรม ดังเช่นบทบรรยายใน *นิราศพระบาท* ที่สุนทรภู่มหากวีกระเณนผู้มีชื่อเสียงซึ่งเกิดเมื่อต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้แต่งขึ้น ใน พ.ศ. ๒๓๕๐ ขณะเป็นมหาดเล็กตามเสด็จพระสัมพันธวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปฐมวงศ์ไปนมัสการรอยพระพุทธรูปที่ สระบุรี ความว่า

“...แต่ปู่ย่าตายายเราท่านเล่ามา เมื่อแรกศรีอยุธยายังเจริญ กษัตริย์
สืบสุริยวงศ์ดำรงโลก ระงับโคกสุขสุดจะสรรเสริญ เราเห็นยับยั้งแต่รอย
ก็พลอยเพลิน เสียตายเกิดมาเมื่อเกินหน้าน้อยใจ กำแพงรอบขอบคูก็ดูเล็ก

^{๑๘} “เรื่องการโสกันต์แต่ก่อน,” ใน *ประชุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔ และนิพนธ์ของพระอมราภิรักขิต (เกิด)* (กรุงเทพฯ: พุทธอุปลัมภ์การพิมพ์, ๒๕๑๖, วัดบรมนิวาสพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระธรรมดิลก (ทองคำ จันทูปโม ป.ธ. ๗) ณ เมรุหน้าพลับพลาฯ สิริยาภรณ์วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๑๖), หน้า ๑๕๗.

ไม่น่าศึกอ้ายพม่าจะมาได้ ยังให้มันข้ามเข้าเอาเวียงชัย โอ้อะไรเหมือนบุรี
ไม่มีไชย...”^{๑๙}

การอธิบายสาเหตุการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ในลักษณะเช่นนี้ยังปรากฏ
ในวรรณกรรมเรื่อง *योพระเกียรติสามรัชกาล* ของพระยาไชยวิชิต (เผือก) เสนาบดีผู้รักษากรุงเก่า
ครั้งรัชกาลที่ ๓ ความว่า

“...เมื่อถึงกาลบ้านเมืองจะย่อยยับ มีทัพมาประชิดติดกรุงศรี
ศึกพม่ามาล้อมถึงสามปี ไม่มีแม่ทัพออกรับรอง ด้วยขุนนางต่างคนก็ราวฉาน
ไม่ร่วมคิดกิจการเปนเจ้าของ สาละวนขนหาแต่เงินทอง มุ่งมองอิฉากันทำเดียว
เมื่อไม่มีสามัคคีศรีครัก ถึงมากลัฏโกฏีแสนแน่นจับเคี้ยว ไม่พร้อมมูลสมาคม
กลมเกลียว ก็เหมือนมีคนเดียวไม่ได้การ ครั้นแต่งพวกอาสาออกฝ่าฟัน
แต่กองเดียวเท่านั้นเข้าหักหาญ ไม่มีกองหนุนด้วยช่วยรบราญ จะทนทานไปได้
เท่าไรมี ทัพช่วยเข้ามาล้อมอ้อมโอบหลัง ตีประดัง बदดลก็ปั่นป่วน บรรดาคน
ที่อยู่ในบุรี ก็ดูเล่นเช่นนี้ทุกทีมา อันทแกล้วทหารการยุทธ์ เครื่องสาตราอาวุธ
ก็หนักหนา ผู้คนกล่นกลาดดาซดา ไม่น่าจะแตกตายพรายพลัด...”^{๒๐}

ตัวอย่างเอกสารของกลุ่มชนชั้นนำสูงสุดในสังคมที่สะท้อนให้เห็นการสืบทอดรูปแบบ
คำอธิบายสาเหตุการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ เห็นจะได้แก่ *พระราชพงศาวดารฉบับพระราช*
หัตถเลขา ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราช
สนิท ร่วมกันชำระใน พ.ศ. ๒๓๙๘ จากเอกสารพระราชพงศาวดารที่ชำระครั้งต้นกรุง เนื่องจาก
เมื่อพิจารณาต้นฉบับตัวเขียนจะพบว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้พระราช
พงศาวดารความเดียวกับพระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน ฉบับตัวเขียน
ในการชำระ เพียงแต่ทรงแก้ไขคำและสำนวนบางแห่งหรือเพิ่มเติมและตัดคำบางคำทิ้งเท่านั้น^{๒๑}

^{๑๙} พระสุนทรโวหาร (ภู่), *นิราศพระบาท* (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๒, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมราชวงศ์ เนตร ปาลกวงศ ณ อยุธยา เมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๗๒), หน้า ๙ - ๑๐.

^{๒๐} พระยาไชยวิชิต (เผือก), *योพระเกียรติ ๓ รัชกาล* (พระนคร: โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๕๙, หมื่นยศ อารัง (เจ๊ก สาระสุด) พิมพ์แจกในงานศพพระนิเวศน์วิสุทธ (ถึก สาระสุด) ภ.ช, ภ.ม, ร.จ.ป.ร. ๔, ร.จ.ม., ร.จ.พ., ร.ป.ฮ. ผู้ลู่ ปีมโรง อัฐศก พ.ศ. ๒๔๕๙), หน้า ๒๔ - ๒๗.

^{๒๑} อุบลศรี อรรถพันธ์, “การชำระพระราชพงศาวดารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๔), หน้า ๔๗ - ๔๙.

โดยมีพระราชดำริที่จะนำพระราชพงศาวดารสำนวนที่ทรงชำระนั้นมาเรียบเรียงเป็นพระราชพงศาวดารสำนวนใหม่ ดังปรากฏหลักฐานในพระราชหัตถเลขาที่พระราชทานไปยังเซอร์ จอห์น เบาว์ริง ราชทูตอังกฤษ เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๙๘ ว่าพระองค์ “...กำลังพยายามตระเตรียมแต่งตำนานกรุงสยามอันถูกต้องว่าเดิมแต่สร้างกรุงศรีอยุธยาโบราณเป็นราชธานี เมื่อปี ค.ศ. ๑๓๕๐ นั้น...”^{๒๒} พร้อมทั้งตั้งพระราชหฤทัยว่า เมื่อทรงเรียบเรียงแล้วเสร็จจะทรงขอให้มิชชันนารีอเมริกันช่วยแปลและตรวจแก้เป็นภาษาอังกฤษอีกชั้นหนึ่ง^{๒๓} อย่างไรก็ตาม ด้วยมีพระราชกิจจำนวนมากจึงไม่ทรงมีเวลาเพียงพอที่จะทรงนำสำนวนที่ทรงชำระแล้วมาเรียบเรียงเป็นพระราชพงศาวดารสำนวนใหม่ตามพระราชประสงค์ “...เพราะว่าเราจะทำการเรียบเรียงความเช่นนี้ทุก ๆ วันไปไม่ได้ด้วยกิจธุระของเรามีหลายอย่างบางเวลาก็ต้องว่างวันไปมากอยู่...”^{๒๔}

ถึงแม้ว่า นิราศพระบาท ยอพระเกียรติสวามรัชกาล และ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา จะเป็นงานเขียนที่มีลักษณะสืบทอดแนวความคิดการอธิบายสาเหตุการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ มาจากงานเขียนครั้งต้นกรุงรัตนโกสินทร์ หากแต่งานเขียนสองชิ้นแรกมีลักษณะเป็นงานเขียนส่วนบุคคลที่มุ่งพรรณนาไปตามอารมณ์ความรู้สึกเป็นสำคัญ และคงไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะเผยแพร่ไปในวงกว้างมากนัก ในขณะที่ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา มีลักษณะเป็นงานเขียนเชิงสาธารณะมากกว่า กล่าวคือ เป็นงานเขียนที่จะเป็นต้นเค้าให้กับการเรียบเรียงงานเขียน “ตำนานกรุงสยาม” ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคงตั้งพระราชหฤทัยจะเผยแพร่ไปในวงกว้างที่ไม่ใช่เพียงในหมู่พระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางในราชสำนักเหมือนครั้งการแต่งชำระพระราชพงศาวดารเมื่อต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และด้วยบริบทเช่นนี้ย่อมสะท้อนให้เห็นว่าเนื้อความในพระราชพงศาวดารที่ชำระสมัยต้นรัตนโกสินทร์ (รวมถึงประเด็นสาเหตุการเสียกรุงและเรื่องราวของชาวบางระจัน) ซึ่งเคยเป็นเครื่องมือทางการปกครองให้กับชนชั้นนำเมื่อเกือบศตวรรษที่แล้ว ได้เริ่มคลี่คลายสู่สถานะคำอธิบายประวัติความเป็นมาของกรุงสยามและจะมีพัฒนาการจนกลายเป็นประวัติศาสตร์ของรัฐสยามใหม่ในที่สุด

^{๒๒} พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๓, สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร โปรดเกล้าฯ พิมพ์ขึ้นอีกเมื่อปีมะเมีย ๒๔๗๓), หน้า ๑๖.

^{๒๓} รวมพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘๓.

^{๒๔} พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔, หน้า ๑๗.

พัฒนาการสำคัญที่ส่งผลให้พระราชพงศาวดารซึ่งเดิมเคยมีสถานะเป็นสมบัติส่วนพระองค์ กลายเป็นวัตถุสร้างสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ของพลเมืองในรัฐ ผูกโยงอย่างแนบแน่นกับการ ปฏิรูปสยามให้กลายเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (absolutist state) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผ่านการดำเนินงานตามพระบรมราโชบายเพื่อรวมพระราชอำนาจ สูงสุดสู่องค์พระมหากษัตริย์ หนึ่งในวิธีการสำคัญคือการปฏิรูประบบการศึกษาเพื่อสร้างบุคลากร ที่เหมาะสมป้อนสู่ระบบราชการสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม บุคลากรที่เหมาะสมไม่เพียงแต่มีความ รู้เชิงเทคนิค เช่น การอ่านออกเขียนได้ ความสามารถเชิงคำนวณ การติดต่อสื่อสารด้วยภาษา ต่างประเทศ แต่ต้องเป็นบุคคลที่มีสำนึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของรัฐสยามและพร้อมที่จะอุทิศตน ให้กับบ้านเกิดเมืองนอน ในทำนองเดียวกับที่บรรพบุรุษพลีชีพเพื่อบ้านเมือง :

“...เมืองไทยเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของเรา เราต้องรักให้มาก ๆ
ต้องรักมากกว่าบ้านที่เราอยู่ และต้องรักมากกว่าโรงเรียนที่เราเรียน...
ถ้าใครจะเอาความไม่จริงมาแก้งัดตีดื้อว่าเมืองไทยเป็นเมืองไม่ดีเช่นนั้น ๆ...
ให้เราได้ยินต่อหน้า เราจะนั่งฟังไม่ได้เป็นอันขาด เพราะมันแทงปลาบเข้าไป
ในหัวอกหัวใจ รวากับใครเอามิดมิดมีคมแหลมมาแทงมันให้รู้สึกเจ็บใจแค้นใจ
และแสบร้อนใจเป็นอย่างยิ่ง...”^{๒๕}

“...การมอบชีวิตให้กับบ้านเมืองนี้ ย่อมเป็นที่นับถือของคนทั่วไป
ไม่ว่าในสมัยโบราณหรือปัจจุบัน และย่อมเป็นเกียรติยศแก่ผู้ที่ทำดังนั้น
หาที่สุดุมได้ ถึงตัวตายแล้ว ชื่อก็ยังติดอยู่ในแผ่นดินไม่รู้จักลี้ลับสูญ...”^{๒๖}

เช่นเดียวกับในหนังสือ พระราชพงศาวดาร เล่ม ๒ สำหรับชั้น ๖ (ประโยค ๒ ชั้น ๓) พิมพ์ครั้งแรก ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ โดยรับสั่งของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ขณะ ดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ อธิบดีกรมศึกษาธิการ เป็นตัวอย่างแบบเรียนที่ชี้ให้เห็นว่า แม้รัฐบาลจะอาศัยพระราชพงศาวดารเป็นแบบสอนอ่าน สอนเขียนตามคำบอก การฝึกหัดเรียงความ การฝึกเขียนใบบอกราชการ การฝึกทำรายงานระยะทาง ซึ่งล้วนแต่เป็นคุณสมบัติสำคัญของข้าราชการในการขับเคลื่อนระบบราชการสมัยใหม่ แต่ที่สำคัญ คือ “...หนังสือพระราชพงศาวดารนี้ เราย่อมนับถือว่าเป้นหนังสือสำหรับชาติของเรา ๆ จะไม่รู้

^{๒๕} เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี และพระยาอนุกิจวิธูร, **ธรรมจริยา เล่ม ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔ (พระนคร: โรงพิมพ์โรงเรียน, ๒๔๘๒), หน้า ๙๗ - ๙๙. อ้างถึงใน กุลลดา เกษบุญชู มีด, **ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ วิวัฒนาการรัฐไทย** (นนทบุรี: ฟาเดียวกัน, ๒๕๖๒), หน้า ๑๖๖ - ๑๖๗.

^{๒๖} เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, **ธรรมจริยา เล่ม ๔** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บรรณกิจ, ม.ป.ป.), หน้า ๑ - ๒. อ้างถึงใน กุลลดา เกษบุญชู มีด, **ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ วิวัฒนาการรัฐไทย**, หน้า ๑๖๗.

กันเลยทีเดียว เท่ากับเราไม่รู้จักตัวของเราเอง...”^{๒๗}

กล่าวได้ว่าคุณสมบัติของข้าราชการแห่งรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่อ้างอิงเข้ากับการอุทิศตน เพื่อปกป้องรักษาบ้านเมืองยามศึกสงครามในอดีตนั้น ย่อมไม่มีตัวบทใดที่จะเหมาะสมในการปลูกฝังค่านิยมเช่นนี้ได้ดีกว่าพระราชพงศาวดาร ผนวกกับการขยายตัวของระบบการศึกษา และเทคโนโลยีการพิมพ์ยิ่งทำให้เรื่องราวในพระราชพงศาวดารแพร่กระจายไปสู่ราษฎรสามัญชนอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในสังคมจารีต วาทกรรมสาเหตุการเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ ๒ ที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารจึงเป็นอุปมาอุปไมย (allegory) ประกอบความคิดในการอุทิศตนให้แก่บ้านเกิดเมืองนอนได้เป็นอย่างดี^{๒๘}

การอุทิศตนให้แก่บ้านเกิดเมืองนอนดังกล่าวถูกนำเสนอผ่านประเด็นเรื่องเหตุแห่งการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยาตามรูปแบบคำอธิบายในพระราชพงศาวดารฉบับต่าง ๆ ซึ่งได้รับอิทธิพลอย่างเด่นชัดในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เรื่อง *ไทยรบพม่า* ซึ่งนับว่าเป็นเอกสารชิ้นแรก ๆ ที่หยิบยกเรื่องราวสงครามระหว่างไทยกับพม่ามาเรียบเรียงและวินิจฉัยอย่างเป็นเอกเทศ โดยประเด็นเรื่องสงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ปรากฏในหัวข้อ สงครามครั้งที่ ๒๔ คราวเสียกรุง ฯ ครั้งหลัง ปีพุทธ พ.ศ. ๒๓๑๐ โดยทรงชี้ให้เห็นว่า “...ที่จะเกิดสงครามคราวนี้ไม่ปรากฏเหตุอย่างอื่น นอกจากพม่าเห็นว่าไทยกำลังอ่อนแอ ปลกเปลี้ยเปิ่นช่องที่จะมาปล้นเอาทรัพย์สินสมบัติได้ง่าย ๆ ก็ยกมาตีเมืองไทยเท่านั้นเอง...”^{๒๙}

^{๒๗} กรมศึกษาธิการ, *หนังสือพระราชพงศาวดาร เล่ม ๒ สำหรับชั้น ๖ (ประโยค ๒ ชั้น ๓)* (พระนคร: ม.ป.พ., ๒๔๔๔), คำนำ.

^{๒๘} สถานะของวาทกรรมเสียกรุงภายใต้บริบทการเกิดขึ้นของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้เริ่มถอยห่างออกมาจากวัตถุประสงค์ของชนชั้นนำยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ในการอธิบายภาพความเป็นไปของเหตุการณ์เสียกรุงศรีอยุธยา มาสู่สถานะเป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์ในการดำรงสถานภาพและบทบาทของชนชั้นนำยุคใหม่ที่มีภูมิหลังหรือประสบการณ์เกี่ยวข้องกับสมัยอยุธยาตอนปลายอีกต่อไป ลักษณะการหยิบยืมและผลิตซ้ำวาทกรรมทางประวัติศาสตร์เช่นนี้เป็นแม่แบบประวัติศาสตร์ไทยที่ชนชั้นปกครองนับจากนั้นต่างล้วนรับมาเป็นมรดกเพื่อใช้ครองอำนาจนำทางการปกครองสืบต่อมา โดยนำเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มาใช้เทียบเคียงกับเหตุการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังเช่นที่ธงชัย วินิจจะกุล ชี้ให้เห็นในบทความเรื่อง “มรดกสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในปัจจุบัน” ว่าประวัติศาสตร์ไทยรบพม่าที่มีเค้าโครงเรื่องอยู่กับการเสียกรุงและกอบกู้เอกราชแท้ที่จริงแล้วเป็นอุปมาอุปไมยของประวัติศาสตร์ต่อต้านฝรั่งนักล้าอาณานิคมนับตั้งแต่หลังวิกฤตการณ์ปากน้ำ ร.ศ. ๑๑๒

^{๒๙} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *พงศาวดารเรื่องเรารบพม่า ครั้งกรุงศรีอยุธยา เปนตอนต้นของหนังสือเรื่องรบพม่าครั้งกรุงธนและกรุงเทพ ฯ* (พระนคร: โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๖๓, พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนกำแพงเพชรอรรคโยธิน โปรดให้พิมพ์ครั้งแรกในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าจอมมารดาวาด รัชกาลที่ ๕ ปีวอก พ.ศ. ๒๔๖๓), หน้า ๓๔๘.

ที่สำคัญได้มีการคัดกลอนเพลงยาวของสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท เฉพาะเนื้อหาที่ทรงปรารถนาถึงเหตุซึ่งเสียกรุงเก่า พร้อมทั้งเน้นย้ำให้เห็นว่า

“...ที่เสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าข้าศึกครั้งนั้น เปนด้วยผู้อำนวยการศึกษาข้างฝ่ายไทยปราศจากความสามารถเท่านั้นเอง จะได้เปนเพราะกรุงศรีอยุธยาหมดสิ้นคนดีนั้นหามิได้ ความข้อนี้เมื่อคิดดูก็เห็นจริงด้วยท่านผู้มาก่อกู้เมืองไทยให้กลับเปนอิศราภาพได้อีกในเวลาไม่ช้านาน คือพระเจ้ากรุงธนบุรีที่ดี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ก็ดี แลกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทก็ดี ก็ทรงปฏิบัติราชการอยู่แล้วทั้งนั้น เปนแต่ไม่มีโอกาสที่จะได้ทำคุณแก่บ้านเมืองตามสมควร จนเสียบ้านเมืองแล้วโอกาสจึงมาถึง ก็ทรงสามารถจะรับฟังต่อสู้อาไซยชนะพม่าข้าศึกอันมีกำลังใหญ่หลวงยิ่งกว่าเมื่อมาตีกรุงเก่าได้ทุกครั้งทุกคราว จนเมืองไทยได้กลับเปนอิศราภาพแลมีความเจริญสุขสืบมาจนตราบเท่า ทุกวันนี้...”^{๓๐}

นอกจากการชี้ให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรงเป็น “คนดี” (ระดับชนชั้นนำ) ที่มีคุณูปการต่อการสถาปนาเมืองหลวงแห่งใหม่กระทั่งดำรงรัฐสีมาตามราบถึงปัจจุบันแล้ว ในพระนิพนธ์ชิ้นเดียวกันนี้ยังพรรณนาให้เห็นบทบาทของชาวบางระจันที่อาจกล่าวได้ว่าเป็น “คนดี” (ระดับพลเมือง) อย่างเด่นชัดยิ่งกว่าที่เคยปรากฏมาในพระราชพงศาวดารฉบับใดอย่างมีนัยสำคัญ ถึงกับทรงระบุไว้ในพระนิพนธ์ว่าเหตุการณ์สู้รบที่บางระจันครั้งนั้นเป็นเรื่อง “อัศจรรย์” พร้อมทั้งทรงสรุปอย่างหนักแน่นว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นเรื่องราวที่คนทั้งปวงยกย่องเกียรติยศมาจนตราบเท่าทุกวันนี้^{๓๑} ซึ่งแนวทางการอธิบายตามแบบอย่างพระราชพงศาวดารและงานนิพนธ์ของชนชั้นนำสยามข้างต้นยังคงส่งต่ออิทธิพลมาในงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์คราวเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ ๒ ตลอดช่วงสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังปรากฏให้เห็นใน *ลิลิตดั้นสดุดีบ้านบางระจัน* ของมหาอำมาตย์เอก พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ) ที่ประพันธ์แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕^{๓๒} และ *หลักไทย* ของขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์)

^{๓๐} วัชรญาณ, “พงษาวดารเรื่องเรารบพม่า ครั้งกรุงศรีอยุธยา : สงครามครั้งที่ ๒๔ คราวเสียกรุง ฯ ครั้งหลัง ปีกุญ พ.ศ. ๒๓๑๐” เข้าถึงได้จาก <http://vajirayana.org/พงษาวดารเรื่องเรารบพม่า-ครั้งกรุงศรีอยุธยา/สงครามครั้งที่-๒๔-คราวเสียกรุงฯ-ครั้งหลัง-ปีกุญ-พ.ศ.-๒๓๑๐> เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๕

^{๓๑} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *พงษาวดารเรื่องเรารบพม่า ครั้งกรุงศรีอยุธยา* เปนตอนต้นของหนังสือเรื่องรบพม่าครั้งกรุงธนและกรุงเทพฯ, หน้า ๓๕๙.

^{๓๒} คำประพันธ์บางเรื่องของอำมาตย์เอก พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ เปรียญ), พิมพ์ครั้งที่ ๒ (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ, ๒๔๗๓), หน้า ๖๘ - ๘๖.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑^{๓๓}

อนึ่ง สมควรกล่าวด้วยว่าในขณะที่พระราชพงศาวดารกำลังประสบความสำเร็จอย่างสูงในฐานะแหล่งข้อมูลสำคัญที่ชนชั้นนำสยามใช้ประกอบสร้างวาทกรรมเสียกรุงเพื่อหลอมรวมอุดมการณ์แห่งรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์อยู่นั้น กุหลาบ ตฤษณานนท์ หรือ ก.ศ.ร. กุหลาบ ได้ตีพิมพ์งานเขียนของตนเรื่อง *เปิดตา - เปิดหู ให้ประชาชนรู้ดูฟังฉลาด ประมวลพระราชพงศาวดารกรุงเก่าเทียบความจริงและเท็จ* เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ เพื่อแสดงความคิดเห็นทั้งที่ “ชอบด้วยบ้าง - คัดค้านบ้าง” ต่อข้อความในพระราชพงศาวดารกรุงเก่า โดยเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับภาพเชิงลบของกษัตริย์ราชวงศ์บ้านพลูหลวงที่ถูกเน้นย้ำว่าเป็นเหตุปัจจัยแห่งการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ มาโดยตลอดนั้น เขาได้ตั้งข้อสังเกตว่า “...ข้อความร้ายกาจเหล่านี้ บางทีจะแต่งเมื่อกรุงเก่าแตกแล้ว เมื่อสิ้นพระราชวงศ์กรุงเก่าหมดเสียแล้ว ไม่เกรงใจใคร! พุดได้เต็มปาก! ไม่กระดากกระเดื่องหัวใจ...”^{๓๔} อย่างไรก็ตาม แม้กุหลาบจะไม่ได้ยืนยันว่าภาพเชิงลบดังกล่าวจะเป็นเรื่องจริงหรือไม่ในยุคปลายสมัยอยุธยา และงานเขียนของเขาก็ไม่มีอิทธิพลที่จะสั่นคลอนวาทกรรมเสียกรุงของชนชั้นนำสยามแต่อย่างใด แต่งานเขียนของเขาได้สะท้อนให้เห็นภาวะที่เอกสารราชการอย่างพระราชพงศาวดารซึ่งมีอิทธิพลอย่างยิ่งในการเรียบเรียงประวัติศาสตร์ชาติเริ่มถูกตั้งคำถามจากสามัญชนผู้มีความรู้ที่ไม่ได้อยู่ในวงอำนาจทางการเมือง ปกครอง จนอาจกล่าวได้ว่างานเขียนของกุหลาบเป็นหน่ออ่อนของบรรยากาศการตั้งคำถามและวิพากษ์ชุดความรู้ทางประวัติศาสตร์ปลายสมัยอยุธยาของชนชั้นนำไทยที่จะปรากฏให้เห็นในระยะเวลาต่อมา

กล่าวได้ว่าการสืบทอดและผลิตซ้ำวาทกรรมเสียกรุงอันมีนัยเชื่อมโยงกับการสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ดังกล่าวนี้ ส่งผลให้พลเมืองในรัฐตระหนักถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีในฐานะผู้นำสูงสุดของสยาม ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่เร่งให้รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์อันมีพระมหากษัตริย์เป็นองค์รัฐอธิปัตย์ก่อรูปขึ้นอย่างรวดเร็วภายในระยะเวลาไม่กี่ปี แต่ขณะเดียวกันก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าวาทกรรมเสียกรุงที่ถูกโยงเรื่องราวบทบาทของชาวบ้านระจัน เพื่อปลุกฝังสำนึกความสามัคคีให้แก่พลเมืองนั้นมีส่วนช่วยกระตุ้นให้สามัญชนตระหนักถึงความสำคัญและเห็นคุณค่าของตนเองในฐานะส่วนหนึ่งของความเจริญของชาติมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ เช่นกัน จนกระทั่งความคิดนี้ถูกช่วงชิงนำไปใช้ท้าทายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เสียเอง ดังความตอนหนึ่งประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ ๑ ว่า “...ราษฎรทั้งหลายพึงรู้เถิดว่า

^{๓๓} “สมัยกรุงศรีอยุธยา ยุคปัจจุบันประวัติ พุทธศก ๑๙๕๒ - ๒๓๑๐,” ใน ชุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์), *หลักไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (พระนคร: ม.ป.พ., ๒๔๗๘)

^{๓๔} กุหลาบ ตฤษณานนท์, *เปิดตา - เปิดหู ให้ประชาชนรู้ดูฟังฉลาด ประมวลพระราชพงศาวดารกรุงเก่าเทียบความจริงและเท็จ* (พระนคร: โรงพิมพ์สยามประเวท, ๒๔๕๗), หน้า ๓๐.

ประเทศเรานี้เป็นของราษฎร...บรรพบุรุษของราษฎรเป็นผู้ช่วยกันทำให้ประเทศเป็นอิสรภาพพ้นมือจากข้าศึก...”^{๓๕} อันนำไปสู่การสิ้นสุดของระบอบดังกล่าวซึ่งเพิ่งสถาปนามาไม่ถึงครึ่งศตวรรษเท่านั้น

“กรุงแตก” กับบริบทการเมืองไทยภายหลัง เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๕๑๕

บริบททางประวัติศาสตร์ของสังคมไทยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองช่วงสามทศวรรษสุดท้ายก่อนถึงพุทธกาล ดูเหมือนจะส่งผลให้เกิดการผลิตซ้ำว่าทศวรรษเสียกรุงตามรูปแบบการอธิบายของชนชั้นนำสยามในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชอย่างต่อเนื่อง เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมและทำลายผู้มีอำนาจในแต่ละช่วงเวลา ดังเช่นในช่วงกลางทศวรรษ ๒๔๗๐ เกิดเหตุการณ์ที่สะท้อนให้เห็นปัญหาระหว่างระบอบเก่าและระบอบใหม่อย่างแหลมคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณี “กบฏบวรเดช” ของคณะกู้บ้านกู้เมืองผู้นิยมในลัทธิราชาธิปไตยที่พยายามรื้อฟื้นระบอบเก่าขึ้นอีกครั้ง ในช่วงเวลาเดียวกันนั้นเองที่พระวิเศษพจนกิจ (ทองดี สุวรรณกาญจน์) ได้เรียบเรียงหนังสือ *แนวสอนประวัติศาสตร์สยาม* สำหรับใช้เป็นคู่มือของนักเรียนนายร้อยทหารบกและนักเรียนเทคนิคทหารบก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗

การเน้นย้ำสาเหตุที่ทำให้ไทยต้องเสียบ้านเสียเมืองคราวสงครามเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ในแบบเรียนข้างต้น ปรากฏเนื้อหาตอนหนึ่งระบุถึงความอ่อนแอของบ้านเมืองจากการที่ชนชั้นนำปลายสมัยอยุธยา

“...ซบเลียงแต่ข้าราชการที่เป็นพรรคพวก โดยไม่ต้องคำนึงถึงความรู้และความสามารถที่จะทำหน้าที่ ส่วนข้าราชการที่มีความสามารถแต่ไม่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยด้วยเหตุใด ๆ ก็ตาม ก็ไม่ทรงซบเลียง ด้วยเหตุนี้ข้าราชการที่ไม่มีความสามารถในหน้าที่ของตนจึงมีมาก...”^{๓๖}

^{๓๕} “ประกาศคณะราษฎรฉบับที่ ๑ (รุ่งอรุณ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕),” ใน อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, “ข้ออ้าง” การปฏิวัติ - รัฐประหารในการเมืองไทยสมัยใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๖๑), หน้า ๘๙.

^{๓๖} “บทที่ ๓ เหตุที่ต้องเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า,” ใน พระวิเศษพจนกิจ, *แนวสอนประวัติศาสตร์สยาม*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (พระนคร: โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษาทหารบก, ๒๔๗๘), หน้า ๑๑๐.

อย่างไรก็ตาม แม้บทบรรยายข้างต้นจะเป็นการอธิบายเหตุแห่งการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยา แต่ภายใต้บริบทการเผยแพร่เอกสารดังกล่าวจะพบว่าข้อความข้างต้นมีน้ำเสียงให้ผู้อ่าน (ในที่นี้คือกลุ่มนักเรียนนายร้อยทหารบกและนักเรียนเทคนิคทหารบก) ซึ่งต่อไปจะกลายเป็นกำลังสำคัญของรัฐ) ได้ประหวัดถึงคำประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ ๑ ที่พยายามลดทอนความชอบธรรมของชนชั้นนำสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์อยู่ไม่น้อย ดังความตอนหนึ่งในประกาศที่ว่า

“...แต่การณ์ก็หาได้เป็นไปตามที่คิดหวังกันไม่...ทรงแต่งตั้ง
ญาติวงศ์และคนสอพลอไร้คุณความรู้ให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญ ๆ ไม่ทรงฟัง
เสียงราษฎร ปลอ่ยให้ข้าราชการใช้อำนาจหน้าที่ในทางทุจริต...ปกครองโดย
ขาดหลักวิชา ปลอ่ยให้บ้านเมืองเป็นไปตามยถากรรม...”^{๓๗}

ต่อมาในทศวรรษ ๒๔๘๐ ภายใต้บรรยากาศการเรียกร้องดินแดนที่เสียไปคืนจากฝรั่งเศสและการเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ ๒ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ดำเนินนโยบาย “ชาตินิยม - เชื้อผู้นำชาติพันธุ์” โดยพยายามปลูกฝังแนวคิดเรื่องความสามัคคีและการต่อสู้เพื่อดำรงเอกราชของชาติให้กับพลเมืองด้วยวิธีการต่าง ๆ สอดคล้องตามรัฐนิยมฉบับที่ ๒ เรื่อง การป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ ซึ่งเน้นย้ำว่า “...ชาติไทยต้องเป็นที่เกิดทุนของชาวไทยอย่างสูงสุดเหนือสิ่งใด ๆ การป้องกันรักษาชาติย่อมเป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคน ที่ร่วมชาติกัน จักต้องป้องกันอันตรายหรือความเสื่อมโทรมของชาติ...”^{๓๘} หนึ่งในวิธีการสำคัญ คือ การเผยแพร่บทเพลงปลุกใจผ่านวิทยุกระจายเสียงของกรมโฆษณาการเพื่อปลุกเร้าสำนึกความสามัคคีให้แก่คนในชาติ ซึ่งพบว่าวาทกรรมเสียกรุงเป็นเนื้อหาหนึ่งที่นำมาใช้ประพันธ์บทเพลงประเภทนี้ด้วย เช่น เพลงเมืองของเรา (...กรุงศรีอยุธยา ลินชาตาแล้วหรือ คนดีมีฝีมือ หายไปข้างไหน เมืองของเรา เขาทำเข้าใจ พวกเราไปไหน ไม่มาต้านทาน...) เพลงอยุธยา (...ชาวศรีอยุธยา มาด้วยกัน เลือดไทย ไฉนไม่พร้อมหน้า ชีวิตเราขอน้อมยอมพลี ไว้เกียรติศรีอยุธยา คู่ฟ้าดิน...) ^{๓๙} เป็นต้น

ในช่วงเวลาดังกล่าวไม่เพียงแต่วาทกรรมของชนชั้นนำใหม่เท่านั้นที่ผลิตออกสู่สังคม หากแต่ยังรวมไปถึงบุคคลที่มีภูมิหลังมาจากกลุ่มชนชั้นนำเดิม ดังเช่นพระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ หรือ น.ม.ส. อดีตสถานายกแห่งสภากรรมการองคมนตรีสมัยรัชกาลที่ ๗ ได้ทรงนิพนธ์เรื่อง *สามกรุง* ขึ้น มีเนื้อหาว่าด้วยความเป็นไปของกรุงทั้งสาม คือ กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี

^{๓๗} “ประกาศคณะราษฎรฉบับที่ ๑ (รุ่งอรุณ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕),” ใน อังรศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, “ข้ออ้าง” การปฏิวัติ - รัฐประหารในการเมืองไทยสมัยใหม่, หน้า ๘๘.

^{๓๘} “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรัฐนิยมฉบับที่ ๒ เรื่องการป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม ๕๖ (๑๐ กรกฎาคม ๒๔๘๒): ๑๐๑๐.

^{๓๙} กรมศิลปากร, *บทเพลงปลุกใจ* (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๘๑), หน้า ๓ - ๔.

และกรุงรัตนโกสินทร์ โดยทรงเริ่มเรื่องในปลายรัชกาลพระเจ้าเอกทัศ ซึ่งเป็นสมัย “อยุธยาสาบสูญ” โดยผู้ทรงนิพนธ์ได้นำเสนอภาพเชิงลบของชนชั้นนำปลายสมัยอยุธยา รวมถึงความวุ่นวายแตกสามัคคีของคนในบ้านเมืองตามข้อสันตะคดีในเอกสารพระราชพงศาวดารอย่างชัดเจน ว่า

“...แถลงปางปวงดัสกร ม่านแลมอญมากมวญ ขบวนทัพลัฬพาวุธ มาประยุทธ์อยุธยา ปีระกาลัปตคก ยกเป็นกองเจารีย์ ต้อนตีตามตำบล ปล้นทุกหนทุกแห่ง แย่งชิงบ้านชิงเมือง เปลื้องกำลังไทยลง ไทยไม่ปลงใจกัน ยืนยันรับลัฬยุทธ์ สุดยาแย่งไพร่ ขาดคนดีเป็นประมุข ปลุกหุทัยให้หัวรบรักด้าวแดนเกิด ต่างเปิดเตลิดต่างตน ต่างเลือกสนเล็ดลอด ให้ปลอดภัยดัสกร ม่านแลมอญได้ที่ ตีถึงกรุงอยุธยา พระราชาเอกทัศ ถนัดแต่แย่งหย่าเหยอะ เลอะราชการงานนคร...”^{๔๐}

“...ฝ่ายกรุงไทยสมัยนั้น ชื่นเชิงเฉาเบาจิต ขอบความคิดแคบแคบ ไม่รู้แยบกว้างขวาง ไม่เห็นทางไปไกล ไม่รู้นัยการเมือง เครื่องชุ่นเคื่องหนามหน้าง เนื่องแต่ต่างประเทศ ไม่รู้เหตุจักเกิด มัวแต่เพลินเพลินใจ ในการแข่งแย่งอำนาจ เวียนวิวาทกันเอง ความโง่เง่ามีรู้หมด ความอ้อมออดมีรู้มี ศัพทเสรีแปรความ ว่าตามอำเภอใจ ผู้ใดมีวาสนา อาจปีทาคนอื่น หั้นอำนาจบาตใหญ่ไพร่พลเมืองเคื่องชุ่น วุ่นไปทั้งธานี ไม่มีชื่อมีแป เกิดปรวนแปรหรอร่อยถ่อยกำลังโทรมทรุด ขำรุดทางปัญญา ขำรุดสามัคคี มีแต่มีดมีดา อวิชชา โขกขุม ไทยแตกกลุ่มแตกพวก ดังไฟลวกเผาผลาญ สืบแต่กาลสวรรคต เอกาทศครุณแล้วมา นับเวลาตามมี ไม่นานปีต่อคราว เกิดเหตุราวมิลลัญญี กลิเข้าคลุกทุกมือ ที่รื้อรัฐฮึดฮัด ยึดอำนาจราชการ ชุดใหม่ประหารชุดเก่า ดุจดั่งเต่าบูปลา เครื่องบูชาภูติผี เปลื้องคนดีลงไป จนเกิดใหม่ไม่ทัน ภาชิตสรรวาจา “กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี” จึงไม่มีแก่นสาร เมื่อกลีกาลกรุ่นใกล้ ใครจะดีไม่ได้ หั้นห้ามความดี ฯ...”^{๔๑}

ที่สำคัญผู้ทรงนิพนธ์ได้พรรณนาเรื่องราวของชาวบางระจันไว้ด้วยน้ำเสียงที่ยกย่องเชิดชูยิ่ง และหากสังเกตในบทพรรณนานั้นจะพบถ้อยคำที่สะท้อนให้เห็นว่าชาวบางระจันได้ถูกทำให้เป็นภาพแทน (representation) ของ “คนไทย” ด้วย ดังความตอนหนึ่งที่กล่าวว่า “...ชาวบางระจัน ซึ่งตั้งมั่นแขงข้อ ต่อต้านพม่าผู้ไปปราบ เดิมพม่าไม่ทราบว่ายไทยเข้มแขง

^{๔๐} พระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, สามกรุง (กรุงเทพฯ: ชัยฤทธิ์, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕ - ๖.

จึงแต่งทหารไปเพียงจำนวนร้อย...”^{๔๒} และ “...ไทยมีก็ล้านชาตียาญกรรจ์ ชาวค่ายบ้านบางรจัน เล็กจ้อย เลื่องชื่อระบือบรรพ์ จนบัด นั้นอ ว่าปมีปมด้อย เด็จกล้ารวิ ฯ...”^{๔๓}

หากอ่านพระนิพนธ์เรื่องนี้อย่างตรงไปตรงมาแล้วย่อมทำให้เห็นว่าการที่ผู้ทรงนิพนธ์เปิดเรื่องด้วยเหตุการณ์เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ นับว่ามีความสอดคล้องกับบริบททางประวัติศาสตร์ในช่วงเวลานั้นที่กำลังอยู่ในภาวะสงครามที่ประเทศต้องเผชิญแรงบีบคั้นหลายด้าน การเน้นย้ำถึงอำนาจของความสัมพันธ์ของคนในบ้านเมืองจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำพาประเทศก้าวผ่านวิกฤตครั้งนั้นไปได้ และไม่ต้องประสบชะตากรรมเช่นเดียวกับกรุงศรีอยุธยา ในขณะที่งานศึกษาวิเคราะห์ของยุพร แสงทักษิณ ชี้ให้เห็นว่าพระนิพนธ์เรื่องนี้มุ่งใช้ภาพเหตุการณ์เสียกรุงเป็นอุปมาอุปไมยถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองและการเข้าสู่สงครามโลก เพื่อวิจารณ์ชนชั้นนำใหม่ที่มาจากคณะราษฎรโดยเฉพาะผู้นำในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒^{๔๔} จนกล่าวได้ว่าพระนิพนธ์เรื่อง สามกรุง เป็นวรรณกรรมการเมืองที่สะท้อนภาวะขัดแย้งระหว่างชนชั้นนำเดิมและชนชั้นนำใหม่ในขณะนั้นอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในแง่การตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว แม้ว่าพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ จะทรงนิพนธ์เรื่อง สามกรุง สำเร็จตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๗ แต่ด้วยช่วงเวลานั้น บ้านเมืองบอบช้ำกับภาวะสงครามอย่างหนัก ขณะเดียวกันโรงพิมพ์ประมวลุมารคของพระองค์ถูกระเบิดจากฝ่ายสัมพันธมิตร ประกอบกับที่ผู้ทรงนิพนธ์ได้สิ้นพระชนม์ลงใน พ.ศ. ๒๔๘๘ ทำให้เชื่อว่า “สาร” ที่มีนัยโจมตีความชอบธรรมของกลุ่มคณะราษฎรตามบทวิเคราะห์ของยุพรน่าจะเผยแพร่ในหมู่ผู้ใกล้ชิดเท่านั้น ต้องรอจนถึงเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๘๙ จึงปรากฏการพิมพ์เผยแพร่พระนิพนธ์เรื่องนี้ครั้งแรกในวารสาร วังวรรณคดี^{๔๕} สื่อสิ่งพิมพ์ของกลุ่มอนุรักษ์นิยมที่พยายามรื้อฟื้นสถานะให้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์ผ่านการเผยแพร่พระราชกรณียกิจ พระปรีชาสามารถ และพระจริยาวัตรของพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีสู่สาธารณชน^{๔๖} ก่อนที่จะได้รับการรวมพิมพ์ครั้งแรกหลังจากสงครามเกาหลีสิ้นสุดลงใน พ.ศ. ๒๔๙๕ จนกล่าวได้ว่าหากพระนิพนธ์เรื่องนี้มีนัยทางการเมืองจริงแล้ว การตีพิมพ์เผยแพร่พระนิพนธ์เรื่อง สามกรุง ในช่วงระยะเวลา

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๔๔} ยุพร แสงทักษิณ, วรรณคดีการเมืองเรื่องสามกรุง (กรุงเทพฯ: พินเณศ พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๙๖ - ๑๙๘.

^{๔๕} พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, “สามกรุง,” ใน วังวรรณคดี เล่ม ๙ (ตุลาคม ๒๔๘๙): ๑ - ๔.

^{๔๖} พัชยากรณ์ พูลเกต, “วารสาร วังวรรณคดี กับการฟื้นตัวของกลุ่มอนุรักษ์นิยมหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒,” วารสารมนุษยศาสตร์ ๑๙, ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๕): ๗๑ - ๗๒.

ดังกล่าวจึงยังสะท้อนภาพการสิ้นสุดบทบาทของกลุ่มคณะราษฎรและเปิดฉากระเบียบการเมืองไทยแบบใหม่ที่จะมีเครือข่ายสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นผู้มีบทบาทนำสืบต่อมา

พระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ได้รับการฟื้นฟูขึ้นภายหลังรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐ และปรากฏอย่างเด่นชัดภายใต้การบริหารราชการของรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อต้นทศวรรษ ๒๕๐๐ ส่งผลให้สถาบันพระมหากษัตริย์กลับมามีบทบาทในสังคมอีกครั้ง ช่วงเวลาเดียวกันนี้เอง พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ได้ทรงพระนิพนธ์เรื่อง *Lords of Life : A History of the Kings of Thailand* ซึ่งต่อมาทรงแปลพระนิพนธ์ดังกล่าวเป็นภาษาไทยในชื่อ *เจ้าชีวิต* เป็นงานเขียนที่แสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ที่จะบอกเล่าเรื่องราวของพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีในฐานะที่ทรงเป็น “เจ้าชีวิต” ของคนไทยทั้งปวงอย่างชัดเจน ทรงใช้เหตุการณ์เสียกรุงอันเป็น “ยุคที่น่าเศร้าน่าท้อที่สุด”^{๔๗} เนื่องจากชนชั้นนำทั้งพระมหากษัตริย์ เสนาบดี แม่ทัพนายกองที่อ่อนแอไม่มีความสามารถ เพื่อนำเรื่องเข้าสู่การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์อันเป็นปฐมบทของราชวงศ์จักรี ราชวงศ์ที่ผู้ทรงนิพนธ์เชื่อมั่นว่า “สามารถที่สุดวงศ์หนึ่ง ไม่ว่าจะเปรียบกับราชวงศ์ใดในยุคไหนในชาติอะไร ๆ ก็ตาม”^{๔๘} และที่สำคัญการยุดิเรื่องราวของหนังสือไว้ในยุคสมัยรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เสมือนกับจะบอกโดยนัยว่าเรื่องราวของ “เจ้าชีวิต” จะยังคงดำเนินต่อไปคู่กับอนาคตของชาติไทย โดยมีประชาชนชาวไทย “ผู้จงรักภักดี” เป็นผู้มีหน้าที่สำคัญในการจรรโลงไว้ซึ่งสถาบันหลักของชาติ

ภายใต้อุดมการณ์ราชาชาตินิยมซึ่งมีนโยบายส่งเสริมสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เป็นสัญลักษณ์ของชาติที่ได้ก่อรูปมาตั้งแต่การรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐ ถึงรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดังกล่าวนั้น ได้รับการเน้นย้ำอย่างต่อเนื่องและเข้มข้นยิ่งในปลายทศวรรษ ๒๕๑๐^{๔๙} จากสถานการณ์ความหวั่นเกรงต่อการแพร่ขยายของอุดมการณ์สังคมนิยม - คอมมิวนิสต์ที่กำลังปะทุเข้าสู่จุดสูงสุด เกิดการปลุกระดมมวลชน “ผู้จงรักภักดี” เพื่อต่อสู้กลุ่มคนที่ถูกทำให้เชื่อว่าเป็น “ผู้ที่เป็นภัยต่อความมั่นคง” หรือ “อริราชศัตรู” ด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยใช้ประเด็นการคุกคามสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นข้ออ้างสำคัญในการกวาดล้าง จนกระทั่งนำไปสู่ “วันฆ่านรกพิราบ”

^{๔๗} พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, *เจ้าชีวิต : พงศาวดาร ๙ รัชกาลแห่งราชวงศ์จักรี*, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพฯ: ริเวอร์ บุ๊ค, ๒๕๕๔), หน้า ๕๙.

^{๔๘} *เรื่องเดียวกัน*, คำนำ

^{๔๙} ดูรายละเอียดกระบวนการทำงานของอุดมการณ์ราชาชาตินิยมในการสร้างให้ราชาเป็นหนึ่งเดียวกับชาติอย่างเป็นระบบนับจากช่วงทศวรรษ ๒๔๙๐ จนส่งผลให้สามารถก่อรูปกลุ่มทางประวัติศาสตร์ (historic bloc) และมีพระราชอำนาจ (royal hegemony) ได้ใน ปถุน เทพนรินทร์. “การก่อตัวของอุดมการณ์ราชาชาตินิยม ๒๔๙๐ - ๒๕๑๐,” *วารสารธรรมศาสตร์* ๓๒, ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๕๖): ๑ - ๓๔.

เมื่อรุ่งสางของวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙^{๕๐}

ในขณะที่สภาพการเมืองไทยเต็มไปด้วยความผันผวนรุนแรงเช่นนั้น รัฐบาลได้กราบบังคมทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดค่ายและอนุสาวรีย์วีรชนที่บางระจัน เมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ ซึ่งเป็นโครงการที่ริเริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๓ อันเป็นปีที่พระองค์เสด็จนิวัตประเทศไทยและประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก หรือสามปีภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐ เหตุการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นนัยการประกอบสร้างเรื่องราวของชาวบางระจัน ในฐานะบรรพชนผู้กล้าหาญให้ปรากฏขึ้นมาอย่างเป็นรูปธรรมในสำนึกของผู้คนเป็นครั้งแรก ดังที่คณะกรรมการฟื้นฟูค่ายบางระจันได้ระบุวัตถุประสงค์ไว้ในหนังสือ *วีรชนค่ายบางระจัน* ความตอนหนึ่งว่า

“...ด้วยมุ่งหวังให้เป็นอนุสรณ์เตือนใจชาวไทยสำนึกในหน้าที่ของตนที่มีต่อชาติ คือ จะต้องสมัคศรสมานสามัคคีกันในยามบ้านเมืองสงบ แต่เมื่อมีภัยทุกคนจะต้องกล้าหาญ อดทน และเสียสละได้แม้กระทั่งชีวิตของตน เพื่อประเทศชาติอันเป็นที่รัก เช่นเดียวกับวีรชนค่ายบางระจันได้ปฏิบัติมาแล้ว...”^{๕๑}

ที่สำคัญเหตุการณ์บางระจันได้รับนิยามความหมายจากภาครัฐว่าเป็นสมรภูมิที่เกิดขึ้นเพื่อปกป้องประเทศชาติอย่างแท้จริง ดังความตอนหนึ่งที่ปรากฏในแผ่นจารึกที่อนุสาวรีย์วีรชนค่ายบางระจันว่า “...วีรชนค่ายบางระจันได้ต่อสู้พม่าด้วยความกล้าหาญและด้วยกำลังใจเด็ดเดี่ยว ยอมสละแม้เลือดเนื้อและชีวิตเพื่อรักษาแผ่นดินไทย...”^{๕๒} ต่อมา ภายหลังเหตุการณ์ปราบปรามเดือนตุลาคม ๒๕๑๙ ไม่ช้านาน ปรากฏการสร้างวัตถุมงคลที่เน้นย้ำให้เห็นถึงอำนาจของความสามัคคีกับการดำรงอยู่ของรัฐไทยอย่างชัดเจน ดังเช่นเมื่อวันที่ ๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๐ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพิธีพุทธาภิเษกเหรียญพระ “ไพรีพินาศ” และพระบรมรูปหล่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้ทรงมีภาพลักษณ์เป็นพระมหากษัตริย์นักรบ เพื่อพระราชทานแก่เจ้าหน้าที่

^{๕๐} ภูมิ พงศ์เจริญ, *การเมืองการปกครองไทย: พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ (พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๕๔๐)* (กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๓), หน้า ๓๙๓.

^{๕๑} กรมศิลปากร, *วีรชนค่ายบางระจัน* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๙, คณะกรรมการฟื้นฟูบูรณะค่ายบางระจันจัดพิมพ์เนื่องในงานเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอนุสาวรีย์วีรชนค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี), ไม่ปรากฏเลขหน้า

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, ไม่ปรากฏเลขหน้า

ทหาร ตำรวจ อาสาสมัครรักษาดินแดน^{๕๓} นอกจากนี้ ยังพบการสร้างเหรียญรูปพระนเรศวร ด้านหลังเป็นรูปวีรชนบางระจัน พร้อมจารึกข้อความภาษาบาลี ความว่า “ทยยชาติยา สามคคิย สติสญชานเนน โภชิสิย รกชนติ”^{๕๔} แปลความได้ว่า “คนชาติไทยจะรักษาความเป็นไทยอยู่ได้ด้วย มีสติสำนึกอยู่ในความสามัคคี”

กล่าวได้ว่าจะด้วยความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม การขับเน้นเหตุการณ์สู้รบที่บางระจัน ในสงครามคราวเสียกรุงที่ชนชั้นนำไทยผลิตขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง เพื่อใช้สาธกประกอบวาทกรรม ความสามัคคีให้ปรากฏในสังคมอย่างเด่นชัดในช่วงเวลาดังกล่าว ย่อมสะท้อนให้เห็นความคิดของ ชนชั้นนำขณะนั้นในการประกอบสร้างความหมายให้กับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับ ช่วงเวลาอันเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของการเมืองไทยขณะนั้นอย่างมีนัยสำคัญ

“กรุงแตก” กับอำนาจแห่งระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์

เป็นเวลากว่าศตวรรษที่ชนชั้นนำไทยได้มีบทบาทสำคัญในการสืบทอดปรับเปลี่ยน วาทกรรมเสียกรุงตามแนวทางในพระราชพงศาวดารที่ได้รับการชำระครั้งต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดำรงสถานภาพและบทบาทผู้นำทางการปกครองในแต่ละช่วงเวลา ส่งผลให้การรับรู้และทำความเข้าใจเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนปลายในสังคมไทย อยู่ในภาวะหยุดนิ่ง ปัญหาความชะงักงันขององค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนปลายนี้ ได้เริ่มถูกวิพากษ์และตั้งคำถามจากกลุ่มนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ซึ่งกำลังตื่นตัวกับการ รื้อสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์มากขึ้นโดยลำดับอย่างน้อยตั้งแต่ช่วงทศวรรษ ๒๕๑๐^{๕๕} โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มคณาจารย์จากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ซึ่งได้รับการฝึกฝนการศึกษาตาม ระเบียบวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Method) และวิธีวิทยา (Methodology) ในระดับ

^{๕๓} วิสูตร บวงสรวง, “ศาสนวัตถุกับอุดมการณ์ชาตินิยมไทย พุทธทศวรรษ ๒๔๑๐ - ๒๕๔๐,” (ดุสิตนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๒), หน้า ๓๒๒ - ๓๒๕.

^{๕๔} “เหรียญพระนเรศวรมหาราช ปี ๒๕๑๙,” เข้าถึงได้จาก <https://www.web-pra.com/shop/jeerasit/show/1252759>. เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๕.

^{๕๕} “คำนำบรรณาธิการ,” ใน ชนิดา พรหมพยัคฆ์ และณัฐพงษ์ สกุลเลี้ยว (บรรณาธิการ), วิธีวิทยาในการศึกษาประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์, ๒๕๖๓), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

บัณฑิตศึกษาทั้งในและต่างประเทศ เพื่อสร้างคำอธิบายเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีความเป็นวิชาการในลักษณะที่แพทริก จอรี เรียกว่า “ประวัติศาสตร์อาชีพ” (professional history)^{๕๖} มากขึ้น จนอาจกล่าวได้ว่ากระแสการศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์ลักษณะนี้ได้ทำลายองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์แบบอนุรักษ์นิยมที่ครอบงำสังคมมาเป็นเวลานาน และได้กลายเป็นแนวทางสำคัญในการประกอบสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน

บทความเรื่อง กรุงศรีอยุธยาแตกเพราะอะไร ของขจร สุขพานิช นักประวัติศาสตร์ ผู้ได้รับการยกย่องว่า “เป็นผู้กระตือรือร้นในการค้นหาความจริงทางประวัติศาสตร์ที่ได้ให้ความรู้ ความคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงความเชื่อที่เคยมีมาแต่เดิม”^{๕๗} ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในวารสาร *ชุมชนมอจุฬา* ฉบับวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๑๒ เป็นตัวอย่างงานเขียนที่อธิบายถึงสาเหตุการเสียกรุงแตกต่างไปจากคำอธิบายในงานเขียนของชนชั้นปกครอง โดยผู้เขียนชี้ให้เห็นถึงปัญหาของวาทกรรมคำอธิบายสาเหตุการเสียกรุงในเอกสารยุคก่อนหน้าว่า

“...ผู้เขียนเคยอ่านเรื่องราวตอนนี้ในพระราชพงศาวดารก็ไม่ได้
ความกระจ่าง อ่านหนังสือ “ไทยรบพม่า” พระนิพนธ์สมเด็จพระนารายณ์
ดำรงราชานุภาพก็ได้ความไม่กระจ่างอีกเช่นเดียวกัน...ผิดไปจากเรื่องราวที่
ปรากฏในพงศาวดารพม่า พงศาวดารพม่าจึงเป็น source ที่จะอธิบาย
ข้อสงสัยนี้ได้...”^{๕๘}

บทความดังกล่าวจึงมุ่งเน้นอธิบายโดยใช้หลักฐานประวัติศาสตร์ฝ่ายพม่าคือ *พงศาวดารพม่า ฉบับพระเจ้าปดุง* ที่เรียบเรียงขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๒^{๕๙} ซึ่งถือเป็นจุดเด่นของการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาขึ้นนี้ เนื่องจากโดยปกติแล้วงานศึกษาส่วนใหญ่ที่ผ่านมาักเน้นไปที่หลักฐานในประเทศหรือไม่ก็ของประเทศตะวันตก แต่กลับไม่พบการใช้หลักฐานของประเทศคู่สงครามเท่าที่ควร ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้กรุงศรีอยุธยาพ่ายแพ้ในครั้งนั้น เนื่องจาก

^{๕๖} Patrick Jory, “Problems in Contemporary Thai Nationalist Historiography,” *Kyoto Review of Southeast Asia* Issue 3 (March 2003): 10. อ้างถึงใน สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณะอนุกรรมการพิจารณาและเรียบเรียงประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา, *โครงการประกอบสร้างความรู้เรื่องอยุธยาตอนปลาย : รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ พฤษภาคม ๒๕๕๕*, หน้า ๕๘.

^{๕๗} วุฒิชัย มูลศิลป์, “ศาสตราจารย์พิเศษขจร สุขพานิช : นักประวัติศาสตร์ผู้ค้นหาความจริง,” *วารสารประวัติศาสตร์ ๒๕๕๖*: ๑.

^{๕๘} ขจร สุขพานิช, “กรุงศรีอยุธยาแตกเพราะอะไร,” ใน *อยุธยาคดี*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (ฉบับปรับปรุงใหม่) (กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖๑ - ๒๖๒.

^{๕๙} *เรื่องเดียวกัน*, หน้า ๒๗๖.

พระเจ้ามังระทรงวางแผนการโจมตีแบบใหม่ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน เรียกยุทธวิธีการรุกเข้ามาทั้ง ๒ ทางนี้ว่า ยุทธวิธีแบบคีมหนีบ (pincer movement) โดยด้านเหนือทางเมืองเชียงใหม่เป็นปากคีมที่ ๑ และด้านตะวันตกทางเมืองทวายเป็นปากคีมที่ ๒ แล้วจึงเริ่มบีบลงมาจนถึงอยุธยาเมื่อประชิดติดพันพระนครแล้ว ก็โหมแรงบีบกระหน่ำโดยไม่คำนึงถึงอุปสรรคใด ๆ และเมื่อฝ่ายไทยอ่อนแรงจึงรุกเข้ามาตั้งป้อมประชิดติดกำแพงพระนครได้ในที่สุด^{๖๐}

เช่นเดียวกับงานศึกษาของนิธิ เอียวศรีวงศ์ เรื่อง *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี* ได้กล่าวถึงสาเหตุของการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ โดยแสดงให้เห็นความคลี่คลายของสังคมอยุธยาอย่างมีพลวัต โดยชี้ให้เห็นว่าวิกฤตการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นจากการพังทลายของระบบป้องกันตัวเองของราชอาณาจักรอยุธยา มากกว่าจะมุ่งเป้าว่าเกิดจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งลอย ๆ ความปราชัยในการต้านทานทัพพม่าไม่ได้เกิดจากความอ่อนแอของแม่ทัพนายกองเพียงอย่างเดียว เพราะในพงศาวดารพม่าก็ได้กล่าวถึงการรบที่หิยามหาญของไทย แต่ยังมีปัญหาในเชิงระบบโดยเฉพาะการรวมกำลังไพร่พล แม้สุดท้ายเมื่ออยุธยาารู้ถึงความรู้ประสิทธิภาพก็ได้มีการสะสมเสบียงตลอดจนตระเตรียมที่จะใช้พระนครเป็นปราการป้องกัน อย่างไรก็ตาม เมื่อพม่ายกทัพมาใกล้พระนครและไม่สามารถสกัดพม่าไว้ได้จึงเกิดความวุ่นวายปั่นป่วนและขาดกำลังใจในที่สุด^{๖๑}

กล่าวได้ว่าการใช้หลักฐานทางฝ่ายพม่าเพื่อศึกษาวิเคราะห์เหตุการณ์เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ได้กลายเป็นหนึ่งในแนวทางสำคัญที่นักวิชาการประวัติศาสตร์ระยะต่อมาใช้ผลิตงานศึกษาของตน ดังที่เห็นได้อย่างเด่นชัดยิ่งในงานศึกษาของสุนทร ชุตินทรานนท์ เรื่อง *สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ ศึกษาจากพงศาวดารพม่าฉบับราชวงศ์คองบองและ พม่ารบไทย ว่าด้วยการสงครามระหว่างไทยกับพม่า* ที่แสดงให้เห็นว่าพงศาวดารฉบับหอแก้วและพงศาวดารฉบับคองบอง ต่างบรรยายภาพสงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งหลังนั้นว่า ผู้ปกครองอยุธยาได้ตระเตรียมการและกระทำการรบอย่างเข้มแข็ง ไม่ได้ทำการเหลวไหลอ่อนแออย่างที่เข้าใจกัน^{๖๒} ชาวพระนครต่างต่อสู้ป้องกันการโจมตีของพม่าอย่างเข้มแข็ง ระดมยิงต่อต้านไม่ให้ข้าศึกเข้าประชิดกำแพงได้ ส่วนเค้าโครงความปราชัยในสงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ เพิ่งเริ่มปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนภายหลังน้ำลดแล้ว ถึงกระนั้นพม่ายังต้องทุ่มเทความอุตสาหะพยายามและปรับเปลี่ยนยุทธวิธีการรบต่อไปอีกเป็นระยะเวลาพอสมควร

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๔ - ๒๗๒.

^{๖๑} นิธิ เอียวศรีวงศ์, *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๕), หน้า ๒๒ - ๒๗.

^{๖๒} สุนทร ชุตินทรานนท์, *พม่ารบไทย ว่าด้วยการสงครามระหว่างไทยกับพม่า*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๔), หน้า ๘๘.

จึงสามารถตีกรุงศรีอยุธยาได้สำเร็จ^{๖๓} ผ่านยุทธวิธีของมังมหานรธาที่ทำตามแบบอย่างพระมโหสถ
ใช้ลักพระนางปัจจาละจันทีโดยการลอบขุดอุโมงค์^{๖๔}

แนวทางการอธิบายโดยให้ความสำคัญกับข้อมูลหลักฐานรวมถึงมุมมองจากฝ่ายพม่า
ยังปรากฏในงานศึกษาของกลุ่มคนที่ได้รับการสนับสนุนทางด้านวิชาการจากศูนย์ในฐานะ
อาจารย์ที่ปรึกษา เช่น เรื่อง *The Portrayal of the Battle of Ayutthaya in Myanmar Literature*
ของ โซ ธุซาร์ มยิน (Soe Thuzar Myint) ที่ปรับปรุงคัดแปลงเนื้อหาจากวิทยานิพนธ์ระดับ
มหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง *The 18th Century Siam -
Myanmar Relations based on Yodayar Naing Mawgun by Letwe Nawrahta* ซึ่งไม่ได้
ปฏิเสธว่าปัญหาที่จะก่อให้เกิดความไม่พร้อมของอยุธยา คือ กษัตริย์และข้าราชการ
ขาดประสบการณ์ในการบริหารราชการ รวมไปถึงการแบ่งพรรคแบ่งพวกนำมาสู่ความไม่สามัคคี
อันเป็นรากฐานสำคัญที่เป็นจุดอ่อน และการขาดกำลังไพร่พลเนื่องจากอยุธยาห่างหายจากการ
ทำสงครามมานาน แต่ถึงกระนั้นปัจจัยสำคัญที่มีอาจปฏิเสธได้คือสงครามครั้งนั้นพม่าเตรียมการ
รับมือมาเป็นอย่างดี^{๖๕}

ในขณะที่เรื่อง *เมียนมาร์สยามยุทธ* ของ ภูมิ สุรเกียรติ ที่ปรับปรุงมาจากดุชนิพนธ์
ระดับดุชนิพนธ์ เรื่อง พลวัตของสงครามไทย - พม่า ตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ ถึงกลาง
คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ชี้ให้เห็นว่าความคิดเบื้องหลังการทำสงครามเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดว่า
บรรยากาศของสงครามจะเป็นไปในทิศทางใด การล่มสลายของอยุธยาในสงคราม พ.ศ. ๒๓๑๐
จึงไม่ได้เกิดจากสาเหตุปัจจัยภายในของอยุธยาเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเพราะวิธีการทำสงคราม
ของรัฐพม่าในสมัยอาณาจักรคองบองตอนต้นมีลักษณะของการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง หัวใจ
สำคัญจึงอยู่ที่การปราบปรามศูนย์กลางอำนาจต่าง ๆ ไม่ให้มีศักยภาพมาต่อสู้หรือท้าทายอำนาจ
ของราชสำนักคองบองตอนต้นได้ แตกต่างจากวิธีแห่งการสงครามของอาณาจักรตองอูยุคต้น

^{๖๓} สุเนตร ชุตินธรานนท์, *สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐* ศึกษาจาก
พงศาวดารพม่า ฉบับราชวงศ์คองบอง, พิมพ์ครั้งที่ ๘ (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๒), หน้า ๗๑ - ๗๒.

^{๖๔} สุเนตร ชุตินธรานนท์, *พม่ารบไทย ว่าด้วยการสงครามระหว่างไทยกับพม่า*, หน้า ๘๙.

^{๖๕} ดูรายละเอียดและประเด็นการนำเสนอเบื้องต้นจากบทวิจารณ์หนังสือดังกล่าว ใน ชัยวัฒน์
ปะสุนะ, “สงครามเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ในจดหมายเหตุพม่า Book Review: *The Portrayal of the
Battle of Ayutthaya in Burmese Literature*,” *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์* ๗, ๒
(กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๒): ๑๔๙ - ๑๗๔.

ที่เป็นไปเพื่อการสร้างเครือข่ายพันธมิตร (Network of Alliance) และเครือข่ายผู้จงรักภักดี (Network of Loyalty)^{๖๖}

นอกจากแนวทางการอธิบายสาเหตุการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ โดยให้น้ำหนักไปที่เอกสารหลักฐานและทัศนะจากฝ่ายพม่าเป็นสำคัญแล้ว งานวิชาการอีกลักษณะหนึ่งคือการอธิบายสาเหตุปัจจัยในภาพรวมทั้งระบบ ดังเช่นในงานเขียนเรื่อง *อารยธรรมไทย พื้นฐานทางประวัติศาสตร์* ของชาวยุติย เกษตรศิริ ได้อ้างถึงคำกล่าวของตอลสตอย (Tolstoy) ผู้เขียนนวนิยายเรื่อง *สงครามและสันติภาพ* (War and Peace) ว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ไม่สามารถพิจารณาเฉพาะที่ตัวบุคคลเพียงหนึ่งหรือสองคนหรือบางกลุ่มได้ เพราะชีวิตคนหนึ่งคนหรือสองสามคนไม่สามารถที่จะอธิบายให้เราเห็นอะไรในสังคมได้^{๖๗}

งานศึกษาชิ้นนี้แม้ผู้เขียนจะไม่ได้ปฏิเสธว่าประเด็นเรื่องชนชั้นนำและความไม่พร้อมทางการทหารเป็นปัญหาหนึ่งที่ส่งผลต่อการเสียกรุง แต่ผู้เขียนพยายามสร้างคำอธิบายว่าปัญหาดังกล่าวมีรากฐานและพัฒนาการมาจากสิ่งใด เช่นประเด็นเรื่องของผู้นำที่มีการช่วงชิงอำนาจกันนั้น แท้จริงแล้วเป็นสภาวะปกติที่เกิดขึ้นมาตลอดประวัติศาสตร์อยุธยาไม่ใช่ลักษณะเฉพาะที่ปรากฏแต่ในสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวงเท่านั้น หรือในกรณีของการทหารที่อ่อนแอและไม่ชำนาญการศึกนั้น มีสาเหตุมาจากการที่ชนชั้นนำหันไปพึ่งทหารรับจ้างชาวต่างชาติเป็นส่วนใหญ่ นอกจากปัญหาสองประการข้างต้นแล้ว ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าประเด็นเกี่ยวกับวัฒนธรรมการเกณฑ์แรงงานไพร่พลและปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องพิจารณาอย่างใกล้ชิด^{๖๘}

บทความของบุษกร กาญจนจारी เรื่อง ปัญหาการควบคุมกำลังคนและแห่งหนึ่งของการเมืองเศรษฐกิจในสมัยอยุธยาตอนปลาย เป็นงานศึกษาที่น่าเสนอให้เห็นว่าปัญหาหลักของราชอาณาจักรอยุธยาตอนปลาย คือ การควบคุมกำลังคนที่มีความระส่ำระสายของระบบไพร่ทั้งในเขตราชธานีและหัวเมืองใกล้เคียง อันเป็นผลจากความไร้เสถียรภาพทางการเมืองและการฝักใฝ่แสวงหาผลประโยชน์ทางการค้าส่งออกที่ขึ้นอยู่กับส่วยสิ่งของต่าง ๆ เป็นสำคัญ^{๖๙}

^{๖๖} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ภูมิวิ สุรเกียรติ, “พลวัตของสงครามไทย - พม่า ตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ ถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๖๗} ชาวยุติย เกษตรศิริ, *อารยธรรมไทย พื้นฐานทางประวัติศาสตร์* (กรุงเทพฯ: ประกายพริก, ๒๕๓๗, หนังสือประกอบการเรียนวิชาอารยธรรมไทย มช.๑๑๑ หลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไป มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), หน้า ๕๗.

^{๖๘} *เรื่องเดียวกัน*, หน้า ๕๘ - ๖๐.

^{๖๙} สุกัญญา บำรุงสุข, “พินิจหนังสือ - บุษกร กาญจนจारी. เปลวไฟล้อมลายนาค : รวมบทอ่านคัดสรรประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้,” *วารสารศิลปศาสตร์* ๒, ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๔๕): ๑๗๑.

ทำนองเดียวกับงานศึกษาของคริส เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร เรื่อง *A History of Ayutthaya Siam in the Early Modern World* ซึ่งต่อมาได้รับการแปลในชื่อ *ประวัติศาสตร์อยุธยา ห้าศตวรรษสู่โลกใหม่* โดยผู้เขียนตั้งใจให้หนังสือเล่มนี้เป็นงานศึกษาเชิงประวัติศาสตร์สังคมที่ไม่ได้เขียนเพียงเรื่องราวของผู้ปกครองแต่เน้นให้เห็นภาพพัฒนาการของสังคมมนุษย์เท่าที่จะประกอบสร้างขึ้นได้จากข้อมูลต่าง ๆ

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าสาเหตุการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ไม่ได้เกิดจากความเสื่อมสลายก่อนกรุงแตกแบบฉับพลันดังที่เข้าใจกัน หากแต่เกิดจากพลวัตทางสังคมที่กำลังคลี่คลายสู่ความเป็นสมัยใหม่ ความมั่งคั่งร่ำรวยจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เฟื่องฟูส่งผลกระทบต่อโครงสร้างรากฐานสังคมอยุธยาบางประการ ทั้งระบบควบคุมแรงงานแบบเดิมที่เริ่มกร่อนเซาะ ความคิดที่ว่าสงครามแบบจารีตไม่ใช่กุญแจสู่ความมั่งคั่งและสถานานุภาพอีกต่อไป ได้ลดทอนความสามารถทางการทหาร ระบบบังคับเกณฑ์กำลังคนเสื่อมสลายลง ผลคือกองทัพสยามขาดความเป็นมืออาชีพ ที่สำคัญการค้าที่เฟื่องฟูขึ้นนี้ได้บั่นทอนสายใยความสัมพันธ์ระหว่างสามัญชนกับรัฐให้เสื่อมสลายลงและไม่ได้สร้างสิ่งใดมาทดแทน จึงไม่เป็นที่น่าสงสัยว่าเหตุใดช่วงปลายสงคราม พ.ศ. ๒๓๐๙ - ๒๓๑๐ ชาวสยามจำนวนมากจึงไปเข้ากับพม่าก็เพราะว่าไม่มีสายใยผูกพันความเป็นพวกเดียวกันที่จะรับประกันโอกาสรอดชีวิตและประโยชน์จากสงครามได้ กล่าวโดยสรุปคือสาเหตุที่กรุงแตกนั้นไม่ได้เป็นเพราะความขัดแย้งภายในหรือพระราชวงศ์เสื่อม แต่เป็นความล้มเหลวในการบริหารจัดการความเจริญทางสังคมและการเมืองปลายสมัยอยุธยา^{๗๐}

ข้อเสนอของคริส เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร ที่เน้นย้ำให้เห็นว่าความเจริญทางสังคมและวัฒนธรรมปลายสมัยอยุธยาเป็นปัจจัยสำคัญให้ระบบป้องกันตัวเองจากการสงครามคลี่คลายไปจากศตวรรษก่อนหน้า ได้รับการขยายให้เห็นอย่างเด่นชัดในหนังสือ *ในยุควอสานกรุงศรีฯ ไม่เคยเสื่อม* ซึ่งปรับปรุงมาจากผลการวิจัยของโครงการประกอบสร้างความรู้เรื่องอยุธยาตอนปลาย โดยสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณะอนุกรรมการพิจารณาและเรียบเรียงประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา ซึ่งประกอบไปด้วยคณะทำงานที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านประวัติศาสตร์และเรื่องเกี่ยวเนื่อง ดูเหมือนว่าโครงการดังกล่าวจะเป็นงานวิจัยทางประวัติศาสตร์ที่ขมวดปมและวิพากษ์เพดานความคิดว่าด้วยความเสื่อมและล่มสลายของสังคมสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งถูกใช้ประกอบสร้างเป็นวาทกรรมเสียกรุงสืบเนื่องมาเป็นเวลานานอย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้ ความพยายามนำเสนอให้เห็นภาพความรุ่มรวยของสังคมและวัฒนธรรม

^{๗๐} ดูรายละเอียดบทวิเคราะห์เหตุการณ์เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ อันเป็นผลสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ใน คริส เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร, *ประวัติศาสตร์อยุธยา ห้าศตวรรษสู่โลกใหม่* (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๖๓), หน้า ๓๒๓ - ๓๗๙.

ปลายสมัยอยุธยาอย่างลึกซึ้งของโครงการศึกษาวิจัยดังกล่าว ทั้งประเด็นเรื่องการต่างประเทศ - การทูต การค้าเครื่องกระเบื้องระหว่างราชสำนักจีนและอยุธยา พระราชพิธีและราชประเพณี ภาษาและวรรณกรรม ศิลปะสถาปัตยกรรม^{๗๑} ย่อมส่งผลให้พลังการอธิบายสาเหตุแห่งการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยาที่ถูกเน้นย้ำมาอย่างยาวนานว่าเป็นผลจากความเสื่อมของสังคม ปลายสมัยอยุธยานั้นดูจะมีน้ำหนักอ่อนลงไป

ในขณะเดียวกัน ประเด็นบทบาทของชาวบางระจันที่ได้รับการเน้นย้ำในวาทกรรมเสียกรุงของชนชั้นนำไทยมาอย่างยาวนานก็ตกอยู่ภายใต้บรรยากาศการตั้งคำถามของนักวิชาการทางประวัติศาสตร์เช่นกันว่าเหตุการณ์ดังกล่าวมีสถานะเช่นใดตามข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ งานเขียนของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ชี้ให้เห็นว่าปัญหาสำคัญของเหตุการณ์บางระจันไม่ได้อยู่ที่ว่าเหตุการณ์นั้นจะเกิดขึ้นจริงหรือไม่ มากเท่ากับว่าเหตุการณ์ดังกล่าวได้นำมาใช้เพื่อสนับสนุนอุดมการณ์ยุคหลังอย่างไร นิธิระบุว่าอุดมการณ์ชาตินิยมนั้นเองที่ได้แปรเปลี่ยนภาพลักษณ์ของบางระจัน จากการต่อสู้และยอมตายเพื่อรักษาลูกเมีย พรรคพวก เพื่อนฝูง สมบัติ บริวาร กลายเป็นการต่อสู้เพื่อรักษาดินแดนไทยไว้ให้ลูกหลาน ที่สำคัญนิธิยังได้ตั้งประเด็นคำถามให้ผู้อ่านได้ฉุกคิดอย่างน่าสนใจว่า “...กว่าจะมาเป็นชาติไทย วีรชนชาวบางระจันที่เอาเลือดทาแผ่นดินก็มีส่วนสำคัญ แต่วีรชนที่แตกหนีพม่าไปออกลูกออกหลานสืบมาจนทุกวันนี้ก็มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากันเลย...”^{๗๒} ในขณะที่สุนทร ชุตินทรานนท์ แม้จะมีคำอธิบายในทำนองเดียวกันกับนิธิว่าการต่อสู้ของชาวบ้านบางระจันเป็นการรวมตัวกันเพื่อมุ่งป้องกันชุมชนของตนเองเป็นปฐม หากแต่สุนทรก็มีคำอธิบายที่ประนีประนอมกว่าโดยชี้ให้เห็นว่า อำนาจรัฐอยุธยามีส่วนเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับค่ายบ้านระจันทำให้ค่ายนี้ไม่ได้มีสถานะเป็นเพียงชุมชนที่ชาวบ้านรวมตัวกันป้องกันตนเองอีกต่อไป แต่แปรสภาพเป็นที่มั่นที่ถูกทางการร่วมจัดตั้งให้เป็นแนวป้องกันพระนครในที่สุด^{๗๓}

^{๗๑} ดูรายละเอียดการศึกษาภาพความรุ่มรวยของสังคมและวัฒนธรรมปลายสมัยอยุธยาแต่ละประเด็น ใน สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณะอนุกรรมการพิจารณาและเรียบเรียงประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา, โครงการประกอบสร้างความรู้เรื่องอยุธยาตอนปลาย : รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๗๒} นิธิ เอียวศรีวงศ์, ว่าด้วยการเมืองของประวัติศาสตร์และความทรงจำ, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖ - ๒๗.

^{๗๓} สุนทร ชุตินทรานนท์, “สอบหลักฐานไทย - พม่า ชาวบ้าน ‘บางระจัน’ สู้เพื่อใคร?,” เข้าถึงได้จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_49712. เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕.

บทสรุป

บทความชิ้นนี้พยายามตอบคำถามว่าคุณค่าที่ผู้ประกอบการสร้างวาทกรรมเสียกรุงได้รับคืออะไร ผู้เขียนทดลองใช้กรอบความคิดเรื่องการเมืองวัฒนธรรม (cultural politics) มาศึกษาปรากฏการณ์ดังกล่าว พบว่าคำอธิบายสาเหตุการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมามีความสับสนอย่างแนบแน่นกับการดำรงสถานภาพและบทบาทของกลุ่มคนเหล่านั้นในแต่ละช่วงเวลา ไม่น้อยไปกว่าวัตถุประสงค์ที่จะกลับไปอธิบายเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์

วาทกรรมเสียกรุงที่ผลิตขึ้นตั้งแต่ยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งแสดงให้เห็นภาพการลดทอนความชอบธรรมของกษัตริย์ราชวงศ์บ้านพลูหลวงและสร้างตำแหน่งแห่งที่ให้กับชนชั้นนำใหม่นั้นเป็น “มรดก” ที่ได้รับการสืบทอดจากชนชั้นนำไทยมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน อย่างไรก็ตาม การสืบทอดวาทกรรมกรุงแตกดังกล่าวได้ถูกปรับเปลี่ยนความหมายให้สอดคล้องกับรูปแบบอำนาจการปกครองที่ผันแปรไปตามบริบทสังคมและวัฒนธรรม การผลิตซ้ำวาทกรรมกรุงแตกในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ดี หรือภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ดี จึงไม่ได้เกี่ยวข้องกับราชวงศ์บ้านพลูหลวงหรือเหตุการณ์สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ โดยตรงอีกต่อไป แต่เป็นเพียงการหยิบยืมวาทกรรมเสียกรุงที่มีอยู่เดิมในสังคมมาใช้เป็นอุปมาอุปไมยเพื่อส่งเสริมหรือทำลายสถานภาพการเป็นชนชั้นนำเท่านั้น ดังที่ชนชั้นนำอย่างน้อยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ประยุกต์ใช้วาทกรรมเสียกรุงของชนชั้นนำต้นกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กระทั่งต่อมาที่คณะราษฎรได้ช่วงชิงวาทกรรมเดียวกันนั้นเพื่อลดทอนอำนาจของกลุ่มชนชั้นนำเดิม ทว่าในท้ายที่สุดแล้วกลุ่มชนชั้นนำเดิมก็สามารถยึดวาทกรรมนั้นกลับคืนมาเพื่อรื้อฟื้นบทบาทและสถานภาพการปกครองของตนอีกครั้ง

ในขณะที่นักวิชาการประวัติศาสตร์ที่มีภูมิหลังยึดโยงกับการศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยและวิธีวิทยากลายเป็นกลุ่มคนสำคัญที่เผยให้เห็นประเด็นปัญหาการประกอบสร้างวาทกรรมเสียกรุงของชนชั้นนำไทย ด้วยการวิพากษ์ ตั้งคำถาม และทำลายวาทกรรมเสียกรุง จนกระทั่งนำไปสู่การประกอบสร้างวาทกรรมเสียกรุงชุดใหม่ที่มีลักษณะเพิ่มเติมและโต้แย้งความรู้เดิมอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน และดูเหมือนว่างานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ลักษณะนี้จะกลายเป็นวาทกรรมที่มีพลังในการอธิบายและทำความเข้าใจเหตุการณ์เสียกรุงมากขึ้นในปัจจุบัน

ปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้นจึงไม่เพียงแต่สะท้อนให้เห็นลักษณะของประวัติศาสตร์นิพนธ์เรื่อง “กรุงแตก” ในสังคมไทยที่มีความแปรเปลี่ยนมาอย่างต่อเนื่องตามความก้าวหน้าของเอกสารหลักฐานและกรอบการศึกษาวิเคราะห์เท่านั้น หากแต่ในอีกแง่หนึ่งงานเขียนเหล่านี้ยังมีสถานะเป็นเครื่องมือที่ผู้ประกอบสร้างวาทกรรมเสียกรุงพยายามช่วงชิงเพื่อนำมาใช้ในการดำรงสถานภาพและบทบาทของตน ตราบเมื่อผู้นั้นหรือกลุ่มบุคคลนั้นยังสามารถทำให้วาทกรรมเสียกรุงในแบบที่ตนเองผลิตขึ้นมีอิทธิพลหรือเป็นที่เชื่อถือในสังคม ดังที่วาทกรรมเสียกรุงแบบหนึ่งมีบทบาทในการส่งเสริม “อำนาจการปกครอง” ให้กับชนชั้นนำมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ในขณะที่วาทกรรมเสียกรุงอีกแบบหนึ่งก็ได้สร้าง “อำนาจความคิดเชิงวิชาการ” แก่นักวิชาการให้สามารถดำรงวิชาชีพผ่านการสร้างพื้นที่ทางปัญญาในสังคมสมัยใหม่ได้ อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญที่สังเกตเห็นได้จากงานศึกษาครั้งนี้โดยตรงที่ว่าลักษณะของอำนาจทั้งสองแบบนั้นมีทิศทางตรงข้ามกัน กล่าวคือ “อำนาจการปกครอง” ยังคงได้รับการสงวนไว้เฉพาะกลุ่มชนชั้นนำเสมอมา ในขณะที่ “อำนาจความคิดเชิงวิชาการ” สามารถส่งต่อและแพร่กระจายสู่ปัจเจกบุคคลในสังคมได้อย่างกว้างขวางและเท่าเทียม

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. **บทเพลงปลุกใจ**. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๘๑.

_____. **วีรชนค่ายบางระจัน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๙. (คณะกรรมการฟื้นฟูบูรณะค่ายบางระจันจัดพิมพ์เนื่องในงานเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอนุสาวรีย์วีรชนค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี).

กรมศึกษาธิการ. **หนังสือพระราชพงษาวดาร เล่ม ๒ สำหรับชั้น ๖ (ประโยค ๒ ชั้น ๓)**. พระนคร: ม.ป.พ., ๒๔๔๔.

กฤษกร กอกเผือก. “การสร้างประวัติศาสตร์แห่งชาติฉบับมาตรฐานของประเทศไทยในช่วงทศวรรษ ๒๔๕๐ - ๒๕๒๐.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๖๔.

กุลลดา เกษบุญชู มีด. **ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ วิวัฒนาการรัฐไทย**. นนทบุรี: ฟาเดียวก้น, ๒๕๖๒.

กุหลาบ ตฤณานนท์. **เปิดตา - เปิดหู ให้ประชาชนรู้ดูฟังฉลาด ประมวลพระราชพงศาวดารกรุงเก่า เทียบความจริงและเท็จ**. พระนคร: โรงพิมพ์สยามประภท, ๒๔๕๗.

ขจร สุขพานิช. **อยุธยาคดี**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (ฉบับปรับปรุงใหม่). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๔๕.

คริส เบเคอร์ และผาสูก พงษ์ไพจิตร. **ประวัติศาสตร์อยุธยา ห้าศตวรรษสู่โลกใหม่**. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๖๓.

คำประพันธ์บางเรื่องของอำมาตย์เอก พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ เปรียญ). พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ, ๒๔๗๓.

คำให้การชาวกรุงเก่า แปลจากฉบับหลวงที่ได้มาจากเมืองพม่า. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๘. (นายพันเอก พระยาเสนีณรงค์ฤทธิ์ พิมพ์ในารพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงเสนีณรงค์ฤทธิ์ (ทองย้อย สนิทวงศ์ ณ กรุงเทพ จจ.) เมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๔๖๘).

จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี พิมพ์พร้อมกับฉบับเพิ่มเติม (พ.ศ. ๒๓๑๐ - ๒๓๘๑) และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (เฉพาะตอน พ.ศ. ๒๓๑๐ - ๒๓๖๓). พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๑. (พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต โปรดให้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๐๑).

จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. **เจ้าชีวิต : พงสาวดาร ๙ รัชกาลแห่งราชวงศ์จักรี.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ: ริเวอร์ บุ๊ค, ๒๕๕๔.

ชนิดา พรหมพยัคฆ์ และณัฐพงษ์ สกกุลเลี้ยว (บรรณาธิการ). **วิธีวิทยาในการศึกษาประวัติศาสตร์.** กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์, ๒๕๖๓.

ชัยวัฒน์ ปะสุนะ. “สงครามเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ในจดหมายเหตุพม่า Book Review: The Portrayal of the Battle of Ayutthaya in Burmese Literature.” **วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์** ๗, ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๒): ๑๔๙ - ๑๗๔.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. “เสรีภาพทางวิชาการ.” **วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์** ๒๗, ๔ (ตุลาคม ๒๕๓๐): ๗๘๗ - ๗๙๘.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. **ประวัติการเมืองไทย: ๒๔๗๕ - ๒๕๐๐.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

_____. **อารยธรรมไทย พื้นฐานทางประวัติศาสตร์.** กรุงเทพฯ: ประกายพริก, ๒๕๓๗. (หนังสือประกอบการเรียนวิชาอารยธรรมไทย มธ. ๑๑๑ หลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไป มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).

ไชยวิชิต (เผือก), พระยา. **ยอพระเกียรติ ๓ รัชกาล.** พระนคร: โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๕๙. (หมื่นยศธำรง (เจ๊ก สาระสุด) พิมพ์แจกในงานศพพระนิเวศน์วิสุทธิ (ถึก สาระสุด) ภ.ช, ภ.ม, ร.จ.ป.ร. ๔, ร.จ.ม., ร.จ.พ., ร.ป.ธ. ผู้ลง ปีมโรง อัฐศก พ.ศ. ๒๔๕๙).

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **พงสาวดารเรื่องเรารบพม่า ครั้งกรุงศรีอยุธยา เปนตอนต้นของหนังสือเรื่องรบพม่าครั้งกรุงธนและกรุงเทพฯ.** พระนคร: โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๖๓. (พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนกำแพงเพชรอรรคโยธิน โปรดให้พิมพ์ครั้งแรกในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาวาด รัชกาลที่ ๕ ปีวอก พ.ศ. ๒๔๖๓).

ธงชัย วินิจจะกุล. “มรดกสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในปัจจุบัน.” **ฟ้าเดียวกัน** ๙, ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๕๔): ๔๕ - ๕๘.

ธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์. “ข้ออ้าง” การปฏิวัติ - รัฐประหารในการเมืองไทยสมัยใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๖๑.

น. ณ ปากน้ำ. **จิตรกรรมเล่าเรื่อง : สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระผู้กู้ชาติ ณ ท้องพระโรงกรุงธนบุรี เมืองโบราณ**. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๖.

นาฏวิภา ชลิตานนท์. **ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๔.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **กรุงแตก, พระเจ้าตากฯ และประวัติศาสตร์ไทย ว่าด้วยประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์นิพนธ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๗.

_____. **การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๕.

_____. **ปากไก่และใบเรือ : รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน, ๒๕๕๕.

_____. **ว่าด้วยการเมืองของประวัติศาสตร์และความทรงจำ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๕.

“ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรฐนิยมฉบับที่ ๒ เรื่องการป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ.” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๕๖ (๑๐ กรกฎาคม ๒๔๘๒): ๑๐๑๐ - ๑๐๑๑.

ประจักษ์ ก้องกีรติ. **การเมืองวัฒนธรรมไทย ว่าด้วยความทรงจำ/วาทกรรม/อำนาจ**. นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน, ๒๕๕๘.

_____. **และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน ๑๔ ตุลา**. นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน, ๒๕๕๖.

ประชุมพระราชานิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔ และนิพนธ์ของพระอมรารักษ์ขิต (เกิด). กรุงเทพฯ: พุทธอุปถัมภ์การพิมพ์, ๒๕๑๖. (วัดบรมนิวาสพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระธรรมดิลก (ทองคำ จันทูปโม ป.ธ. ๗) ณ เมรุหน้าพลับพลาราชอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๑๖).

ปถุน เทพนรินทร์. “การก่อตัวของอุดมการณ์ราชาชาตินิยม ๒๔๗๐ - ๒๕๑๐.” **วารสารธรรมศาสตร์** ๓๒, ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๕๖): ๑ - ๓๔.

พระบวรราชประวัติ แลพระบวรราชนิพนธ์. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๐.

(พระโอรสธิดาแลกุลสันตติวงศ์ในกรมพระราชวังบวรฯ ทั้ง ๕ รัชกาล พิมพ์เป็น
ที่ระลึกในงานบรรจุพระอัฐิพระโอรสธิดาในกรมพระราชวังบวรฯ ๕ พระองค์
ณ วัดชนะสงคราม เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๗๐).

**พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และพระราชพงศาวดาร
กรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ** คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด.

นนทบุรี: ศรีปัญญา, ๒๕๕๓.

พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

รวมครั้งที่ ๔. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๓. (สมเด็จพระ
สวสดีวัฒนวิศิษฎ์ โปรดให้พิมพ์ขึ้นอีก เมื่อปีมะเมีย ๒๔๗๓).

พัชยากรณ์ พูลเกต. “วารสาร *วงวรรณคดี* กับการฟื้นตัวของกลุ่มอนุรักษ์นิยมหลังสงครามโลก
ครั้งที่ ๒.” *วารสารมนุษยศาสตร์* ๑๙, ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๕): ๖๓ - ๘๒.

พิทยาลงกรณ์, พระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่น. **สามกรุง.** กรุงเทพฯ: ชัยฤทธิ์, ๒๕๕๕.

_____. “สามกรุง.” ใน *วงวรรณคดี เล่ม ๙* (ตุลาคม ๒๕๔๙): ๑ - ๔.

แพทริก โจรี. “สงครามประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย การต่อสู้ของสถาบันกษัตริย์ในประวัติศาสตร์
สมัยใหม่.” *จิรวัดน์ แสงทอง (แปล).* **ฟ้าเดียวกัน** ๘, ๑ (มกราคม - กันยายน ๒๕๕๓):
๑๐๑ - ๑๒๔.

ภมรี สุรเกียรติ. “พลวัตของสงครามไทย - พม่า ตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ ถึงกลาง
คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙.” *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, ๒๕๔๘.

_____. **เมียนมาร์สยามยุทธ.** กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๓.

ภูริ พวงศ์เจริญ. **การเมืองการปกครองไทย: พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ (พ.ศ. ๒๔๗๕ -
๒๕๔๐).** กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๓.

ยุพร แสงทักษิณ. **วรรณคดีการเมืองเรื่องสามกรุง.** กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี เซ็นเตอร์, ๒๕๓๘.

**รวมพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง พระราชหัตถเลขา
ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.** กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๔๘.

วัชรญาณ. “พงษาวดารเรื่องเรารบพม่า ครั้งกรุงศรีอยุธยา : สงครามครั้งที่ ๒๔ คราวเสียกรุงฯ
ครั้งหลัง ปีกุญ พ.ศ. ๒๓๑๐.” เข้าถึงได้จาก <http://vajirayana.org/พงษาวดารเรื่องเรารบพม่า-ครั้งกรุงศรีอยุธยา/สงครามครั้งที่-๒๔-คราวเสียกรุงฯ-ครั้งหลัง-ปีกุญ-พ.ศ.-๒๓๑๐>. เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๕.

วิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์), ชุน. **หลักไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. พระนคร: ม.ป.พ., ๒๔๗๘.

วิจิตรวาทการ (กิมเหลียง วัฒนปฤดา), หลวง. **ปาฐกถาเรื่องการเสียดินแดนไทยให้แก่ฝรั่งเศส แสดงแก่ครูอาจารย์และนักเรียนกรมยุทธศึกษาทหารบก วันพฤหัสบดีที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๔๘๓**. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๘๓.

วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ). **พรรณนาภูมิสถานพระนครศรีอยุธยา เอกสารจากหอหลวง**. กรุงเทพฯ: อุษาคเนย์, ๒๕๕๑.

วิศรุต บวงสรวง. “ศาสนวัตถุกับอุดมการณ์กษัตริย์นิยมไทย พุทธศักราช ๒๔๑๐ - ๒๕๔๐.” **ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**, ๒๕๖๒.

วิเศษพจนกิจ (ทองดี สุวรรณกาญจน์), พระ. **แนวสอนประวัติศาสตร์สยาม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร: โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษาทหารบก, ๒๔๗๘.

วุฒิชัย มูลศิลป์. “ศาสตราจารย์พิเศษจร สุธพานิช : นักประวัติศาสตร์ผู้ค้นหาความจริง.” **วารสารประวัติศาสตร์ ๒๕๕๖: ๑ - ๑๘**.

คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. **วาทะเล่าประวัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๖.

สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณะอนุกรรมการพิจารณาและเรียบเรียงประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา. **โครงการประกอบสร้างความรู้เรื่องอยุธยา ตอนปลาย : รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ พฤษภาคม ๒๕๕๕**.

สมเด็จพระพนรัตน์. **พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน ตรวจสอบชำระจากเอกสารตัวเขียน**. ตรวจสอบชำระต้นฉบับโดย ศานติ ภักดีคำ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๘. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ติสฐานุกโร ป.ธ. ๔) ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๘).

สังคีตยวงศ์ **พงศาวดารเรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย สมเด็จพระวรมันรัตนวัดพระเชตุพน ในรัชกาลที่ ๑ แต่งภาษามคร พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาลลักษณ) เปรียญ แปลเป็นภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๖๖. (ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระศพสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย ณะพระเมรุท้องสนามหลวง พ.ศ. ๒๔๖๖).

สุกัญญา บำรุงสุข. “พินิจหนังสือ - บุชร กาญจนจारी. **เปลวไฟเลื่อมลายนาค : รวมบทอาณาคัดสรรประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้**.” **วารสารศิลปศาสตร์ ๒, ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๔๕): ๑๗๑ - ๑๗๔**.

สุนทรโวหาร (ภู่), พระ. **นิราศพระบาท**. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๒.
(พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมราชวงศ์ เนตร ปาลกวงศ ณ อยุธยา
เมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๗๒).

สุนทร ชุตินทรานนท์ (บรรณาธิการ). **ในยุคอวสาน กรุงศรีฯ ไม่เคยเสื่อม**. กรุงเทพฯ: มติชน,
๒๕๕๘.

_____. **พม่ารบไทย ว่าด้วยการสงครามระหว่างไทยกับพม่า**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ:
มติชน, ๒๕๕๔.

_____. **สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ ศึกษาจากพงศาวดาร
พม่าฉบับราชวงศ์คองบอง**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๒.

_____. “สอบหลักฐานไทย - พม่า ชาวบ้าน ‘บางระจัน’ สู้เพื่อใคร?.” เข้าถึงได้จาก
https://www.silpa-mag.com/history/article_49712. เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม
๒๕๖๕.

“เหรียญพระนเรศวรมหาราช ปี ๒๕๑๙.” เข้าถึงได้จาก <https://www.web-pra.com/shop/jeerasit/show/1252759>. เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๕.

อาสา คำภา. **กว่าจะครองอำนาจนำ : การคลี่คลายขยายตัวของเครือข่ายในหลวงภายใต้
ปฏิสัมพันธ์ชนชั้นนำไทย ทศวรรษ ๒๔๙๐ - ๒๕๓๐**. นนทบุรี: ฟ้ามุข, ๒๕๖๔.

อุบลศรี อรรถพันธุ์. “การชำระพระราชพงศาวดารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลก.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,
๒๕๒๔.

Chris Baker and Pasuk Phongpaichit. **A History of Ayutthaya: Siam in the Early
Modern World**. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

Chulachakrabongse, HRH Prince. **Lord of Life: A History of The Kings of Thailand**.
Bangkok: River Books, 2022.

ชุมชนวรรณอยุธยา :
อ่านอดีต พินิจปัจจุบัน

ชุมชนญวนอยุธยา : อ่านอดีต พินิจปัจจุบัน*

ชาวญวน คือ กลุ่มคนไทยเชื้อสายเวียดนามที่บรรพบุรุษได้อพยพย้ายถิ่นจากเวียดนามมาตั้งรกรากอยู่ในดินแดนไทยเป็นเวลาหลายร้อยปีมาแล้ว จากหลักฐานทางโบราณคดีแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทยและเวียดนามว่ามีมานานนับพันปี ส่วนหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดเกี่ยวกับชุมชนชาวญวนในสยามคือหลักฐานในสมัยอยุธยา โดยปรากฏในเอกสารบันทึกของชาวต่างชาติที่กล่าวถึงชุมชนชาวเวียดนามในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยใช้ชื่อว่า “โคชินจีน”^๑ และอธิบายว่าเป็นหนึ่งในค่ายชาวต่างชาติที่เก่าแก่ที่สุดในอยุธยา^๒ จึงอนุมานได้ว่าชุมชนโคชินจีนแห่งนี้คือชุมชนญวนแห่งแรก ๆ ที่ตั้งขึ้นในดินแดนไทย

ย้อนกลับไปในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นยุคที่ชาวต่างชาติเข้ามาอยู่อาศัยและรับราชการในราชสำนักสยาม มาทำการค้า และเผยแผ่ศาสนาจำนวนมาก ทั้งได้รับพระมหากรุณาธิคุณให้ตั้งค่ายหรือชุมชนใกล้กับกำแพงเมืองหลวง โดยแบ่งออกตามเชื้อชาติศาสนา โดยมีผู้นำชุมชนเป็นคนของชนชาติตนที่เข้าร่วมถือน้ำพิพัฒน์สัตยาว่าจะจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดินสยามแบ่งออกเป็นค่ายต่าง ๆ เช่น ค่ายโปรตุเกส ฮอลันดา จีน ญี่ปุ่น ฝรั่งเศส และโคชินจีน

* นางสาวพลอยชมพู ยามะเพวัน นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ กลุ่มจารีตประเพณี สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ ค้นคว้าเรียบเรียง

^๑ Cochinchine (ฝรั่งเศสออกเสียงว่า โกแซงซิน) เมื่อฝรั่งเศสเข้ามายึดครองเวียดนามระหว่าง พ.ศ. ๒๔๐๒ - ๒๔๘๘ ได้แบ่งเวียดนามออกเป็น ๓ ส่วน ส่วนที่อยู่ทางตอนเหนือเรียกว่า ตองกิง หรือตังเกี๋ย (Tongking) ส่วนกลางเรียกว่า อันนัม (Annam) ซึ่งอยู่ในฐานะรัฐอารักขา แล้วเรียกส่วนที่เป็นอาณานิคมว่า โคชินไชน่า (Cochinchina)

^๒ โรแบต์ โกเตส, อรสรา ชาวจีน แปล, ประวัติการเผยแผ่คริสต์ศาสนาในสยามและลาว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, ๒๕๖๒.

ค่ายโคชินจีน ประกอบไปด้วยกลุ่มคริสตชนชาวเวียดนามที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก มีวัดนักบุญยอแซฟที่ก่อตั้งโดยคณะมิชชันต่างประเทศแห่งกรุงปารีสเป็นศูนย์กลางของชุมชน ต่อมาเมื่อเกิดศึกระหว่างอยุธยากับพม่า วัดนักบุญยอแซฟได้ถูกทำลายลง ชาวบ้านส่วนใหญ่ถูกกวาดต้อนไปพม่าพร้อมกับชาวกรุงศรีอยุธยา ชุมชนญวนจึงได้ร้างไปเมื่อครั้งเสียกรุงครั้งที่ ๒ กระทั่งเมื่อบ้านเมืองสงบลงในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ คณะมิชชันต่างประเทศแห่งกรุงปารีสได้กลับไปฟื้นฟูวัดนักบุญยอแซฟ และมีการสร้างวัดขึ้นใหม่ในบริเวณพื้นที่เดิมโดยการนำของพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์^๓ และได้ชักชวนคริสต์ศาสนิกชนชาวญวนให้ย้ายไปตั้งชุมชนที่อยุธยาอีกครั้ง จากนั้นจึงมีการขยายชุมชนคริสต์ดังที่เป็นลูกหลานชาวญวนออกไปอีกหลายแห่งดังที่เห็นในปัจจุบัน

ชุมชนญวนในสมัยอยุธยา

ชุมชนคริสต์ตั้งญวนแห่งแรกในอยุธยา คือ ชุมชนวัดนักบุญยอแซฟ ตั้งอยู่บริเวณนอกเกาะเมืองทางทิศใต้ ตำบลสำเภาล่ม อำเภอเมืองพระนครศรีอยุธยา ในสมัยอยุธยา ชาวบ้านในชุมชนคริสต์ตั้งอยู่ในฐานะชาวต่างชาติ คนในชุมชนมีอาชีพหาปลาและเสียภาษีอากรให้แก่ราชสำนักอยุธยา อีกทั้งยังถูกเกณฑ์แรงงานไปปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ในยามที่บ้านเมืองเกิดสงคราม^๔

ชาวญวนมีความสำคัญต่อคริสตจักรในอยุธยาอย่างยิ่ง เนื่องจากในช่วงปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีการแต่งราชทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับฝรั่งเศสและนครรัฐวาติกัน โดยมีหลักฐานในบันทึกทางประวัติศาสตร์และภาพวาดของครูคำสอนชาวอันนัม^๕ว่าได้ร่วมเดินทางไปกับคณะทูตสยาม ซึ่งประกอบไปด้วยขุนนางสยาม บาทหลวงก็ย่ ตาซาร์ต พระสังฆคาทอลิกคณะเยสุอิตชาวฝรั่งเศสและราชทูตพิเศษในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

^๓ พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ มิชชันนารีชาวฝรั่งเศสในคณะมิชชันต่างประเทศแห่งกรุงปารีสที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกในประเทศไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๓ - ๔ เคยดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดคอนเซ็ปชัน ต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็นประมุขมิชชันสยาม เป็นผู้ฟื้นฟูวัดนักบุญยอแซฟและชักชวนคริสต์ชนชาวญวนให้กลับไปตั้งชุมชนที่อยุธยา

^๔ ดูเพิ่มใน จันทรแจ่ม สดสวาสดี, “ความเปลี่ยนแปลงและความสืบเนื่องในวิถีชีวิตของชุมชนชาวไทยคริสต์เชื้อสายเวียดนามในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๒ - ๒๕๐๔” (หลักสูตรปริญญาการศึกษาหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐): หน้า ๗ - ๘.

^๕ บางหลักฐานใช้ว่า “นักธรรมศึกษาชาวตังเกี๋ย” ซึ่งหมายถึงชาวญวนเช่นกัน

เพื่อเข้าเฝ้าสมเด็จพระสันตะปาปาอินโนเซนต์ที่ ๑๑ โดยคณะราชทูตจากสยามได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระสันตะปาปาที่นครรัฐวาติกันเมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม และวันที่ ๒๓ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๘^๖ ตรงกับ พ.ศ. ๒๒๓๑ ปัจจุบันภาพวาดของบุคคลในคณะทูตชุดนี้ถูกเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดวาติกัน ซึ่งครูคำสอนชาวอิตาลีที่ปรากฏในภาพวาด น่าจะเป็นกลุ่มคริสต์ศาสนิกชนชาวอูยวนที่ได้อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนโคชินจิ้นที่อยุธยาและคงมีความสำคัญจนถึงขนาดได้ร่วมเดินทางไปกับคณะราชทูตในครั้งนี้ด้วย

ต่อมา เมื่อเกิดสงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยากับพม่า ผู้คนส่วนใหญ่ได้ถูกทัพพม่าวาดต้อนยกครัวไปพร้อมกับชาวกรุงศรีอยุธยา คณะบาทหลวงที่รอดชีวิตมาได้และไม่ถูกจับไปพม่า จึงได้หนีภัยสงครามไปที่อื่น ส่วนวัดนักบุญยอแซฟได้ถูกเผาทำลายลง ในครั้งนั้นบาทหลวงกอร์ได้นำชาวคริสต์จำนวน ๓๐๐ คน เดินทางหนีไปบางกอกแล้วต่อไปยังเมืองพุทไธมาศ บางส่วนถูกจับไปเป็นเชลย ที่เหลือจึงหนีกระจัดกระจายกันออกไป ทำให้ชุมชนวัดนักบุญยอแซฟร้างตั้งแต่บัดนั้น^๗ จึงกล่าวได้ว่าเรื่องราวของชุมชนอูยวนในสมัยอยุธยาได้สิ้นสุดลงพร้อมกับการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยานั่นเอง

จากชุมชนอูยวนบ้านสามเสนสู่การฟื้นฟูชุมชนอูยวนอยุธยา

ชุมชนอูยวนอยุธยากลับมาฟื้นคืนชีพอีกครั้ง เนื่องจากคณะมิชชันนารีต่างประเทศแห่งกรุงปารีส ยังคงต้องการที่จะกลับไปฟื้นฟูวัดนักบุญยอแซฟที่กรุงเก่า หลังจากสงครามระหว่างอยุธยาและพม่าสิ้นสุดลง สยามได้ย้ายเมืองหลวงมาอยู่ที่กรุงธนบุรีและกรุงเทพมหานครตามลำดับ ส่วนเวียดนามยังคงมีสงครามภายในและมีการปราบปรามกลุ่มคนที่เข้ารีต ส่งผลให้ชาวอูยวนจำนวนหนึ่งได้อพยพหนีภัยสงครามภายในประเทศและการถูกเบียดเบียนทางศาสนาเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์สยามอยู่หลายครั้ง โดยมีทั้งกลุ่มที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์

^๖ พิพิธภัณฑมรดกตกทอดจากคณะมิชชันนารีต่างประเทศแห่งกรุงปารีส วัดนักบุญยอแซฟ

^๗ ดูเพิ่มใน จันทรแจ่ม สดสวาสดี, “ความเปลี่ยนแปลงและความสืบเนื่องในวิถีชีวิตของชุมชนชาวไทยคริสต์เชื้อสายเวียดนามในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๒ - ๒๕๐๔”, หน้า ๑๙.

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ราชสำนักสยามยังคงดำเนินนโยบายให้เสรีภาพในการนับถือศาสนาแก่ชาวต่างชาติ จึงมีชาวญวนที่เข้ารีตจำนวนมากเดินทางเข้ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ในครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้กลุ่มคริสตังญวนไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านสามเสนกับพวกเข้ารีต และโปรดเกล้าฯ ให้สีกว่า “ญวนสวามีภักดี”^๘ ชุมชนนี้ตั้งอยู่ติดกับบ้านโปรตุเกสและบ้านเขมร ซึ่งเป็นกลุ่มที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกเช่นเดียวกัน ในขณะนั้น วัดคอนเซ็ปชันเป็นวัดศูนย์กลางของบ้านโปรตุเกสและบ้านเขมร ส่วนชุมชนญวนที่ย้ายเข้ามาใหม่มีวัดนักบุญฟรังซิสเซเวียร์เป็นวัดศูนย์กลางของชุมชน

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระมหากรุณาธิคุณต่อคริสตังชาวญวนอย่างยิ่ง จึงโปรดเกล้าฯ ให้รับราชการเป็นทหารปืนใหญ่อยู่ในกำกับดูแลของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ และเมื่อทรงทราบว่าชาวญวนกลุ่มนี้ไม่ได้ทำนา ก็โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เลี้ยงชีพได้ตามความสมัครใจ และทรงยกเว้นส่วยภาษีอากรจึงได้ยึดอาชีพการทำประมง รับจ้างต่อเรือ ปลูกบ้าน และช่างไม้ ฯลฯ^๙

ราว พ.ศ. ๒๓๗๓ / ค.ศ. ๑๘๓๐ พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ เจ้าอาวาสวัดคอนเซ็ปชันผู้เป็นที่เคารพรักของกลุ่มคริสตังทั้งชาวโปรตุเกส เขมร และญวนที่บ้านสามเสน ได้เดินทางไปอยุธยาเมื่อได้เห็นสภาพของวัดที่ถูกทิ้งร้างไปเมื่อครั้งกรุงแตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณวัดนักบุญยอแซฟ ซึ่งเป็นที่ฝังศพของประมุขมิชชันนารีรุ่นแรก ๆ และมีชนชั้นนารีจำนวนมาก จึงเกิดปณิธานที่จะฟื้นฟูวัดนักบุญยอแซฟอีกครั้ง^{๑๐} โดยรวบรวมเงินซื้อที่ดินเดิมที่กลายเป็นที่ดินร้างและถูกจับจองกรรมสิทธิ์กลับมา และได้พยายามรวบรวมครอบครัวคริสตังชาวญวนที่กระจัดกระจายอยู่ตามที่ต่าง ๆ ตั้งแต่คราวเสียกรุงครั้งที่ ๒ ให้มารวมอยู่ที่บริเวณวัดนักบุญยอแซฟ ในเวลานั้นรวมได้ประมาณ ๒๐ คน แล้วจึงสร้างโบสถ์ชั่วคราวด้วยไม้สำหรับปฏิบัติศาสนกิจ จากนั้นจึงมีคริสตังชาวญวนจากบ้านสามเสน กรุงเทพมหานคร เดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ชุมชนแห่งนี้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ^{๑๑}

^๘ กรมศิลปากร, **รวมเรื่องเกี่ยวกับญวนและเขมรในสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๔)**, (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๗, หน้า ๑๓๗ - ๑๓๘.

^๙ ดูเพิ่มใน สกาวรัตน์ ธรรมภิรักษ์, **๑๘๐ ปี สมโภชวัดนักบุญฟรังซิสเซเวียร์**, ม.ป.ท., ๒๕๕๘, หน้า ๘๘ - ๘๙.

^{๑๐} ดูเพิ่มใน สมศรี บุญอรุณรักษา, **พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ “มิตรที่ดี สนิทสนม และจริงใจ” ในรัชกาลที่ ๔ : นักพิมพ์และนักเขียน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, ๒๕๕๕, หน้า ๖๑.

^{๑๑} ดูเพิ่มใน จันทรแจ่ม สุดสาสดี, “ความเปลี่ยนแปลงและความสืบเนื่องในวิถีชีวิตของชุมชนชาวไทยคริสต์เชื้อสายเวียดนามในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๒ - ๒๕๐๔”, หน้า. ๔๐ - ๔๑.

ต่อมา พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ได้มอบหมายให้คุณพ่ออัลแบร์ต ซึ่งเป็นพระสงฆ์คริสต์ชาวไทยไปสร้างวัดนักบุญยอแซฟเป็นวัดอัครทูตใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๘ / ค.ศ. ๑๘๓๕ และเมื่อคริสต์กลุ่มแรกของสามเสนย้ายไปอยู่อยุธยาและประกอบอาชีพต่าง ๆ ตามความถนัดและมีจำนวนมากพอจึงได้ขยายชุมชนและสร้างวัดออกไปอีกหลายแห่ง ส่วนชุมชนที่ย้ายไปตั้งรกรากในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีทั้งหมด ๕ ชุมชน ได้แก่^{๑๒}

กลุ่มวัดนักบุญยอแซฟ บุรณะวัดนักบุญยอแซฟขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๓ / ค.ศ. ๑๘๓๐ บนพื้นที่วัดเดิม บริเวณตำบลสำเภาล่ม อำเภอมะนังพระนครศรีอยุธยา

กลุ่มเจ้าเจ็ด สร้างวัดนักบุญยวง บัปติสตา หรือวัดเจ้าเจ็ด พ.ศ. ๒๔๑๙ / ค.ศ. ๑๘๗๖ ที่อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กลุ่มเกาะใหญ่ สร้างวัดพระคริสต์ประจักษ์ พ.ศ. ๒๔๒๗ / ค.ศ. ๑๘๘๔ ที่อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กลุ่มบ้านปลายนา สร้างวัดพระแม่อุปถัมภ์ บ้านปลายนา ต่อมาถูกรื้อไปสร้างเป็นวัดมารีย์สมภพ บ้านแพน (วัดพระแม่บังเกิดหรือวัดบ้านแพน) พ.ศ. ๒๔๕๒ / ค.ศ. ๑๙๐๙ ที่อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กลุ่มบ้านหน้าโคก สร้างวัดนักบุญเทเรซา หน้าโคก พ.ศ. ๒๔๖๘ / ค.ศ. ๑๙๒๕ ที่อำเภอดมัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เมื่อครั้งที่พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์กลับไปฟื้นฟูชุมชนที่อยุธยานั้น ท่านยังได้ริเริ่มให้มีการจัดพิมพ์หนังสือ โดยจัดพิมพ์หนังสือเป็นภาษาท้องถิ่น คือ ภาษาไทย จีน และโคชินจีน (ภาษาเวียดนาม) เพื่อให้การเผยแผ่ศาสนาทั้งในสยามและในภูมิภาคบูรพาพิศเป็นไปอย่างกว้างขวาง ชาวญวนจึงสามารถเรียนรู้พระคัมภีร์ด้วยภาษาของตนเอง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้ชาวญวนในสยามสามารถฟัง พูด อ่าน เขียน ภาษาเวียดนามไปได้อีกหลายชั่วคน

^{๑๒} ดูเพิ่มใน สกาวรัตน์ ธรรมภิรักษ์, ๑๘๐ ปี สมโภชวัดนักบุญฟรังซิสเซเวียร์, หน้า ๘๙ - ๙๐.

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวิถีชีวิต

หลังจากชาวคริสต์ตั้งชาวญวนที่บ้านสามเสน กรุงเทพมหานคร ย้ายไปตั้งชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอยู่อย่างมั่นคงถาวรแล้ว ก็ยังดำรงชีวิตด้วยวิถีเดียวกับบรรพบุรุษ ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกและยังสืบทอดขนบประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม การสื่อสารก็ใช้ภาษาญวนในชุมชน และนิยมประกอบอาชีพประมง เนื่องจากมีความถนัดมากกว่าทำเกษตร

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการให้ประกาศพระราชบัญญัติสัญชาติ พระพุทธศักราช ๒๔๕๖ ซึ่งในมาตรา ๓ บัญญัติให้บุคคลผู้เกิดในราชอาณาจักรสยามเป็นคนไทย^{๑๓} ส่งผลให้ลูกหลานชาวญวนที่เกิดในประเทศไทยซึ่งเคยมีสถานะเป็นคนต่างด้าวได้รับสัญชาติไทยและเป็นคนไทยอย่างสมบูรณ์ โดยต้องปฏิบัติตามระเบียบของกฎหมายไทย และชาวคริสต์ตั้งญวนส่วนใหญ่จะปฏิบัติตามจารีตของคริสต์ตามกฎของวาติกันควบคู่ไปด้วยอย่างเคร่งครัด

อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ค่อย ๆ ส่งอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคริสต์ตั้งญวนที่อยุธยาเช่นเดียวกับชุมชนชาวต่างชาติอื่น ๆ แต่ในระยะแรกเป็นการเปลี่ยนทีละน้อย จนเมื่อประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุข รัฐบาลที่นำโดยจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้ดำเนินนโยบายชาตินิยม มีการประกาศพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พระพุทธศักราช ๒๔๘๓^{๑๔} และฉบับที่ ๒^{๑๕} และ ๓^{๑๖} ในพุทธศักราช ๒๔๘๕ ซึ่งมีบัญญัติว่าด้วยความนิยมไทย จากนั้นมีการประกาศพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ

^{๑๓} “พระราชบัญญัติสัญชาติ พระพุทธศักราช ๒๔๕๖,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๒๙ ตอนที่ ๐ก (๓๐ มีนาคม ๒๔๕๕): ๒๘๐.

^{๑๔} “พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พระพุทธศักราช ๒๔๘๓” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๕๗ ตอนที่ ๐ก (๑๕ ตุลาคม ๒๔๘๓): ๕๑๗ - ๕๒๐.

^{๑๕} “พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พระพุทธศักราช ๒๔๘๕” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๕๙ ตอนที่ ๒๙ (๒๘ เมษายน ๒๔๘๕): ๙๐๔ - ๙๐๗.

^{๑๖} “พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พระพุทธศักราช ๒๔๘๕” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๕๙ ตอนที่ ๕๗ (๒๕ สิงหาคม ๒๔๘๕): ๑๕๙๘ - ๑๖๐๐.

พุทธศักราช ๒๔๘๕^{๑๗} และพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕^{๑๘} มีบัญญัติที่ว่าด้วยการแต่งกายและความประพฤติที่เหมาะสมทั้งของชาวไทยและชาวต่างด้าว รวมถึงการมหรสพและการละเล่นที่เหมาะสม เป็นต้น ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๘๕ นโยบายชาตินิยมดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวนวนเป็นอย่างมาก นับจากนั้น ชุมชนนวนจึงได้ถูกหล่อหลอมโดยสังคัมวัฒนธรรมไทยและนโยบายชาตินิยม เนื่องจากชาวไทยเชื้อสายนวนต้องปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมหลัก การสื่อสารที่เดิมเคยใช้ภาษานวนในที่สาธารณะต้องเปลี่ยนมาใช้ภาษาไทยชั่วคราว และยุติการแต่งกายแบบชนชาตินวนไปอย่างถาวร โรงเรียนที่ตั้งในวัดก็ต้องหยุดสอนชั่วคราว การละเล่นและมหรสพต่าง ๆ ก็ถูกจำกัดให้อยู่ในขอบเขตที่รัฐกำหนด จนเมื่อจอมพล ป.พิบูลสงคราม พ้นตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ สถานการณ์จึงคลี่คลาย ชุมชนต่าง ๆ เลยกลับมาใช้ภาษาเวียดนามปะปนกับภาษาไทยมากขึ้น มีการติดต่อกับคนนอกชุมชนมากขึ้น แต่ยังมีค่านิยมในระเบียบประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติทางคริสต์ศาสนา และมีการอนุญาตให้โรงเรียนในอุปถัมภ์ของวัดคาทอลิกกลับมาเปิดสอนใหม่อีกครั้ง^{๑๙} จากนั้นคริสตจักรได้กลับมามีบทบาทสำคัญในชุมชน และช่วงหนึ่งได้มีนโยบายที่จำกัดไม่ให้ชาวคริสต์ไปร่วมพิธีกรรมกับศาสนาอื่น จนเมื่อมีการสังคายนาวัดกันครั้งที่ ๒ คริสตจักรโรมันคาทอลิกจึงได้ผ่อนคลายความเคร่งครัดลง ชาวคริสต์ในชุมชนนวนที่อยู่อยุธยาจึงเริ่มเปิดรับวัฒนธรรมประเพณีของภายนอกมากขึ้น^{๒๐} การเปลี่ยนแปลงอีกประการ คือการประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชน เดิมบรรพบุรุษชาวนวนนิยมทำประมงน้ำจืด ซึ่งลูกหลานชาวไทยเชื้อสายนวนในอยุธยาก็ยึดถืออาชีพนี้เป็นหลัก ต่อมาเมื่อมีการสร้างเขื่อนเจ้าพระยา ส่งผลให้ปริมาณสัตว์น้ำมีจำนวนน้อยลง ส่งผลกระทบต่อการทำประมงของชาวบ้าน ทำให้หลายคนต้องหันไปประกอบอาชีพอื่น ๆ มากขึ้น

เมื่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนไปตามกาลสมัย วิถีชีวิตดั้งเดิมในชุมชนก็ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเช่นกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ วัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนนวนจึงค่อย ๆ ผสมผสานกับสภาพสังคมที่แวดล้อมไปด้วยวัฒนธรรมไทยที่ละน้อยจนเริ่มกลมกลืนกับสังคมไทยไปในที่สุด

^{๑๗} “พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๙ ตอนที่ ๖๓ก (๒๙ กันยายน ๒๔๘๕): ๑๗๔๔ - ๑๗๔๕.

^{๑๘} “พระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๙ ตอนที่ ๖๓ก (๒๙ กันยายน ๒๔๘๕): ๑๗๖๐ - ๑๗๖๕.

^{๑๙} ดูเพิ่มใน จันทรแจ่ม สุดสวัสดิ์, “ความเปลี่ยนแปลงและความสืบเนื่องในวิถีชีวิตของชุมชนชาวไทยคริสต์เชื้อสายเวียดนามในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๒ - ๒๕๐๔”, หน้า. ง - จ.

^{๒๐} ดูเพิ่มใน เรื่องเดียวกัน, หน้า จ.

ชุมชนญวนอยุธยาในปัจจุบัน

หลังผ่านกาลเวลามากกว่าสองศตวรรษ ปัจจุบันกลุ่มลูกหลานชาวไทยเชื้อสายญวนในอยุธยา ยังคงมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เคารพนับถือกันเป็นพี่น้องเครือญาติ โดยมีคริสตจักรเป็นศูนย์รวมจิตใจ ตัวตนความเป็นญวนที่แม้จะผ่านความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างมากมาย แต่ก็ยังคงสอดแทรกอยู่ในพิธีกรรมและวิถีชีวิตของชาวบ้าน

บาทหลวงวรยุทธ กิจบำรุง เจ้าอาวาสวัดนักบุญยอแซฟ ที่เป็นวัดเก่าแก่ที่สุดของชุมชน และนายไกรวุฒิ ปัทมเสถียร เลขานุการวัดนักบุญยอแซฟ^{๒๑} เล่าว่า ทางคริสตจักรได้มีความพยายามในการค้นคว้าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของชุมชนคริสตังในท้องถิ่น และพบหลักฐานเกี่ยวกับชาวญวนจำนวนหนึ่งที่สำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพแวดล้อมของชาวญวนในชุมชนวัดนักบุญยอแซฟที่ร่วมเดินทางไปกับคณะราชทูตจากราชสำนักสยามในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพื่อไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับนครรัฐวาทกันเมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๑ และได้ทำสำเนามาจัดแสดงไว้ ณ พิพิธภัณฑ์มรดกตกทอดจากคณะมิชชันต่างประเทศแห่งกรุงปารีส วัดนักบุญยอแซฟ สิ่งนี้ถือเป็นความภาคภูมิใจของลูกหลานชาวคริสตังในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มชาวไทยเชื้อสายญวน ที่บรรพบุรุษชาวญวนในอยุธยาเคยได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและคริสตจักรอย่างยิ่ง

นางสมศรี ทรัพย์เจริญ และนางอำนวย สังขรัตน์^{๒๒} ชาวคริสตังที่อยู่ในพื้นที่เล่าว่า คนในชุมชนที่มาวัดนักบุญยอแซฟ มีทั้งกลุ่มชาวไทยเชื้อสายญวนและกลุ่มคนเชื้อสายอื่น ๆ ที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกที่ย้ายเข้ามาใหม่อาศัยอยู่ร่วมกัน บางคนย้ายมาจากชุมชนคริสตังต่างอำเภอ แต่ยัมนับถือกันเป็นเครือญาติ ส่วนตนเองนั้นอายุมากกว่า ๘๐ ปี ยังทันเห็นคนพูดภาษาญวนในชุมชน จนเมื่อมีการปฏิวัติวัฒนธรรมทำให้การสื่อสารด้วยภาษาญวนขาดช่วงไป แม้แต่คนรุ่นตนนั้นก็พูดภาษาญวนได้บ้างไม่ได้บ้าง เนื่องจากปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมแบบสังคมไทยไปมากแล้ว บทสวดมนต์ที่เคยใช้ภาษาญวนก็เปลี่ยนเป็นภาษาไทย คงเหลือแต่บทที่ใช้ในงานศพ หรือชื่อที่ใช้เรียกพระผู้เป็นเจ้าที่ยังคงใช้ภาษาญวนเท่านั้น เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวญวนในพื้นที่จึงค่อย ๆ เริ่มหายไปตามกาลเวลา

^{๒๑} สัมภาษณ์ บาทหลวงวรยุทธ กิจบำรุง, เจ้าอาวาสวัดนักบุญยอแซฟ, ไกรวุฒิ ปัทมเสถียร, เลขานุการวัดนักบุญยอแซฟ, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๒๒} สัมภาษณ์ สมศรี ทรัพย์เจริญ, คริสตังชุมชนสำเภาล่ม, อำนวย สังขรัตน์, คริสตังชุมชนหลังวัดพุทไธศวรรย์, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

นายณรงค์ ยินดีคุณ และนางอรพินท์ ยินดีฤกษ์^{๒๓} ชาวไทยเชื้อสายญวนจากชุมชนเกาะใหญ่ เล่าว่า ครอบครัวของตนเป็นญาติพี่น้องกัน และอพยพมาอยู่เมืองไทยตั้งแต่รุ่นทวด ชาวบ้านส่วนใหญ่มีบรรพบุรุษเป็นชาวญวนที่อพยพจากเวียดนามเข้ามาปักหลักอยู่ที่บ้านญวนสามเสน ก่อนจะย้ายมาอยู่ที่อยุธยา โดยเป็นกลุ่มที่มาจากเมืองเดียวกันในเวียดนามและเป็นเครือญาติกัน ประกอบไปด้วย ๔ ตระกูล ได้แก่ ตระกูลเหงเวียน ตระกูลตรินห์ ตระกูลเล และตระกูลหยาง เล่าต่อกันมาว่าตอนที่ย้ายมานั้นก็มากันเกือบทั้งหมู่บ้าน ทำให้ไม่มีญาติพี่น้องหลงเหลืออยู่ที่เวียดนามมากนัก จึงแทบไม่มีครอบครัวใดที่ยังติดต่อกับญาติทางเวียดนาม

ความเป็นญวนของชุมชนญวนอยุธยาในปัจจุบันเห็นได้จากความผูกพันระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมของบรรพบุรุษที่ผสมผสานกับขนบประเพณีของศาสนาจักร บางชุมชนยังมีผู้อาวุโสที่ยังทันได้ใช้ภาษาญวน หรือภาษา “เตี๋ยเงียด” สื่อสารกับครอบครัวและคนในชุมชน บางคนยังสามารถใช้ภาษาญวนในชีวิตประจำวันได้อย่างคล่องแคล่ว และสามารถสื่อสารกับชาวเวียดนามในปัจจุบันได้ แต่รุ่นลูกหลานนั้นแทบไม่ได้ใช้ภาษาญวนในชีวิตประจำวันแล้ว คงเหลือแต่การเรียกลำดับญาติที่บางบ้านยังใช้ภาษาญวน เช่น คำว่า อง ใช้เวลาเรียกผู้อาวุโส / จา - พ่อ / แม่ - แม่หรือประโยคสั้น ๆ ที่ใช้บ่อย ๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น อังเกิม - กินข้าว / อังน็อก - ดื่มน้ำ เป็นต้น นอกจากนี้ยังคงสืบทอดการสวดมนต์ด้วยภาษาญวน โดยเฉพาะในชุมชนเกาะใหญ่ ยังมีผู้ที่สามารถสวดมนต์ภาษาญวนได้หลายบท เช่น การสวดมนต์ขอบคุณพระเจ้าในตอนเช้า และก่อนนอน ส่วนการสวดมนต์ในพิธีศพที่เรียกว่า “เก๊าเหล” หรือ “เก๊าหน” ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สำคัญมากของคริสตังนั้นยังคงใช้บทสวดมนต์ภาษาญวนในการประกอบพิธี นอกจากนี้หลายครอบครัวยังนิยมแต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองในการร่วมพิธีศพจนถึงปัจจุบัน

ส่วนประเพณีสำคัญประจำปีของชุมชนญวน คือ พิธีวันเสกสุสาน ซึ่งเป็นการจัดงานสวดภาวนาให้แก่ผู้ล่วงลับบริเวณสุสานประจำหมู่บ้าน โดยชาวบ้านจะมารวมตัวกันเพื่อประกอบพิธีทุกปี วันถัดไปจะเป็นวันเตี๋ยหรือวันตรุษญวน ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ตามจันทรคติในเวียดนาม (ตรงกับวันตรุษจีน) ชุมชนคริสตังญวนจะถือเอาวันนี้เป็นวันประกอบพิธีมิชซาไหว้พ่อทูนหัวและแม่ทูนหัวหรือพ่อแม่ทางจิตวิญญาณ ซึ่งปัจจุบันชุมชนเกาะใหญ่ได้ปรับการจัดพิธีมิชซาให้ตรงกับวันเสาร์ถัดจากวันเสกสุสาน

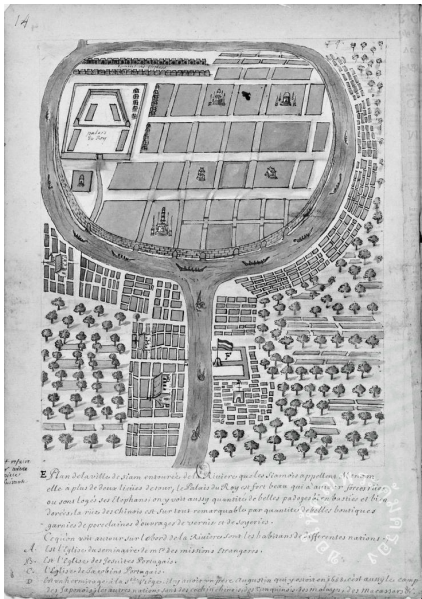
เรื่องอาหารการกิน ก็เป็นอีกอย่างหนึ่งที่บ่งบอกถึงรากเหง้าของคนในชุมชน ชาวบ้านเกาะใหญ่และชุมชนคริสตังอยุธยาหลายแห่งยังคงสืบทอดการทำอาหารญวนตามอย่างบรรพบุรุษอาหารญวนที่ยังทำรับประทาน เช่น คอเอ็กก้า - ต้มเค็มปลา / คอหมักหมัก - ต้มญวนใส่ปลา

^{๒๓} สัมภาษณ์ ณรงค์ ยินดีคุณ, คริสตังชุมชนเกาะใหญ่, อรพินท์ ยินดีฤกษ์, คริสตังชุมชนเกาะใหญ่, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

(ลักษณะคล้ายต้มยำ)/น้ำกะจัว-ต้มส้มปลา/แฮวไก่อ-หมูหัน/บักก้นก้า-ปลากริมที่ทำเป็นอาหารคาว ก้ามหำ - ปลาร้า / คอเต้าแฮว - ต้มเค็มถนอมทำจากหมู เป็นต้น ส่วนอาหารหวานและอาหารทานเล่นยอดนิยม เช่น บักจ๊วยเนื้อ - บัวลอยถนอม ทำทั้งแบบเค็มและหวาน โดยเอาแป้งมาปั้นเป็นลูกบัวลอยคล้ายกับบัวลอยน้ำจิง ช้างโนเป็นไส้ถั่วเค็มต้มในน้ำกะทิที่ใส่หอมซอย ซึ่งเป็นอาหารถนอมที่โด่งดังมากและนิยมทำรับประทานในช่วงวันสำคัญ เนื้อมะม่วง - ข้าวเหนียวมะม่วง / บักเต็ก - ข้าวต้มมัด / บักจิง - ข้าวเหนียวใส่หมูแบบบ๊ะจ่าง เป็นต้น อาหารถนอมที่กล่าวมานี้ชาวบ้านหลายครอบครัวยังนิยมทำรับประทาน และมีบางบ้านที่ทำขายให้กับคนในชุมชนและส่งไปขายที่ตลาดในเมืองบ้าง อาหารที่นิยมทำขายในหมู่บ้านถนอมเกาะใหญ่ คือ ขนมเบื้องถนอม ขนมบัวลอยถนอม ครองแครงถนอม และก้วยเตี่ยวหลอดถนอม เป็นต้น

อาชีพของชาวถนอมในปัจจุบันก็เป็นไปตามสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป มีทั้งกลุ่มที่ยังอาศัยอยู่ในชุมชนและดำรงชีพโดยการทำประมงน้ำจืด จับปลา จับกุ้ง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ บางส่วนประกอบทำอาชีพค้าขาย บางส่วนก็รับราชการ หรือทำงานในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง และมีบ้างที่ขยับขยายออกไปเรียนหนังสือหรือไปทำงานต่างถิ่น

อย่างไรก็ดี ชุมชนถนอมอยุธยาที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลากว่าสองร้อยปีแล้ว และขาดการติดต่อกับญาติพี่น้องที่เวียดนามมาเป็นเวลากว่าร้อยปี ได้กลายเป็นชุมชนที่ต้องอยู่ด้วยตัวเองมาเป็นระยะเวลานาน การสืบสานวัฒนธรรมต่าง ๆ ก็เป็นไปตามสภาพสังคมและกาลเวลาที่เปลี่ยนไป แต่ยังคงปรากฏร่องรอยของความเป็นถนอมผ่านเรื่องเล่า ผ่านชื่อนามสกุลที่สืบทอดสืบสาน และผ่านวิถีวัฒนธรรมบางอย่างที่แทรกอยู่ นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ของชาวถนอมในอยุธยายังคงนับถือกันแบบเครือญาติ มีการแต่งงานในหมู่ชาวคริสต์ด้วยกัน ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกในอยุธยาก็เป็นกลุ่มชาวไทยเชื้อสายถนอม ธรรมเนียมนิยมทางศาสนานี้จึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการที่ทำให้ชาวคริสต์ถนอมหลายครอบครัวยังรักษาวัฒนธรรมความเป็นถนอมไว้ได้ เนื่องจากมีต้นสายบรรพบุรุษที่นับถือศาสนาเดียวกันและมาจากบ้านเดียวกัน ด้วยเหตุนี้คนรุ่นหลังจึงไม่ลืมรากเหง้า และมีความพยายามที่จะกลับไปสืบหาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตนจากบ้านเดิมของบรรพบุรุษในประเทศเวียดนามเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ส่วนกลุ่มเยาวชนและคนรุ่นใหม่บางส่วน แม้จะไม่ทันเห็นวิถีชีวิตดั้งเดิมและไม่ทันได้ใช้ภาษาถนอมในชีวิตประจำวันแล้ว แต่ก็มีคามกระตือรือร้นในการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมความเป็นถนอม รวมทั้งมีความตั้งใจที่จะร่วมสร้างความตื่นตัวในการเรียนรู้พื้นฟูรากเหง้าของตน เพื่อให้คนรุ่นปัจจุบันและรุ่นต่อไปในชุมชนมีจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์และร่วมกันสืบทอดวัฒนธรรมของบรรพบุรุษให้คงอยู่คู่กับชุมชนของตนสืบไป

◀ แผนที่เกาะเมืองอยุธยาสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ (พุทธศตวรรษที่ ๒๒) ชุมชนฝรั่งเศสและโคชินจีน อยู่บริเวณด้านทิศใต้ของเกาะเมือง

▼ วัดนักบุญยอแซฟในปัจจุบันที่สร้างขึ้นบริเวณเดิม

สุสานในพื้นที่วัดนักบุญยอแซฟ

พิพิธภัณฑ์มรดกตกทอดแห่งคณะมิชชันต่างประเทศแห่งกรุงปารีส ตั้งอยู่ด้านข้างของวัดนักบุญยอแซฟ

ภาพคณะราชทูตในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่เดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับนครรัฐวาติกัน โดยมีชาวอานัมจากอยุธยาเดินทางไปด้วย

ภาพถ่ายเก่าของนักเรียน
ที่โรงเรียนวัดนักบุญ
ยอแซฟ

เจ้าอาวาสวัดนักบุญยอแซฟและชาวคริสต์ตั้งที่ผูกพันกับชุมชนญวนวัดนักบุญยอแซฟ

วัดพระคริสต์ประจักษ์ ชุมชนบ้านญวนเกาะใหญ่

หิ้งบูชาที่ชาวบ้านเกาะใหญ่นิยมตั้งไว้ที่บ้าน
ประดับประดาด้วยภาษาเวียดนาม

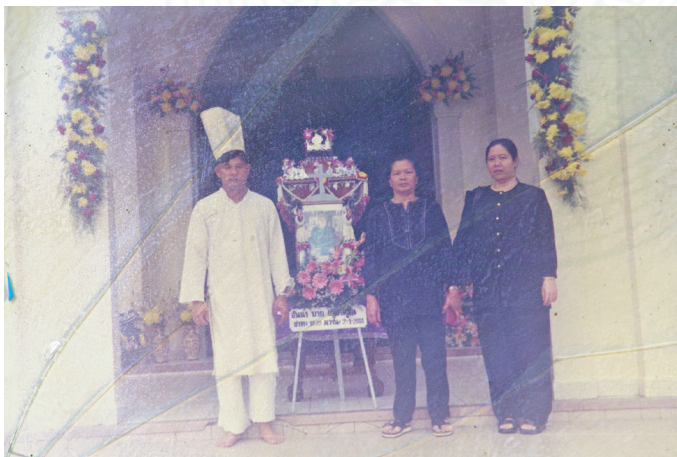
บ้านเฒ่า หรือพระแท่นบูชาพระเจ้าของชาวญวน
มีลักษณะคล้ายกับศาลพระภูมิเพื่อให้สอดคล้อง
กับวัฒนธรรมไทย

คัมภีร์และบทสวดมนต์ภาษาเวียดนามที่ชาวบ้านในชุมชนเกาะใหญ่อยังคงใช้ต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน

สุสานในชุมชนวัดพระคริสตประจักษ์ บ้านเกาะใหญ่ ที่บ่งบอกความเป็นมาของบรรพบุรุษในชุมชน
ที่อพยพจากเวียดนามมาอยู่ที่บ้านสามเสน กรุงเทพมหานคร ก่อนจะย้ายมาอยู่ในชุมชนบ้านเกาะใหญ่
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การแต่งกายแบบชุดพื้นเมืองของชาวญวนในงานศพของคนใน
ชุมชนญวนบ้านเกาะใหญ่ นิยมใส่ชุดสีขาว มีผ้าสีขาวสวมไว้
บนศีรษะ คล้ายคลึงกับชุดไว้ทุกข์ของชาวจีน

ชุดอ้าวสาย หรือ อ้าวหย่าย
ชุดพื้นเมืองของชาวญวน
ที่ชาวบ้านจะนิยมสวมใส่ใน
วันมงคลและเทศกาลตรุษญวน

การทำประมงน้ำจืดซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวญวนที่ยังพบเห็นได้ในชุมชนเกาะใหญ่

บู้ญโจยเนื้อก หรือบัวลอยญวน ของหวานท้องถิ่นของชาวญวนที่ยังคงทำสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. การเดินทางของบาทหลวงตาซาร์ด เล่ม ๑ - ๓ ฉบับลายมือเขียนที่คัดมาจากต่างประเทศ. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๒๑.

กรมศิลปากร. รวมเรื่องเกี่ยวกับญวนและเขมรในสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๔). พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๗.

จันทร์แจ่ม สุดสวัสดิ์. “ความเปลี่ยนแปลงและความสืบเนื่องในวิถีชีวิตของชุมชนชาวไทยคริสต์เชื้อสายเวียดนามในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๒ - ๒๕๐๔” หลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐.

“พระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๙ ตอนที่ ๖๓ก (๒๙ กันยายน ๒๔๘๕): ๑๗๖๐ - ๑๗๖๕.

“พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๕” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๙ ตอนที่ ๒๙ (๒๘ เมษายน ๒๔๘๕): ๙๐๔ - ๙๐๗.

“พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๔๘๕” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๙ ตอนที่ ๕๗ (๒๕ สิงหาคม ๒๔๘๕): ๑๕๙๘ - ๑๖๐๐.

“พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๓” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๗ ตอนที่ ๐ก (๑๕ ตุลาคม ๒๔๘๓): ๕๑๗ - ๕๒๐.

“พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๙ ตอนที่ ๖๓ก (๒๙ กันยายน ๒๔๘๕): ๑๗๔๔ - ๑๗๔๙.

“พระราชบัญญัติสัญชาติ พระพุทธศักราช ๒๔๕๖,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๙ ตอนที่ ๐ก (๓๐ มีนาคม ๒๔๕๕): ๒๗๙ - ๒๘๐.

โรแบร์โกเตส, อรสรุขาวจีน แปล. ประวัติการเผยแพร่คริสต์ศาสนาในสยามและลาว. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ. ๒๕๖๒.

สกาวรัตน์ ธรรมภักษ์. ๑๘๐ ปี สมโภชวัดนักบุญฟรังซิสเซเวียร์. ม.ป.ท., ๒๕๕๘.

สมศรี บุญอรุณรักษา. พระสังฆราชปลื้มเกล้า “มิตรที่ดี สนับสนุน และจริงใจ” ในรัชกาลที่ ๔ : นักพิมพ์และนักเขียน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, ๒๕๕๕.

สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล). จดหมายเหตุการเดินทางครั้งที่ ๒ ของบาทหลวงตาชาร์ด ค.ศ.
๑๖๘๗ - ๑๖๘๘. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๙.

สัมภาษณ์

ไกรวุฒิ ปัทมเสถียร. เลขานุการวัดนักบุญยอแซฟ. สัมภาษณ์, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

ณรงค์ ยินดีคุณ. คริสตังชุมชนเกาะใหญ่. สัมภาษณ์, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

บาทหลวงวรยุทธ กิจบำรุง. เจ้าอาวาสวัดนักบุญยอแซฟ. สัมภาษณ์, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

สมศรี ทรัพย์เจริญ. คริสตังชุมชนสำเภาล่ม. สัมภาษณ์, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

อรพิน ยินดีฤกษ์. คริสตังชุมชนเกาะใหญ่. สัมภาษณ์, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

อานวย สังขรัตน์. คริสตังชุมชนหลังวัดพุทไธศวรรย์. สัมภาษณ์, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

เรื่องของอิฐแดงโบราณที่เมืองกรุงเก่า

เรื่องของอิฐแดงโบราณที่เมืองกรุงเก่า*

ตามสภาพทางภูมิศาสตร์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาตั้งอยู่บริเวณแอ่งที่ราบเจ้าพระยา จึงเกิดการสะสมของดินตะกอนที่แม่น้ำพัดพาเอากรวด ททราย ดินเหนียวทับถมกันมาตั้งแต่อดีต ทำให้เกิดที่ราบดินตะกอนขนาดกว้างใหญ่ ทรัพยากรดินมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม และยังสามารถนำทรัพยากรดินนี้มาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สร้างรายได้ จนกลายเป็นอาชีพได้อีกด้วย คือการทำอิฐ^๑ จากสภาพเนื้อดินชั้นบนสุดมีความหนาถึง ๓ เมตร มีสีเทาอมเหลืองซึ่งเป็นคุณสมบัติเด่นของขั้นตอนการนำอิฐไปเผาแล้ว จะทำให้มีเนื้ออิฐแข็งเหนียว สีแดง อาจกล่าวได้ว่าอิฐแดงเป็นหนึ่งในวัสดุก่อสร้างที่เหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ด้านงานสถาปัตยกรรม งานซ่อมแซมโบราณสถานที่ชำรุด เช่น วัดวาอาราม เจดีย์ ปราสาทราชวัง โบราณสถาน ตึก อาคาร และบ้านเรือน เป็นต้น งานด้านตกแต่งภายในและภายนอกอาคาร ฯลฯ ในอดีตพื้นที่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเคยเป็นแหล่งผลิตอิฐส่งขายตลาดในภาคกลางที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่ง พบได้จากมีโรงงานทำอิฐเรียงรายไปตามถนนอยุธยา - บางบาล, อยุธยา - บางปะหัน, อยุธยา - เสนา ปัจจุบันเหลือเพียงไม่กี่แห่งเท่านั้น

* นางสาวกมลพรรณ บุญสุทธิ นักอักษรศาสตร์ กลุ่มจารีตประเพณี สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ ค้นคว้าเรียบเรียง

^๑ กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทย, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), ๖๘.

อิฐแดงโบราณในอดีต

อิฐ^๒ เป็นวัสดุก่อกำแพงและอาคารสถานต่าง ๆ ที่ทำจากดินเผา ดินผสมกับวัสดุอื่น บางแห่งทำด้วยดินเหนียวผสมแกลบ ดินเหนียวผสมทราย ดินเหนียวผสมลูกกรัง อิฐที่ผลิตออกมาจะมีขนาดต่าง ๆ กันตามความต้องการใช้งานของแต่ละท้องถิ่น ไม่มีขนาดมาตรฐาน ในส่วนการแสดงผิวของอิฐ มีทั้งผิวอิฐแบบที่ขัดหน้าเรียบและไม่ขัดเรียบ ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของผู้ใช้งานว่าต้องการที่จะแสดงผิวอิฐหรือไม่ หากไม่ต้องการจะแสดงผิวอิฐก็จะทำการฉาบปูนทับลงไป ทั้งนี้อิฐที่นิยมนำมาใช้ก่อสร้างอาคารหรือกำแพง มักทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าและมีก้อนขนาดเท่า ๆ กัน

จากการขุดค้นทางโบราณคดี^๓ แสดงให้เห็นว่าได้มีการนำอิฐมาใช้เป็นวัสดุหลักในการก่อสร้างมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว ดังปรากฏหลักฐานจากโบราณสถานหรือสิ่งก่อสร้างเก่าที่ยังหลงเหลืออยู่จนถึงปัจจุบัน เช่น บริเวณกลุ่มวัฒนธรรมแถบลพบุรีที่ได้รับอิทธิพลจากขอม พบว่าการก่อสร้างในระยะแรกนิยมใช้อิฐเรียงซ้อนทับกันในการก่อสร้าง แต่ภายหลังเปลี่ยนมาใช้ศิลาแลงและหินทรายเป็นวัสดุหลักในการก่อสร้างแทน หรือบริเวณกลุ่มวัฒนธรรมทวารวดี ก็มีการผลิตอิฐเพื่อใช้ในการก่อสร้างเช่นกัน สำหรับลักษณะเด่นอันเป็นเอกลักษณ์ในการผลิตอิฐที่ใช้ในงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมนั้น เมื่อพิจารณาจากคุณภาพของเนื้ออิฐ พบว่าสกุลช่างเขมรและศรีวิชัยมีความแข็งแรงทนทานไม่มากนัก ทำให้อาคารสิ่งก่อสร้างที่ใช้อิฐเป็นวัสดุหลักล้วนอยู่ในสภาพทรุดโทรม อย่างไรก็ตาม สกุลช่างทวารวดีในประเทศไทย แม้อิฐที่นำมาใช้ก่อสร้างจะไม่ได้มีคุณสมบัติแข็งแรงทนทาน แต่เนื้ออิฐจะมีความประณีตมากกว่าผลงานสกุลช่างสายอื่น^๔

ต่อมาในสมัยสุโขทัยพบว่าในการก่อสร้างอาคารสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ นิยมใช้อิฐร่วมกับศิลาแลง นอกจากนี้ยังมีการนำอิฐมาก่อเป็นพระพุทธรูป พอกปูนขาวป็นให้ป็นรูปทรงงดงาม ทั้งนี้อิฐที่ผลิตขึ้นใช้ในสมัยสุโขทัยนี้มีขนาดกว้างประมาณ ๑๓ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๓๐ เซนติเมตร

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สถาปัตยกรรมศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพฯ: ธนาเพรส, ๒๕๕๔), ๒๔.

^๓ เรืองศักดิ์ กันตะบุตร, “วิเคราะห์โครงสร้างอาคารในประเทศไทยในอดีต” (เอกสารในการสัมมนา เรื่องเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมในประเทศไทย จัดโดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ณ โรงแรมเอเชีย, ๑๖ สิงหาคม ๒๕๒๗), ๑๔๓.

^๔ เรืองเดียวกัน, ๑๔๔.

ครั้งถึงสมัยอยุธยา การสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมต่าง ๆ เช่น พระบรมมหาราชวัง วัด พระปรางค์ ฯลฯ นิยมใช้อิฐเป็นวัสดุหลักมากกว่าที่ผ่านมาอาจนำศิลาแลงมาใช้ประกอบบ้าง ก็ตาม ส่งผลให้เกิดแหล่งผลิตอิฐขนาดใหญ่ สร้างอาชีพ สร้างรายได้และมีการพัฒนาการผลิตอย่างต่อเนื่องและสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน กลายเป็นอาชีพช่างโบราณ

อิฐที่นิยมมาใช้ในการสมัยอยุธยา มี ๒ รูปแบบ คือ แบบใช้สำหรับปูพื้นมีขนาด ๑๕ x ๓๐ x ๕ เซนติเมตร และแบบใช้เป็นโครงสร้างอาคาร มีขนาด ๒๐ x ๒๐ x ๕ เซนติเมตร เพราะเป็นขนาดที่มีความแข็งแรงทนทานและสามารถผลิตได้จำนวนมาก

ล่วงถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นช่วงแห่งการสร้างบ้านแปงเมือง มีการก่อสร้างพระนครขึ้นใหม่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา จึงมีความจำเป็นต้องใช้อิฐเป็นวัสดุก่อสร้างจำนวนมาก แม้จะนำอิฐที่ยังพอใช้งานได้จากกรุงศรีอยุธยามาใช้ในการก่อสร้างด้วยก็ไม่เพียงพอใช้งานสำหรับสร้างเมืองใหม่ ขณะที่เกิดสภาวะขาดแคลนอิฐในการก่อสร้างกลุ่มชาวมอญที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร และตั้งบ้านเรือนริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณปากเกร็ด ปทุมธานี เป็นกลุ่มแรกๆที่ผลิตอิฐเพื่อค้าขาย เรียกกันว่า “อิฐมอญ” ซึ่งประสบความสำเร็จอย่างมากจนประกอบเป็นอาชีพสร้างรายได้ ส่วนการนำอิฐไปใช้งานในสมัยนี้ไม่แตกต่างจากสมัยอยุธยาเท่าใดนัก แต่ที่ มีความแตกต่างจนเป็นลักษณะเด่น คือ ได้มีการนำฐานรากมาเสริมกับโครงสร้างเพื่อความมั่นคงทนทาน

กว่าจะเป็นอิฐแดงโบราณ

อิฐแดงโบราณหรืออิฐแดงแบบดั้งเดิม มีลักษณะต้นเป็นก้อนใหญ่ มีความหนาประมาณ ๕ เซนติเมตร สีไม่สม่ำเสมอและมีเนื้อผิวแตกต่างกันไปเพราะกระบวนการผลิตตั้งแต่ต้นจนสำเร็จเป็นก้อนอิฐ ไม่ว่าจะเป็นกรรมวิธีผสมดินจนถึงขั้นตอนการรีดขึ้นรูปให้เป็นก้อนล้วนทำด้วยมือแทบทั้งสิ้น ถือเป็นเอกลักษณ์ของอิฐแดงโบราณ

การทำอิฐโดยทั่วไปมีวัตถุดิบสำคัญประกอบด้วย ดิน แกลบ และน้ำ ทั้งนี้ มีข้อสังเกตในการเลือกวัตถุดิบ^๕ ดังนี้

^๕ แดงต้อย มาลี, “อิฐ, การทำนา,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง ๑๕(๒๕๔๒): ๗๔๑๒ - ๗๔๑๘.

๑. ดิน ที่นิยมนำมาทำอิฐ ได้แก่ *ดินเหนียวปน* เป็นดินที่มีธาตุปูนผสมอยู่มาก สีขาวนวล เมื่อนำมาทำอิฐมักมีสีเหลืองอ่อน *ดินเหนียวแก่* เป็นดินที่เหนียวมาก ถ้ากองทิ้งไว้นาน ๆ จะแข็งคล้ายกับหิน เมื่อนำไปทำอิฐจะเกิดการร้าวตัวจนแท่งอิฐบิ่นงอ *ดินเหนียวทนไฟ* เป็นดินที่ทนความร้อนสูง จึงนำไปทำอิฐที่มีคุณสมบัติชนิดพิเศษที่ทนไฟได้ดี และ *ดินเหนียวปนทราย* เป็นดินที่เหมาะสมกับการทำอิฐที่สุด แต่ควรมีทรายผสมอยู่เล็กน้อย เพราะถ้ามีทรายผสมมากเกินไปจะทำให้อิฐไม่คงทนแข็งแรง เพราะง่าย สมัยก่อนนิยมใช้ดินจากแม่น้ำซึ่งมีลักษณะเป็นดินปนทราย เนื้อละเอียด แต่ปัจจุบันเนื่องจากการขุดลอกแม่น้ำลำคลองลึกขึ้น ทำให้ไม่สะดวกต่อการขนดินขึ้นมา จึงนิยมใช้ดินบนบกซึ่งเป็นดินปนทรายแทน

๒. แกลบ เป็นส่วนเปลือกของเมล็ดข้าวเจ้าและข้าวเหนียว มีคุณสมบัติช่วยให้ดินยึดเกาะกัน ไม่แตกหรือเปราะง่ายเกินไป สำหรับอัตราส่วนผสมระหว่างแกลบกับดินในการทำอิฐ โดยทั่วไปใช้อัตราส่วนดิน ๕ คันรถเข็นต่อแกลบ ๒ ข่ง ทั้งนี้ การผสมแกลบกับดินในอัตราส่วนที่แตกต่างกันจะส่งผลต่อคุณภาพอิฐด้วย

๓. น้ำ มีคุณสมบัติเป็นตัวประสานให้ดินและแกลบกลมกลืนกัน และช่วยให้อัดดินลงในแม่พิมพ์ได้ง่ายขึ้น การทำอิฐโดยทั่วไปจะไม่กำหนดอัตราส่วนการผสมระหว่างดิน แกลบ และน้ำ ไม่มีมาตรฐานตายตัวขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความชำนาญของช่างทำอิฐ โดยในขั้นตอนการคลุกเคล้าวัตถุดิบ ช่างจะอาศัยประสบการณ์สังเกตว่าควรใส่น้ำลงไปในหลุมหมักดินปริมาณเท่าใด จึงสมควร แล้วจึงเทแกลบและดินตามลงไป รอกะทั่งน้ำแทรกซึมได้ที่แล้วจึงย่ำด้วยเท้า หรือปั่นด้วยเครื่องก่อนนำไปอัดลงในแบบพิมพ์

นอกจากนี้ยังมีการใช้ขี้เถ้าเป็นส่วนประกอบอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งได้จากการเผาไหม้ของแกลบหลังจากเผาอิฐ โดยนำขี้เถ้าผสมลงไประหว่างคลุกเคล้าดินเพื่อช่วยให้อิฐที่เผาสุกมีน้ำหนักเบา แต่ผสมเพียงเล็กน้อยเท่านั้นเพื่อป้องกันไม่ให้อิฐเปราะและหักง่าย ประโยชน์ของขี้เถ้าอีกประการคือ ในขั้นตอนการอัดดินลงแบบพิมพ์และการเรียงแท่งดินบนลานตาก จะช่วยให้แท่งดินไม่ติดกับลานตาก และยังทำให้แท่งดินแห้งเร็วยิ่งขึ้นอีกด้วย

อุปกรณ์อื่น ๆ ที่ใช้ในการทำอิฐ ได้แก่ รถเข็น ข่ง พลั่ว คราด ไม่ไสดินหรือไม้แชะดิน บั้งก็ กระบอง แบบพิมพ์หรือพิมพ์ปั้น มี ๒ แบบ คือ พิมพ์ไม้และพิมพ์โลหะ เครื่องปั้นดินเผา ไส มีดปาดดิน ไม้ตบ แผงเหล็ก และโรงเผาอิฐ มี ๒ แบบ คือ โรงเผาแบบถาวร และแบบชั่วคราว เป็นต้น

ขั้นตอนการทำอิฐสุรูปพอสังเขปได้ ดังนี้

๑. นำดินผสมน้ำในบ่อหมัก คลุกเคล้าให้เข้ากัน เมื่อก้อนดินแหลกละเอียด และสีของแกลบกกลมกลืนไปกับเนื้อดิน ใช้พลั่วตักใส่เครื่องปั้นดินหรือใช้แรงงานคนย่ำด้วยเท้าจนได้ดินเหนียวขึ้นและละเอียดที่สุด หากยังไม่ได้น้ำดินที่ผสมแล้วไปใช้งานทันทีต้องคลุมด้วยพลาสติกเพื่อไม่ให้ความชื้นระเหยออกไปจนทำให้ดินแข็งตัว

๒. ปรับลานดินให้เรียบแล้วชดช้เถ้าลงไปบนลานพอประมาณ จากนั้นนำดินที่ผ่านการปั้นหรือย่ำจนได้ที่มากองไว้ตามระยะ ๆ เพื่อเตรียมนำไปทำการอัดพิมพ์

๓. การอัดดินเข้าแบบพิมพ์ ถ้าใช้แบบพิมพ์ไม้ วางแบบพิมพ์ตามแนวนอนขีดแนวเชือกที่ขึงไว้ ชดช้เถ้ารองพื้นเพื่อกันไม่ให้ดินในแบบพิมพ์ติดกับบนลานตาก ควักดินที่วางกอง ๆ ไว้กรอกลงพิมพ์จนครบ ชดช้เถ้าบาง ๆ อีกครั้งลงบนผิวดินแล้วยกแบบพิมพ์ออก จึงได้แท่งดินตามจำนวนแบบพิมพ์

การอัดดินเข้าแบบพิมพ์ไม้

ยกแบบพิมพ์ออก ได้แต่งดินตามแบบพิมพ์

๔. ตากแต่งดินที่วางเรียงเป็นแถวไว้ราว ๖ - ๘ ชั่วโมง พอให้ดินหมาด ๆ จากนั้นใช้ไม้ตบมานาบเบา ๆ ที่บนแต่งดิน เพื่อให้เนื้อดินแน่นยิ่งขึ้น และยังทำให้ผิวอิฐเรียบเสมอกันตอนที่เผาสุกแล้ว การตากดินจะใช้เวลาประมาณ ๒ - ๓ วัน สังเกตว่าถ้าดินแห้งแล้วจะมีสีเทาขาว หลังจากดินหมาดตามต้องการแล้ว นำมาวางซ้อน ๆ กันเพื่อให้ด้านล่างของแต่งดินที่ไม่โดนแดด แต่โดนลมพัดผ่านไปมาจะได้แห้งพร้อมตามกัน

การตากแต่งดิน

วางเรียงแต่งดินซ้อนกัน เพื่อให้แต่งดินด้านล่าง
ทุกก้อนแห้งพร้อมกัน

๕. การไสแบ่งดิน ใช้มีดบางปาดด้านข้างทั้งสองด้านของแบ่งดิน แล้วนำเอาเข้าร่องไสให้ด้านกว้างของแบ่งดินหงายขึ้น นำมีดบางวางขวางพาดทับขอบร่องทั้งสองด้านแล้วปาดลงไป ทำให้เนื้อดินส่วนเกินบนผิวของแบ่งดินจะถูกปาดออกจนเรียบเสมอกัน พลิกอีกด้านหนึ่งแล้วทำเหมือนกันอีกครั้ง จะได้แบ่งดินที่พร้อมจะนำไปเผา แต่หากยังไม่ได้นำไปเผาดังคลุมแบ่งดินที่เหลือด้วยพลาสติก เพื่อไม่ให้แบ่งดินแห้งเกินไป

การไสแบ่งดินด้วยการ
ใช้มีดปาดด้านข้างทั้ง
สองด้าน

ปัจจุบันอาจข้ามขั้นตอนการไสแบ่งดินเพราะนิยมนำแบบพิมพ์โลหะมาใช้แทน ซึ่งมีขนาดเป็นมาตรฐาน แบ่งดินที่ได้จากแบบพิมพ์โลหะจะมีรูปทรงสวยงามและเท่ากันทุกก้อน ทำให้ลดขั้นตอนการผลิต

๖. การเผาอิฐ ก่อนการเผาดังเรื่องแบ่งดินก่อกำขึ้นให้ด้านล่างเปิดเป็นช่อง ๆ ห่างกันประมาณ ๑๔ เซนติเมตร เป็นระยะ ๆ และคั่นด้วยแบ่งดินที่ก่อจากพื้นให้ชั้นล่างสุดวางตามยาวขนานกัน ๒ ก้อน แล้วนำแบ่งดินอีก ๔ ก้อนวางซ้อนขวางสลับกันประมาณ ๕ ชั้น จากนั้นวางสลับตามขวางและยาวจนเต็มพื้นที่ด้านบน แต่ควรจัดเรียงให้มีช่องกลางเพื่อขณะเผาความร้อนสามารถกระจายได้ทั่วถึง ถัดมาก่อกำแพงด้วยแบ่งดินให้สูงเหนือแบ่งดินภายในเล็กน้อย ก่อกำแพงให้ล้อมรอบด้านบนนอกอีกชั้น เพื่อควบคุมความร้อนไม่ให้กระจายออกมานอกบริเวณเตาเผา

การเรียงแท่งดินเพื่อรอการเผา

นำเชื้อเพลิง คือ แกลบมาใส่ทั่วบริเวณเตาเผา จุดไฟจากด้านล่างให้ทั่วบริเวณ ระหว่างเผาอิฐต้องหมั่นเกลี่ยและเติมแกลบเพื่อให้ความร้อนกระจายทั่วถึง ทั้งนี้ การเผาอิฐใช้เวลาประมาณ ๒ สัปดาห์ อิฐจึงจะสุกเท่ากันทุกก้อน แต่ถ้าบางก้อนได้รับความร้อนน้อยเกินไปจะกลายเป็นสีดํา

ความแตกต่างอิฐแดงเผาแกลบ - เผาฟืน

อิฐแดงโบราณ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท จำแนกตามวัสดุที่ใช้เป็นเชื้อเพลิงในการเผา^๖
ดังนี้

๑. อิฐโบราณเผาแกลบหรืออิฐดินดิบ

ส่วนประกอบ : ดินเหนียวผสมดินร่วน น้ำ และแกลบ

กระบวนการผลิต : เริ่มจากหมักดินเหนียวผสมดินร่วนกับน้ำและแกลบให้เข้ากันประมาณ ๑ คืน จากนั้นนวดเคล้าให้เป็นเนื้อเดียวกัน นำใส่แม่พิมพ์หรือบล็อกไม้ ปาดให้เรียบ ตัดออกเป็นแผ่น จากนั้นนำดินที่อัดขึ้นเป็นรูปเรียบร้อยแล้วไปตากแดดให้แห้งไล่ความชื้นประมาณ ๗ วัน หรือสังเกตว่าดินมีความแข็งตัวพอที่จะนำไปเผา โดยจะเผาในเตาที่มีลักษณะชั่วคราว

^๖อิฐแดงโบราณ. เข้าถึงเมื่อ ๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕. เข้าถึงได้จาก <https://brickdd.com/อิฐโบราณเผาแกลบ-เผาฟืน/>

ใช้ครั้งเดียวแล้วรื้อทิ้ง ทำการเผาประมาณ ๗ - ๑๕ วัน ใช้อุณหภูมิ ๗๕๐ - ๘๕๐ องศาเซลเซียส ที่สำคัญจะใช้กลายเป็นเชื้อเพลิงในการเผา ระยะเวลาในการผลิตประมาณ ๒๐ วัน

ลักษณะ : อิฐที่ได้จะมีผิวสัมผัสค่อนข้างหยาบ ขรุขระ ไม่เรียบเนียน เพราะมีส่วนผสมของแกลบอยู่ในเนื้อดิน แกลบจะละลายหายไปในช่วงขั้นตอนการเผา ทำให้เนื้อดินด้านในมีรูพรุนเล็กน้อย จึงมีความแข็งแรงน้อยกว่าแบบเผาพื้น นอกจากนี้ อิฐยังมีสีไม่สม่ำเสมอทั้งก้อน เพราะทำด้วยมือและเผาในเตาชั่วคราวที่ไม่สามารถควบคุมอุณหภูมิให้คงที่ได้ อิฐโบราณเผาแกลบจึงมีความดิบ นับเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่มีเสน่ห์ นิยมนำไปใช้งานสถาปัตยกรรมงานตกแต่งภายในที่โชว์เนื้อผิวอิฐ ก่อตกแต่งผนัง ทำผนังก่อโชว์แนวให้ความรู้สึกดิบ เท่ แต่ขณะเดียวกันก็ให้ความรู้สึกเป็นธรรมชาติจึงนำไปใช้งานซ่อมแซมโบราณสถาน เพราะอิฐมีผิวสัมผัสไม่เรียบ ค่อนข้างขรุขระ หากนำไปซ่อมแซมทำให้ตรงจุดนั้นกลมกลืนกับของเก่าดั้งเดิม

๒. อิฐโบราณเผาพื้นหรืออิฐดินเผา

ส่วนประกอบ : ดินเหนียวล้วนหรือปนทรายเล็กน้อย และน้ำ

กระบวนการผลิต : นำดินเหนียวไปหมักกับน้ำประมาณ ๑ วัน จากนั้นนำมาขนาดเคล้าให้เป็นเนื้อเดียวกันแล้วใส่แม่พิมพ์ โดยต้องโรยแกลบให้ทั่วแม่พิมพ์เสียก่อน เพื่อไม่ให้ดินติดกับแม่พิมพ์ ปาดให้เรียบ ตัดออกทำเป็นแผ่น นำไปผึ่งในร่มให้หมาด ๆ จนถึงแห้ง แล้วค่อยนำไปตากกลางแจ้ง ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เนื้ออิฐแตกจากการสูญเสียน้ำเร็วเกินไป เมื่อแห้งสนิทแล้วจึงนำเข้าเตาเผาแบบถาวร เผาประมาณ ๑๐ - ๑๕ วัน ใช้อุณหภูมิ ๙๐๐ - ๑,๐๐๐ องศาเซลเซียส ใช้พื้นเป็นเชื้อเพลิง ขณะเผาหมั่นเติมฟืนเป็นระยะเพื่อให้อุณหภูมิคงที่ ใช้ระยะเวลาในการผลิตประมาณ ๓๐ วัน

ลักษณะ : อิฐชนิดนี้มีผิวสัมผัสค่อนข้างเรียบ ไม่หยาบ สีส้มเข้มค่อนข้างสม่ำเสมอทั้งก้อน เนื้อหนาแน่นแข็งแรง เพราะผลิตขึ้นจากดินเหนียวล้วนหรือดินเหนียวปนทรายเนื้อละเอียด และเผาในเตาที่สามารถควบคุมอุณหภูมิได้ นิยมนำไปใช้งานตกแต่งทั้งภายในและภายนอก ก่อตกแต่งผนัง ทำผนังอิฐโชว์แนวเช่นกัน แต่อาจให้ความรู้สึกต่างกัน เน้นความแข็งแรง เพราะอิฐโบราณเผาพื้นมีผิวหน้าที่เรียบกว่า นอกจากนี้ใช้ในงานตกแต่งสวนสำหรับนำไปปูพื้นทางเดิน ตกแต่งสถานที่ต่าง ๆ และยังใช้ในงานก่อซ่อมแซมโบราณสถานที่ชำรุดเสียหาย เพราะมีลักษณะใกล้เคียงกับอิฐแดงในสมัยก่อน

อิฐแดงโบราณในปัจจุบัน

ครั้งหนึ่งการทำอิฐนับเป็นอาชีพสำคัญเป็นที่ต้องการของตลาด เพราะผู้ว่าจ้างสั่งทำจนผลิตไม่ทัน แต่ปัจจุบันเหลือผู้ทำเป็นอาชีพน้อยรายเต็มที เพราะการผลิตด้วยแรงงานคนไม่สมดุลกับค่าตอบแทนที่ได้รับ ทรัพยากรดินภายในพื้นที่และใกล้เคียงไม่มีแล้ว ที่ยังพอมีบ้างอยู่ที่อำเภอบางปะหัน จำเป็นต้องไปขุดดินจากอำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ทำให้มีค่าใช้จ่ายด้านขนส่งเป็นต้นทุนที่เพิ่มขึ้น แต่สวนทางกับค่าตอบแทนที่ได้รับ ทำให้อาชีพช่างทำอิฐโบราณจึงหลงเหลืออยู่ไม่กี่รายเท่านั้น^๗

ในอดีตอิฐแดงโบราณเป็นหนึ่งในวัสดุธรรมชาติที่อยู่มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นิยมนำมาใช้ในการงานด้านสถาปัตยกรรม ต่อมาอิฐแดงโบราณยังทำหน้าที่เป็นวัสดุซ่อมแซมโบราณสถานที่ยารุดอีกด้วย แม้ว่าหน้าที่ในงานก่อสร้างคงอยู่ แต่ในปัจจุบันอิฐแดงโบราณมีการดัดแปลงประยุกต์ถูกนำมาใช้งานทางด้านสถาปัตยกรรมที่มีความหลากหลายขึ้นตามความคิดสร้างสรรค์ของสถาปนิก ประกอบกับเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัยทำให้อิฐแดงโบราณนำไปใช้ในงานตกแต่งเป็นส่วนใหญ่ เป็นงานตกแต่งทั้งภายในและภายนอกตามความคิดสร้างสรรค์ของมัณฑนากรที่ไม่ได้ถูกจำกัดความคิดในกรอบเดิม ๆ ตกแต่งแบบสไตล์ลอฟต์ สไตล์คันทรี่ สไตล์อินดัสเทรียล เป็นต้น มีการเพิ่มลูกเล่น ความสนุก แต่งแต้มสีสันให้กับงานออกแบบด้วยมุมมองที่ต่างไป เช่น โรงแรมศาลายอยุธยา และโรงแรมบ้านป้อมเพชร เป็นที่พักและร้านอาหารในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา หรือที่การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคเขต ๑ ภาคกลาง การออกแบบและตกแต่งสไตล์โมเดิร์นใช้อิฐแดงเป็นวัสดุหลัก ทำให้กลมกลืนกับสถาปัตยกรรมและโบราณสถานรายรอบ เส้นผ่าของอิฐแดงอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ พื้นผิวของตัวอิฐมีความเป็นธรรมชาติสูง สีแดงส้มเพิ่มความอบอุ่น ภาพลักษณ์แห่งความเก่าแต่คงความคลาสสิกและยังกลมกลืนกับธรรมชาติ อิฐแดงโบราณจึงเป็นวัสดุที่มีความเป็นอัตลักษณ์อย่างที่กล่าวไว้

^๗ สัมภาษณ์ นางลัดดา เนียมประเสริฐ, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค เขต ๑ ภาคกลาง

โรงแรมศาลาอยุธยา

โรงแรมบ้านป้อมเพชร

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทย. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์

เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, ๒๕๔๔. (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ
ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ
๕ ธันวาคม ๒๕๔๒).

ณัฐนันท์ นันทสิงห์. What is อริย ? เปิดตำนานวัสดุก่อสร้างที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน.

เข้าถึงเมื่อ ๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕. เข้าถึงได้จาก <https://kindconnect.com/kindcult/what-is-it/>

แดงด้อย มาลี, “อริย, การทำนา,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง ๑๕(๒๕๔๒): ๗๔๑๒ - ๗๔๑๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์สถาปัตยกรรมศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ:
ธนาเพรส์, ๒๕๕๔.

เรื่องศักดิ์ กันตะบุตร. “วิเคราะห์โครงสร้างอาคารในประเทศไทยในอดีต” (เอกสารในการสัมมนา
เรื่องเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมในประเทศไทย จัดโดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร ณ โรงแรมเอเชีย, ๑๖ สิงหาคม ๒๕๒๗).

สำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. ข้อมูลทั่วไปจังหวัด. เข้าถึงเมื่อ ๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕.
เข้าถึงได้จาก <http://ww2.ayathaya.go.th>

อิฐแดงโบราณ. เข้าถึงเมื่อ ๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕. เข้าถึงได้จาก <https://brickdd.com/%e0%b8%ad%e0%b8%b4%e0%b8%90%e0%b9%81%e0%b8%94%e0%b8%87-3-%e0%b8%9b%e0%b8%a3%e0%b8%b0%e0%b9%80%e0%b8%a0%e0%b8%97/>

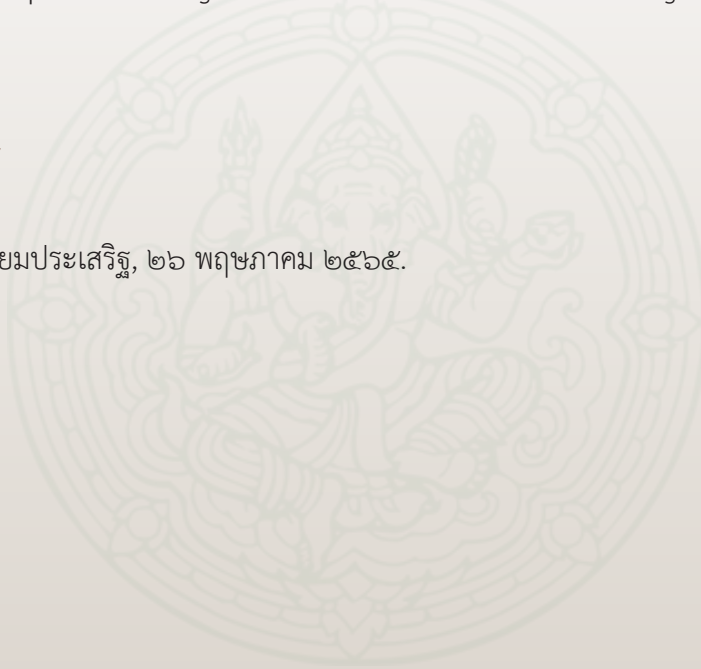

ตามรอยอิฐแดงโบราณที่วัดมหาธาตุกับการก่อสร้างของสถาปนิกสมัยอยุธยา. เข้าถึงเมื่อ ๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕. เข้าถึงได้จาก <https://itdang2009.com/%e0%b8%ad%e0%b8%b4%e0%b8%90%e0%b9%81%e0%b8%94%e0%b8%87%e0%b9%82%e0%b8%9a%e0%b8%a3%e0%b8%b2%e0%b8%93-%e0%b8%a7%e0%b8%b1%e0%b8%94%e0%b8%a1%e0%b8%ab%e0%b8%b2%e0%b8%98%e0%b8%b2%e0%b8%95%e0%b8%b8/>

Play with it : สัมผัสถึงความหลากหลายของอิฐนานาชนิดและความเป็นไปได้ของการดีไซน์ที่เกิดจากอิฐที่ “อิฐแดง 2009” เข้าถึงเมื่อ ๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕. เข้าถึงได้จาก <http://www.designerhub.in.th/Content/Articles/itdang2009>

สัมภาษณ์

นางลัดดา เนียมประเสริฐ, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

หัตถกรรมท้องถิ่น
“ปลาตะเพียนใบลาน”
ความผูกพันระหว่างคนกับสายน้ำ

หัตถกรรมท้องถิ่น “ปลาตะเพียนใบลาน” ความผูกพันระหว่างคนกับสายน้ำ*

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศไทย มีแม่น้ำสำคัญหลายสายไหลผ่านเกือบทั่วทั้งพื้นที่ และมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ นับแต่อดีตชาวพระนครศรีอยุธยาเรียนรู้การใช้ประโยชน์จากแม่น้ำหลายรูปแบบทั้งใช้อุปโภคบริโภค เป็นแหล่งอาหาร ใช้ในการเพาะปลูก ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมสัญจรไปมาหากัน หรือติดต่อค้าขาย หรือเป็นเส้นทางเดินทัพทำศึกสงคราม รวมถึงเป็นต้นธารการสร้างสรรคงานศิลปกรรม วัฒนธรรม ขนบประเพณีต่าง ๆ ทั้งนี้ เรื่องราวความผูกพันกับสายน้ำอย่างแนบแน่นของชาวพระนครศรีอยุธยาบางส่วนนั้น สามารถสะท้อนให้เห็นผ่านงานหัตถกรรมท้องถิ่น ซึ่งเป็นงานฝีมือที่มนุษย์เรียนรู้ที่จะดัดแปลงวัสดุธรรมชาติรอบตัวให้เป็นประโยชน์ในการดำรงชีพ หรือเพื่อเป็นเครื่องแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมในพื้นที่นั้น ๆ อย่างงานหัตถกรรมจักสาน “ปลาตะเพียนใบลาน” ที่นิยมใช้ประดับตกแต่งบ้านเรือนคงมีต้นเค้าจากแนวทางดังกล่าว ผสานกับความเชื่อท้องถิ่นที่ว่าปลาตะเพียนเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

* นายธนากรณ์ มณีกุล นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ กลุ่มจารีตประเพณี สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ ค้นคว้าเรียบเรียง

ปลาตะเพียนในบริบททางประวัติศาสตร์

ผู้ที่อาศัยอยู่ในดินแดนประเทศไทยในปัจจุบันคงจะรู้จักปลาตะเพียนมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยหรือเก่ากว่านั้น เนื่องจากเป็นปลาที่แพร่พันธุ์และเจริญเติบโตง่าย ทำให้พบปลาตะเพียนได้ตามแหล่งน้ำจืดทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย เฉกเช่นพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำหลายสายมาบรรจบกัน เป็นเหตุให้ทรัพยากรสัตว์น้ำมีความสมบูรณ์มาก ดังที่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศไชยเชษฐาสุริยวงศ์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ได้ทรงพรรณนาถึงสัตว์นานาชนิดที่พบระหว่างการเดินทางไปตามลำน้ำจากกรุงศรีอยุธยาถึงเมืองสระบุรีในพระนิพนธ์กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง ความว่า

“เทโพแลเทพา ไ้อ้ำปลาสุ่มพอน	ตะเพียนกาพาพวกจร ผักพร้าเพรี่ยแลหนดพราหมฯ”
“เทโพพาพวกพ้อง ปลาตะเพียนปลากาพา สุ่มพอนไ้อ้ำปลา ปลาผักพร้าม้าเพรี่ย	เทพา คู่เคี้ย หลายหมู่ ว้ายไหล์หนดพราหมฯ” ^๑

ปลาตะเพียนมีความสำคัญเป็นพิเศษในสมัยอยุธยาตอนปลาย ดังปรากฏหลักฐานใน พระราชพงศาวดารกรุงสยามจากต้นฉบับของบริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน ความว่า

“...ครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงพระประพุดิเหตุใน
อนัตปธรรม แล้วเสด็จเที่ยวประพาสทรงเบ็ดเหมือนสมเด็จพระราชาบิดา
แล้วพระองค์พอพระทัยเสวยปลาตะเพียน ครั้งนั้นตั้งพระราชกำหนดห้าม
มิให้คนทั้งปวงรับประทานปลาตะเพียนเป็นอันขาด ถ้าผู้ใดเอาปลาตะเพียน
มาบริโภค ก็ให้มีสินไหมแก่ผู้นั้นเป็นเงินตรา ๕ ตำลึง...”^๒

^๑ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์, ประชุมกาพย์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๘. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าหญิงประมวณทรัพย์ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศรรราชหฤทัย), ๕๔.

^๒ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๘๒ เรื่อง พระราชพงศาวดารกรุงสยามจากต้นฉบับที่เป็นสมบัติของบริติชมิวเซียมกรุงลอนดอน, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๗), ๓๐๗.

จากข้อความข้างต้นแสดงถึงความสำคัญของปลาตะเพียนซึ่งเป็นพระกระยาหารโปรดในพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ถึงกับต้องสงวนไว้สำหรับถวายแต่เพียงพระองค์เท่านั้น โดยให้มีการตราพระราชกำหนดห้ามคนทั่วไปจับปลาตะเพียนมาประกอบอาหาร ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนจะต้องโทษปรับเป็นเงินสูงถึงห้าตำลึง

ความเป็นมาของการจักสานปลาตะเพียนใบลาน

ในสมัยอยุธยา กลุ่มชาวมุสลิมที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา นิยมประกอบอาชีพล่องเรือค้าขายไปตามลำน้ำสาขาต่าง ๆ ในเขตที่ราบลุ่มภาคกลาง พวกเขารับซื้อสินค้านานาชนิดมาจากชาวบ้านในชุมชนโดยรอบพื้นที่เพื่อนำไปขายต่อส่วนใหญ่เป็นสินค้าจำพวกอุปกรณ์จับสัตว์น้ำและเครื่องมือเครื่องใช้เบ็ดเตล็ด เช่น เครื่องถักถวญและเครื่องเรือนต่าง ๆ ผู้คนสมัยก่อนมักเรียกเรือขายสินค้าเหล่านี้ว่า “เรือแขกเทศ” ดังปรากฏข้อความในพงศาวดาร *คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม* ว่าด้วยเรื่องสถานที่ค้าขายรอบเกาะกรุงศรีอยุธยา ความว่า

“แลแคว้นนี้มีแพลอยพวกลูกค้าไทยจีนแขกเทศแขกจาม นั่งร้านแพขายสรรพสิ่งต่าง ๆ กันทั้งสองฟากฝั่งแม่น้ำ ตั้งแต่ท้ายปากคลองวัดสุวรรณดาราราม ตลอดลงมาจนน้ำพระราชวังหลัง แคว้นนี้เป็นฝั่งพระนคร แต่ฝั่งตรงพระนครนั้นแพจอดตั้งแต่ท้ายวัดเจ้าพระนางเชิงตลอดมา จนท้ายวัดพุทไธยสวรรค์แลเลยไปจอดเป็นระยะจนน้ำวัดไชยวัฒนาราม”^๓

การล่องเรือขายสินค้าไปตามแม่น้ำลำคลองก่อให้เกิดความผูกพันระหว่างคนกับสายน้ำ ภายหลังจึงมีผู้คิดริเริ่มจักสานปลาด้วยใบลาน โดยลอกเลียนรูปแบบจากปลาตามธรรมชาติที่พบเห็นระหว่างการล่องเรือ แล้วนำไปห้อยเป็นของเล่นสำหรับเด็ก ต่อมาปลาใบลานนี้ได้รับความนิยมอย่างมาก จึงมีการผลิตเป็นสินค้าออกจำหน่ายอย่างจริงจัง แม้ปัจจุบันอาชีพล่องเรือ

^๓ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี, ผู้จัดพิมพ์, *คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม* เอกสารจากหอหลวง (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี, ๒๕๓๔), ๕.

ค้าขายเลือนหายไปจากชุมชนแถบนี้กว่าสามสิบปีแล้ว เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ อันส่งผลต่อวิถีชีวิต ทำให้ผู้คนที่เคยอาศัยทำมาหากินตามลำน้ำต่างพากันอพยพย้ายมา ตั้งบ้านเรือนและประกอบอาชีพอยู่บนบกทั้งสิ้น ทว่าความนิยมในการจักสานปลาใบลานยังคง ไม่เลือนหายไป อีกทั้งมีการพัฒนาจนเกิดเป็นสินค้าใหม่ ๆ อีกหลากหลายชนิด^๕

การบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยปลาตะเพียนใบลาน

อย่างไรก็ตาม สันนิษฐานว่าเดิมที่ชาวบ้านคงไม่ได้เรียกเครื่องแขวนรูปปลาที่ทำจาก ใบลานว่า “ปลาตะเพียนใบลาน” เหมือนเช่นปัจจุบัน แต่คงเรียกกันแค่ว่า “ปลาใบลาน” หรือ “ปลาโบราณ” นานวันเข้าทั้งสองคำได้ถูกนำมารวมกันกลายเป็น “ปลาตะเพียนใบลาน” สอดรับกับ ลักษณะรูปร่างที่ดูคล้ายปลาตะเพียนและชื่อวัตถุดิบที่นำมาประดิษฐ์อย่างใบลาน^๕ และชื่อเรียกนี้

^๕ สัมภาษณ์ พริยา เรืองกิจ, ประธานกลุ่มจักสานปลาตะเพียนใบลานตำบลภูเขาทอง, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^๕ นิติรัฐ เอี่ยมสำอาง, “การพัฒนาเครื่องเรือนจากแนวความคิดปลาตะเพียนใบลาน” (การค้นคว้า อิสระ ปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบผลิตภัณฑ์ ภาควิชาการออกแบบผลิตภัณฑ์ บัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖), ๒๔.

คงจะใช้กันแพร่หลายตั้งแต่สมัยอยุธยา ดังปรากฏการระบุถึงรายการสินค้าที่มีขายในย่านการค้าถนนป่าไทน์ ในเอกสารพงศาวดาร คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม ความว่า

“ถนนย่านป่าไทน์มีร้านขายทับโตนเรไรปีแก้วจิ้งหน่อง เพี้ยขลุ่ย และทึบไม้โอโลกไม้ตะแบกไม้ขนุนไล่ผ้า แลข้างม้ากระดาศอยู่เปลศาลพระภูมิ จะเว็จเขียนเทวรูปเลื้อล้าแพน ปลาดตะเพียนใบลานจิงโจ้ ซื่อตลาดป่าไทน์ ๑”^๖

คติความเชื่อเกี่ยวกับปลาดตะเพียนใบลาน

รูปแบบการใช้งานปลาดตะเพียนใบลานที่คนไทยส่วนใหญ่คุ้นเคยกันมากที่สุด คือการเป็นเครื่องแขวนผูกไว้เหนือเปลนอนของเด็ก ด้วยความที่มีน้ำหนักเบา เมื่อลมพัดผ่านก็จะพลิ้วไหวก่อให้เกิดความเพลิดเพลินทางสายตา ปลาดตะเพียนใบลานยังมีคติความเชื่อที่สัมพันธ์กับการเลี้ยงเด็กและความเชื่อเรื่อง “แม่ซื่อ” ของคนไทย ดังปรากฏในงานเขียนของพระยาอนุมานราชธน (ยง เสฐียรโกเศศ) ความว่า

“เมื่อเด็กนอนเปล นอกจากกล่อมไกวให้เด็กนอน ยังมีปลาดตะเพียน หรือจิงโจ้ให้เด็กดูเล่น ผูกไว้เหนือเปลตอนที่ค่อนข้างนอน แต่อย่าผูกให้เกินไบนัก เพราะเด็กจะเหลือบซอ้นตาขึ้นไปดู เด็กมีอาการตาซอ้นขึ้นอย่างนี้ถือว่าเป็นเวลาแม่ซื่อมากวน ปลาดตะเพียนนี้ผูกสานด้วยใบลานเป็นรูปปลาขนาดเขื่อง ทาสีเขียว ๆ แดง ๆ เหลือง ๆ แล้วมีลูกปลาดตัวเล็ก ๆ สมมุติว่าเป็นลูก ห้อยเป็นระย้าอยู่มากตัว เดียวนี้ก็ยังเคยพบมีขายอยู่”^๗

ปลาดตะเพียนใบลานยังถือเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ตามคติความเชื่อท้องถิ่นของชาวไทยภาคกลาง ยกตัวอย่างเช่น การแขวนปลาดตะเพียนใบลานไว้ในอาคารบ้านเรือนจะช่วยลดบันดาลให้เกิดโชคลาภ ทรัพย์สินเงินทองไหลมาเทมา

^๖ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี, ผู้จัดพิมพ์, คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง, ๑๒

^๗ เสฐียรโกเศศ [นามแฝง], “ประเพณีการเลี้ยงเด็ก,” ใน ประเพณีการเลี้ยงเด็ก ข้อเสนอแนะบางประการเกี่ยวกับการเลี้ยงทารก และเบ็ดเตล็ดการช่างประจำบ้าน (พระนคร: ม.ป.ท., ๒๕๐๕. พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานฉาปนกิจศพ นางโต๊ะ สิ้นเจิมศิริ ณ เมรุวัดยานนาวา วันอาทิตย์ที่ ๔ พฤศจิกายน), ๑๑.

การประยุกต์ใช้ฟางปลาตะเพียนใบลานกับโคมไฟเพื่อตกแต่งอาคารบ้านเรือน

ในขณะเดียวกัน ความเชื่อส่วนบุคคลเกี่ยวกับตัวเลขและสีสัน ยังส่งผลต่อความนิยมของผู้บริโภคในการตัดสินใจเลือกซื้อปลาตะเพียนใบลาน คนส่วนใหญ่จะถือเอาจำนวนลูกปลาตะเพียนในพวงเครื่องแขวนที่เป็นเลขมงคล อย่างจำนวน ๙ ตัว และ ๑๒ ตัว หรือนิยมเลือกปลาสีมงคลต่าง ๆ กันไป อาทิ สีเขียวแสดงถึงความมั่งคั่งและเงินทอง สีน้ำเงินแสดงถึงความโชคดี เสริมความอบอุ่นและบำบัดความทุกข์ สีแดงเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นสิริมงคลและช่วยเสริมดวงด้านการเงิน สีเหลืองช่วยให้ความก้าวหน้าในการทำงาน เสริมอำนาจบารมีและโชคลาภพัย ส่วนสีส้มช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความรุ่งโรจน์

การสานปลาตะเพียนใบลาน

การสานปลาตะเพียนใบลานถือเป็นหนึ่งในงานหัตถกรรมท้องถิ่นที่มีได้มีพัฒนาการด้านเทคนิคหรือรูปแบบแตกต่างไปจากในอดีตมากนัก มีเพียงรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ได้รับการดัดแปลงให้เข้ากับบริบทของยุคสมัย

วัสดุ

แต่เดิมช่างนิยมใช้ทั้งใบมะพร้าว ใบตาล และใบลาน เป็นวัสดุพื้นฐานในการจักสาน แต่เนื่องจากใบมะพร้าวและใบตาลไม่ค่อยคงทน ต่อมาจึงมีการเปลี่ยนมาใช้ใบลานอ่อนที่ตากแห้งแล้วเท่านั้น เพราะมีความทนทานและทำให้ปลาตะเพียนใบลานมีอายุการใช้งานยาวนานกว่า ส่วนใบลานแก่จะไม่สามารถนำมาใช้ในการจักสานได้ เพราะใบกรอบและแตกง่าย

“ใบลาน” วัสดุหลักในการสาน
ปลาตะเพียน

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันพื้นที่ตำบลภูเขาทองไม่มีต้นลานเหลืออยู่แล้ว จึงต้องนำเข้าวัตถุดิบจากกลุ่มจักสานของอำเภอบางปะหันแทน ซึ่งก็ซื้อมาจากจังหวัดปราจีนบุรีอีกทอดหนึ่ง ใบลานเหล่านี้จะรวมกันเป็นมัด มัดละประมาณ ๓๐๐ ใบ แต่ละใบมีความยาวมาตรฐานประมาณ ๗๐ เซนติเมตร

อุปกรณ์

อุปกรณ์ในการตัดแต่งใบลาน ได้แก่

๑. เลียด มีลักษณะเป็นแผ่นไม้สองแผ่นประกบกันแล้วติดใบมีดไว้ด้านบนเพื่อใช้ในการตัดหรือกรีดใบลานให้เป็นเส้นตรงและมีขนาดเท่ากันตลอดทั้งชิ้นงาน
๒. กรรไกรและมีด ใช้สำหรับตัดแต่งส่วนประกอบต่าง ๆ ของพวงปลาตะเพียนใบลาน
๓. ลวดเย็บกระดาศ ใช้เย็บส่วนประกอบต่าง ๆ รวมเข้าด้วยกัน แต่ในอดีตนิยมใช้เข็มและด้าย โดยเฉพาะส่วนหางปลาที่ต้องเน้นความละเอียดและความสวยงามมากกว่าส่วนอื่น

“เลียด” อุปกรณ์สำหรับตัดหรือกรีดใบลานให้เป็นเส้นตรง

ปลาตะเพียนโบราณแบบดั้งเดิมจะมีลำตัวสีหรือสีเหลือง ซึ่งได้จากการนำลงไปต้มกับสี้อมทั้งตัว หลังจากนั้นก็เริ่มมีการประยุกต์ใช้สีน้ำมันมาทาพื้นผิวด้านนอกเพื่อให้มีความคงทนเงางาม และทำความสะอาดได้ง่าย ปัจจุบันกลุ่มช่างที่ตำบลภูเขาทองหันมาใช้สีอะคริลิกแทน เพราะต้องการตอบสนองความต้องการของกลุ่มคนสมัยใหม่ที่ใส่ใจสุขภาพอนามัยมากขึ้น เนื่องจากสีอะคริลิกเป็นสีที่ไร้กลิ่น ปลอดภัย และไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

สีสันทันที่ช่างนิยมระบายบนตัวปลา ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีส้ม สีเขียว สีน้ำเงิน สีฟ้า และสีขาว ส่วนสีที่ใช้ทาบริเวณครีบ เกล็ด หรือหางปลา ได้แก่ สีทองและสีเงิน เพื่อให้เกิดความแวววาว ดูสวยงามมากขึ้น ส่วนอุปกรณ์ที่ใช้ในการทาสีและเขียนลวดลายลงบนตัวปลา คือ พู่กันจีน ขนกระต่ายขนาดต่าง ๆ ตามความสะดวกในการลงสีแต่ละส่วน

อย่างไรก็ดี มีหลักฐานปรากฏว่าช่างสานปลาตะเพียนโบราณในอดีตนั้นไม่นิยมเขียนลวดลายประดับมากนัก โดยจะปล่อยให้ปลาเป็นสีตามธรรมชาติของวัสดุเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่ภายหลังมีข้าราชการบำนาญท่านหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้คิดเขียนลายแต่งบนตัวปลาตะเพียนสานและเครื่องประดับด้วยสีน้ำมัน นำออกจำหน่ายแถวย่านสะพานหัน ดันตรอกสำเพ็งหรือปลายถนนพาหุรัด^๔ ปรากฏว่าได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก จากนั้นเป็นต้นมา ช่างสานปลาตะเพียนโบราณจึงหันมาลงสีบนตัวปลากันอย่างแพร่หลาย

องค์ประกอบ

ปลาตะเพียนโบราณที่ใช้เป็นเครื่องแขวนมีส่วนประกอบสำคัญหลายส่วน ได้แก่

๑. กระโجمปลา เป็นส่วนประกอบที่อยู่บนสุดของเครื่องแขวน มีรูปทรงคล้ายดอกไม้มือหรือรูปดาวจำนวน ๘ แฉก ปลายแฉกแต่ละอันใช้สำหรับห้อยอุบะขนาดเล็ก ส่วนตรงกลางใช้แขวนปลาขนาดใหญ่

๒. แม่ปลา เป็นปลาขนาดใหญ่ที่สุด จำนวน ๑ ตัว ซึ่งถือว่าเป็นจุดเด่นที่สุดในพวงปลาตะเพียนโบราณ

^๔ จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์, “ปลาตะเพียนโบราณ,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง ๘ (๒๕๔๑): ๓, ๖๑๑.

๓. กระทงเกลื้อ บางครั้งเรียกว่า “ดาว” เนื่องจากมีลักษณะเหมือนดาวห้าแฉก ใช้สำหรับตกแต่งพวงปลาหรือกรอบส่วนบนของลูกปลา

๔. ลูกปลา เป็นปลาขนาดเล็กรูปร่างเหมือนกับแม่ปลา ในปลาตะเพียนสานพวงหนึ่ง มีลูกปลาจำนวน ๖ ตัว ๙ ตัว ๑๒ ตัว และมากที่สุด ๑๕ ตัว แล้วแต่ความต้องการของผู้สั่งซื้อ

๕. ปักเป้าหรือเม็ดปักเป้า มีลักษณะคล้ายสีเหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเล็ก ใช้สำหรับร้อยให้เป็นสายเพื่อเชื่อมโยงส่วนประกอบทุกส่วนต่อกันโดยไม่ให้เห็นเส้นด้ายที่ใช้ในการร้อยเรียง

๖. ไบโพอ มีลักษณะเป็นแผ่นแบนตัดให้เป็นรูปคล้ายไบพอ น้ำหนักเบา ใช้สำหรับตกแต่งกระโจมปลาให้เกิดความสวยงามเมื่อลมพัดผ่าน

ขั้นตอนการสานปลาตะเพียนใบลาน

กระบวนการสานเริ่มต้นจากแม่ปลาตะเพียนขนาดใหญ่ก่อน เพราะเป็นส่วนสำคัญที่สุด ผู้สานจะใช้ใบลานอ่อนที่ตากแห้งแล้วนำมา “ซึกเลียด” เป็นการตัดแต่งใบลานให้เป็นเส้นตรง และมีขนาดมาตรฐานเท่ากันทุกเส้น การสานแม่ปลาตะเพียนจะใช้ใบลานสองเส้น ส่วนการสานลูกปลานั้นมีวิธีการทำเช่นเดียวกับแม่ปลา แต่ใช้ใบลานขนาดเล็กกว่า เมื่อแล้วเสร็จจะใช้มีดผ่าตรงส่วนกันเป็นช่องสำหรับต่อหางปลาโดยใช้ลวดเย็บกระดาดเย็บต่อกัน ข้อสังเกตในการสานตัวปลาตะเพียน คือ ช่วงจักสานต้องอาศัยฝีมือและความชำนาญอย่างมาก เนื่องจากแต่ละขั้นตอนจำเป็นต้องดึงใบลานแต่ละเส้นให้ตึงอยู่เสมอ ชิ้นงานที่เสร็จสมบูรณ์จึงจะมีความสวยงาม

ส่วนการสานชิ้นส่วนอื่น ๆ ที่เป็นส่วนประกอบของเครื่องแขวนปลาตะเพียนใบลาน ได้แก่ กระโจมปลา กระทงเกลื้อ ปักเป้า และไบพอ จะมีวิธีการสานแบบเฉพาะตัวสำหรับแต่ละส่วน ต่างจากการสานแม่ปลาและลูกปลาที่จะมีวิธีการสานคล้ายกัน

การทาสีตัวปลาตะเพียนใบลาน แม้ว่าแต่เดิมช่างในอดีตนิยมใช้สีรงหรือสีเหลือง โดยนำปลาทั้งตัวลงไปต้มเพื่อย้อมสี ก่อนจะเปลี่ยนมาใช้สีทาพื้นผิวใบลานแทนในเวลาต่อมา โดยนิยมใช้สีน้ำมันเนื่องจากมีให้เลือกหลายเฉด ช่วยเพิ่มสีสันให้ตัวปลาสวยงาม ดูทันสมัยตามความนิยมของผู้บริโภค และเพื่อสปรอยดำหนิต่าง ๆ บนใบลานที่อาจหลงเหลือมาจากกระบวนการสาน การทาสีนั้นช่างจะเลือกใช้สีเดียวกันสำหรับทุกชิ้นส่วน โดยใช้พู่กันจันทน์ขนาดใหญ่ทาสีลงบนตัวปลาให้เรียบเนียน จากนั้นจะทิ้งเอาไว้ประมาณหนึ่งวันเพื่อรอให้สีแห้งสนิท

“พวงปลาตะเพียนใบลานขนาดใหญ่” หรือเรียกว่า “ปลาลูกแก้ว”

เมื่อสีพื้นแห้งดีแล้ว จึงเขียนลวดลายตกแต่ง ช่างจะใช้พู่กันจีนขนาดเล็กปลายแหลมระบายเป็นรูปวงโค้งซ้อนสลับกันเหมือนเกล็ดปลาทั่วทั้งตัว โดยมักจะใช้เฉพาะสีเงินและสีทองในการเขียนลวดลายเกล็ดปลาเพื่อให้ดูเงางาม สร้างความโดดเด่นสะดุดตา

ชิ้นส่วนที่เสร็จเรียบร้อยแล้วทั้งหมดจะนำมาร้อยรวมกันด้วยเส้นด้ายหรือเอ็นเป็นพวงขนาดต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับการออกแบบของช่าง โดยพวงปลาแต่ละขนาดจะเรียกตามจำนวนลูกปลา เช่น ปลาลูกหก ปลาลูกเก้า ปลาลูกสิบสอง ยิ่งพวงเครื่องแขวนมีจำนวนลูกปลามากเท่าไรเมื่อลมพัดผ่านก็จะยิ่งเกิดความพลิ้วไหวมากขึ้น จนดูคล้ายฝูงปลาน้อยใหญ่ที่กำลังแหวกว่ายอยู่กลางอากาศอย่างสนุกสนาน

ปลาตะเพียนใบลานในบริบทร่วมสมัย

กลุ่มจักสานปลาตะเพียนใบลานตำบลภูเขาทอง เป็นหนึ่งในกลุ่มหัตถกรรมท้องถิ่นที่เน้นผลิตปลาตะเพียนใบลานเพียงอย่างเดียวที่มีจำหน่ายอยู่ทั่วไปในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นางพิระยา เรืองกิจ ประธานกลุ่ม ซึ่งเป็นคนในตำบลภูเขาทองแต่กำเนิด เล่าว่าเธอได้เรียนรู้การสานปลาตะเพียนใบลานมาตั้งแต่เด็ก โดยได้รับการถ่ายทอดทักษะจากมารดา จากรุ่นสู่รุ่น สันนิษฐานว่าผู้คนในชุมชนย่านนี้น่าจะประกอบอาชีพนี้มาเป็นระยะเวลานานมากกว่า ๑๐๐ ปีมาแล้ว ทุกวันนี้เราสามารถพบเห็นช่างสานปลาตะเพียนใบลานได้ทั่วไปในละแวกตำบลภูเขาทอง และตำบลท่าวาสกรีซึ่งเป็นเขตติดต่อกัน

วิสาหกิจชุมชนกลุ่มจักสานปลาตะเพียนใบลาน ตำบลภูเขาทอง ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔ จากการสนับสนุนของสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่ออนุรักษ์งานหัตถกรรมพื้นบ้านดังกล่าวให้สืบต่อถึงลูกหลานภายในครอบครัว แม้ว่าอาชีพนี้จะได้สร้างรายได้มากนัก ปัจจุบันกลุ่มจักสานปลาตะเพียนใบลาน ตำบลภูเขาทอง มีสมาชิกประมาณ ๑๓ คน สมาชิกภายในกลุ่มมีทั้งที่ยึดเป็นอาชีพหลักเพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัว และบางส่วนที่ทำเป็นอาชีพเสริมในเวลารว่างจากการทำงานประจำ เพราะไม่ว่าใครก็ตามที่พอมิทักษะและความตั้งใจก็สามารถเรียนรู้วิธีการสานได้ไม่ยาก

นอกจากจะผลิตปลาตะเพียนใบลานเพื่อจำหน่ายแล้ว ช่วงก่อนการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (COVID-19) กลุ่มจักสานปลาตะเพียนใบลานยังได้เปิดโอกาส

ให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้เข้ามาศึกษาวิธีการสานปลาตะเพียน เนื่องจากระดับขั้นตอนการสานปลาตะเพียนนั้นสามารถเรียนรู้ได้ในระยะเวลาไม่นานจนเกินไป ต่างจากการลงสีและเขียนลวดลายที่ต้องอาศัยระยะเวลาและทักษะมากกว่า การมีส่วนร่วมดังกล่าวทำให้นักท่องเที่ยวที่เป็นคนนอกได้เข้าใจมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างลึกซึ้งมากขึ้น ผ่านการส่งเสริมให้เกิดการลงมือทำด้วยตัวเอง มิใช่เพียงมาซื้อหากลับไปเป็นของฝาก ถือเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สินค้า ตอบสนองกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่กำลังเป็นที่นิยมในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (COVID-19) ที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทำให้ยอดขายและสั่งซื้อผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ของกลุ่มฯ ลดลงเช่นกัน กลุ่มจักสานปลาตะเพียนโบราณตำบลภูเขาทองจึงหันมาประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ผ่านระบบออนไลน์ เพื่อปรับตัวให้สามารถเข้าถึงกลุ่มลูกค้าใหม่ ๆ ในวงกว้างมากขึ้น จนกล่าวได้ว่า ทุกวันนี้รายได้จากการจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณส่วนใหญ่มาจากช่องทางออนไลน์เกือบทั้งหมด

นอกจากนี้ กลุ่มจักสานปลาตะเพียนโบราณตำบลภูเขาทองยังได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความทันสมัยมากขึ้น ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ การสร้างสรรค์ลวดลายใหม่ ๆ ลงบนตัวปลาจากเดิมมีกวดลวดลายเป็นรูปเกล็ดปลาเท่านั้น ภายหลังจึงเริ่มมีการออกแบบลวดลายตามจินตนาการ หรือประยุกต์ใช้เอกลักษณ์ต่าง ๆ ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาพัฒนาเป็นลวดลายเชิงสัญลักษณ์ เช่น โบราณสถานสำคัญต่าง ๆ ของจังหวัด โดยเฉพาะเจดีย์ภูเขาทองที่เป็นโบราณสถานสำคัญของชุมชน ดอกไม้ประจำจังหวัดอย่างดอกโสน และลวดลายคลื่นน้ำ อันมีที่มาจากภูมิสถานของชุมชนที่อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา

ในแง่ความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ ทางกลุ่มได้ดัดแปลงรูปแบบของปลาตะเพียนโบราณจากพวงเครื่องแขวนขนาดใหญ่ให้เป็นพวงกุญแจชิ้นเล็ก ๆ ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถตัดสินใจซื้อไปเป็นของที่ระลึกได้ง่ายขึ้น หรือแม้แต่การพัฒนาเป็นปลาตะเพียนที่มีกลิ่นหอมของดอกไม้ไทยนานาชนิด ได้แก่ กลิ่นดอกมะลิ กลิ่นดอกโมก กลิ่นดอกกุหลาบ กลิ่นดอกกล้วยไม้ และกลิ่นน้ำปรุงอโยธยา ปลาตะเพียนหอมเหล่านี้เหมาะสมอย่างยิ่งกับการนำไปเป็นเครื่องแขวนในที่พักอาศัยหรือในรถยนต์

แม้ว่าปลาตะเพียนโบราณจะถือเป็นผลิตภัณฑ์หลักของกลุ่ม แต่ในปัจจุบันกลุ่มจักสานปลาตะเพียนโบราณตำบลภูเขาทองก็ไม่ได้ผลิตและจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณเพียงอย่างเดียว ในช่วงหลังมานี้ช่างจักสานได้ออกแบบรูปลักษณะของพวงเครื่องแขวนโบราณให้มีความหลากหลายมากขึ้น สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค เช่น การสานโบราณให้เป็นรูปนก

ผลิตภัณฑ์พวงกุญแจปลาตะเพียนใบลาน โดยวิสาหกิจชุมชนกลุ่มจักสานปลาตะเพียนใบลาน
ตำบลภูเขาทอง

หรือรูปปลาการ์ตูน ซึ่งปรากฏว่าได้รับความสนใจจากผู้คนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเด็กและเยาวชนที่อาจมีความคุ้นเคยกับปลาการ์ตูนมากกว่าปลาตะเพียน ทว่าก็มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากบุคคลภายนอกที่มองว่าการดัดแปลงรูปลักษณ์ของปลาตะเพียนใบลานให้แตกต่างจากที่เคยเป็นมาเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๔ ผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนหอมถูกคัดสรรให้เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนอันดับ ๑ ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเป็นตัวแทนในการเข้าร่วมประกวดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายองค์ความรู้ KBO (Knowledge-Based OTOP) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่และเชิดชูเกียรติเครือข่ายองค์ความรู้จังหวัดที่มีผลการดำเนินงานดีเด่น เป็นการเชื่อมโยงแหล่งความรู้ในท้องถิ่นและชุมชนมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP ภายใต้การสนับสนุนของสถาบันการศึกษาและหน่วยงานด้านเทคนิคการผลิตที่เกี่ยวข้อง มีการเสริมสร้างความรู้ทักษะและพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ OTOP ให้มีความโดดเด่น มีคุณภาพมาตรฐานพร้อมที่จะจำหน่ายทั้งตลาดภายในประเทศและต่างประเทศได้ ที่สำคัญผลิตภัณฑ์นั้นยังคงรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างเด่นชัด จนได้รางวัลชมเชยอันดับ ๘ ของประเทศ^{๑๐}

^{๑๐} กรมการพัฒนาชุมชน, “ประกาศกรมการพัฒนาชุมชน เรื่อง ผลการประกวดและเผยแพร่ผลการดำเนินงานเครือข่ายองค์ความรู้ (Knowledge-Based OTOP: KBO) จังหวัดดีเด่น ประจำปี ๒๕๖๔,” ๑ กันยายน ๒๕๖๔.

แม้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวิถีชีวิตของผู้คนจะทำให้ความนิยมผูกปลาตะเพียน ไบลานเหนือเปลเด็กหรือการแขวนปลาตะเพียนไบลานเพื่อประดับตกแต่งบ้านเรือนเริ่มลดน้อยลงจนแทบจะเลือนหายไปจากสังคมไทย ถึงกระนั้น ชาวบ้านตำบลภูเขาทองแห่งเมืองพระนครศรีอยุธยาก็ยังคงพยายามอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษดังกล่าวเอาไว้ อีกทั้งยังมีการต่อยอดพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความสวยงามและทันสมัย เป็นสินค้าของฝากของที่ระลึกอันเป็นที่นิยมอย่างมากในหมู่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ จนได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางให้เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บรรณานุกรม

กรมการพัฒนาชุมชน. “ประกาศกรมการพัฒนาชุมชน เรื่อง ผลการประกวดและเผยแพร่ผลการดำเนินงานเครือข่ายองค์ความรู้ (Knowledge-Based OTOP: KBO) จังหวัดดีเด่น ประจำปี ๒๕๖๔.” ๑ กันยายน ๒๕๖๔.

กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทย. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔. (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๔).

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. **สมบัติวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๗. (จัดพิมพ์เนื่องในพิธีเปิดปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย ๒๒ เมษายน ๒๕๓๗).

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. “ปลาตะเพียนไบลาน.” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง ๘** (๒๕๔๒): ๓๖๑๑.

ชไมพร พรเพ็ญพิพัฒน์, ผู้เรียบเรียง. **พระนครศรีอยุธยา แหล่งเรียนรู้งานช่างพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: กลุ่มงานนโยบายและแผน ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕.

ธรรมธิเบศร์, เจ้าฟ้า. **ประชุมกาพย์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์**. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๘. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าหญิงประมวณทรัพย์ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย).

นิติรัฐ เอี่ยมสำอาง. “การพัฒนาเครื่องเรือนจากแนวความคิดปลาตะเพียนโบราณ.” การค้นคว้าอิสระ ปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบผลิตภัณฑ์ ภาควิชาการออกแบบผลิตภัณฑ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖.

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๘๒ เรื่อง พระราชพงศาวดารกรุงสยามจากต้นฉบับที่เป็นสมบัติของบริติชมิวเซียมกรุงลอนดอน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๗.

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. **เครื่องจักสานในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี. **คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี, ๒๕๓๔.

เสฐียรโกเศศ [นามแฝง]. “ประเพณีการเลี้ยงเด็ก.” ใน **ประเพณีการเลี้ยงเด็ก ข้อเสนอแนะบางประการเกี่ยวกับการเลี้ยงทารก และเบ็ดเตล็ดการช่างประจำบ้าน**. พระนคร: ม.ป.ท., ๒๕๐๕. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ นางโต๊ะ สีนเจิมศิริ ณ เมรุวัดยานนาวา วันอาทิตย์ที่ ๔ พฤศจิกายน).

เอนก รักเงิน. “วิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนสาน: การสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มคนมุสลิมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.” คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๖.

เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตรระยะสั้น คืบความเป็นไทยในภูมิปัญญาท้องถิ่นกรุงเก่า (ครั้งที่ ๑) เรื่อง วิจิตรตระการตาโบราณ: สืบสานภูมิปัญญากรุงเก่า. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์

พริยา เรืองกิจ. ประธานกลุ่มจักสานปลาตะเพียนโบราณ ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. สัมภาษณ์, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๕

สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา
กับการศึกษาและการอนุรักษ์โบราณสถาน
ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา กับการศึกษาและการอนุรักษ์โบราณสถาน ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*

ประวัติและพัฒนาการ

สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา เดิมชื่อว่าสำนักงานโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๓ ก่อนเปลี่ยนมาเป็นชื่อในปัจจุบัน สำนักงานตั้งอยู่ในพื้นที่ซึ่งเดิมเป็นพื้นที่ทหารในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) ต่อมาเปลี่ยนเป็นโรงเรียนการช่างสตรีอยุธยา จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๙๓ เปลี่ยนเป็นโรงงานสุราอยุธยา จนถึง พ.ศ. ๒๕๓๙ โรงงานสุราอยุธยาต้องหยุดดำเนินกิจการเนื่องจากตั้งอยู่ในพื้นที่ประกาศเป็นมรดกโลกโดยองค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) และย้ายโรงงาน พ.ศ. ๒๕๔๔ จึงยกพื้นที่โรงงานสุราอยุธยาเดิมให้เป็นที่ตั้งของสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีภารกิจในการดูแลรักษา อนุรักษ์ รวมถึงการศึกษาทางวิชาการ

* ผู้ค้นคว้าเรียบเรียง

นางสาววิไลวรรณ อยู่ทองจ้อย

นายศุทธิภพ จันทราภาขี

นางสาวชญาดา สุวัชรชูพันธุ์

นายวีระศักดิ์ แสนสะอาด

นางสาวอลิสรา ขาวพลับ

นางสาวญาณินท์ ช่างหล้า

นางสาววิณา บุญเชิญ

นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา

นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา

นักโบราณคดีชำนาญการ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

นักโบราณคดีชำนาญการ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

นักโบราณคดีปฏิบัติการ กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา

นักโบราณคดีประจำอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

นักโบราณคดีประจำอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ต่อโบราณสถานและโบราณวัตถุในพื้นที่ ๕ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดอ่างทอง จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดสระบุรี และจังหวัดนครนายก โดยระหว่างการจัดตั้งจนถึงปัจจุบัน มีโครงการสำคัญที่ยกมาเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์และงานอาคารวัดนิเวศธรรมประวัติ ราชวรวิหาร ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ด้วยกรมศิลปากร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เทศบาลตำบลบ้านเลน วัดนิเวศธรรมประวัติ ราชสกุลติศกุลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความประสงค์จะดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนา วัดนิเวศธรรมประวัติราชวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นโบราณสถานที่สำคัญ เป็นวัดที่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์สร้างเป็นพระอารามสำหรับบำเพ็ญ พระราชกุศลใกล้พระราชวังเมื่อเสด็จพักแรมที่เกาะบางปะอิน ระยะเวลาในการดำเนินการอนุรักษ์ และพัฒนาตามแผนใช้เวลาถึงปี พ.ศ. ๒๕๖๔

พ.ศ. ๒๕๕๔ สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ดำเนินการก่อสร้างงานอาคารใหม่ งานภูมิทัศน์ งานศิลปกรรม และงานปรับปรุงนิทรรศการ

พ.ศ. ๒๕๕๕ สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ดำเนินการก่อสร้างและปรับปรุง ภูมิทัศน์ลานจอดรถบริเวณพื้นที่ด้านทิศตะวันออก (นอกเกาะ)

พ.ศ. ๒๕๕๕ กรมศิลปากรได้รับการจัดสรรงบประมาณในโครงการให้ความช่วยเหลือ ฟื้นฟู เยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย เพื่อดำเนินการจัดทำระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ

พ.ศ. ๒๕๕๗ สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ดำเนินการอนุรักษ์พระอุโบสถ อนุรักษ์หอพระไตรปิฎก อนุรักษ์กำแพงส่วนกันเขตสังฆาวาส ปรับปรุงและก่อสร้างอาคาร จอดรถคาร์ท และงานปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์บริเวณด้านทิศเหนือของวัดนิเวศธรรมประวัติราชวรวิหาร

พ.ศ. ๒๕๕๘ สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ดำเนินการพัฒนาพื้นที่บริเวณ ลานจอดรถและทำเทียบเรือท่องเที่ยวทางน้ำ และยังไม่แล้วเสร็จ โดยจะดำเนินการก่อสร้างระบบ สาธารณูปโภค อาคารห้องน้ำ ร้านค้า และทำเทียบเรือ

พ.ศ. ๒๕๖๓ สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ดำเนินการปรับปรุง ภูมิทัศน์ งานปรับปรุงอาคารเมรุ ศาลาสวดอภิธรรมและอาคารเก็บอัฐิ และงานปรับปรุงลาน รอบเมรุ

พ.ศ. ๒๕๖๔ ดำเนินการปรับปรุงภูมิทัศน์และงานอาคาร

โครงการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดภูเขาทอง ตำบล ภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัดภูเขาทองในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นพระอารามหลวง ที่สมเด็จพระรามาธิบดีวรมังคลาธิราชโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๙๓๐ ครั้นถึง พ.ศ. ๒๑๑๒ พระเจ้าหงสาวดียกทัพเข้าตีกรุงศรีอยุธยาได้ จึงให้สร้างเจดีย์องค์ใหญ่ขึ้นองค์หนึ่งเพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งชัยชนะ ต่อมาในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์ใหม่หมดทั้งอาราม เจดีย์องค์ใหญ่ที่พม่าสร้างไว้ชำรุดทรุดโทรมลง โปรดเกล้าฯ ให้รื้อลงแล้วสร้างใหม่เป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ตามแบบสถาปัตยกรรมไทยในยุคนั้น ดังนั้นฝีมือชาวพม่าจึงปรากฏเหลือแต่ฐานทักษิณเท่านั้น

กรมศิลปากรโดยโครงการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดภูเขาทอง ได้ดำเนินการขุดแต่งโบราณสถานพื้นที่กำแพงวัด เจดีย์บวรารด้านหน้า ๔ องค์ และพื้นที่โดยรอบเจดีย์ประธาน

พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้รับการสนับสนุนเงินงบประมาณจากบริษัท กรุงเทพประกันภัย จำกัด (มหาชน) ในการดำเนินการขุดตรวจพื้นฐานประตักษิณเจดีย์ประธานชั้นที่ ๑, ๒ และ ๔ รวมทั้งขุดตรวจแนวบันไดทุกด้านของเจดีย์ประธาน และงานบูรณะ ปรับปรุง และซ่อมแซมเจดีย์ภูเขาทอง (งานด้านวิศวกรรม)

พ.ศ. ๒๕๕๙ สืบเนื่องจากอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ร่วมกับวัดภูเขาทองและคณะทำงานอนุรักษ์อุโบสถและพัฒนาวัดภูเขาทอง ดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดภูเขาทอง โดยเบื้องต้นจะมีการรื้อพระอุโบสถหลังเดิมที่สร้างทับบนซากโบราณสถาน จากนั้นจึงดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดีเพื่อตรวจสอบพื้นที่และนำข้อมูลสู่การวิเคราะห์ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของโบราณสถานก่อนที่จะก่อสร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่ให้มีความกลมกลืนกับลักษณะทางสถาปัตยกรรมเดิมของโบราณสถาน

พ.ศ. ๒๕๖๐ สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ดำเนินการอนุรักษ์เจดีย์ประธานปัจจุบันเจดีย์ประธานอยู่ในสภาพสมบูรณ์ มีรอยแตกรานที่ผิวผนังทั่วไป และรอยแตกร้าวหักที่มุมของฐานชั้นล่างสุดกับชั้นลานประตักษิณรอบองค์เจดีย์ ฐานชั้นล่างสุดมีรอยแตกร้าวระหว่างชั้นหน้ากระดานกับชั้นบัวคว่ำ ซึ่งการชำรุดน่าจะมาจากการทรุดตัวของพื้น ผนังฐานและองค์เจดีย์มีคราบราดำจับเต็มไปหมด ทำให้ดูสกปรกทรุดโทรม รุ้ระบายน้ำและระบายความชื้นมีวัชพืชขึ้นอุดตัน

พ.ศ. ๒๕๖๑ สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ดำเนินการบูรณะโบราณสถานต่าง ๆ เพิ่มเติมจาก พ.ศ. ๒๕๖๐ เช่น บูรณะพระอุโบสถ บูรณะระเบียงคด บูรณะวิหารน้อย ฯลฯ

พ.ศ. ๒๕๖๓ สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ดำเนินการบูรณะโบราณสถานต่าง ๆ เพิ่มเติมจาก พ.ศ. ๒๕๖๑ เช่น งานก่อสร้างอาคารคลุมพระอุโบสถ งานบูรณะพื้นโดยรอบพระอุโบสถ งานบูรณะวิหาร งานบูรณะพื้นโดยรอบเจดีย์ประธาน งานปรับปรุงภูมิทัศน์ และงานโบราณคดี

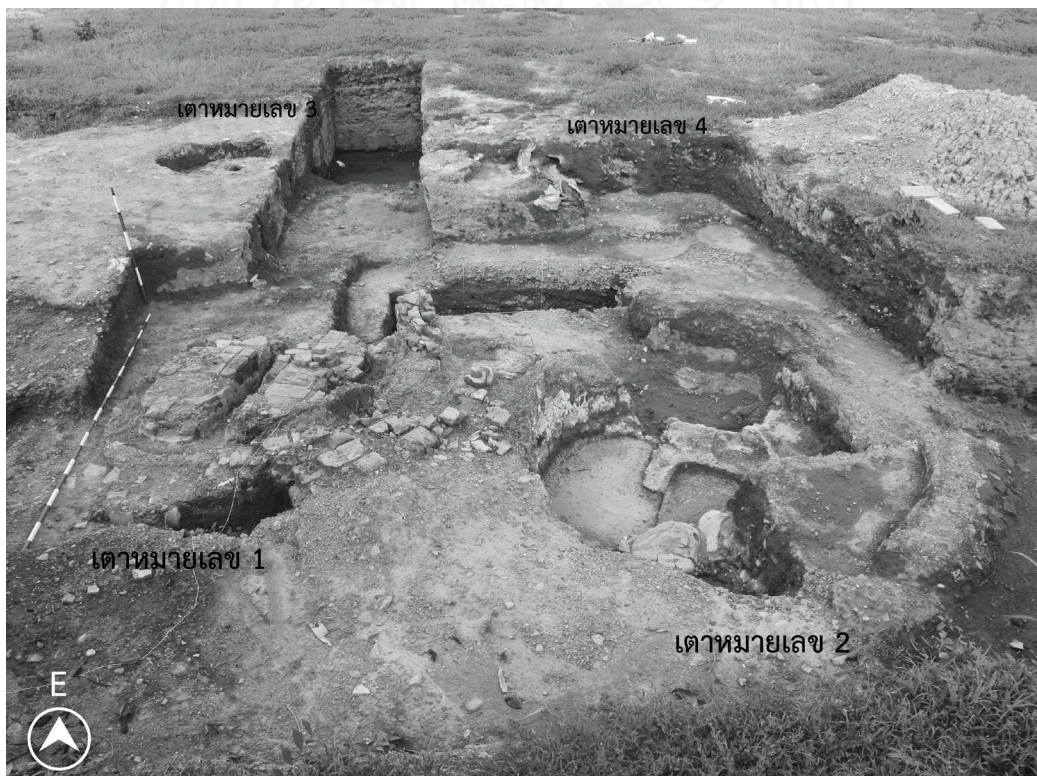
พระอุโบสถก่อนการดำเนินโครงการ

งานก่อสร้างอาคารคลุมพระอุโบสถแล้วเสร็จ

โครงการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งเตาวัดนางเลิ้ง ตำบลวัดตูม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แหล่งเตาวัดนางเลิ้ง ตั้งอยู่ริมคลองวัดตูม ห่างจากเกาะเมืองอยุธยาไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ ๔.๖ กิโลเมตร และอยู่ห่างจากแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาคลองสระบัว - คลองบางขวด ประมาณ ๒.๓ กิโลเมตร เป็นแหล่งเตาผลิตเครื่องปั้นดินเผาแหล่งใหม่ que แสดงถึงการกระจายตัวของชุมชนแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาในสมัยอยุธยา พ.ศ. ๒๕๖๔ สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ได้รับการจัดสรรงบประมาณจำนวน ๑,๐๕๐,๐๐๐ บาท ดำเนินโครงการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งเตาวัดนางเลิ้ง ผลการขุดศึกษาทางโบราณคดีพบเตาเผาภาชนะชนิดเตาตะกรับหรือเตาเผาชนิดระบายความร้อนขึ้น (Updraft Kiln) จำนวน ๔ เตา ตัวเตาตั้งอยู่เป็นกลุ่มสร้างด้วยอิฐและดินเหนียว สภาพหลังการขุดค้นเหลือเพียงส่วนพื้นเตา ผังเตาที่ต่อเนื่องถึงเพดานเตาเสียหาย ผลิตภัณฑ์ของเตาเผา ได้แก่ หม้อนางเลิ้ง (หม้อขนาดใหญ่) และเตาเชิงกราน (เตาหุงต้มอาหาร) จากการขุดค้นพบชิ้นส่วนของภาชนะทั้งสองประเภทเป็นจำนวนมาก หลายชิ้น

ตำแหน่งเตาเผาภาชนะทั้ง ๔ เตา

เตาหมายเลข ๑

อยู่ในสภาพเกือบสมบูรณ์ บางชิ้นอยู่ในสภาพ บิดเบี้ยวผิดรูปจากกระบวนการเผา และยัง พบผลิตภัณฑ์บางส่วนภายในห้องเตาอีกด้วย การกำหนดอายุด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ด้วยวิธี การเรืองแสงความร้อน (Thermoluminescence Dating) โดยใช้ข้อมูลจากผนังเตาแต่ละเตา ได้ ค่าอายุอยู่ในช่วง พ.ศ. ๒๐๖๘ - ๒๑๔๕ หรือ ประมาณ ๕๐๐ ปีมาแล้ว ตรงกับสมัยอยุธยา ตอนกลาง

หม้อนางเลิ้ง

เตาเชิงกราน

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

การดำเนินงานของอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยามีรากฐานมาจากการบริหารจัดการเพื่อปกป้องและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๑ เมื่อพระยาโบราณราชธานินทร์ สมุหเทศาภิบาล ผู้สำเร็จราชการมณฑลกรุงเก่าดำเนินการสำรวจขุดแต่ง และปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ภายในพระราชวังโบราณ ต่อมา “กรมศิลปากร” ถูกจัดตั้งขึ้น โดยโบราณสถานในเมืองพระนครศรีอยุธยาและบริเวณใกล้เคียง ๒๔ แห่ง ได้รับการประกาศ ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานใน พ.ศ. ๒๔๗๘ หลังจากนั้น พระราชบัญญัติโอนกรรมสิทธิ์ที่ดิน ซึ่งเป็นที่สาธารณสมบัติของแผ่นดิน และที่วัดร้างภายในกำแพงเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้ กระทรวงการคลัง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ ถูกตราขึ้นเพื่อสงวนที่ดินภายในเกาะเมืองส่วนใหญ่ไว้

เพื่อประโยชน์แห่งราชการ กระทั่ง พ.ศ. ๒๔๙๘ รัฐบาลจัดงานฉลองสมโภช ๒๕ พุทธศตวรรษ จึงมอบกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรมดำเนินการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถาน และเริ่มดำเนินการบูรณะโบราณสถานสำคัญ เช่น วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดพระศรีสรรเพชญ์ พระราชวังโบราณ และวิหารพระมงคลบพิตรใน พ.ศ. ๒๔๙๙-๒๕๐๐ ช่วงดังกล่าวการดำเนินงานยังคงดำเนินไปโดยไร้แนวทาง ใน พ.ศ. ๒๕๑๐ คณะรัฐมนตรีจึงอนุมัติโครงการพัฒนาเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา และบริเวณใกล้เคียงเพื่อให้กรมศิลปากรสำรวจจัดทำแผนแม่บททางโบราณคดีในการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานทั้งหมด โดยในช่วง พ.ศ. ๒๕๑๒ - ๒๕๑๓ มีการดำเนินโครงการเพื่อขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานวัดมหาธาตุ พระที่นั่งสรรเพชญปราสาท พระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์ พระที่นั่งวิหารสมเด็จ พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์ วัดเจ้าปราสาท อาคารตำหนักสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ประตูช่องกุด คลังตึกบุก และวัดขุนเมืองใจ ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงสำคัญของงานโบราณคดีและงานอนุรักษ์นครประวัติศาสตร์ที่ทำให้ความรู้เกี่ยวกับพระนครศรีอยุธยาเด่นชัดขึ้น

หลังจากดำเนินการภายใต้แผนพัฒนาฯ ใน พ.ศ. ๒๕๑๙ กรมศิลปากรจึงได้ประกาศกำหนดเขตที่ดินและขึ้นทะเบียนเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาเนื้อที่ประมาณ ๑,๘๑๐ ไร่ จากนั้นช่วง พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๒๔ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๔ มีการดำเนินโครงการการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานบริเวณใจกลางเกาะเมือง ได้แก่ พระราชวังโบราณ วัดพระราม วัดมหาธาตุ วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดราชบูรณะ และวัดใหญ่ชัยมงคล (ระยะที่ ๒) ในช่วง พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นต้นมา นอกจากงานขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานแล้ว ช่วงนี้ยังเป็นช่วงแรกเริ่มการสำรวจภาพจิตรกรรมฝาผนังโดยงานอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง กองโบราณคดี ด้วย

พ.ศ. ๒๕๒๕ กรมศิลปากรจัดตั้ง “โครงการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา” ขึ้นเพื่อดูแลและบริหารจัดการโบราณสถานตามที่ประกาศขึ้นทะเบียน โดยมีโครงการสำคัญในช่วง พ.ศ. ๒๕๒๖ คือ โครงการการขุดค้นทางโบราณคดีต่อเนื่องบริเวณพระราชวังโบราณ

พ.ศ. ๒๕๒๗ - ๒๕๒๘ เน้นการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานใจกลางเกาะเมือง คือ ขุดแต่งแนวกำแพงพระนครด้านเหนือ (ซึ่งใช้ร่วมกับแนวกำแพงพระราชวัง) ระหัดวิดน้ำ และแนวท่อส่งน้ำบริเวณพระราชวังด้านเหนือ และเริ่มดำเนินโครงการขุดแต่งปรับปรุงหมู่บ้านโปรตุเกส ภายใต้ความร่วมมือระหว่างกรมศิลปากรกับมูลนิธิกุลเบงเกียนแห่งประเทศไทยโปรตุเกส

พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๔ คงเน้นการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานใจกลางเกาะเมือง ดังนี้ วัดสุรรณาวาส วัดพลับพลาไชย วัดหลังคาขาว และเจดีย์วัดสังฆปิต และดำเนินงานขุดแต่งโบราณสถานในพระราชวังโบราณพร้อมศึกษาระบบประปาในพระราชวังโบราณ โดยใน พ.ศ. ๒๕๓๔ นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้รับการประกาศเป็นมรดกโลก

พ.ศ. ๒๕๓๖ คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบแผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีระยะเวลาดำเนินการจนถึง พ.ศ. ๒๕๔๔ โดยมีแผนงานหลัก ๘ แผน คือ ๑) แผนงานโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และการบูรณะโบราณสถาน ๒) แผนพัฒนาการปรับปรุงสาธารณูปโภคและสาธารณูปการหลัก ๓) แผนบูรณะและปรับปรุงสภาพแวดล้อม และภูมิทัศน์ ๔) แผนพัฒนาและปรับปรุงชุมชนในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ ๕) แผนงานโยกย้ายโรงงานอุตสาหกรรมและปรับการใช้พื้นที่ ๖) แผนงานบริการวิชาการและการท่องเที่ยว ๗) แผนงานเศรษฐกิจและสังคม และ ๘) แผนพัฒนาสำนักงานและกำลังคนในการบริหารจัดการ โดยมีโครงการสำคัญ คือ ดำเนินการอนุรักษ์ ค้นคว้า ศึกษาประวัติศาสตร์ ดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดี การบูรณะโบราณสถาน ตลอดจนการฟื้นฟูภูมิทัศน์โบราณสถาน จำนวน ๙๕ แห่ง เช่น การขุดค้นศึกษาชุมชนโบราณสมัยอยุธยาบริเวณวังหลัง (โรงสุราเดิม) และการโยกย้ายโรงงานสุราอยุธยา ภายหลัง พ.ศ. ๒๕๔๔ พบว่าบางแผนงานบางไม่สามารถดำเนินการให้สำเร็จได้แต่อุทยานฯ ยังคงดำเนินงานด้านอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาตามกรอบแนวคิดเดิม ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา โดยมีความพยายามปรับปรุงแผนฯ ใน พ.ศ. ๒๕๔๔, ๒๕๔๙ และ ๒๕๕๙

นอกจากแผนแม่บทฯ แล้ว กรมศิลปากรได้ประกาศกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานพระนครศรีอยุธยาในเกาะเมืองเพิ่มเติมอีก ๓,๐๐๐ ไร่ ใน พ.ศ. ๒๕๔๐ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือการปกป้องอนุรักษ์โบราณสถานในเกาะเมือง และใช้การศึกษาประวัติศาสตร์โบราณคดีเป็นรากฐานในการพัฒนาพื้นที่เสมอมา

ตลอดระยะเวลากว่า ๔๐ ปีตั้งแต่มีการตั้งโครงการนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาขึ้นมา อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้ดำเนินงานด้านอนุรักษ์มากมายหลายโครงการ โดยช่วง พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๕ มีการดำเนินงานด้านอนุรักษ์ดังต่อไปนี้

โครงการอนุรักษ์และพัฒนาคลองโบราณ (คลองท่อ) ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การขุดค้นคลองฉะไกรใหญ่ (คลองท่อ)

โครงการดังกล่าวดำเนินงานใน พ.ศ. ๒๕๖๐ พบหลักฐานที่บ่งบอกได้ถึงระบบการจัดการน้ำ และการใช้พื้นที่ของคลองโบราณที่สอดคล้องกับหลักฐานที่เป็นบันทึกและเอกสาร โดยหลักฐานทางโบราณคดีที่พบได้แก่ ๑) ประตุน้ำ ๒) ร่องรอยฐานสะพานอิฐและเสาสะพานไม้ ๓) ทำน้ำ

โครงการอนุรักษ์และพัฒนาพระราชวังโบราณ และวัดพระศรีสรรเพชญ์ ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

โครงการดังกล่าวเริ่มดำเนินงานใน พ.ศ. ๒๕๖๐ พบหลักฐานการใช้พื้นที่ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น และร่องรอยแนวโบราณสถานที่สำคัญ เช่น แนวท่อประปา แนวกำแพงเดิม วัดพระศรีสรรเพชญ์ เป็นต้น

การขุดค้นบริเวณวัดพระศรีสรรเพชญ์

การขุดค้นบริเวณพระราชวังโบราณ

โครงการบูรณะโบราณสถานวัดกระเจี ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สืบเนื่องจากโครงการฟื้นฟูภูมิปัญญาช่างฝีมือสถาปัตยกรรมไทยดั้งเดิมเพื่อการอนุรักษ์มรดกโลกระยะ ๒ ซึ่งเน้นพัฒนาความรู้และฝีมือช่างให้สามารถเป็นผู้ควบคุมงานอนุรักษ์ได้ โดยใช้วัดกระเจีเป็นโรงเรียนการอนุรักษ์ ผลผลิตที่ได้รับเป็นกระบวนการคิด การดำเนินงาน ตลอดจนรูปแบบการอนุรักษ์วัดกระเจีระยะสั้นและระยะยาว โดยอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ดำเนินการอนุรักษ์เสริมความมั่นคงโบราณสถานวัดกระเจีตามแผนระยะสั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๓ และในปีงบประมาณ ๒๕๖๔ อุทยานประวัติศาสตร์ฯ จึงดำเนินการอนุรักษ์ตามแผนระยะยาว

การบูรณะโบราณสถานวัดกระเจี

โครงการขุดค้นและขุดแต่งโบราณสถานเทวสถาน ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

โครงการดังกล่าว
ดำเนินงาน พ.ศ. ๒๕๖๓ พบ
หลักฐานที่แสดงถึงการใช้พื้นที่
บริเวณศาสนสถานในศาสนาฮินดู
ที่ตั้งอยู่กลางเมืองพระนครศรีอยุธยา
เช่น ชั้นส่วนศิวลึงค์และฐานสลัก
จากหิน

การขุดแต่งโบราณสถานเทวสถาน

โครงการขุดค้นทางโบราณคดีและจัดทำรูปแบบกำแพงเมือง วัดญาณเสน ตำบลท่าवासูกกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สืบเนื่องมาจากแนวกำแพงเมืองหน้าวัดญาณเสนคือ ๑ ใน ๒ แห่งที่ยังคงปรากฏ
แนวโบราณสถาน ซึ่งการดำเนินงานทางโบราณคดีบริเวณนี้และพื้นที่เกี่ยวข้องจะเป็น
การตรวจสอบข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวไว้ในเอกสารโบราณหลายฉบับ รวมทั้งเป็นข้อมูล
ในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานกำแพงเมืองสมัยอยุธยาต่อไป

บริเวณขุดแต่งโบราณสถานกำแพงเมือง
วัดญาณเสน

รูปแบบการก่อซ้อนทับของกำแพงเมือง วัดญาณเสน

ลักษณะโครงสร้างของกำแพงเมือง
วัดญาณเสน

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา

สืบเนื่องจากเมื่อปลายเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้มีผู้ลักลอบขุดกรุพระปรางค์ วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้วยประสงค์จะได้ของมีค่าซึ่งเชื่อว่ามีบรรจุไว้ในกรุองค์พระปรางค์นั้น หลังจากผู้ลักลอบขุดกรุดังกล่าวถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับได้ในเวลาต่อมา ได้มีการรายงานเสนอให้กรมศิลปากรทราบและพิจารณาขุดค้นโบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่ยังเหลืออยู่ เพื่อมีให้สมบัติอันมีค่าของชาติสูญหายไปหมด

กรมศิลปากรได้เริ่มดำเนินงานสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีในกรุพระปรางค์ วัดราชบูรณะ ตั้งแต่วันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ จากการขุดค้นพบพระพุทธรูป พระพิมพ์ เครื่องทองคำมีค่า และโบราณวัตถุต่าง ๆ จำนวนมาก ทำให้เป็นที่สนใจของประชาชนทั่วไปเป็นอย่างมาก ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๐ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จพระราชหลัทยังได้เสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระเนตร และมีพระราชปรารภกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการและอธิบดีกรมศิลปากร ในสมัยนั้นว่า “...โบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะนี้สมควร จะให้มีพิพิธภัณฑสถานเก็บรักษาและตั้งแสดงให้ประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นี้หาควรนำไปเก็บรักษาและตั้งแสดง ณ ที่อื่นไม่...”

จากพระราชปรารภดังกล่าว ทำให้กรมศิลปากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่คิดหาทางดำเนินการตามพระราชประสงค์ แต่ก็ขาดงบประมาณที่จะสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานขึ้นใหม่ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม ที่มีอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาก็มีศิลปวัตถุและโบราณวัตถุตั้งแสดงแออัดอยู่แล้ว ทั้งตัวอาคารพิพิธภัณฑสถานชำรุดทรุดโทรมไม่เป็นที่ปลอดภัยและไม่เหมาะสม อีกทั้งในช่วงระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๙ - ๒๕๐๑ กรมศิลปากรได้ดำเนินการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีภายในเกาะเมืองอยุธยา ส่งผลให้สามารถรวบรวมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุไว้ได้เป็นจำนวนมาก แต่ไม่มีสถานที่ที่สามารถเก็บรวบรวมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุไว้ที่เดียวกันได้ จึงต้องกระจายโบราณวัตถุและศิลปวัตถุเหล่านั้นไปเก็บยังสถานที่ต่าง ๆ เป็นสาเหตุให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและกรมศิลปากรเห็นควรสร้างพิพิธภัณฑสถานขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่กระจัดกระจายเหล่านั้นไว้ในที่เดียวกัน

จากการดำเนินงานขุดค้นภายในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ กรมศิลปากรพิจารณาเห็นว่าภาพจิตรกรรมที่พบในกรุพระปรางค์เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เกี่ยวกับพระอดีตพระพุทธเจ้าและพระอัสติมหาสาวกทั้งสี่ด้านมีคุณค่าทั้งทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี สมควรจะสงวนรักษาและหาทางให้ประชาชนได้ลงไปชมภาพจิตรกรรม จึงได้เสนอโครงการจัดสร้างอุโมงค์ลงไปยังกรุที่มีภาพจิตรกรรมต่อรัฐบาล ซึ่งคณะรัฐมนตรีเห็นชอบและสภาได้อนุมัติงบประมาณเพื่อการนี้ในปีงบประมาณ ๒๕๐๑ ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ กรมศิลปากรได้ดำเนินการขุดอุโมงค์กรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ และจากการดำเนินการดังกล่าว พบพระพุทธรูปและพระพิมพ์ดีบุกมากมายนับแสนองค์และข้าวแบบกัน

ต่อมาช่วงปลาย พ.ศ. ๒๕๐๑ กระทรวงศึกษาธิการได้อนุมัติให้กรมศิลปากรเปิดรับเงินบริจาคเพื่อนำมาสร้างพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาขึ้นใหม่ โดยผู้บริจาคได้รับพระพิมพ์เป็นการสมนาคุณแก่ผู้บริจาคเงิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและกรมศิลปากรสามารถรวบรวมเงิน จำนวน ๓,๔๖๑,๙๘๒.๒๒ บาท จากการเข้าบูชาพระพิมพ์ที่ได้ขุดพบภายในกรุวัดมหาธาตุและกรุวัดราชบูรณะ เพื่อใช้ในการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งใหม่และค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจึงเลือกที่ดินราชพัสดุ เนื้อที่ประมาณ ๒๕ ไร่ บริเวณใกล้เคียงกับศาลากลางจังหวัดหลังเก่าของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน เพื่อใช้เป็นพื้นที่ก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานแห่งใหม่ โดยรูปแบบอาคารพิพิธภัณฑสถานออกแบบโดย นายอิสระ วิวัฒนานนท์ หัวหน้ากองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร

วันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้มีพิธีวางศิลาฤกษ์เพื่อทำการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ โดยมีจอมพล ถนอม กิตติขจร ขณะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นประธานในพิธี การก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานแล้วเสร็จในวันที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๓

โดยตั้งชื่อพิพิธภัณฑสถานนี้ว่า “พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา” ตามมติของคณะกรรมการก่อสร้างอยุธยาพิพิธภัณฑสถาน และเพื่อระลึกถึงสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ผู้ทรงสร้างพระปรางค์วัดราชบูรณะ หลังจากนั้นวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๐๔ ได้มีพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานอย่างเป็นทางการ ในการนี้พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเป็นประธานในพิธี พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง

ปัจจุบันพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ทำหน้าที่เก็บรักษาและจัดแสดงโบราณวัตถุอันมีค่ายิ่ง เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ตระหนักและภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของบรรพชน ได้สร้างสมมาให้ เป็นประจักษ์พยานแสดงความเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่สืบทอดมาถึงทุกวันนี้

ในช่วงระยะเวลา พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๕ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ได้ดำเนินการโครงการด้านวิชาการและพิพิธภัณฑสถาน ดังนี้

โครงการก่อสร้างและจัดแสดงนิทรรศการถาวร ภายในอาคารเครื่องทอง

โครงการดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งในแผนพัฒนาของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา มีจุดประสงค์เพื่อก่อสร้างอาคารสำหรับจัดแสดงเครื่องทองของอยุธยา และจัดแสดงนิทรรศการถาวรเกี่ยวกับเครื่องทองอยุธยา

อาคารจัดแสดงเครื่องทองอยุธยา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา

ลักษณะนิทรรศการถาวรเครื่องทองอยุธยาภายในอาคารจัดแสดงเครื่องทองอยุธยา
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา

ลักษณะนิทรรศการถาวรเครื่องทองอยุธยาภายในอาคารจัดแสดงเครื่องทองอยุธยา
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา

ลักษณะนิทรรศการถาวรเครื่องทองอยุธยาภายในอาคารจัดแสดงเครื่องทองอยุธยา
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม ตั้งอยู่ในพระราชวังจันทรเกษม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นพระราชวังเดิมตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา พระราชวังแห่งนี้ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะเมืองอยุธยา ริมแม่น้ำป่าสักหรือที่ในอดีตเรียกว่า “คูขื่อหน้า”

หลักฐานตามพระราชพงศาวดารสันนิษฐานว่า สมเด็จพระมหาธรรมราชาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๐ เพื่อเป็นที่ประทับของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อทรงดำรงตำแหน่งพระมหาอุปราช สันนิษฐานว่าเมื่อแรกสร้างพระราชวังผู้คนสมัยนั้นเรียกวังนี้ว่า “วังใหม่” หรือ “วังหน้า” ตามตำแหน่งที่ตั้งที่อยู่ทางทิศตะวันออก ด้านหน้าของพระราชวังหลวงหรือเรียกว่า “วังจันทน์” ตามชื่อพระราชวังจันทน์ ที่ประทับของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เมืองพิษณุโลก

พระราชวังแห่งนี้เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์และพระมหาอุปราชที่สำคัญหลายพระองค์ ได้แก่ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระเอกาทศรถ เจ้าฟ้าสุทัศน์ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ขุนหลวงสรศักดิ์ (พระเจ้าเสือ) สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ กรมพระราชวังบวรมหาเสนาพิทักษ์

ภายหลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ พระราชวังแห่งนี้ได้ถูกทิ้งร้างไปจนกระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ จึงได้มีการบูรณะและปรับปรุงพระราชวังจันทรเกษมขึ้นใหม่ เพื่อใช้สำหรับเป็นที่ประทับในเวลาที่พระองค์เสด็จประพาสพระนครศรีอยุธยาและพระราชทานนามว่า “พระราชวังจันทรเกษม”

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พระราชทานพระราชวังจันทรเกษมให้เป็นที่ทำการมณฑลกรุงเก่า โดยใช้พระที่นั่งพิมานรัตยาเป็นที่ทำการ สิ่งก่อสร้างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นับแต่นั้นมาจึงใช้งานสืบเนื่องมาตามลำดับ กล่าวคือ เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ที่ทำการมณฑลเทศาภิบาล ศาลากลางจังหวัด และเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม ในปัจจุบัน

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม นับเป็นพิพิธภัณฑสถานส่วนภูมิภาคแห่งแรกของประเทศไทย ก่อตั้งขึ้นโดยพระยาโบราณราชธานินทร์ สมุหเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่า ผู้มีความสนใจในประวัติศาสตร์โบราณคดี ท่านได้ศึกษาและรวบรวมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่สำคัญ

ในบริเวณเกาะเมืองอยุธยาและพื้นที่ใกล้เคียงมาเก็บรักษาไว้ที่พระราชวังจันทรถม โดยใช้โรงม้าพระที่นั่งเป็นสถานที่เก็บรักษา และก่อตั้งเป็น “โบราณพิพิธภัณฑ” ขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๔๕ ตามคำแนะนำของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๗ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายโบราณวัตถุและศิลปวัตถุจากโรงม้าพระที่นั่งเข้ามาเก็บรักษาและจัดแสดงที่พิพิธภัณฑไตรปิฎก และตั้งชื่อใหม่ว่า “อยุธยาพิพิธภัณฑสถาน” ต่อมาภายหลังกรมศิลปากรได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ให้ “อยุธยาพิพิธภัณฑสถาน” เป็น “พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรถม” เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๙ และดำเนินการในฐานะพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรถมเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยในช่วงเวลา ๕ ปีที่ผ่านมา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรถม มีโครงการสำคัญด้านวิชาการและพิพิธภัณฑสถาน ดังนี้

โครงการงานอนุรักษ์และพัฒนาพระราชวังจันทรถม

พ.ศ. ๒๕๖๑ ได้มีการบูรณะอาคารต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรถม ได้แก่ กำแพงโดยรอบพิพิธภัณฑสถาน หมู่พระที่นั่งพิมานรัตยา อาคารมหาดไทย สโมสรเสื่อป่า และโรงม้าพระที่นั่ง โดยเป็นงานบูรณะซ่อมแซมกระเบื้องหลังคา ผนัง และบันได พื้นไม้ภายในอาคาร รวมไปถึงงานระบบไฟฟ้า

โครงการปรับปรุงซ่อมแซมอาคารคลังหิน

อาคารคลังหินภายหลังการปรับปรุง

พ.ศ. ๒๕๖๒ มีโครงการปรับปรุงซ่อมแซมอาคารคลังหิน โดยเป็นงานติดตั้งกระเบื้องหลังคาพร้อมรางระบายน้ำ ซ่อมเปลี่ยนโครงเหล็กและทาสี ซ่อมเปลี่ยนตะแกรงเหล็กฉีกและประตู และติดตั้งชั้นเหล็กวางโบราณวัตถุ

โครงการดำเนินการดำเนินงานบูรณะอาคารพิสัยศาลลักษณะ

พ.ศ. ๒๕๖๔ ได้มีการดำเนินงานบูรณะอาคารพิสัยศาลลักษณะ หรือหอส่งกลอง โดยเป็นการบูรณะซ่อมแซมผนัง ฝ้าเพดานและฝ้าไม้ ประตูและหน้าต่าง และพื้นไม้และบันได ภายในอาคาร

โครงการปรับปรุงนิทรรศการห้องที่ระลึกพระยาโบราณราชธานินทร์

พ.ศ. ๒๕๖๔ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จันทเกษม ได้จัดโครงการปรับปรุงนิทรรศการ ห้องที่ระลึกพระยาโบราณราชธานินทร์ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ประชาชนที่เข้าชม นิทรรศการ ตลอดจนเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ โดยเพิ่มเติม เนื้อหาและองค์ความรู้ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ ปรับปรุงรูปแบบให้สวยงามทันสมัยดึงดูดความสนใจ ของผู้เข้าชม เพื่อให้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จันทเกษม เป็นพิพิธภัณฑ์ให้บริการและเผยแพร่ องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปะ และได้มาตรฐานพิพิธภัณฑ์สากล

นิทรรศการห้องที่ระลึกพระยาโบราณราชธานินทร์

นิทรรศการห้องที่ระลึกพระยาโบราณราชธานินทร์

นอกจากนี้ยังมีการจัดนิทรรศการพิเศษอยู่เป็นประจำในทุก ๆ ปี เป็นลักษณะนิทรรศการชั่วคราว นำเสนอเรื่องราวที่น่าสนใจต่าง ๆ อาทิ นิทรรศการพิเศษเรื่อง “ธรรมเนียมการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก” นิทรรศการพิเศษเรื่อง “พลับพลาจักรมุข : สุนทรียภาพทางสถาปัตยกรรมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์” นิทรรศการพิเศษเรื่อง “ตามรอยภูมิสถานกรุงเก่า : เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา” นิทรรศการพิเศษเรื่อง “ภาพความทรงจำ : มิวเซียมที่กรุงเก่า”

สิ่งสำคัญ

พลับพลาจักรมุข รัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพลับพลาเครื่องไม้ชั้นบนรากฐานอาคารเดิมสมัยกรุงศรีอยุธยา ลักษณะเป็นอาคารจักรมุขแปด หน้าบันแต่ละด้านประดับตราพระราชลัญจกรไม่ซ้ำกัน ใช้เป็นท้องพระโรงสำหรับออกงานว่าราชการและที่ประทับในเวลาเสด็จประพาสกรุงเก่า

พระที่นั่งพิมานรัตยา เป็นหมู่อาคาร สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ ตามแนวรากฐานเดิม สมัยกรุงศรีอยุธยา ก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมแบบผสม อิทธิพลศิลปะยุโรปและจีน ประกอบด้วย อาคารปรีศรัยชัย อาคารปรีศรัยวา พระที่นั่งพิมานรัตยา และศาลาเชิญเครื่อง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานกลุ่มอาคาร พระที่นั่งพิมานรัตยานี้ให้เป็นที่ว่าการมณฑลกรุงเก่าใน พ.ศ. ๒๔๓๙

ตึกที่ทำการภาคหรืออาคารมหาดไทย สร้างขึ้นสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เมื่อพระยาโบราณราชธานินทร์ดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่า ได้จัดสร้างตึกที่ทำการภาคคืออาคารมหาดไทยหลังนี้ แล้วย้ายที่ว่าการมณฑลฯ จากพระที่นั่งพิมานรัตยามาตึกที่ทำการภาค

หอพิสัยศิลปลักษณะ (หอสองกล้อง) รัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นตามแนวรากฐานเดิมที่มีมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพื่อทรงใช้เป็นที่ศึกษาดาราศาสตร์ และเป็นหอสังเกตการณ์

พลับพลาจัตุรมุข

โรงม้าพระที่นั่ง สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ ต่อมาใช้เป็นที่ตั้งของ “โบราณพิพิธภัณฑ” ซึ่งก่อตั้งโดยพระยาโบราณราชธานินทร์

อาคารสโมสรเสือป่า เป็นอาคารทรงปั้นหยาชั้นเดียว สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๖ เพื่อเป็นที่ชุมนุมกองเสือป่าของมณฑลกรุงเก่า และต่อมาใช้เป็นที่ตั้งของสำนักงานหอสมุดแห่งชาติ

พระที่นั่งพิมานรัตยา

หอพิสัยศิลปลักษณ์ (หอส่องกล้อง)

โรงม้าพระที่นั่ง

ที่ทำการภาคหรืออาคารมหาดไทย

โบราณสถานสำคัญ
ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

โบราณสถานสำคัญ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*

๑. พระราชวังโบราณ

พระราชวังโบราณ หรือพระราชวังหลวง ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าเสาสุกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นสถานที่ประทับของพระมหากษัตริย์และเป็นศูนย์กลางทางการเมือง การปกครองในเวลาเดียวกัน เมื่อแรกสถาปนากรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังหลวงขึ้น ณ บริเวณที่ตั้งปัจจุบันของวัดพระศรีสรรเพชญ์ ปรากฏชื่อพระที่นั่งสำคัญ ๕ หลัง คือ พระที่นั่งไพฑูริย์มหาปราสาท พระที่นั่งไพชยนต์มหาปราสาท พระที่นั่งไอศวรรย์มหาปราสาท พระที่นั่งมิ่งมงคลภิเษก และพระที่นั่งตรีมุข ต่อมา พ.ศ. ๑๙๘๓ เกิดไฟไหม้ พื้นที่พระราชวังเสียหาย สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจึงโปรดเกล้าฯ ให้ยกพื้นที่พระราชวังเดิม เป็นพุทธาวาสนามว่า “วัดพระศรีสรรเพชญ์” และให้สถาปนาพระราชวังหลวงขึ้นใหม่ทางด้านเหนือของพระราชวังเดิม และใช้งานสืบต่อมาจนกระทั่งสิ้นกรุงศรีอยุธยา กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนพระราชวังโบราณเป็นโบราณสถานสำคัญสำหรับชาติในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ หน้า ๓๖๙๑ วันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

* ผู้ค้นคว้าเรียบเรียง

นางสาววิไลวรรณ อยู่ทองจ้อย	นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา
นายศุทธิภพ จันทราภาขจี	นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา
นางสาวชญาดา สุวัชรพันธุ์	นักโบราณคดีชำนาญการ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
นายวีระศักดิ์ แสนสะอาด	นักโบราณคดีชำนาญการ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
นางสาวอลิสรา ขาวพลับ	นักโบราณคดีปฏิบัติการ กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา
นางสาวญาณินท์ ช่างหล้า	นักโบราณคดีประจำอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
นางสาววิณา บุญเชิญ	นักโบราณคดีประจำอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

พระราชวังหลวงแบ่งออกได้ดังนี้

เขตพระราชฐานชั้นนอก หรือบริเวณสนามหน้าจักรวรรดิ เป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการ เช่น ศาลาลูกขุน ศาลหลวง คลังปืนใหญ่ โรงราชรถ เป็นต้น พระที่นั่งที่ตั้งอยู่ในเขตนี้ คือ พระที่นั่งจักรวรรดิไพฑูริย์ สมเด็จพระเจ้าปราสาททองโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อใช้ทอดพระเนตรการมหรสพ และการตรวจพลสวนสนาม

เขตพระราชฐานชั้นกลาง เป็นที่ตั้งของพระมहाปราสาทสำคัญในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งสรรเพชญมหาปราสาทขึ้นเพื่อใช้ในพระราชพิธีต่างๆ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก การรับแขกเมือง และการต้อนรับราชทูต เป็นต้น พระที่นั่งวิหารสมเด็จมหาปราสาทสันนิษฐานว่าสร้างในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพื่อใช้ในพระราชพิธีเช่นเดียวกัน และพระที่นั่งสุริยาสโมสรมหาปราสาทสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายเพื่อใช้เป็นที่ประทับและอาจใช้ประทับทอดพระเนตรกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค นอกจากนี้ในเขตพระราชฐานชั้นกลางยังเป็นที่ตั้งของพระคลังมหาสมบัติ โรงช้างเผือก และโรงม้า เป็นต้น

พระที่นั่งสรรเพชญปราสาท พระราชวังหลวง

เขตพระราชฐานชั้นใน

เป็นพื้นที่อยู่อาศัย สันนิษฐานว่าเคยมีพระที่นั่งเบญจรัตนมหาปราสาทที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่ประทับ นอกจากนี้ยังมีพระที่นั่งบรรยงก์รัตนสน์ ที่ตั้งอยู่กลางสระบริเวณพระที่นั่งแห่งนี้มีระบบน้ำประปา น้ำพุ ภูเขาจำลอง และการจัดสวนได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ

โดยรอบพระที่นั่งองค์นี้เป็นที่ตั้งของ ตำหนักคูหาสวรรค์ซึ่งที่ประทับของพระมเหสีในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและสมเด็จพระเพทราชา พระที่นั่งทรงปืน ตำหนักฝ่ายใน ห้องเครื่องต้นถึงน้ำประปา เป็นต้น

นอกจากนี้ภายในเขตพระราชฐานชั้นในยังปรากฏพลับพลาตรีมุข สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อใช้สำหรับประกอบพระราชพิธีและรับแขกเมือง

เขตพระคลังมหาสมบัติ เป็นบริเวณที่เก็บรักษาของใช้สำหรับพระราชวัง ประกอบด้วยคลังต่าง ๆ เช่น หอมฉุนเทียนธรรมาสำหรับเก็บพระไตรปิฎก คลังสุภรัตนสำหรับเก็บเครื่องอัฐบริวาร คลังพินาศอากาศสำหรับเก็บเครื่องแก้ว

เขตพระราชอุทยานหลวง ประกอบด้วย สวนอู่ที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างตำหนักสำหรับพระเจ้าลูกเธอ ฝ้ายในขึ้นในบริเวณนี้ และเขตสวนกระต่ายเป็นที่ตั้งของตำหนักสวนกระต่าย สร้างขึ้นในสมัย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เพื่อเป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าอุทุมพร ครั้นทรงดำรง พระยศเป็นพระมหาอุปราชา

ภายในพื้นที่พระราชวังโบราณปรากฏกลุ่มต้นพุทราที่ปลูกขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เพื่อให้ชาวอยุธยามีพุทรารับประทาน และมีรายได้จากการจำหน่ายพุทรา ซึ่งกลุ่มต้นพุทรา ในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาถูกประกาศให้เป็น “รุกขมรดกของแผ่นดิน ใต้ร่มพระบารมี” ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๐

๒. วัดพระศรีสรรเพชญ์

วัดพระศรีสรรเพชญ์ ตั้งอยู่ที่ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา สถาปนาขึ้นบริเวณที่เคยเป็นพระราชวังหลวงแห่งกรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระ รามาธิบดีที่ ๑ จนถึงสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เมื่อ พ.ศ. ๑๙๙๑ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายศูนย์กลางของพระราชวังหลวงไปสถาปนาขึ้นใหม่ทางด้านเหนือโดยอยู่ริมคลองเมือง (แม่น้ำ ลพบุรี) และยกพื้นที่บริเวณพระราชวังเดิมเป็นพุทธาวาสสำหรับพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ประกอบพิธีทางศาสนา รวมทั้งพระราชพิธีอื่น ๆ เช่น พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ประดิษฐานพระบรมอัฐิของพระมหากษัตริย์และพระอัฐิของ พระบรมวงศานุวงศ์ กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนวัดพระศรีสรรเพชญ์เป็นโบราณสถานสำคัญ สำหรับชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ หน้า ๓๖๙๑ วันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

สิ่งสำคัญ

เจดีย์ทรงระฆังขนาดใหญ่ ๓ องค์ เป็นประธานของวัด สันนิษฐานว่าเจดีย์องค์ที่ ๑ ซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันออกเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรืออาจเป็นที่บรรจุพระบรมอัฐิ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ส่วนเจดีย์องค์ที่ ๒ องค์กลาง สันนิษฐานว่าเป็นที่บรรจุพระบรมอัฐิ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ ซึ่งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๐๓๕ ส่วนเจดีย์องค์ที่ ๓ ซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันตก เป็นที่บรรจุพระบรมอัฐิสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ซึ่งสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔ (หน่อพุทธางกูร) โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นในภายหลัง ด้านตะวันออกของเจดีย์ประธานแต่ละองค์มีมณฑป ซึ่งอาจเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป แต่ภายในมณฑปด้านหน้าเจดีย์องค์แรกเคยพบรอยพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่

เจดีย์ทรงระฆัง
องค์เจดีย์ประธาน
วัดพระศรีสรรเพชญ์

พระวิหารหลวง ภายในเคยประดิษฐานพระศรีสรรเพชญ์ เป็นพระพุทธรูปยืน สูง ๘ วา (ประมาณ ๑๖ เมตร) หุ้มด้วยทองคำ ภายหลังเหตุการณ์เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ องค์พระศรีสรรเพชญ์ได้รับความเสียหาย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้นำชิ้นส่วนพระพุทธรูปที่ยังคงหลงเหลืออยู่ไปประดิษฐานในพระมหาเจดีย์พระศรีสรรเพชญ์ดาญาณ ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามฯ กรุงเทพมหานคร

วิหารพระโลกนาถ ตั้งอยู่ด้านเหนือของพระวิหารหลวง เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่ นามว่า “พระโลกนาถศาสดาจารย์” หลังเหตุการณ์เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงอัญเชิญมาประดิษฐานที่วิหารทิศตะวันออกมุขหลัง วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามฯ

วิหารพระป่าเลไลย์ ตั้งอยู่ด้านใต้ของพระวิหารหลวง เป็นที่ประดิษฐานพระป่าเลไลย์ ปัจจุบันไม่พบหลักฐานองค์พระพุทธรูป

พระอุโบสถ ตั้งอยู่ด้านตะวันออกเฉียงใต้ของพระวิหารหลวง ปรากฏใบเสมาหินชนวนล้อมรอบ

วิหารจัตุรมุข ตั้งอยู่ด้านตะวันตกของเจดีย์ประธาน สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยอยุธยาตอนปลาย ภายในประดิษฐานพระพุทธรูป ๔ อิริยาบถ คือ นั่ง ยืน นอน และเดิน

เจดีย์รายและวิหารราย สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระอัฐิของพระบรมวงศานุวงศ์ สำหรับประดิษฐานรูปเคารพและประกอบพิธีกรรม

๓. วัดมหาธาตุ

ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๔๑๗ ตรงกับรัชกาลของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) และเสร็จสมบูรณ์ในรัชกาลของสมเด็จพระรามาสมุท เป็นพระอารามหลวงสำคัญที่ได้รับการทำนุบำรุงอย่างต่อเนื่องในสมัยอยุธยา เนื่องจากเป็นศูนย์กลางของเมืองและที่ประทับของสมเด็จพระสังฆราช ฝ่ายคามวาสี แผนผังของวัดวางตัวตามแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก มีพระปรางค์เป็นประธานของวัด ด้านหน้าของปรางค์ประธานทางด้านทิศตะวันออกเป็นที่ตั้งของวิหารหลวง และด้านหลังของปรางค์ประธานทางด้านทิศตะวันตกเป็นที่ตั้งของอุโบสถ นอกจากนี้ภายในบริเวณวัดมหาธาตุยังประดิษฐานปรางค์รายและวิหารรายอยู่ทั่วบริเวณ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนวัดมหาธาตุเป็นโบราณสถานสำคัญสำหรับชาติในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๗๖ วันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

วัดมหาธาตุ

สิ่งสำคัญ

ปราสาทประธาน ตั้งอยู่บนฐานไพที สูง ๔ เมตร และมีปราสาททิศอีก ๔ องค์ ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน โดยปราสาทประธานและปราสาททิศล้อมรอบด้วยระเบียงคด ภายในปราสาทประธานเป็นที่ประดิษฐานสถูปจำลองซึ่งด้านในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ปัจจุบันพระบรมสารีริกธาตุจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ในอดีตปราสาทประธานถล่มเสียหาย ๒ ครั้ง ครั้งที่ ๑ ในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม และครั้งที่ ๒ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทำให้ปัจจุบันเหลือหลักฐานปราสาทประธานเพียงส่วนเรือนธาตุและส่วนฐาน นอกจากนี้ภายในห้องคูหาด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของปราสาทประธานปรากฏหลักฐานภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยาตอนต้นที่พบได้น้อยมากในปัจจุบัน

วิหาร เป็นอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้าก่ออิฐถือปูน ปรากฏเสาร่วมในภายในอาคาร ส่วนหน้าของวิหารหันไปทางทิศตะวันออก ส่วนท้ายก่อล้าเข้ามาในระเบียงคด และผนังเจาะช่องแสงประดับด้วยลูกกรงมะหวดเหลี่ยม หรือลูกกรงดอกเหลี่ยม ซึ่งเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนต้น ส่วนลักษณะฐานมีการแอ่นโค้งแสดงถึงการบูรณะในสมัยอยุธยาตอนปลาย

อุโบสถ เป็นอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้าก่ออิฐถือปูน ฐานชุกชีตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออก ใบเสมาของอุโบสถเป็นหินชนวนคู่ขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นรูปแบบของศิลปะอยุธยาตอนต้น แต่ลักษณะฐานของอุโบสถแอ่นโค้งแสดงถึงการบูรณะในสมัยอยุธยาตอนปลายเช่นเดียวกับวิหารหลวง

เศียรพระในต้นโพธิ์
วัดมหาธาตุ

๔. วัดมเหยงคณ์

ตั้งอยู่ที่ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บริเวณนอกเกาะเมืองทางทิศตะวันออกในพื้นที่ฝั่งอยุธยา มีลำน้ำคั่นอยู่โดยรอบ หน้าวัดหันไปทางทิศตะวันออกจดลำน้ำหันตรา ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่สำคัญ ส่วนทางทิศตะวันตกทิศเหนือ และทิศใต้ มีคลองวัดมเหยงคณ์คั่น คือ ทิศเหนือคั่นระหว่างวัดมเหยงคณ์กับวัดสีกาสมุด ซึ่งน่าจะขุดลอกจากแนวคลองเดิม ทิศใต้คั่นระหว่างเขตพุทธาวาสกับสังฆาวาสและวัดช้าง วัดมเหยงคณ์มีฐานะเป็นพระอารามหลวงฝ่ายอรัญวาสี หลักฐานพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ระบุว่า วัดมเหยงคณ์เป็นวัดที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) โปรดให้สร้างขึ้นใน พ.ศ. ๑๙๘๑ และได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ในช่วง พ.ศ. ๒๒๕๒ - ๒๒๕๖ ส่วนชื่อวัด “มเหยงคณ์” สันนิษฐานว่าตั้งตามมหิยังคณะในลังกาทวีป กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนวัดมเหยงคณ์เป็นโบราณสถานสำคัญสำหรับชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๘ หน้า ๕๓๖ วันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๔

สิ่งสำคัญ

กำแพงล้อมรอบเขตพุทธาวาส

เป็นกำแพงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวประมาณ ๒๑๔ เมตร กว้างประมาณ ๙๕.๒๐ เมตร ก่อด้วยอิฐสอปูน มีซุ้มประตูเข้า-ออก ทั้งหมด ๖ ประตู ซุ้มประตูทางด้านหน้า ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกมีฉนวนเชื่อมไปยังกำแพงแก้วเป็นทางเข้าสู่พระอุโบสถ

ฉนวน

เป็นทางเดินที่มีกำแพง ตั้งอยู่ทั้งสองข้างทางก่อด้วยอิฐสูงประมาณ ๑.๕๐ เมตร กว้างประมาณ ๒.๕๐ เมตร เชื่อมระหว่างซุ้มประตูทางเข้าและ

พระอุโบสถ สันนิษฐานว่าคงจะเป็นทางเสด็จฯ เข้า-ออกของพระเจ้าแผ่นดินและฝ่ายใน ลักษณะฉนวนทางเดินดังกล่าวถือได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษของวัดนี้ เนื่องจากไม่ปรากฏในวัดอื่น ๆ

ฉนวนทางเดิน วัดมเหยงคณ์

พระอุโบสถ ตั้งอยู่ถัดจากเจดีย์ช้างล้อมไปทางทิศตะวันออก มีลักษณะเป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดกว้าง ๑๗ เมตร ยาว ๓๕.๒๐ เมตร ตั้งอยู่บนฐานที่มีลักษณะแอ่นโค้งเป็นรูปท้องเรือสำเภา ซึ่งเป็นรูปแบบอาคารที่นิยมสร้างในสมัยอยุธยาตอนปลาย จากการศึกษาทางด้านโบราณคดีพบว่า พระอุโบสถนี้สร้างทับซ้อนบนรากฐานอาคารเดิมในสมัยอยุธยาตอนต้น สันนิษฐานว่าน่าจะได้รับการปฏิสังขรณ์ในสมัยรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ เห็นได้จากลักษณะซุ้มประตู หน้าต่าง รวมทั้งลวดลายประดับต่าง ๆ

วิหาร มีลักษณะเป็นวิหารขนาดเล็ก ๒ หลัง อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือหนึ่งหลัง ทิศตะวันออกเฉียงใต้หนึ่งหลัง ก่อด้วยอิฐสอปูน เหลือแต่ฐาน มีลักษณะเป็นฐานหน้ากระดานขนาดเล็กแล้วต่อด้วยฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ยกพื้นสูงจากพื้นดินประมาณ ๑.๓๐ เมตร มีบันไดทางขึ้นด้านทิศตะวันตก

เจดีย์ประธาน เป็นเจดีย์ทรงระฆังบนฐานประทักษิณรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีบันไดทางขึ้นทั้ง ๔ ด้าน ที่ฐานประทักษิณประดับด้วยประติมากรรมรูปช้างอยู่ภายในซุ้มจรนำด้านละ ๒๐ เชือก รวม ๘๐ เชือก ซึ่งเป็นลักษณะที่ได้รับอิทธิพลมาจากเจดีย์ในลังกาทวิป ฐานชั้นบนรองรับองค์เจดีย์ประธาน ประดับด้วยพระพุทธรูปปูนปั้น ประดิษฐานภายในซุ้มโดยรอบองค์เจดีย์จำนวน ๒๐ ซุ้ม

เจดีย์ช้างล้อม วัดมเหยงคณ์

พระอุโบสถ วัดมเหยงคณ์

เจดีย์ราย มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆังตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีชุดบัวและมาลัยเถารองรับองค์ระฆัง เหนือองค์ระฆังขึ้นไปเป็นบัลลังก์ ก้านฉัตร และปล้องไฉนตามลำดับ ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะของเจดีย์ทรงระฆังที่นิยมสร้างในสมัยอยุธยาตอนปลาย จากการศึกษาทงโบราณคดีพบว่า เจดีย์มีร่องรอยการบูรณะโดยพอกปูนทับ และร่องรอยการก่อสร้างเพิ่มเติม เช่น เจดีย์รายรอบเจดีย์ช้างล้อม เจดีย์ทองแดง เป็นต้น

ตำหนักมเหยงคณ์ ปรากฏในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นพร้อมกับการปฏิสังขรณ์ พ.ศ. ๒๒๕๔ เพื่อใช้เป็นที่พักงานเช่นเดียวกับตำหนักกำมะเลียนในวัดกุฎีดาวซึ่งตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน ตำหนักมเหยงคณ์มีลักษณะเป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าทรงตึก ๒ ชั้น แบบอิทธิพลตะวันตก ตั้งอยู่บนเกาะที่มีคูน้ำล้อมรอบ มีขนาดกว้าง ๑๐.๕๐ เมตร ยาว ๒๔.๘๐ เมตร ภายในอาคารมีเสาดั้งอยู่ ๒ แถว แถวละ ๖ ต้น สำหรับรองรับพื้นไม้อาคารชั้นบน ผนังอาคารชั้นบนเจาะช่องหน้าต่างเป็นรูปสี่เหลี่ยม ส่วนชั้นล่างเจาะเป็นซุ้มรูปกลีบบัว

๕. บ้านโปรตุเกส

ชาวโปรตุเกสเป็นชาวยุโรปชาติแรกที่เข้ามาติดต่อกับค้าขายกับกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๔ ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แห่งกรุงศรีอยุธยา โดยชาวโปรตุเกสเข้ามาตั้งหลักแหล่งค้าขาย และเป็นทหารอาสาในกองทัพกรุงศรีอยุธยา สร้างหมู่บ้านอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา และสร้างโบสถ์ขึ้นเผยแพร่ศาสนาซึ่งปรากฏอยู่ ๓ นิากาย คือ นิากายเยซุอิต นิากายฟรานซิสกัน และนิากายโดมินิกัน ในบันทึกของชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาในเวลาต่อมากล่าวถึงชุมชนของชาวโปรตุเกสแห่งนี้ว่า มีชาวโปรตุเกสรวมทั้งพวกลูกครึ่งโปรตุเกสอาศัยอยู่ประมาณ ๒,๐๐๐ - ๓,๐๐๐ คน เมื่อกรุงศรีอยุธยาถูกทำลายลงเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ ชุมชนหมู่บ้านโปรตุเกสในกรุงศรีอยุธยาจึงถูกทิ้งร้างลงเป็นระยะเวลานาน ในเวลาต่อมาจึงมีชาวบ้านทั้งที่เป็นชาวไทยพุทธชาวไทยเชื้อสายญวนนับถือศาสนาคริสต์ และชาวไทยมุสลิมได้เข้ามาอยู่อาศัย

อาคารคลุมหลุมโบราณคดี บ้านโปรตุเกส

หมู่บ้านโปรตุเกสได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีกครั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ - ๒๕๕๕ โดยสถานทูตโปรตุเกสและมูลนิธิกุลเบเกียน ร่วมกับกรมศิลปากรได้ดำเนินการขุดค้นขุดแต่งเนินโบราณสถานพบหลักฐานสิ่งก่อสร้างตัวอาคารโบราณสถานขานเปอร์โตหรือที่เรียกกันในสมัยอยุธยาว่า โบสถ์เซนต์โดมินิกัน ซึ่งเป็นโบสถ์ในคณะโดมินิกันพบหลักฐานทางโบราณคดีเนื่องในศาสนพิธีรวมถึงหลุมฝังศพ โดยได้อนุรักษ์และพัฒนา

ให้เป็นแหล่งเรียนรู้มาจวบจนปัจจุบัน กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนหมู่บ้านโปรตุเกสเป็นโบราณสถานสำคัญสำหรับชาติในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๕ หน้า ๔๐๐๕ วันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๓

สิ่งสำคัญ

อาคารโบสถ์เซนต์โดมินิกัน เป็นอาคารก่ออิฐรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางตัวตามแนวตะวันออก-ตะวันตก หันหน้าไปทางด้านตะวันออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยา กว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๕๐ เมตร ฐานอาคารสูง ๑.๖ เมตร สภาพอาคารถูกรบกวนจากกิจกรรมในอดีตไปมาก แต่พบหลักฐานว่ามีบันไดทางด้านเหนือ ใต้ และตะวันออก ตัวอาคารมีเสาประดับเป็นระยะ ด้านตะวันออกพบหลุมใส่บานประตูไม้ ภายในแบ่งพื้นที่โดยการกั้นห้องอย่างเป็นสัดส่วนโดยมีทางเดินคั่น และบางส่วนมี

ระเบียงเชื่อมต่อกัน พื้นภายในปูด้วยอิฐและกระเบื้องดินเผา หลังคามุงกระเบื้องดินเผา นอกจากนี้ยังพบว่าการก่อสร้างอาคารอย่างน้อย ๒ ครั้ง คือ ระยะเวลาใช้พื้นที่ด้านตะวันออกเป็นสุสานตอนในของอาคารเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรม ระยะเวลาที่สองมีการต่อเติมอาคารและขยายสุสานโดยใช้พื้นที่ด้านหลังและด้านข้างของอาคารเป็นสวน ที่พัก และครัว พื้นที่ตอนกลางของอาคารเป็นแท่นพิธีและหลุมฝังศพของบาทหลวง ส่วนพื้นที่ด้านหน้าของอาคารเป็นห้องโถงหรือห้องประชุม และที่ฝังศพของศาสนิกชน

การกำหนดอายุโบสถ์คณะโดมินิกันสันนิษฐานว่าโบสถ์หลังนี้มีอายุไม่น้อยไปกว่า พ.ศ. ๒๐๙๘ จากหลักฐานเอกสารประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการเข้ามาเผยแผ่ศาสนาของบาทหลวงชาวโปรตุเกสคณะโดมินิกัน ๒ คนจากเมืองกัว คือ บาทหลวงเออโรนีโม ดา ครูซ และบาทหลวงเซบาสติโอ ดา คูโต ซึ่งเข้ามาในช่วง พ.ศ. ๒๐๙๘ จากการขุดค้นและขุดแต่งโบราณสถานพบว่าโบราณวัตถุส่วนใหญ่สามารถกำหนดอายุได้ตั้งแต่ช่วงอยุธยาตอนกลางลงมา แต่มีโบราณวัตถุบางส่วนที่สามารถกำหนดอายุอยู่ในช่วงอยุธยาตอนต้น เช่น เหรียญรูปเคารพในศาสนาคริสต์ เหรียญราชวงศ์ซ่ง และเครื่องถ้วยราชวงศ์หมิง เป็นต้น

สุสาน ภายใต้โบสถ์เซนต์โดมินิกันเป็นสุสาน มีโครงกระดูกจำนวนกว่า ๒๐๐ โครง โดยพบกลุ่มโครงกระดูกที่มีความสำคัญจำนวน ๗ โครง ฝังอยู่บริเวณด้านหน้าแท่นบูชา ด้วยลักษณะและตำแหน่งที่ฝังโครงกระดูก สันนิษฐานว่าอาจเป็นโครงกระดูกของบาทหลวงที่เสียชีวิตระหว่างปฏิบัติศาสนกิจในอยุธยา จากการศึกษาทางด้านกายวิภาคศาสตร์

บริเวณสุสานของโบสถ์คณะโดมินิกัน

พบว่า ๑ ใน ๗ โครงดังกล่าว มีโครงกระดูกจำนวน ๑ โครงที่สันนิษฐานว่าเสียชีวิตจากการถูกฆาตกรรม เพราะพบร่องรอยกะโหลกส่วนหน้าถูกทุบด้วยของแข็งจนแตกยุบและมีรอยถูกฟันที่ไหปลาร้าด้านซ้ายจนขาดออกจากกัน และพบร่องรอยการโรยปูนขาวเพื่อฆ่าเชื้อโรคศพด้วย ซึ่งลักษณะการเสียชีวิตจากการถูกฆาตกรรมสอดคล้องกับบันทึกการเผยแผ่ศาสนาของคณะโดมินิกันที่ระบุว่า บาทหลวงรูปหนึ่งเสียชีวิตจากการถูกฆาตกรรมใน พ.ศ. ๒๑๐๙

๖. วัดไม้รวก

ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มริมแม่น้ำป่าสัก ตำบลท่าเรือ อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และอยู่บริเวณต้นทางถนนฝรังส์องกล้องหรือถนนพระเจ้าทรงธรรมไปจนถึงพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี จากหนังสือประวัติวัดทั่วราชอาณาจักรกล่าวว่า วัดไม้รวก หรือชาวบ้านเรียกสั้น ๆ ว่า “วัดรวก” สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ประมาณ พ.ศ. ๒๓๗๐ โดยบริเวณที่ตั้งวัดมีต้นไม้รวกอยู่มาก ชาวบ้านจึงได้เรียกชื่อวัดตามลักษณะภูมิประเทศที่ตั้งวัด

สิ่งสำคัญ

วิหาร เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนอยู่ในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด ๕ ห้อง กว้าง ๗.๓๐ เมตร ยาว ๑๓.๘๐ เมตร ฐานอาคารเป็นฐานสิงห์แอ่นโค้งท้องสำเภาหรือตอกท้องช้าง ผนังด้านหน้าเจาะช่องประตูทางเข้า ๒ ช่อง ด้านหลัง ๑ ช่อง บริเวณระดับใต้โครงสร้างตกแต่งลายหน้ากระดาน จำหลักไม้ลงรักติดกระจกลายประจายามก้ามปู ผนังด้วยกระเบื้องฐานพระด้านบนและกระเบื้องรวนด้านล่าง ผนังด้านข้างภายนอกสอปเข้าหากันเล็กน้อยและเจาะช่องหน้าต่างด้านละ ๕ ช่อง โครงสร้างหลังคาซ้อน ๒ ชั้น ชั้นละ ๓ ตับ ประดับช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ มุงกระเบื้องเกล็ดเต่า ภายในวิหารประดิษฐานพระประธานปางมารวิชัยบนฐานชุกชี ล้อมด้วยพระพุทธรูปองค์เล็กจำนวน ๙ องค์ ผนังด้านในทั้ง ๔ ด้าน เขียนภาพจิตรกรรมเล่าเรื่องราวพุทธประวัติ ตอนมารผจญ และทศชาติชาดก

วิหาร วัดไม้รวก

พระป่าเลไลย์

วิหารพระพุทธไสยาสน์ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนอยู่ในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด ๓ ห้อง กว้าง ๓.๒๐ เมตร ยาว ๘.๘๐ เมตร หันไปทางด้านทิศตะวันออก ด้านหน้าโถงและมีเสาสี่เหลี่ยม ลบมุม ขนาด ๕๐ x ๕๐ เซนติเมตร รองรับพาไลด้านหน้ายื่นออกจากตัวอาคาร ผนังด้านเหนือใต้ และตะวันออกก่อทึบ ฐานสิงห์รับผนังอาคาร หลังคาชั้นเดียวมุงด้วยกระเบื้องเกล็ดเต่า ภายใน ประดิษฐานพระพุทธไสยาสน์ประทับบนแท่นฐานสิงห์นอนตะแคงขวา หันพระเศียรไปทางทิศเหนือ พระหัตถ์ซ้ายทาบไปตามพระวรกาย พระหัตถ์ขวามีประภามณฑลเป็นรูปกระจังรวนเรียงเป็นแถว ขนานเหนือพระวรกาย ด้านหลังองค์พระติดกับผนังอาคาร ผนังด้านปลายพระบาทเขียนภาพ จิตรกรรมพระสาวกอยู่ในท่าพนมมือ

วิหารพระป่าเลไลย์ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนอยู่ด้านข้างวิหารพระพุทธไสยาสน์ อยู่ใน ผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง ๓.๒๐ เมตร ยาว ๔.๘๐ เมตร หันหน้าไปทางทิศตะวันตก ผนังด้านหน้าเจาะช่องประตู ๑ ช่อง ผนังด้านหลังและด้านข้างก่อทึบ มีเสामักลมรองรับพาไล ด้านหน้า หลังคาชั้นเดียวมีปีกนกได้หน้าบันด้านหน้าและด้านหลัง มุงกระเบื้องเกล็ดเต่า ภายใน ประดิษฐานพระพุทธรูปปางป่าเลไลย์ ประทับนั่งห้อยพระบาทอยู่บนฐานดอกบัว พระหัตถ์ขวาวางหงาย พระหัตถ์ซ้ายวางคว่ำบนพระชานุ

วิหารพระพุทธไสยาสน์

๗. วัดสวางค์

ตั้งอยู่บ้านสวางค์ ตำบลท่าเจ้าสนุก อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บริเวณคู้มน้ำริมแม่น้ำป่าสักฝั่งตะวันตก จากข้อมูลเอกสารหนังสือวัดสวางค์ของ พ.ต. จำเนียร เอกสกุลกล่าวว่า จากการค้นคว้าของมหาแพร กมสารโร รองเจ้าอาวาสวัดเขมาภิรตาราม จังหวัดนนทบุรี ในขณะนั้นทำให้ทราบว่าอุโบสถวัดสวางค์ สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ โดยกรมหมื่นไกรสรวิชิต พระราชโอรสในรัชกาลที่ ๑ นอกจากนี้ชื่อวัดยังถูกกล่าวถึงในช่วง พ.ศ. ๒๔๕๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสต้นไปนมัสการพระพุทธบาทที่สระบุรี ในคราวที่จะเสด็จไปพระพุทธบาทต้องลงเรือข้ามฟากไปขึ้นช้างที่ทำเกย และคณะขบวนเสด็จในครั้งนั้นต้องมาปลดเรือที่ “วัดสดาง” จากประวัติและรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบพระราชนิยม วัดสวางค์น่าจะสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

สิ่งสำคัญ

อุโบสถ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนอยู่ในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ขนาด ๗ ห้อง กว้าง ๘.๕๐ เมตร ยาว ๑๙ เมตร ฐานสิงห์แอ่นท้องสำเภา ถัดขึ้นไปเป็นลูกแก้ว ออกไก่และบัวหงาย ผนังด้านหน้าเอียงเข้าด้านในตั้งตรง ผนังด้านข้างเจาะช่องหน้าต่างข้างละ

อุโบสถ วัดสวางค์

วิหารพระศรีอริยเมตไตรย์

เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง

๓ ช่อง ด้านหลัง ๑ ช่อง ด้านหน้าเจาะช่องประตู ๒ ช่อง หน้าบันตกแต่งลวดลายปูนปั้นประดับเครื่องถ้วย หลังคาเครื่องไม้ชั้นเดียวมุงกระเบื้องเกล็ดเต่า มีปีกนกยื่นออกจากผนัง ๓ ด้าน ส่วนด้านหน้าทำเป็นพาไล ใช้ปูนถมประดับแทนช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ ภายในประดิษฐานพระประธานปางมารวิชัย จากลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมของอุโบสถเป็นแบบวิไลนาค ซึ่งเป็นที่นิยมมากในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แห่งกรุงศรีอยุธยา และเริ่มนิยมอีกครั้งเมื่อสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว ขนาดกว้าง ๒๒ เมตร ยาว ๓๗ เมตร

วิหารพระศรีอริยเมตไตรย์ ตั้งอยู่ติดกำแพงด้านทิศใต้ของอุโบสถ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนทรงมณฑป มีช่องประตูทางเข้า ๓ ด้าน หลังคาทรงจอมแหเรียงลดหลั่นกัน ๕ ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นปัลลียอด ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว มีช่องทางเข้า ๓ ด้าน คือ ด้านหน้าและด้านข้างทั้ง ๒ ข้าง

เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง อยู่บริเวณมุมทั้ง ๔ ด้าน ภายในกำแพงล้อมรอบวิหารพระศรีอริยเมตไตรย์ มีขนาดใกล้เคียงกัน ฐานเขียงกว้างประมาณ ๑.๔๐ เมตร เพื่รองรับฐานสิงห์ลดหลั่นกัน ๒ ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นบัวกลุ่มรองรับองค์ระฆัง จากลักษณะรูปแบบศิลปกรรมของเจดีย์นับเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองทรงจอมแหสมัยรัตนโกสินทร์ที่ยังคงรักษารูปแบบศิลปกรรมดั้งเดิมของสมัยอยุธยาตอนปลาย

๘. วัดใหญ่เทพนิมิตร์

ตั้งอยู่ริมแม่น้ำป่าสัก ตำบลสามไถ อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากข้อมูลหนังสือประวัติวัดทั่วราชอาณาจักรกล่าวว่า “วัดใหญ่” (เทพนิมิตร์) สร้างขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๕๐ เดิมชาวบ้านเรียกว่า “วัดใหญ่” และจากเอกสารพงศาวดารในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ กล่าวถึงการไปตีเมืองล้านช้างหรือเวียงจันทน์ และมีการกวาดต้อนชาวลาวอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนในแถบลุ่มแม่น้ำป่าสัก สอดคล้องกับโบราณสถานที่พบบริเวณริมแม่น้ำป่าสักหลายแห่งที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปกรรมลาว เช่น เจดีย์เหลี่ยมคล้ายกับธาตุหลวง นครเวียงจันทน์ที่วัดพระนอน อำเภอนครหลวง มณฑลคล้ายกับอุบมุงที่วัดกลาง อำเภอนครหลวง และเจดีย์ประธานของวัดใหญ่เทพนิมิตร์ที่ก่อสร้างเลียนแบบพระธาตุพนม

จากหลักฐานเอกสารรูปแบบศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมดังกล่าวสามารถกำหนดอายุวัดใหญ่เทพนิมิตร์อยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

สิ่งสำคัญ

อุโบสถ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนอยู่ในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปด้านตะวันตกเฉียงเหนือ หรือออกสู่แม่น้ำป่าสัก ขนาด ๕ ห้อง กว้าง ๗.๕๐ เมตร ยาว ๑๖.๕๐ เมตร ฐานบัวลูกแก้วอกไก่ เจาะช่องประตูทางเข้าด้านหน้า ๒ ช่อง ด้านข้างเจาะช่องหน้าต่างด้านละ ๔ ช่อง หลังคาซ้อน ๒ ชั้น ชั้นละ ๓ ตับ ประดับช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ หน้าบันด้านหน้าประดับลวดลายรูปพระนารายณ์ทรงครุฑขุดนาครคัลด้วยลายกนกเครือเถาและลวดลายปูนปั้นเล่าเรื่องทศชาติชาดก ด้านหลังประดับลวดลายครุฑขุดนาครคัลด้วยลายกนกเครือเถา และลายใบเทศก้านแย่ง

ผนังภายในเขียนภาพจิตรกรรมเรื่องรามเกียรติ์ พระธาตุจุฬามณี ฝีมือช่างสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

อุโบสถ วัดใหญ่เทพนิมิตร์

ลวดลายปูนปั้นหน้าบัน
ด้านหน้าอุโบสถ

หอรขังหรือหอกลอง เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มียอด เจาะช่องโค้งแหลมทั้ง ๔ ด้าน มีบันไดทางขึ้นด้านทิศใต้ ผนังข้างกรอบซุ้มทั้ง ๔ ด้าน ประดับภาพปูนปั้นสตรียืนเอียงสะโพก เล็กน้อย ไม่สวมเสื้อ นุ่งผ้าห้อยชาย มีเครื่องประดับที่คอ ภาพปูนปั้นบุรุษยืนเอียงสะโพก มือจับ ที่สะโพกสวมกำไลข้อมือ นุ่งห่มแบบบุรุษสูงศักดิ์หรือเทวดา และปูนปั้นรูปเสี้ยวกลาง เหนือซุ้มโค้ง เป็นชั้นบัวรดเกล้า ถัดขึ้นไปเป็นหลังคารูปทรงคล้ายงอบหรือหมวกเจ็กประดับลวดลายปูนปั้น ยอดกลีบมะเฟือง

ธาตุ ได้รับอิทธิพลจากพระธาตุพนม ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยม ฐานกว้าง ๘ เมตร สูงประมาณ ๓๐ เมตร เรือนธาตุอยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ประดับตรงกลางด้วยซุ้มประตูหลอก สองข้างซุ้มประตูตกแต่งด้วยเสาหลอก ถัดขึ้นไปเป็นชั้นซ้อนจำลองเรือนธาตุ ๑ ชั้น ฐานบัว รองรับองค์พระธาตุ

ธาตุ และหอรขัง
หรือหอกลอง

๕. วัดใหม่ประชุมพล

วัดใหม่ประชุมพล หรือวัดใหม่ชุมพล ตั้งอยู่ริมแม่น้ำป่าสัก ตำบลนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมทรงสร้างวัดใหม่ประชุมพลในพระนิพนธ์เรื่อง “เที่ยวตามรางรถไฟ” ว่าในสมัยรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง มีการสร้างวัดทางเหนือใกล้กับตำหนักพระนครหลวง สันนิษฐานว่าวัดดังกล่าวอาจหมายถึงวัดใหม่ประชุมพล

พ.ศ. ๒๔๓๖ สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดนี้ ดังปรากฏหลักฐานจารึกโคลงสี่สุภาพ โคลงกระทู้ บนผนังภายในวิหาร จำนวน ๑๕ บท

จากข้อมูลเอกสารและหลักฐานทางโบราณคดี วัดใหม่ประชุมพลเป็นวัดที่สร้างขึ้นตามแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก พระอุโบสถอยู่ทางด้านหน้าหรือด้านตะวันออกของเจดีย์วิหารอยู่ห่างออกไปทางทิศเหนือ เป็นลักษณะแผนผังของวัดช่วงสมัยอยุธยาตอนกลางถึงอยุธยาตอนปลาย ต่อมาได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยรัตนโกสินทร์

สิ่งสำคัญ

อุโบสถ สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๐ - ๒๔๙๐ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนซ้อนทับบนฐานพระอุโบสถหลังเก่า รอบอุโบสถมีใบเสมาหินชนวนตั้งอยู่บนฐานบัวกลุ่ม

วิหาร เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนอยู่ในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด ๕ ห้อง กว้าง ๙.๒๐ เมตร ยาว ๑๗.๓๐ เมตร หันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งอยู่บนฐานบัวแอ่นท้องสำเภาหรือตกท้องช้าง ด้านข้างฐานอาคารเจาะช่องซุ้มโค้งยอดแหลมเป็นช่องระบายอากาศด้านละ ๓ ช่อง ผนังด้านหน้าเจาะช่องประตูทางเข้าออก ๓ ประตู มีบันไดทางขึ้นลงตรงประตูกลาง ผนังด้านหลังเจาะช่องประตู ๒ ประตู ปัจจุบันมีการก่ออิฐปิดช่องประตู ผนังด้านข้างทั้งสองด้านเจาะช่องหน้าต่าง ๗ ช่อง หลังคาปีกนกซ้อน ๒ ชั้น มีฟาไลยื่นออกมาด้านหน้า ภายในประดิษฐานหลวงพ่อทรงธรรม ลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องปางมารวิชัย ปั้นด้วยปูนพอกทับหินทรายสีเขียว แล้วลงรักปิดทองประดับกระจก องค์พระประทับนั่งบนบัลลังก์ย่อเก็จ มีผ้าทิพย์ห้อยลงตรงกลางด้านหน้า และข้างสิงห์ประดับเหนือหน้ากระดานล่าง แสดงถึงลักษณะรูปแบบศิลปกรรมที่มีอายุอยู่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๒

เจดีย์ประธาน เป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส ยาวด้านละ ๑๕ เมตร สูง ๒๔ เมตร ฐานประทักษิณเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ยัดสูง ท้องไม้ประดับลูกแก้วอกไก่สองเส้น ด้านบนและด้านล่าง มีบันไดทางขึ้นสู่ลานประทักษิณและครรรคหูด้านตะวันออก และมีกำแพงเตี้ย ๆ ล้อมรอบลานประทักษิณ ส่วนฐานองค์เจดีย์เป็นฐานเชิงรองรับฐานบัวลูกแก้วอกไก่

๒ ชั้น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเรือนธาตุ ฐานชุกชนเป็นบัวกลาซ้อนลดหลั่นกันรองรับองค์ระฆังย่อมุม
ถัดขึ้นไปมีการทำบัลลังก์และเสาทนรองรับปล้องไฉน

หลวงพ่отรงธรรม

วิหาร

อุโบสถและเจดีย์ประธาน

๑๐. ปราสาทนครหลวง

ตั้งอยู่ที่ตำบลนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บริเวณริมแม่น้ำป่าสักทางด้านทิศใต้ มีการกล่าวถึงในพระราชพงศาวดารว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททองโปรดเกล้าฯ ให้ช่างถ่ายแบบปราสาทที่เมืองพระนครหลวง ประเทศกัมพูชา มาสร้างที่กรุงศรีอยุธยา บริเวณใกล้วัดเทพจันทร์ลอย ตำบลนครหลวง อำเภอนครหลวง และเรียกชื่อว่า “ปราสาทนครหลวง” ตามชื่อปราสาทในประเทศกัมพูชา

ปราสาทนครหลวง

การปรากฏหลักฐานพระพุทธรูปรายตามระเบียงคดและปรangk และเศียรพระพุทธรูปศิลปะอยุธยาจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่าปราสาทนครหลวงเป็นโบราณสถานที่ยังสร้างขึ้นเนื่องในพุทธศาสนาที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๑๗๔ หรือภายหลังจากการขึ้นครองราชสมบัติเป็นเวลา ๒ ปี แต่การก่อสร้างครั้งนั้นน่าจะยังไม่แล้วเสร็จและถูกปล่อยร้างเรื่อยมา จนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์ได้มีการสร้างต่อเพื่อใช้เป็นวัด และในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามว่า “วัดนครหลวง”

สิ่งสำคัญ

ปราสาทนครหลวง เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสหันหน้าไปทางทิศใต้ ส่วนฐานเป็นชั้นลดหลั่นกัน ๓ ชั้น ระเบียงคดชั้นที่ ๑ และ ๒ ประกอบด้วยปรangkประจํามุมและประจําด้าน ภายในระเบียงคดมีฐานชุกชีประดิษฐานพระพุทธรูปราย ส่วนระเบียงคดชั้นที่ ๓ ได้ปฏิสังขรณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ มีการปรับเปลี่ยนปรangkประจํามุมและประจําด้านให้เป็นมณฑปภายในประดิษฐานพระพุทธรูประหว่างมณฑปเป็นวิหารคด บริเวณตรงกลางเป็นมณฑปพระบาทสี่รอย

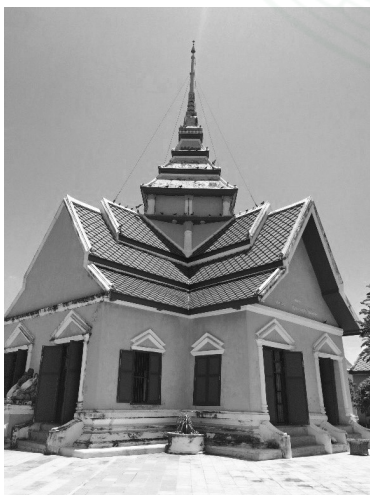
ลักษณะระเบียงคดเป็นการก่อผนังด้านนอกทึบตัน เจาะช่องหน้าต่างหลากแบบช่องลูกมะหวด เลียนแบบลูกกรงในศิลปะเขมรคล้ายกับช่องหน้าต่างอาคารสมัยอยุธยาตอนต้น ผนังด้านในเป็นผนังโปร่ง ใช้เสาสี่เหลี่ยมปาดมุงรองรับน้ำหนัก หั้วเสาเป็นบัวหงายมีหน้ากระดานรองรับระหว่างช่องเสาก่อกำแพงเตี้ย ๆ เรียกว่า “หลังเจียด” หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้องกาบกล้วย

ลักษณะปราสาทที่ระเบียงคดทั้ง ๓ ชั้น มีรูปแบบที่เหมือนกัน คือ ฐานเขียง ๒ ชั้น ฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ๒ ชั้น ชั้นเชิงบาตร เรือนธาตุ และชั้นจำลองเรือนธาตุ ๒ ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นชั้นกลีบบนุน มีซุ้มเรือนแก้วประจำทุกด้าน ส่วนยอดเป็นนภศูล

ลักษณะมณฑปประจำมุมประจำด้าน เป็นอาคารอยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ส่วนยอดเป็นเจดีย์ทรงระฆัง มณฑปประจำมุมมีการก่อผนังทึบตัน ๓ ด้าน มีช่องทางเข้าเพียงด้านเดียว มณฑปประจำด้านมีทางเข้า ๓ ด้าน ภายในมณฑปประดิษฐานพระพุทธรูป

ลักษณะวิหารคด เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ รูปแบบสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตก ผนังด้านนอกทึบตัน ผนังด้านในเป็นเสารับน้ำหนัก มีบันไดทางขึ้นลงที่กึ่งกลาง ระหว่างเสาก่อกำแพงเตี้ย ๆ หลังคามุงกระเบื้องสี่เหลี่ยมจัตุรัส ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปราย

ลักษณะมณฑปพระบาทสี่รอยเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนอยู่ในผังจัตุรมุขขนาด ๘x๑๙ เมตร มีประตูทางเข้ามุขละ ๒ ประตู บริเวณหน้าบันมุขตะวันตกมีการจารึกปีที่ปฏิสังขรณ์มณฑประบ. ร.ศ. ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๔๖) ภายในประดิษฐานพระบาทสี่รอย และพระพุทธรูปปูนปั้นประจำคูหาแต่ละมุข

มณฑปพระพุทธรบาทสี่รอย และพระพุทธรบาทสี่รอย

๑๑. วัดท่าซุงทักษิณาราม

ตั้งอยู่หมู่ที่ ๖ ตำบลไม้ตรา อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นวัดที่ไม่ปรากฏหลักฐานการก่อสร้างแน่ชัด เชื่อว่าก่อตั้งเป็นวัดตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๔๕ วัดท่าซุงตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านช้างใหญ่ซึ่งน่าจะมีความสัมพันธ์กันด้วยเป็นบริเวณที่ขึ้นซุงที่ล่องมาตามแม่น้ำ โดยมีช้างชักลากไปใช้งาน วัดท่าซุงเป็นวัดที่มีเจ้าอาวาสปกครองนับจนถึงปัจจุบัน ๑๓ รูป มีหลวงพ่อกุหลาบเป็นเจ้าอาวาสรูปแรก จนเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้มีการพบกรุพระวัดท่าซุง มีลักษณะเป็นพระพิมพ์ปางสมาธิในกรอบโค้ง เรียกกันว่า “พระกรุหลวงปู่หุ่น” มีลักษณะคล้ายพระพิมพ์สมเด็จพระพุทธาจารย์ (โต พรหมรังสี)

สิ่งสำคัญ

อุโบสถ ได้รับการบูรณะเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยรื้อปูนฉาบเดิมออกทั้งหมดแล้วฉาบปูนใหม่ ปรับเปลี่ยนด้านหน้าเป็นมุข

เจดีย์ ตั้งอยู่หน้าอุโบสถ ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆังในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง รูปแบบศิลปะอยู่ในศิลปะร่วมสมัยราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ เป็นต้นมา มีสภาพชำรุดเสียหาย โดยเฉพาะร่องรอยการลักลอบขุดกรุที่กลางองค์เจดีย์

กำแพงแก้ว ยังปรากฏของเดิมทางทิศใต้และได้ก่อกำแพงล้อมรอบ รวมทั้งทำทางเข้าใหม่เป็นบันไดขนาดด้วยนาค ๓ เศียร ส่วนเสนาสนะอื่น ๆ ถูกปรับเปลี่ยนใหม่แล้วทั้งหมด

อุโบสถและเจดีย์วัดท่าซุง

เจดีย์วัดท่าซุง

๑๒. เจดีย์หน้าวัดสนามไชย

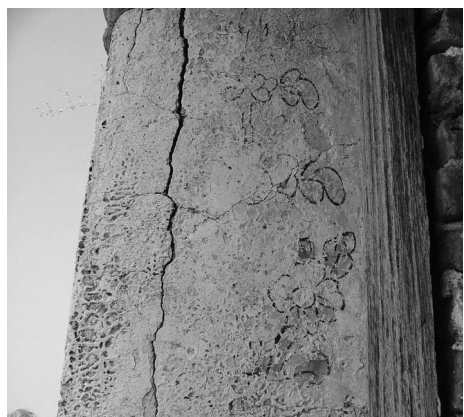
เจดีย์หน้าวัดสนามไชย ตั้งอยู่ที่หมู่ ๖ ตำบลสนามชัย อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ห่างจากพระอุโบสถวัดสนามไชยประมาณ ๓๐๐ เมตร ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นส่วนที่แม่น้ำน้อยไหลมาบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นเส้นทางคมนาคมการค้าขาย ตามประวัติกล่าวว่า สร้างขึ้นเป็นวัดประมาณ พ.ศ. ๒๑๔๔ ข้อมูลจากหนังสือโบราณสถานที่มีได้ขึ้นทะเบียน เล่ม ๑ พ.ศ. ๒๕๓๓ ให้ความว่า นายสุตจินดา (สมเด็จพระกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท) ได้หนีทัพพม่าผ่านมาทางสามแยกบางไทร เมื่อคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ต่อมาพระองค์จึงได้โปรดให้สร้างเจดีย์ใกล้กับแม่น้ำน้อยขึ้น เดิมชาวบ้านเรียกว่า “วัดขี้ไก่” ต่อมาได้เปลี่ยนให้มีความหมายที่ไพเราะยิ่งขึ้นเป็น “วัดสนามไชย” ตามชื่อตำบลที่ตั้งวัด

สิ่งสำคัญ

เจดีย์ตั้งอยู่บนฐานทักษิณสี่เหลี่ยมทรงสูงขนาดใหญ่ มีร่องรอยของบันไดทางขึ้นสู่ฐานทักษิณทางด้านทิศตะวันตกเพียงด้านเดียว บนฐานทักษิณพบชิ้นส่วนของแผ่นกระเบื้องปูพื้นดินเผา ขนาด ๓๐ x ๓๐ เซนติเมตร เนื้อฐานทักษิณขึ้นไปบนชุกฐานเชิงรองรับชุกฐานบัวลายในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมไม้สิบสอง ๒ ชั้น ด้านทั้งสี่มีการยกเก็จเพื่อรองรับมุขทิศที่ยื่นออกมาจากเรือนธาตุ เนื้อขึ้นไปเป็นชุกฐานสิงห์รองรับเรือนธาตุซึ่งย่อมุมและย่อเก็จเช่นเดียวกัน ลักษณะของเรือนธาตุคล้ายกับฐานบัวลูกแก้วอกไก่แต่ยืดยาวขึ้น เรือนธาตุมีมุขทิศทั้ง ๔ ด้าน มุขด้านทิศตะวันตกและมุขด้านทิศใต้เป็นมุขทางเข้าสู่คูหาเจดีย์ ภายในมีร่องรอยของภาพจิตรกรรมแต่ลบเลือนไปจนเกือบหมด ลักษณะของบันไดเป็นการก่อเพิ่มในสมัยหลัง เนื้อเรือนธาตุเป็นฐานบัว ๓ ชั้นรองรับองค์ระฆังย่อมุมไม้สิบสอง องค์ระฆังประดับบัวคอเสื้อ เนื้อองค์ระฆังเป็นบัลลังก์ย่อมุมไม้สิบสองรองรับเสาหอน ก้านฉัตร บัวฝาละมี ปล้องไฉน และปลียอด ตามลำดับ

เจดีย์หน้าวัดสนามไชย

ร่องรอยจิตรกรรมภายในเจดีย์หน้าวัดสนามไชย

๑๓. ค่ายสิกกูก

ค่ายสิกกูกเป็นค่ายบัญชาการทัพของมังมหาราช แม่ทัพพม่าที่พระเจ้ามังระมีพระบรมราชโองการให้ยกกองทัพลงมาตีกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๐๘ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาได้บันทึกว่า มังมหาราชป่วยถึงแก่ความตายที่ค่ายสิกกูกนี้ พวกนายทัพนายกองพม่าทุก ๆ ค่ายมาทำการปลงศพมังมหาราชพร้อมกัน เสร็จแล้วให้ก่อพระเจดีย์บรรจุอัฐิไว้ในค่าย ลักษณะของค่ายสิกกูกเป็นคันดินรูปสี่เหลี่ยมคางหมู กำแพงด้านตะวันออก ตะวันตก และได้กว้าง ๕๒๐ เมตร ส่วนกำแพงด้านเหนือกว้าง ๖๐๐ เมตร มีความกว้างของคูน้ำประมาณ ๒๐ เมตร และคันดินกว้างประมาณ ๑๐ เมตร วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างคือการพูนดินขึ้นเป็นคันแล้วก่ออิฐด้านบน ตามพงศาวดารกล่าวว่า พม่าได้อริฐเอาอิฐจากวัดใกล้เคียง ๆ มาใช้ในการก่อสร้าง ซึ่งพบแนวอิฐเหนือคันดินตามพงศาวดารที่กล่าวถึงจากการดำเนินการทางโบราณคดีใน พ.ศ. ๒๕๔๑

สภาพแนวคันดินด้านตะวันตกเฉียงใต้

สภาพแนวคันดินด้านตะวันออก

สิ่งสำคัญ

ค่ายสิกกูกสภาพปัจจุบันยังปรากฏแนวคันและคูค่ายเฉพาะทางทิศตะวันตกและทิศตะวันตกเฉียงใต้เท่านั้น ซึ่งแนวคันค่ายด้านนี้กว้างประมาณ ๘ เมตร ยาวประมาณ ๓๐๐ เมตร แนวคันค่ายคูค่ายด้านอื่น ๆ ถูกไถปรับเป็นพื้นที่ราบลุ่มทุ่งนา ส่วนพื้นที่ค่ายด้านตะวันออกเฉียงใต้ราษฎรได้ใช้ประโยชน์พื้นที่สร้างบ้านพักอาศัยและแนวคันค่ายคูค่ายด้านนี้ก็ถูกไถปรับหมดสภาพแล้วเช่นกัน

๑๔. วัดพระงาม

ตั้งอยู่ที่ตำบลบางเตือ อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่ปรากฏหลักฐานเอกสารประวัติการก่อสร้างที่แน่ชัด จากข้อมูลหนังสือประวัติวัดทั่วราชอาณาจักรกล่าวว่า วัดพระงามสร้างขึ้นเป็นวัดเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๑๑๒

สิ่งสำคัญ

อุโบสถ

อุโบสถ เป็นอาคารก่ออิฐ

ถือปูน ขนาดกว้าง ๗ เมตร ยาว ๑๓ เมตร ตั้งอยู่บนฐานบัวลูกแก้วอกไก่ผนังด้านหน้า และหลังเจาะช่องประตูตรงกลาง ๑ ช่อง บานประตูไม่มีสันนอกเลาเหนือช่องประตูเจาะช่องระบายอากาศกรูกระเบื้อง ๑ ช่อง ผนังด้านข้างเจาะช่องหน้าต่างด้านละ ๓ ช่อง บานหน้าต่างมีสันไม้อกเลา ด้านบนผนังเจาะช่องระบายอากาศกรูกระเบื้องด้านละ ๕ ช่อง

หลังคาชั้นลด ๓ ชั้น ๒ ตับ ประดับช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ มุงกระเบื้องเกล็ด หน้าบันทั้งสองด้านประดับลวดลายปูนปั้นเป็นลายธรรมจักรตั้งอยู่บนพาน ด้านข้างประดับลายก้านขด โดยรอบอุโบสถมีเสมาตั้งอยู่บนฐานสิงห์ประจำทั้ง ๘ ทิศ

ภายในอุโบสถประดิษฐานพระประธานปูนปั้นปางมารวิชัย และเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องราวพุทธประวัติและทศชาติชาดก

เจดีย์ประธาน เป็นเจดีย์ทรงลังกา ฐานสิงห์แปดเหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกันรองรับบัวปากระฆังและองค์ระฆัง ถัดขึ้นไปเป็นก้านฉัตร ปล้องไฉน บัวกลุ่ม ปลี และเม็ดน้ำค้าง องค์เจดีย์ตั้งอยู่บนฐานไพทีแปดเหลี่ยมยกสูง มีบันไดทางขึ้นสู่ลานประทักษิณ ๔ ด้าน ซึ่งจากลักษณะรูปแบบศิลปกรรม สามารถกำหนดอายุได้ราวสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

วิหารจัตุรมุข เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มีมุขยื่นทั้ง ๔ ด้าน เจาะช่องประตูตรงกลางมุขทั้ง ๔ มีระเบียงก่ออิฐล้อมรอบทั้ง ๔ ด้าน มีบันไดทางขึ้นด้านข้างระเบียง ส่วนโครงสร้างหลังคาหักพังทลาย จากลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมสามารถกำหนดอายุอยู่ในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

มณฑป เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมยกสูง มีซุ้มประตูและบันไดทางขึ้นบริเวณกึ่งกลางฐานทั้ง ๔ ด้าน มีระเบียงเจาะเป็นช่องล้อมรอบ ที่มุมระเบียงทั้ง ๔ มุม เป็นหอรระซังรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบแก่งจีน

เจดีย์ประธาน

วิหารจัตุรมุข

มณฑป

๑๕. ค่ายโพธิ์สามต้น

ตั้งอยู่ที่ตำบลโพธิ์สามต้น อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พื้นที่แหล่งอยู่ติดกับบ้านเรือนประชาชน มีหลักฐานร่องรอยหลงเหลืออยู่เป็นคันดิน พบเศษอิฐกระจายอยู่บนผิวดิน หลักฐานทางเอกสารเริ่มปรากฏชื่อในสงครามไทยพม่า พ.ศ. ๒๐๙๑ พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้เสด็จนำทัพหลวงมาตั้งค่าย ณ ท่งพุทเลา แล้วเสด็จทรงช้างพระที่นั่งกระโจมทอง นำกำลังข้ามโพธิ์สามต้นมาตามทุ่งเพี้ยด เสด็จยืนช้าง ณ วัดสามวิหาร เตรียมเข้าตีกรุงศรีอยุธยา

ค่ายโพธิ์สามต้นเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญเสมอ ในคราวที่มีสงครามประชิดกรุงศรีอยุธยา จนเมื่อ พ.ศ. ๒๓๐๙ พระเจ้ามังระกษัตริย์พม่าตั้ง “ค่ายใหญ่ที่โพธิ์สามต้น” โดยรื้อเอาอิฐวิหารและโบสถ์มาก่อกำแพงล้อมเป็นค่ายให้กองทัพพม่าทั้งฝ่ายเหนือฝ่ายใต้สมทบกันเข้าล้อมกรุงศรีอยุธยาทุก ๆ ด้าน จับได้สมเด็จพระเจ้าอุทุมพรและข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ภิขุสามเณรไปเมืองพม่า โดยพวกที่ประจวบก็ถูกคุมขังอยู่ที่ค่ายโพธิ์สามต้น

ต่อมาเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีชัยชนะเหนือพม่าแล้ว ได้ตั้งพักกองทัพอยู่ที่ค่ายพม่าที่โพธิ์สามต้น ขณะนั้นมีคนและทรัพย์สินสมบัติที่ยังมิได้ส่งไปพม่า และข้าราชการเจ้านายที่พม่าจับไว้หลายคน เช่น พระยาธิเบศร์บดี จางวางมหาดเล็ก พระราชธิดาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เป็นต้น สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็ทรงอุปการะจัดหาที่ประทับให้แล้วปลดปล่อยผู้คนที่พม่าขังไว้ แล้วแจกจ่ายทรัพย์สินของเครื่องอุปโภคบริโภคประทานให้พันทุกซ์

สภาพปัจจุบันของค่ายโพธิ์สามต้น

สภาพปัจจุบัน ประกอบด้วย

ค่ายฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก
ค่ายฝั่งตะวันตกยังหลงเหลือหลักฐานอยู่มาก มีแผนผังแนวคันค่ายเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนค่ายฝั่งตะวันออกแนวคูค่ายส่วนใหญ่ถูกทำลายไปเกือบหมดสิ้น เหลือเป็นแนวกำแพงค่ายยาวประมาณ ๑๕๐ เมตร ส่วนฐานของแนวกำแพงซึ่งมีความกว้างประมาณ ๖.๖ เมตร ยังมีลักษณะโครงสร้างให้เห็นอยู่อย่างครบถ้วน

๑๖. พระราชวังบางปะอิน

ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พื้นที่บริเวณที่ตั้งพระราชวังบางปะอินมีประวัติความเป็นมาตามพระราชพงศาวดารครั้งกรุงศรีอยุธยาว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงมีนิวาสสถานเดิมตั้งอยู่ที่เกาะบางปะอิน เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์โปรดเกล้าฯ ให้ขุดสระน้ำสร้างพระราชนิเวศน์สถานขึ้นกลางเกาะเป็นที่สำหรับเสด็จประพาสแล้วสร้างพระที่นั่งองค์หนึ่งขึ้นริมสระน้ำนั้น พระราชทานนามว่า “พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์” อีกทั้งโปรดให้สร้างวัดชุมพลนิกายารามขึ้นที่บริเวณด้านทิศเหนือของพระราชวัง ตั้งแต่นั้นมาพระเจ้าแผ่นดินในสมัยอยุธยาก็ได้เสด็จประพาสที่เกาะบางปะอินนี้ทุกพระองค์ และคงรกร้างทรุดโทรมไปตั้งแต่เสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ เป็นต้นมา ต่อมาหลังจากย้ายราชธานีมาตั้งอยู่ที่บางกอก พระราชวังบางปะอินจึงเว้นว่างจากการเสด็จประพาสของพระเจ้าแผ่นดินมาเป็นเวลานานและทรุดโทรมลงเป็นอย่างมาก จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ พระองค์โปรดที่จะเสด็จพระราชดำเนินประพาสกรุงเก่าอยู่เนื่อง ๆ จึงโปรดให้สร้างพระที่นั่งขึ้นใหม่ แล้วพระราชทานนามเหมือนสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง คือ พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ และโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งองค์หนึ่งสำหรับเป็นที่ประทับ มีเรือนแถวสำหรับฝ่ายในและมีพลับพลาริมน้ำ เป็นต้น ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พระองค์โปรดที่จะเสด็จประพาสพระราชวังบางปะอินอยู่เสมอ ด้วยทรงปรารถนาเป็นเกาะอยู่กลางน้ำเงียบสงบร่มรื่น และเคยเป็นที่ประทับประพาสของสมเด็จพระบรมชนกนาถมาก่อน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ขึ้น ดังที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ซึ่งยังคงใช้เป็นที่พักผ่อนต้อนรับพระราชอาคันตุกะ และพระราชทานเลี้ยงรับรองในโอกาสต่าง ๆ เป็นครั้งคราว

สิ่งสำคัญ

เขตพระราชฐานชั้นนอก

พระราชวังบางปะอินแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ เขตพระราชฐานชั้นนอกและเขตพระราชฐานชั้นใน เขตพระราชฐานชั้นนอกประกอบด้วยพระที่นั่งซึ่งใช้สำหรับการออกมหาสมาคมและพระราชพิธีต่าง ๆ ส่วนเขตพระราชฐานชั้นในนั้นเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ สมเด็จพระอัครมเหสี พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในและข้าบาทบริจาริกา สิ่งสำคัญในเขตพระราชฐานชั้นนอกของพระราชวังบางปะอิน ได้แก่ หอเหมมณเฑียรเทวราช สภาคารราชประยูร พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ และพระที่นั่งวโรภาชพิमान

หอเหมมณเฑียรเทวราช ลักษณะเป็นปราสาทศิลา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๒๓ เพื่อทรงอุทิศถวายแด่สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

สภคารราชประยูร เป็นตึกสองชั้นริมน้ำ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๙ สำหรับเป็นที่ประทับของเจ้านายฝ่ายหน้าและข้าราชการบริพาร ปัจจุบันจัดแสดงสิ่งของที่มีผู้ทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เนื่องในโอกาสต่าง ๆ

พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ เป็นพระที่นั่งทรงปราสาทโถงกลางสระน้ำ สร้างแบบปราสาทจัตุรมุข พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จำลองแบบมาจากพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกษ์ปราสาทในพระบรมมหาราชวัง สร้างแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๙ และพระราชทานนามว่า “พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์” ตามพระนามพระที่นั่งองค์แรกซึ่งสมเด็จพระเจ้าปราสาททองโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น ณ พระราชวังบางปะอินแห่งนี้ ปัจจุบันเป็นที่ประดิษฐานพระบรมรูปหล่อสำริดของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในฉลองพระองค์เต็มยศจอมพลทหารบก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น

พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์

พระที่นั่งวโรภาษพิมาน เป็นพระที่นั่งตึกชั้นเดียว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น ณ บริเวณที่ประทับเดิมของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๙ เมื่อแรกสร้างเป็นอาคารตึกสองชั้น ต่อมาได้ดัดแปลงรื้อลงเป็นชั้นเดียว ใช้เป็นที่ประทับและมีท้องพระโรงเสด็จออกว่าราชการ ภายในห้องโถงรับรองและห้องทรงพระสำราญประดับภาพเขียนสีน้ำมันภาพพระราชพงศาวดารประกอบโคลงบทบรรยายภาพ เป็นภาพเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ไทย และฉากต่าง ๆ จากวรรณคดีไทยหลายเรื่อง ภาพวาดเหล่านี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้วาดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐

เขตพระราชฐานชั้นใน

เขตพระราชฐานชั้นในเชื่อมต่อกับเขตพระราชฐานชั้นนอกด้วยสะพานที่มีลักษณะพิเศษ คือมีแนวฉากคล้ายบานเกล็ดกั้นกลางตลอดแนวยาวของสะพาน เพื่อแบ่งเป็นทางเดินของฝ่ายหน้าด้านหนึ่งและฝ่ายในอีกด้านหนึ่ง สะพานนี้เชื่อมจากพระที่นั่งวโรภาษพิมานกับประตูเทวราชครรไล ซึ่งเป็นประตูทางเข้าพระราชฐานชั้นในซึ่งประกอบด้วยที่ประทับ พลับพลา และศาลาต่าง ๆ ซึ่งสร้างอยู่ในพระราชอุทยานขนาดใหญ่ สิ่งสำคัญภายในเขตพระราชฐานชั้นใน ได้แก่ พระที่นั่งอุทยานภูมิเสถียร หอวิฑูรทัศน์า พระที่นั่งเวหาศจำรูญ พระตำหนักฝ่ายใน และอนุสาวรีย์ ๒ แห่ง

ประตูเทวราชครรไล ตั้งอยู่บริเวณแนวกำแพงด้านใต้ ลักษณะเป็นอาคารตึกชั้นเดียว ทรงโค้งครึ่งวงกลม ใช้เป็นเส้นทางสำหรับเสด็จฯ ผ่านเข้าเขตพระราชฐานชั้นใน ปัจจุบันนี้ใช้จัดนิทรรศการหมุนเวียนเปลี่ยนทุก ๆ ๔ เดือน

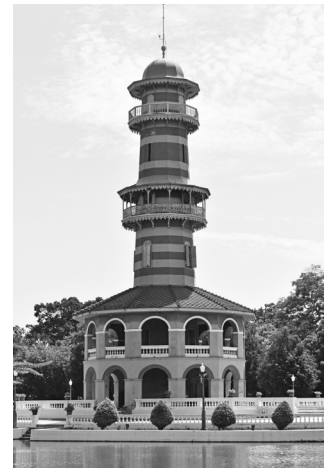
พระที่นั่งอุทยานภูมิเสถียร เป็นพระที่นั่งเรือนไม้สองชั้นแบบชาเลต์ของสวิส คือมีเฉลียงทั้งชั้นบนและชั้นล่าง ภายในตกแต่งแบบยุโรปด้วยเครื่องเรือนแบบฝรั่งเศส สมัยพระเจ้านโปเลียนที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ ขณะที่มีการซ่อมแซมทาสีพระที่นั่ง ได้เกิดอุบัติเหตุเพลิงไหม้พระที่นั่งทั้งองค์เหลือแต่หอน้ำลักษณะคล้ายหอบของยุโรปเท่านั้น

หอวิฑูรทัศน์า เป็นหอสูงยอดมน ตั้งอยู่กลางเกาะในพระราชอุทยาน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ เพื่อใช้เป็นหอส่งกล้องชมภูมิประเทศและดูดาว

พระที่นั่งเวหาศจำรูญ เป็นพระที่นั่งสองชั้นสร้างในแบบศิลปะจีน โดยกลุ่มพ่อค้าชาวจีนในไทยสร้างน้อมเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ. ๒๔๓๒ พระที่นั่งองค์นี้มีนามตามภาษาจีนว่า “เทียนเม่งเต๋ย” (เทียน-เวหา, เม่ง-จำรูญ, เต๋ย-พระที่นั่ง) ภายใน

พระที่นั่งวโรราชพิมาน

หอวิทูรทัศน์

ห้องกลางชั้นบนของพระที่นั่งเป็นที่ประดิษฐานพระที่นั่งแก้ว ๓ องค์ติดต่อกัน ทำด้วยไม้แกะสลัก
ลวดลายต่าง ๆ ลงรักปิดทอง ช่องตะวันตกประดิษฐานป้ายจารึกอักษรเงินพระปรมาภิไธยพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ช่องกลางเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป และช่องตะวันออก
ประดิษฐานป้ายจารึกอักษรเงินพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
และพระนามาภิไธยสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ

๑๗. วัดนิเวศธรรมประวัติ ราชวรวิหาร

ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บนเกาะลอย
ด้านทิศตะวันตกของพระราชวังบางปะอิน เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกชนิดราชวรวิหาร
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดนิเวศธรรมประวัติ ราชวรวิหาร
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๙ เพื่อให้เป็นที่บำเพ็ญพระราชกุศลใกล้พระราชวัง ทรงบริจาคพระราชทรัพย์
ให้เจ้าพนักงานจ้างเหมาช่างชาวตะวันตก คือ มิสเตอร์ โยอาคิม กราซี มาเป็นผู้ระวางแผนที่
ตลอดจนออกแบบพระอุโบสถและหมู่กุฏิให้มีรูปแบบตามแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก ทำให้
วัดนิเวศธรรมประวัติเป็นวัดในพระพุทธศาสนาแต่มีรูปแบบคล้ายโบสถ์ในคริสต์ศาสนา
การก่อสร้างใช้ระยะเวลาทั้งสิ้นรวม ๒ ปี ๒๒ วัน สำเร็จสมบูรณ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๑ กรมศิลปากร
ได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานวัดนิเวศธรรมประวัติ ราชวรวิหาร ในราชกิจจานุเบกษา
เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๓๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ และประกาศกำหนดเขตโบราณสถาน
ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๑ ตอนพิเศษ ๔๓ ลงวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๔๗ พื้นที่โบราณสถาน
ประมาณ ๔๓ ไร่ ๑ งาน ๗๓ ตารางวา

สิ่งสำคัญ

พระอุโบสถ เป็นอาคารทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า มียอดโดมปลายแหลมเหมือนโบสถ์ในคริสต์ศาสนา สถาปัตยกรรมแบบโกธิค ภายในมีเพดานและช่องหน้าต่างสูง มีซุ้มยอดแหลม ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระประธาน “พระพุทธรูปมณฑลธรรมโมภาส” และพระอรหันตสาวกคือพระโมคคัลลานะอยู่ทางซ้ายและพระสารีบุตรอยู่ทางขวา เบื้องหน้าประดิษฐานพระพุทธรูปนารายณ์ ๑๐ องค์ ๕ องค์อยู่ทางซ้ายและ ๕ องค์อยู่ทางขวา เบื้องขวาประดิษฐานพระพุทธรูปแสดงพระอาการลอยตามน้ำ ๑ องค์ ๕ องค์อยู่ทางซ้ายและ ๕ องค์อยู่ทางขวา เบื้องซ้ายเป็นพระพุทธรูปยืนทรงเครื่อง ๑ องค์ ๕ องค์อยู่ทางซ้ายและ ๕ องค์อยู่ทางขวา กับรูปพระสาวกอีก ๖ องค์ ตั้งรายบนทั้งตามฝาผนังพระอุโบสถประจำตามทิศ บานประตูหน้าต่างประดับด้วยกระจกสีที่ผนังทั้งสองข้างประตูทางเข้ามีจารึกถึงประวัติการสร้างวัด

วัดนิเวศธรรมประวัติ ราชวรวิหาร

พระอุโบสถวัดนิเวศธรรมประวัติ ราชวรวิหาร
มีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบโกธิค

ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระประธาน “พระพุทธรณ์ถมฉรรโมภาส”

หน้าต่างประดับกระจกสี

พระพุทธรณ์ถมฉรรโมภาส

เป็นพระปฏิมากรประทับนั่งขัดสมาธิเพชร กะไหล่ทอง หน้าตักกว้าง ๒๒ นิ้ว สูงตลอด รัศมี ๓๖ นิ้ว รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้หล่อขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๐ เพื่อเป็น พระประธานของวัด หล่อโดยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐวรการ (หม่อมเจ้าดิศ ในกรมหมื่นนครงศ์หรือรัช) อาจกล่าวได้ว่า พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปที่งดงาม เป็นอย่างมาก

หอรระฆัง สร้างขึ้นถัดขึ้นไปจาก
หลังคาบริเวณท้ายพระอุโบสถ มีลักษณะ
เป็นยอดโดมทรงกรวยแหลมสูงขึ้นไป ๓ ชั้น
ในแต่ละชั้นมีการเจาะช่องหน้าต่างเป็นอาร์ค
แบบโค้งปลายแหลมไว้รอบหอรระฆัง บนหอรระฆัง
มีพระเจดีย์สำริดปิดทอง ภายในบรรจุพระบรม
สารีริกธาตุ

หอรระฆังท้ายพระอุโบสถ

พิพิธภัณฑวัดนิเวศธรรมประวัติ ราชวรวิหาร จัดตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๓
ตามพระบรมราชานุญาตของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช
บรมนาถบพิตร พิพิธภัณฑตั้งอยู่หลังพระอุโบสถด้านทิศใต้ จัดแสดงศิลปะโบราณวัตถุประเภท
พระพุทธรูป หีบพระธรรม ธรรมาสน์ สิ่งทอในพระพุทธศาสนา เครื่องสังเค็ด เครื่องหินอ่อน
เครื่องมุก เครื่องถม เครื่องแก้ว และเอกสารประวัติวัดนิเวศธรรมประวัติ เช่น พระราช
หัตถเลขา หนังสือสมุดไทยดำ หนังสือสมุดไทยขาว เป็นต้น และยังจัดแสดงเครื่องใช้ส่วนพระองค์
ของพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ ระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑๘. พลัปปลาที่ประทับสถานีรถไฟบางปะอิน

เส้นทางรถไฟหลวงสายแรกของสยามคือเส้นทางกรุงเทพฯ - นครราชสีมา เริ่มก่อสร้าง
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๓๙ เส้นทางบางส่วนแล้วเสร็จพอที่จะเปิดบริการเดินรถได้
วันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเสด็จพระราชดำเนิน
มาทรงประกอบพระราชพิธีเปิดการเดินรถไฟระหว่างสถานีกรุงเทพฯ - อยุธยา ระยะทาง ๗๑ กิโลเมตร
ในครั้งนั้นได้ประทับรถไฟพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินมายังอยุธยาด้วย ครั้นรถไฟพระที่นั่ง

มาถึงสถานีบางปะอิน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จลงจากรถพระที่นั่งเพื่อประทับเสวยพระกระยาหาร ณ พลับพลาที่ประทับสถานีรถไฟบางปะอิน พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการและทูตานุทูต

พลับพลาที่ประทับสถานีรถไฟบางปะอิน ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ เพื่อเป็นที่ประทับรอรถไฟระหว่างที่พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จแปรพระราชฐานมาประทับยังพระราชวังบางปะอิน

พลับพลาที่ประทับสถานีรถไฟบางปะอิน

พลับพลาที่ประทับฯ เป็นอาคารไม้สักชั้นเดียว มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หันหน้าไปทางทิศตะวันตกมีมุขยื่นเป็นซุ้มทางเข้า ผนังด้านทิศเหนือและทิศใต้ทำเป็นมุขหักเหลี่ยมยื่นออกมาจากตัวอาคาร มีประตูทั้งทางด้านทิศตะวันตกซึ่งเป็นทางเข้าหลักและด้านทิศตะวันออกเป็นบานประตูไม้ประดับด้วยกระจกสีลายดอกไม้ ภายในอาคารเป็นโถงโล่ง ปูพื้นด้วยไม้กระดาน ผนังอาคารเป็นผนังทึบ ยกเว้นส่วนที่เป็นมุขหักเหลี่ยมทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ ทำเป็นช่องหน้าต่างประดับกระจกแผ่นยาววางตัวในแนวตั้งเรียงกัน ๑๐ บาน กรูด้วยกระจกสี (Stained glass) ลายช่อดอกไม้ ส่วนบริเวณผนังที่ไม่ได้กรุกระจกสีเป็นผนังไม้เรียบ ด้านบนตกแต่ง

ภายในพลับพลาที่ประทับสถานียรถไฟบางปะอิน ประดับด้วยกระจกสี

เป็นลายซุ้มโค้งเรียงต่อกัน ภายในซุ้มมีพระปรมาภิไธยย่อ จปร ถัดขึ้นไปบนสุดประดับด้วยสัญลักษณ์พระเกี้ยว ส่วนฝ้าเพดานตกแต่งลายช่อดอกไม้ในกรอบสี่เหลี่ยมทั่วทั้งพื้นที่ ล้อมรอบลายฉลุรูปกลีบดอกไม้ทรงกลมบริเวณกึ่งกลางฝ้าเพดาน ส่วนหลังคาเป็นทรงปั้นหยาคลุมด้วยกระเบื้องซีเมนต์รูปทรงกระเบื้องว่าว ชายหลังคาประดับไม้ฉลุ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานพลับพลาที่ประทับสถานียรถไฟบางปะอิน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๔ ตอนที่ ๑๘ ลงวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๐ พื้นที่โบราณสถานประมาณ ๒ งาน ๒๐ ตารางวา

๑๔. วัดโปรดสัตว์

วัดโปรดสัตว์ ตั้งอยู่ที่ตำบลขนอนหลวง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ใกล้ด่านขนอนบางตะนาวศรี หรือขนอนหลวง ซึ่งเป็นด่านเก็บภาษีสินค้าที่เข้าออกทางหัวเมืองชายทะเลและต่างประเทศ จึงเรียกติดปากว่า “ขนอนวัดโปรดสัตว์” วัดโปรดสัตว์ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการสร้างที่แน่ชัด แต่ปรากฏชื่อวัดโปรดสัตว์ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า ในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศได้มีราชทูตจากลังกาทวิปเดินทางเข้ามาเฝ้าเพื่อทูลขอพระสงฆ์จากสยามไปสืบทอดพระพุทธศาสนา และได้โปรดให้ใช้วัดโปรดสัตว์เป็นที่พักรับรองราชทูตจากลังกา และจัดส่งคณะสงฆ์กับทูตไปลังกาด้วย และพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ปรากฏชื่อวัดโปรดสัตว์โดยกล่าวถึงฝ่ายพระเจ้าอังวะให้ยกทัพเรือหนุนเข้ามาตั้งค่ายใหญ่อยู่ ณ ขนอนหลวง

วัดโปรดสัตว์ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ต้นตระกูลสนิทวงศ์ ได้ทำการปฏิสังขรณ์วัดโปรดสัตว์ หลังจากนั้นทายาทของตระกูลสนิทวงศ์ได้ให้การอุปถัมภ์บำรุงวัดมาโดยตลอด

สิ่งสำคัญ

เจดีย์ประธาน

เป็นเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมเพ็ญมุม ตั้งอยู่บนฐานประทักษิณรูปสี่เหลี่ยมเพ็ญมุม มีบันไดทางขึ้นลงอยู่ด้านทิศตะวันตก ส่วนฐานของเจดีย์ประกอบด้วยชั้นฐานเชิงรองรับฐานบัวลูกแก้วอกไก่เพ็ญมุม ถัดขึ้นไปเป็นชุดลวดบัวโดยมีบัวปากกระชังรองรับองค์ระฆังสี่เหลี่ยมเพ็ญมุม ตอนบนประกอบด้วยบัลลังก์รูปสี่เหลี่ยมด้านเท่า มีก้านฉัตรและเสาหอนรองรับบัวฝาละมี ปล้องไฉน ปลียอด และเม็ดน้ำค้างประดับปลายยอดของปลี

เจดีย์ประธานวัดโปรดสัตว์

อุโบสถวัดโปรดสัตว์

โบเสมา

อุโบสถ

ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของเจดีย์ประธาน เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขนาด ๗ ห้องหันหน้าไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือสู่แม่น้ำเจ้าพระยา มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง ๑๓.๖๐ เมตร ยาว ๒๕.๔๐ เมตร อาคารตั้งอยู่บนฐานบัวลูกแก้วอกไก่ยกพื้นล้อมรอบด้วยกำแพงเตี้ย ๆ ประดับด้วยกระเบื้องปูเคลือบ มีลานเดินได้โดยรอบ มีประตูทางเข้าออกด้านหน้าและด้านหลังด้านละ ๒ ประตู ผนังด้านข้างเจาะช่องหน้าต่างด้านละ ๓ ช่อง หลังคาเป็นทรงจั่วประดับเครื่องล่ายอง หน้าบันประดับด้วยไม้แกะสลักลายครุฑยุคนาคมีลายพรรณพฤกษาประกอบรอบอุโบสถมีโบเสมารอบทั้ง ๘ ทิศ ทำด้วยหินแกรนิต รูปแบบศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

๒๐. วัดเขียนลาย

ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านแพรก อำเภอบ้านแพรก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ข้อมูลจากหนังสือประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร กรมการศาสนา กล่าวว่า วัดเขียนลายสร้างขึ้นเป็นวัดตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๐ โดยมีนายเขียน นางลาย สองสามีภรรยา ต้องการจะสร้างวัดที่หมู่บ้านนี้จึงได้แจ้งต่อกำนันตำบลบ้านแพรก เมื่อมีใบบอกไปยังอำเภอละโว่นและเมืองกรุงเก่าจนได้รับอนุญาตแล้วจึงได้สร้างวัดขึ้นและให้นามว่า “วัดเขียนลาย” และได้อุปถัมภ์บำรุงวัดสืบต่อมา วัดเขียนลายได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐ และอีกข้อมูลหนึ่งกล่าวว่า วัดเขียนลายไม่ปรากฏหลักฐาน

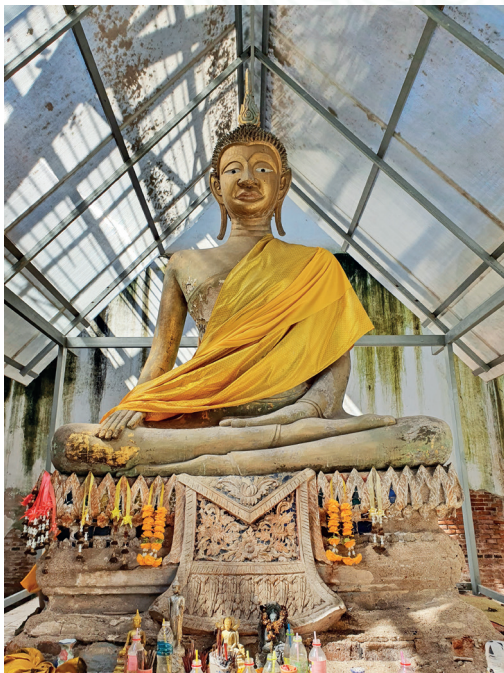

อุโบสถวัดเขียนลาย

หน้าบันตกแต่งด้วยปูนปั้นประดับกระจกสี

ทางเอกสารว่าสร้างขึ้นเมื่อใดและใครเป็นผู้สร้าง มีเพียงเรื่องเล่าสืบทอดกันมาว่าสร้างขึ้นราว พ.ศ. ๒๔๔๐ โดยชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธา และนิมนต์หลวงพ่อดตซึ่งเป็นชาวบ้านแพรกให้มาเป็น เจ้าอาวาสองค์แรก โดยท่านเป็นพระสงฆ์ผู้มีฝีมือด้านงานไม้และการแกะสลักไม้

พระประธานภายในอุโบสถ

ฐานซุกซิดกแต่งด้วยปูนปั้นประดับกระจกสี

ใบเสมา

โครงสร้างหลังคาเป็นเครื่องไม้ มุงด้วยสังกะสี (เดิมมุงด้วยกระเบื้องดินเผา) โดยรอบอุโบสถ มีใบเสมาทั้ง ๘ ทิศ ลักษณะฐานเสมาเป็นทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ถัดขึ้นมาเป็นฐานสิงห์ ๑ ชั้นและ บัวกลุ่มรองรับใบเสมา ใบเสมาเป็นทรงสี่เหลี่ยม ตกแต่งด้วยปูนปั้นรูปดอกไม้ทั้งสี่ด้าน

สิ่งสำคัญ

อุโบสถ มีลักษณะเป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด ๘ x ๒๑ เมตร วางตัวในแนวทิศ ตะวันออก-ทิศตะวันตก ผนังด้านสกัดมีช่องประตู เข้า-ออกด้านละ ๑ ช่อง และก่อมุขยื่นออกมาทั้งสองด้าน มีเสารองรับส่วนหลังคา หั้วเสาประดับ ตกแต่งด้วยปูนปั้นบัวแฉกหรือบัวกลีบยาว หน้าบันเป็นเครื่องไม้ ทรงจั่ว สภาพปัจจุบันไม่ปรากฏการ ตกแต่ง เหนือกรอบประตูทางเข้าออกทั้งสองด้าน ตกแต่งเป็นซุ้มปูนปั้นประดับกระจกลี ส่วนผนัง ด้านข้างมีช่องหน้าต่างด้านละ ๒ ช่อง โครงสร้างอาคารเป็นแบบใช้ผนังรับน้ำหนัก ไม่มีเสากลางใน

๒๑. วัดย่านอ่างทอง

วัดย่านอ่างทอง สร้างขึ้นเมื่อใดนั้นไม่มีหลักฐานแน่ชัด แต่ได้รับการปฏิสังขรณ์ขึ้นใน สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๖๗ จึงถือเป็นปีตั้งวัด เนื่องจาก พระธรรมไตรโลก (น่วม) เจ้าอาวาสไปเยี่ยมสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดโมลีโลก หรือวัดท้ายตลาด ซึ่งมีความสนิทสนมกับรัชกาลที่ ๓ และเจ้านายวังหน้า จึงขอร้องให้ช่วยก่อสร้างปรับปรุงวัด ให้ด้วย เหตุนี้เจ้านายวังหน้าจึงส่งช่างหลวงมาทำการก่อสร้าง ในการนี้ช่างเรือและชะลอตำหนัก หลายหลังมาสร้างเป็นกุฏิสงฆ์ พระพุทธรูปและโบราณวัตถุต่าง ๆ เป็นจำนวนมากที่รับพระราชทานไว้ เมื่อสร้างวัดเสร็จเรียบร้อยแล้วทำการสมโภชฉลอง เจ้านายจำนวนมากได้เสด็จมาร่วมงาน รัชกาลที่ ๔ เมื่อครั้งยังทรงผนวชได้มาเทศน์ในงานนี้ด้วย พร้อมกับการฉลองก็ได้ใช้นามว่า “วัดจุฬาลोक” ให้สอดคล้องกับวัดของสหาย คือ วัดโมลีโลก ต่อมาด้วยเหตุผลใดไม่ทราบ นามวัดได้เปลี่ยนมาเป็น วัดย่านอ่างทอง และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้วนับตั้งแต่ ประมาณ พ.ศ. ๒๓๗๐

สิ่งสำคัญ

วิหารยอดปราสาท เป็นอาคารทรงจัตุรมุขยอดปราสาท หลังคามุงด้วยกระเบื้องเกล็ดประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ ส่วนยอดของหลังคาเป็นเจดีย์ทรงปราสาทรูปแบบศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ ทับหลังของซุ้มประตูมีภาพจิตรกรรมอย่างจีนประกอบด้วยรูปนกและดาวล้อมเดือน

อุโบสถ หันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งอยู่ด้านหน้าของวิหารและหันหลังให้แม่น้ำตามประวัติกล่าวว่าสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ โดยช่างวังหน้า หลังคามุงด้วยกระเบื้องเกล็ดประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ หน้าบันมีรูปเทพนมปูนปั้นล้อมด้วยลายก้านต่อดอกใต้หน้าบันทำเป็นแผงคอสอง มีเทวดาถืออาวุธประทับยืนในซุ้มโค้งแหลม ๓ ซุ้ม ประดับฐาน

เจดีย์ประจำมุม ๔ องค์ รอบวิหารจัตุรมุข ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆังในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง มีส่วนรองรับองค์ระฆังเป็นฐานสิงห์ ๓ ชั้น บัวกลุ่มรองรับองค์ระฆังอยู่ในผังสี่เหลี่ยมซึ่งเป็นลักษณะของเจดีย์ในศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์

วิหารยอดปราสาท

อุโบสถ

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. ประวัติวัดท้าวราชอาณาจักร เล่ม ๔. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘.
- กรมศิลปากร. โบราณสถานสำคัญในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: ทวีวัฒนาการพิมพ์, ๒๕๕๑.
- _____. หนังสือนำชมอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: บริษัท เอกพิมพ์ไทย จำกัด, ๒๕๖๒.
- _____. โบราณสถานที่ยังมีได้ขึ้นทะเบียน เล่ม ๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๓๓.
- _____. ปราสาทนครหลวง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมพันธ์ จำกัด, ๒๕๓๘.
- _____. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม. [แผ่นพับ]. พระนครศรีอยุธยา: ม.ป.พ.
- _____. หนังสือนำชมพิพิธภัณฑวัดนิเวศธรรมประวัติราชวรวิหาร. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดบุรณาไทย, ๒๕๕๗.
- การรถไฟแห่งประเทศไทย. ๑๐๐ ปี รถไฟไทย. กรุงเทพฯ: เวสต์วิชั่น, ๒๕๔๐.
- พระราชวังบางปะอิน. ม.ป.ท., ม.ป.ป. (แผ่นพับ).
- ภัทรพงษ์ เก่าเงิน. วัดใหม่ประชุมพล. กรุงเทพฯ: บริษัท โรงพิมพ์ล้านคำ จำกัด, ๒๕๕๐.
- ศิริพันธ์ ตาบเพ็ชร. “ศาสนาจารย์ชาวโดมิงโก จุดเริ่มต้นแห่งการเผยแพร่คริสต์ศาสนาใน
กรุงศรีอยุธยา.” เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา ๕๐๐ ปี แห่งความสัมพันธ์
ไทย-โปรตุเกส อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา สำนักศิลปากรที่ ๓
พระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๒.
- สมชาติ จิงสิริอารักษ์. สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยามสมัยรัชกาลที่ ๔ - พ.ศ. ๒๔๘๐.
กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓.
- สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา. งานบูรณะโบราณสถานวัดโปรดสัตว์ ตำบลขนอนหลวง
อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. นครปฐม: ห้างหุ้นส่วนจำกัด พัทธกร,
๒๕๕๕.
- _____. รายงานการบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์โบราณสถานวัดใหม่ประชุมพล
ตำบลนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โครงการช่วยเหลือ
ฟื้นฟู เยียวยาเพื่อบูรณะโบราณสถานซึ่งได้รับผลกระทบจากอุทกภัย. เอกสาร
อัดสำเนา, ๒๕๕๕.

สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา. รายงานการสำรวจโบราณสถานวัดเขียนลาย ตำบล
บ้านแพรก อำเภอบ้านแพรก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๘.

_____. รายงานโครงการบูรณะอุโบสถวัดพระงาม ตำบลบางเตือ อำเภอบางปะหัน
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. นครปฐม: ห้างหุ้นส่วนจำกัด พัทธกร, ๒๕๕๗.

_____. รายงานผลการดำเนินงานทางโบราณคดีและบูรณะโบราณสถานวัดใหม่
ประชุมพล โครงการบูรณะโบราณสถานเพื่อเฉลิมฉลอง เนื่องในโอกาสที่พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี. เอกสาร
อัดสำเนา, ๒๕๕๐.

_____. วัดไม้รวก. นนทบุรี: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไวท์ โพสต์ แกลลอรี, ๒๕๕๒.

_____. วัดสวางค์. กรุงเทพฯ: บริษัท นุชาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒.

_____. วัดใหญ่เทพนิมิตร์. กรุงเทพฯ: บริษัท โรงพิมพ์ล้านคำ จำกัด, ๒๕๕๑.

ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุรินทร์ประดิษฐ์ทรัพย์. รายงานบูรณะโบราณสถานวัดย่านอ่างทอง (วัดจุฬาโลก)
ตำบลบ้านใหญ่ อำเภอดมัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. พระนครศรีอยุธยา:
ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุรินทร์ประดิษฐ์ทรัพย์, ๒๕๕๔.

ทำเนียบโบราณสถานที่ยื่นทะเบียน
เป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ
ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทำเนียบโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ
ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ที่	ชื่อ	ที่ตั้ง		ประกาศราชกิจจานุเบกษา	การกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน
		ตำบล	อำเภอ		
๑	วัดสุภาวค์	ท่าเจ้าสนุก	ท่าเรือ	เล่ม ๑๒๖ ตอนพิเศษ ๑๕๒ ง หน้า ๒๗ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๒	เนื้อที่ ๖ ไร่ ๑ งาน ๖๖ ตารางวา
๒	วัดไม้รวก	ท่าเรือ	ท่าเรือ	เล่ม ๙๕ ตอน ๑๒๖ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๑	เนื้อที่ ๙๖ ไร่ ๓ งาน ๙๖ ตารางวา
๓	วัดสะตือ	ท่าหลวง	ท่าเรือ	เล่ม ๑๑๗ ตอนพิเศษ ๑๐๓ ง หน้า ๓ ๖ ตุลาคม ๒๕๔๓	เนื้อที่ ๑๕ ไร่ ๑ งาน ๘๐ ตารางวา
๔	วัดกลาง	นครหลวง	นครหลวง	เล่ม ๑๑๕ ตอนพิเศษ ๓๗ ง หน้า ๑๐ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๑	เนื้อที่ ๒ ไร่ ๑ งาน ๕ ตารางวา
๕	วัดใหม่ประชุมพล	นครหลวง	นครหลวง	เล่ม ๑๑๖ ตอนพิเศษ ๒๕ ง หน้า ๑ ๙ เมษายน ๒๕๔๒	เนื้อที่ ๙ ไร่ ๑ งาน ๖๗ ตารางวา
๖	พระนครหลวง (ปราสาทนครหลวง)	นครหลวง	นครหลวง	เล่ม ๕๒ หน้า ๓๖๙๒ ๗ มีนาคม ๒๔๗๘	-
๗	วัดเกาะแก้วเกษราราม	บ่อโพง	นครหลวง	เล่ม ๑๑๖ ตอนพิเศษ ๒๕ ง หน้า ๑ ๙ เมษายน ๒๕๔๒	เนื้อที่ ๑ ไร่ ๑ งาน ๖๔ ตารางวา
๘	วัดใหญ่ (เทพนิมิตร์)	สามไถ	นครหลวง	เล่ม ๑๑๖ ตอนพิเศษ ๒๕ ง หน้า ๑ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๑	เนื้อที่ ๔ ไร่ ๑ งาน ๑๘ ตารางวา
๙	วัดท่าซุงทักษิณาราม	ไม้ตรา	บางไทร	เล่ม ๑๑๙ ตอนพิเศษ ๑๑๙ ง หน้า ๑ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๕	เนื้อที่ ๖ ไร่ ๓๖ ตารางวา
๑๐	เจดีย์หน้าวัดสนามไชย	สนามชัย	บางไทร	เล่ม ๑๑๗ ตอนพิเศษ ๑๐๔ ง หน้า ๓ ๙ ตุลาคม ๒๕๔๓	เนื้อที่ ๑ ไร่ ๓ งาน ๔๖ ตารางวา
๑๑	ค่ายสี่กุก	น้ำเต้า	บางบาล	๑๑๗ ตอนพิเศษ ๑๐๔ ง หน้า ๑ ๙ ตุลาคม ๒๕๔๓	เนื้อที่ ๔๘ ไร่ ๙๔ ตารางวา
๑๒	วัดจุฬามณี	บ้านกุ่ม	บางบาล	เล่ม ๑๒๒ ตอนพิเศษ ๑๒๖ ง หน้า ๙ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๘	เนื้อที่ ๖ ไร่ ๑ งาน ๖๕ ตารางวา
๑๓	วัดพระงาม	บางเตือ	บางปะหัน	เล่ม ๑๑๕ ตอนพิเศษ ๓๗ ง หน้า ๙ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๓	เนื้อที่ ๙ ไร่ ๓ งาน ๖๐ ตารางวา
๑๔	วัดม่วง	โพธิ์สามต้น	บางปะหัน	เล่ม ๑๑๕ ตอนพิเศษ ๓๗ ง หน้า ๑๐ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๑	เนื้อที่ ๕ ไร่ ๒ งาน ๕๒ ตารางวา

ที่	ชื่อ	ที่ตั้ง		ประกาศราชกิจจานุเบกษา	การกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน
		ตำบล	อำเภอ		
๑๕	วัดตลาด	หันลิ่ง	บางปะหัน	เล่ม ๑๑๙ ตอนพิเศษ ๑๑๙ ง หน้า ๑ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๕	เนื้อที่ ๖ ไร่ ๓๖ ตารางวา
๑๖	วัดตุนทรธรรม	หันลิ่ง	บางปะหัน	เล่ม ๑๑๔ ตอนพิเศษ ๘๐ ง หน้า ๑ ๑๒ กันยายน ๒๕๔๐	เนื้อที่ ๑ ไร่ ๑ งาน ๘๓ ตารางวา
๑๗	ตำหนักเจ้าฟ้าสร้าง	บ้านแปง	บางปะอิน	เล่ม ๑๑๙ ตอนพิเศษ ๑๑๙ ง หน้า ๑ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๕	เนื้อที่ ๑ ไร่ ๑ งาน ๘๘ ตารางวา
๑๘	พลับพลาที่ประทับ ที่สถานีรถไฟ บางปะอิน	บ้านเลน	บางปะอิน	เล่ม ๑๑๔ ตอนที่ ๑๘ ฉบับพิเศษ หน้า ๖ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๐	เนื้อที่ ๒ งาน ๒๐ ตารางวา
๑๙	ประภาคาร	บ้านเลน	บางปะอิน	เล่ม ๑๑๕ ตอนพิเศษ ๓๗ ง หน้า ๙ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๑	เนื้อที่ ๕ ไร่ ๒ งาน ๖๐ ตารางวา
๒๐	วัดนิเวศธรรมประวัติ	บ้านเลน	บางปะอิน	เล่ม ๕๒ หน้า ๓๖๙๒ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘	เนื้อที่ ๒๐ ไร่ ๒ งาน ๙๑ ตารางวา
				เล่ม ๑๒๑ ตอนพิเศษ ๕๓ ง หน้า ๔ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗	-
๒๑	วัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร และสะพานข้ามคลอง บ้านเลน	บ้านเลน	บางปะอิน	เล่ม ๕๒ หน้า ๓๖๙๒ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘	เนื้อที่ ๒๐ ไร่ ๒ งาน ๙๑ ตารางวา
				เล่ม ๑๒๑ ตอนพิเศษ ๕๓ ง หน้า ๔ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗	-
๒๒	วัดนิเวศธรรมประวัติ	บ้านเลน	บางปะอิน	เล่ม ๕๒ หน้า ๓๖๙๒ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘	-
				เล่ม ๑๒๑ ตอนพิเศษ ๕๓ ง หน้า ๘ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗	เนื้อที่ ๔๓ ไร่ ๑ งาน ๗๓ ตารางวา
๒๓	วัดย่านอ่างทอง	บ้านใหญ่	ผักไห่	เล่ม ๘๒ ตอนที่ ๑๔ หน้า ๓๕๐ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๘	-
๒๔	หมู่บ้านฮอลันดา	กะมัง	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๕๕ หน้า ๔๐๐๕ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๔๘๑	เนื้อที่ ๑ ไร่ ๗๖ ตารางวา
๒๕	วัดตะไกร	คลองสระบัว	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๖๐ ตอนที่ ๓๙ หน้า ๒๓๕๐ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๘๖	-
				เล่ม ๙๗ ตอนที่ ๑๖๓ หน้า ๓๖๒๔ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๒๓	เนื้อที่ ๖ ไร่ ๕๐ ตารางวา
๒๖	วัดคุุฑธาราม (วัดคุุฑ)	คลองสระบัว	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๙๗ ตอนที่ ๑๖๓ หน้า ๓๖๒๔ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๒๓	เนื้อที่ ๓ ไร่ ๔๔ ตารางวา

ที่	ชื่อ	ที่ตั้ง		ประกาศราชกิจจานุเบกษา	การกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน
		ตำบล	อำเภอ		
๒๗	วัดแม่นางปลื้ม	คลองสระบัว	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๑๑๒ ตอนพิเศษ ๕๙ ง หน้า ๑๔ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๓๘	เนื้อที่ ๖ ไร่ ๑ งาน ๖๑ ตารางวา
๒๘	วัดมกุฏ	คลองสระบัว	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๑๑๕ ตอนพิเศษ ๔ ง หน้า ๔ ๑๔ มกราคม ๒๕๔๑	เนื้อที่ ๕ ไร่ ๑ งาน ๖๕ ตารางวา
๒๙	วัดแค (ร้าง)	คลองสระบัว	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๖๐ ตอนที่ ๓๙ หน้า ๒๓๕๑ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๘๖	-
				เล่ม ๑๑๕ ตอนพิเศษ ๔ ง หน้า ๖ ๑๔ มกราคม ๒๕๔๑	เนื้อที่ ๘ ไร่ ๔๗ ตารางวา
๓๐	วัดเจ้าย่า (ร้าง)	คลองสระบัว	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๖๐ ตอนที่ ๓๙ หน้า ๒๓๕๑ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๘๖	-
๓๑	วัดพริ้ว	คลองสระบัว	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๑๑๕ ตอนพิเศษ ๔ ง หน้า ๔ ๑๔ มกราคม ๒๕๔๑	เนื้อที่ ๕ ไร่ ๑ งาน ๖๕ ตารางวา
๓๒	วัดพระงาม (วัดชะราม)	คลองสระบัว	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๖๐ ตอนที่ ๓๙ หน้า ๒๓๕๐ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๘๖	-
๓๓	วัดโพธิ์ (ร้าง) (วัดใหม่คลองสระบัว)	คลองสระบัว	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๑๐๗ ตอนที่ ๑๑๓ หน้า ๕๐๖๔ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๓๓	เนื้อที่ ๘ ไร่ ๑ งาน ๙๖ ตารางวา
๓๔	วัดใหญ่ชัยมงคล	คลองสวนพลู	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๕๒ หน้า ๓๖๙๒ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘	-
๓๕	วัดชุมพล	คลองสวนพลู	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๑๑๕ ตอนพิเศษ ๔ ง หน้า ๔ ๑๔ มกราคม ๒๕๔๑	เนื้อที่ ๕๖ ไร่ ๗๗ ตารางวา
๓๖	วัดพระนอน	คลองสวนพลู	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๑๑๕ ตอนพิเศษ ๔ ง หน้า ๔ ๑๔ มกราคม ๒๕๔๑	เนื้อที่ ๕๖ ไร่ ๗๗ ตารางวา
๓๗	วัดกระโถก	คลองสวนพลู	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๑๑๕ ตอนพิเศษ ๔ ง หน้า ๔ ๑๔ มกราคม ๒๕๔๑	เนื้อที่ ๕๖ ไร่ ๗๗ ตารางวา
๓๘	วัดพณัญเชิงวรวิหาร	คลองสวนพลู	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๕๒ หน้า ๓๖๙๒ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘	-
๓๙	วัดไผ่ล้อม (ร้าง)	ท่าवासูกรี	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๙๗ ตอนที่ ๑๖๓ หน้า ๓๖๒๔ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๒๓	เนื้อที่ ๑ ไร่ ๒ งาน
๔๐	วัดกุฎีทอง	ท่าवासูกรี	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๑๑๒ ตอนพิเศษ ๕๙ ง หน้า ๑๔ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๓๘	เนื้อที่ ๕ ไร่ ๑ งาน ๔๕ ตารางวา
๔๑	วัดโคกพระยา (ร้าง)	ท่าवासูกรี	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๙๗ ตอนที่ ๑๖๓ หน้า ๓๖๒๔ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๒๓	เนื้อที่ ๒ ไร่ ๒ งาน ๕๖ ตารางวา

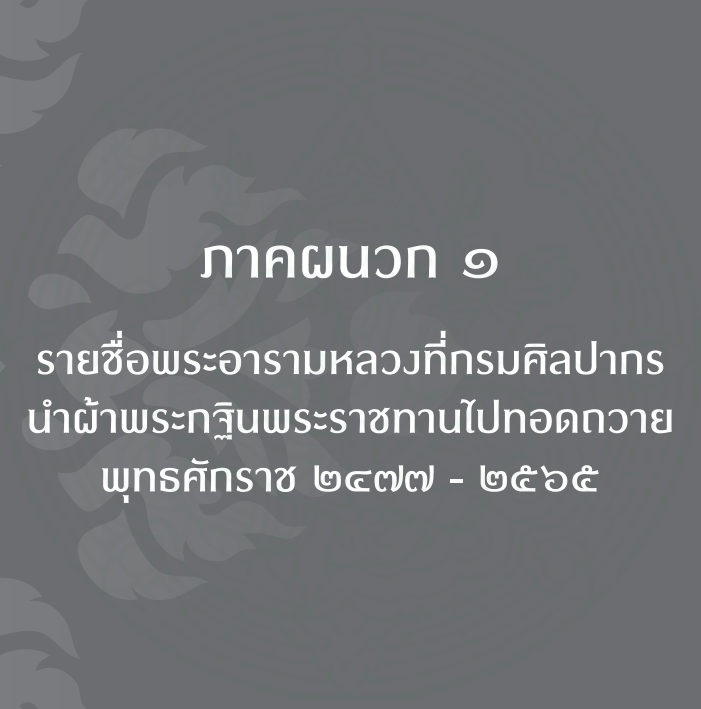
ที่	ชื่อ	ที่ตั้ง		ประกาศราชกิจจานุเบกษา	การกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน
		ตำบล	อำเภอ		
๔๒	วัดศาลาปูนวรวิหาร	ท่าवासูกรี	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๕๒ หน้า ๓๖๙๒ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘	-
๔๓	วัดครุฑ (ร้าง) และ วัดสุรินทราชา (ร้าง)	ท่าवासูกรี	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๙๗ ตอนที่ ๑๖๓ หน้า ๓๖๒๔ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๒๓	เนื้อที่ ๓ ไร่ ๔๔ ตารางวา
๔๔	วัดหน้าพระเมรุ	ท่าवासูกรี	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๕๒ หน้า ๓๖๙๑ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘	-
๔๕	วัดป่าเสา (ท่าเสา)	บ้านป้อม	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๑๑๖ ตอนพิเศษ ๒๕ ง หน้า ๑ ๙ เมษายน ๒๕๕๒	เนื้อที่ ๓ ไร่ ๑ งาน ๔๐ ตารางวา
๔๖	วัดไชยวัฒนาราม	บ้านป้อม	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๕๒ หน้า ๓๖๙๑ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘	-
๔๗	วัดกษัตราธิราช วรวิหาร	บ้านป้อม	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๑๑๕ ตอนพิเศษ ๓๗ ง หน้า ๑๐ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๑	เนื้อที่ ๒๑ ไร่ ๒ งาน ๔๙ ตารางวา
๔๘	วัดเต่า (ร้าง)	บ้านป้อม	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๑๑๕ ตอนพิเศษ ๔ ง หน้า ๔ ๑๔ มกราคม ๒๕๔๑	เนื้อที่ ๑๙ ไร่ ๒ งาน ๘ ตารางวา
๔๙	วัดวรเชษฐ (วรเชต)	บ้านป้อม	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๖๙ ตอน ๖๐ หน้า ๓๖๙๗ ๑๔ กันยายน ๒๕๒๕	เนื้อที่ ๙ ไร่ ๑ งาน ๖๗ ตารางวา
๕๐	วิหารกลบ	ประตู่ชัย	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๕๘ หน้า ๕๘๕ วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๔๘๔	-
๕๑	อุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา	ประตู่ชัย	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๙๓ ตอนที่ ๑๐๒ หน้า ๒๑๔๙ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๑๙	เนื้อที่ ๑,๘๒๐ ไร่
				เล่ม ๑๑๔ ตอนที่ ๖ ง หน้า ๔๐ ๒๐ มกราคม ๒๕๔๐	เนื้อที่ ๓,๐๐๐ ไร่
๕๒	วัดสมณโกฏฐาราม	ไผ่ลิง	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๕๒ หน้า ๓๖๙๑ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘	-
๕๓	วัดมหาทลาย	ไผ่ลิง	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๑๑๒ ตอนพิเศษ ๕๙ ง หน้า ๑๔ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๓๘	เนื้อที่ ๓ ไร่ ๒๗ ตารางวา
๕๔	วัดสามปลื้ม	ไผ่ลิง	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๕๘ หน้า ๕๘๕ ๑๘ มีนาคม ๒๔๘๔	-
				เล่ม ๑๑๓ ตอนพิเศษ ๓ ง หน้า ๔ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๙	เนื้อที่ ๒ ไร่ ๒๔ ตารางวา
๕๕	วัดท่าทราย	ไผ่ลิง	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๑๑๕ ตอนพิเศษ ๔ ง หน้า ๔ ๑๔ มกราคม ๒๕๔๑	เนื้อที่ ๒ ไร่ ๒ งาน ๗๘ ตารางวา

ที่	ชื่อ	ที่ตั้ง		ประกาศราชกิจจานุเบกษา	การกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน
		ตำบล	อำเภอ		
๕๖	วัดประดู่ทรงธรรม	ไผ่ลิง	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๑๑๕ ตอนพิเศษ ๓๗ ง หน้า ๖ ๔ มกราคม ๒๕๔๑	เนื้อที่ ๑๘ ไร่ ๓ งาน ๙๔ ตารางวา
๕๗	วัดกุฎีดาว	ไผ่ลิง	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๕๒ หน้า ๓๖๙๑ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘	-
				เล่ม ๑๑๕ ตอนพิเศษ ๔ ง หน้า ๙ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๑	เนื้อที่ ๑๘ ไร่ ๑ งาน ๑๕ ตารางวา
๕๘	วัดภูเขาทอง	ภูเขาทอง	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๕๒ หน้า ๓๖๙๑ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘	-
๕๙	วัดพระยาแมน (วัดพญาแมน)	ลุมพลี	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๖๐ ตอนที่ ๓๙ หน้า ๒๓๕๑ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๘๘	-
๖๐	วัดหัสดาวาส	ลุมพลี	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๙๗ ตอนที่ ๑๖๓ หน้า ๓๖๒๔ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๒๓	เนื้อที่ ๓ ไร่ ๔๓ ตารางวา
๖๑	วัดจกกลม (ร้าง)	ลุมพลี	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๖๐ ตอนที่ ๓๙ หน้า ๒๓๕๑ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๘๖	-
				เล่ม ๑๑๕ ตอนพิเศษ ๔ ง หน้า ๖ ๑๔ มกราคม ๒๕๔๑	เนื้อที่ ๔ ไร่ ๒ งาน ๔๗ ตารางวา
๖๒	วัดตูม	วัดตูม	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๕๒ หน้า ๓๖๙๒ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘	-
๖๓	วัดชุมพล (วัดพลายชุมพล)	วัดตูม	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๑๒๒ ตอนพิเศษ ๑๒๖ ง หน้า ๙ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๘	เนื้อที่ ๓ ไร่ ๑ งาน ๖๗ ตารางวา
๖๔	หมู่บ้านโปรตุเกส (โบสถ์ฟรานซิสกัน)	สำเภาล่ม	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๕๕ หน้า ๔๐๐๕ วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๔๘๑	-
๖๕	บ้านพระยา วิไชยเณนทร์	สำเภาล่ม	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๕๘ หน้า ๕๘๔ วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๔๘๔	-
				เล่ม ๖๙ ตอนที่ ๖๐ หน้า ๓๒๘๖ ๓๐ กันยายน ๒๔๙๕	-
๖๖	วัดนางกุย	สำเภาล่ม	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๕๘ หน้า ๕๘๕ ๑๘ มีนาคม ๒๔๘๔	-
				เล่ม ๑๒๒ ตอนพิเศษ ๑๒๖ ง หน้า ๑ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๘	เนื้อที่ ๘ ไร่ ๑ งาน ๓๖ ตารางวา
๖๗	วัดโคกสูง	สำเภาล่ม	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๑๑๕ ตอนพิเศษ ๔ ง หน้า ๔ ๑๔ มกราคม ๒๕๔๑	เนื้อที่ ๘ ไร่ ๓ งาน ๑๘ ตารางวา
๖๘	วัดพุทไธสวรรย์ (วัดพุทไธศวรรย์)	สำเภาล่ม	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๕๒ หน้า ๓๖๙๑ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘	-

ที่	ชื่อ	ที่ตั้ง		ประกาศราชกิจจานุเบกษา	การกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน
		ตำบล	อำเภอ		
๖๙	วัดท่าสัก (วัดป่าสัก)	สำเภาล่ม	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๕๘ หน้า ๕๘๔ ๑๘ มีนาคม ๒๔๘๔	-
๗๐	วัดวิหารเขียน	สำเภาล่ม	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๑๑๕ ตอนพิเศษ ๔ ง หน้า ๔ ๑๔ มกราคม ๒๕๔๑	เนื้อที่ ๘ ไร่ ๓ งาน ๑๘ ตารางวา
๗๑	วัดมเหยงคณ์	หันตรา	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๕๘ หน้า ๕๘๔ ๑๘ มีนาคม ๒๔๘๔	-
๗๒	วัดอโยธยา	หันตรา	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๖๐ ตอนที่ ๓๙ หน้า ๒๓๕๑ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๘๖	-
				เล่ม ๑๑๓ ตอนพิเศษ ๓ ง หน้า ๕ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๙	เนื้อที่ ๑๓ ไร่ ๘๑ ตารางวา
๗๓	วัดคูสิดาราม (วัดคูสิดาราม)	หันตรา	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๑๑๒ ตอนพิเศษ ๕๙ ง หน้า ๑๔ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๓๘	เนื้อที่ ๑๑ ไร่ ๓ งาน ๔๔ ตารางวา
๗๔	วัดช้าง	หันตรา	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๖๐ ตอนที่ ๓๙ หน้า ๒๓๕๑ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๘๖	-
๗๕	วังเจ้าฟ้ารัชสมัย	หัวรอ	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๕๘ หน้า ๕๘๔ ๑๘ มีนาคม ๒๔๘๔	-
๗๖	วัดสามวิหาร	หัวรอ	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๖๐ ตอนที่ ๓๙ หน้า ๒๓๔๙ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๘๖	-
๗๗	วัดกุฎีสึง (ร้าง)	หัวรอ	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๑๑๕ ตอนพิเศษ ๔ ง หน้า ๔ ๑๔ มกราคม ๒๕๔๑	เนื้อที่ ๓ ไร่ ๒ งาน ๙๐ ตารางวา
๗๘	พระตำหนักเจ้าปลุก วัดหน้าวัว (ร้าง)	เจ้าปลุก	มหาราช	เล่ม ๑๑๑ ตอน ๘๑ ง หน้า ๑๑ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๓๗	เนื้อที่ ๑๖ ไร่ ๑ งาน ๘๔ ตารางวา
๗๙	วัดโพธิ์	โรงช้าง	มหาราช	เล่ม ๑๑๗ ตอนพิเศษ ๑๐๔ ง หน้า ๓ ๙ ตุลาคม ๒๕๔๓	เนื้อที่ ๒ ไร่ ๑ งาน ๘๖ ตารางวา
๘๐	เพนียดคล้องช้าง	สวนพริก	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๕๘ หน้า ๕๘๕ ๑๘ มีนาคม ๒๔๘๔	-
				เล่ม ๑๒๖ ตอนพิเศษ ๑๕๒ ง หน้า ๒๘ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๒	เนื้อที่ ๖๒ ไร่ ๒ งาน ๘ ตารางวา
๘๑	วัดบรมวงศัศุ์ วรารามวรวิหาร	สวนพริก	พระนครศรีอยุธยา	เล่ม ๗๗ ตอน ๑๘ หน้า ๗๘๑- ๗๘๒ ๘ มีนาคม ๒๕๐๓	เนื้อที่ ๒๙ ไร่

ກາດຟນວກ

ภาคผนวก ๑

รายชื่อพระอารามหลวงที่กรมศิลปากร
นำผ้าพระกฐินพระราชทานไปทอดถวาย
พุทธศักราช ๒๔๗๗ - ๒๕๖๕

รายชื่อพระอารามหลวงที่กรมศิลปากรนำผ้าพระกฐินพระราชทานไปทอดถวาย
พุทธศักราช ๒๕๓๗ - ๒๕๖๕

ลำดับ	พ.ศ.	รายนามวัด	จังหวัด	หมายเหตุ
๑	๒๕๓๗	วัดเขมาภิรตาราม ราชวรวิหาร	จังหวัดนนทบุรี	
๒	๒๕๓๘	วัดพนัญเชิง	จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	
๓	๒๕๓๙	วัดมหาพฤฒาราม วรวิหาร	จังหวัดพระนคร	
๔	๒๕๔๐	วัดอินทาราม วรวิหาร	จังหวัดธนบุรี	
๕	๒๕๔๑	วัดคฤหบดี	จังหวัดธนบุรี	
๖	๒๕๔๒	วัดสังเวชวิศยาราม วรวิหาร	จังหวัดพระนคร	
๗	๒๕๔๓	วัดบุปผาราม วรวิหาร	จังหวัดธนบุรี	
๘	๒๕๔๔	วัดกนิษฐาราม วรวิหาร	จังหวัดธนบุรี	
๙	๒๕๔๕	-	-	ไม่พบหลักฐาน
๑๐	๒๕๔๖	-	-	ไม่พบหลักฐาน
๑๑	๒๕๔๗	-	-	ไม่พบหลักฐาน
๑๒	๒๕๔๘	-	-	ไม่พบหลักฐาน
๑๓	๒๕๔๙	-	-	ไม่พบหลักฐาน
๑๔	๒๕๕๐	วัดโมลีโลกยาราม ราชวรวิหาร	จังหวัดธนบุรี	
๑๕	๒๕๕๑	วัดยานนาวา	จังหวัดพระนคร	
๑๖	๒๕๕๒	วัดราชนันทาราม วรวิหาร	จังหวัดพระนคร	
๑๗	๒๕๕๓	วัดกัลยาณมิตร วรมหาวิหาร	จังหวัดธนบุรี	
๑๘	๒๕๕๔	วัดพระบรมธาตุไชยา ราชวรวิหาร	จังหวัดสุราษฎร์ธานี	
๑๙	๒๕๕๕	-	-	งด
๒๐	๒๕๕๖	-	-	งด
๒๑	๒๕๕๗	-	-	งด
๒๒	๒๕๕๘	-	-	งด
๒๓	๒๕๕๙	-	-	งด
๒๔	๒๕๖๐	-	-	งด
๒๕	๒๕๖๑	วัดกาญจนสิงหาสน์ วรวิหาร	จังหวัดธนบุรี	

ลำดับ	พ.ศ.	รายนามวัด	จังหวัด	หมายเหตุ
๒๖	๒๕๐๒	วัดสุติดาราม วรวิหาร	จังหวัดธนบุรี	
๒๗	๒๕๐๓	วัดพระยาทำ วรวิหาร	จังหวัดธนบุรี	
๒๘	๒๕๐๔	วัดกาญจนสิงหาสน์ วรวิหาร	จังหวัดธนบุรี	
๒๙	๒๕๐๕	วัดอัปสรสวรรค์ วรวิหาร	จังหวัดธนบุรี	
๓๐	๒๕๐๖	วัดชนะสงคราม ราชวรมหาวิหาร	จังหวัดพระนคร	
๓๑	๒๕๐๗	วัดเทพธิดาราม วรวิหาร	จังหวัดพระนคร	
๓๒	๒๕๐๘	วัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร	จังหวัดธนบุรี	
๓๓	๒๕๐๙	วัดราชสิทธิาราม ราชวรวิหาร	จังหวัดธนบุรี	
๓๔	๒๕๑๐	วัดสังข์กระจาย วรวิหาร	จังหวัดธนบุรี	
๓๕	๒๕๑๑	วัดชนะสงคราม ราชวรมหาวิหาร	จังหวัดพระนคร	
๓๖	๒๕๑๒	วัดใหญ่สุวรรณาราม วรวิหาร	จังหวัดเพชรบุรี	
๓๗	๒๕๑๓	วัดเสาธงทอง	จังหวัดลพบุรี	
๓๘	๒๕๑๔	วัดเขาบางทราย	จังหวัดชลบุรี	
๓๙	๒๕๑๕	วัดพระธาตุคอกยสุเทพ ราชวรวิหาร	จังหวัดเชียงใหม่	
๔๐	๒๕๑๖	วัดพนัญเชิง	จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	
๔๑	๒๕๑๗	วัดช้างค้ำ วรวิหาร	จังหวัดน่าน	
๔๒	๒๕๑๘	วัดพระธาตุพนม วมหาวิหาร	จังหวัดนครพนม	
๔๓	๒๕๑๙	วัดพระมหาธาตุ วมหาวิหาร	จังหวัดนครศรีธรรมราช	
๔๔	๒๕๒๐	วัดพระบรมธาตุไชยา ราชวรวิหาร	จังหวัดสุราษฎร์ธานี	
๔๕	๒๕๒๑	วัดเฉลิมพระเกียรติ วรวิหาร	จังหวัดนนทบุรี	
๔๖	๒๕๒๒	วัดสุทธจินดา วรวิหาร	จังหวัดนครราชสีมา	
๔๗	๒๕๒๓	วัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร	จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	
๔๘	๒๕๒๔	-	-	งด
๔๙	๒๕๒๕	วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ราชวรวิหาร	จังหวัดสุโขทัย	
๕๐	๒๕๒๖	วัดสุทธायาราม	จังหวัดราชบุรี	
๕๑	๒๕๒๗	วัดธาตุ	จังหวัดขอนแก่น	
๕๒	๒๕๒๘	วัดสิริจันทร์นิมิต วรวิหาร	จังหวัดลพบุรี	

ลำดับ	พ.ศ.	รายนามวัด	จังหวัด	หมายเหตุ
๕๓	๒๕๒๙	วัดมัชฌิมาวาส	จังหวัดสงขลา	
๕๔	๒๕๓๐	วัดใหญ่สุวรรณาราม วรวิหาร	จังหวัดเพชรบุรี	
๕๕	๒๕๓๑	วัดกลางมิ่งเมือง	จังหวัดร้อยเอ็ด	
๕๖	๒๕๓๒	วัดพระพุทธรูปตากผ้า	จังหวัดลำพูน	
๕๗	๒๕๓๓	วัดเขมาภิตาราม ราชวรวิหาร	จังหวัดนนทบุรี	
๕๘	๒๕๓๔	วัดป่าโมก วรวิหาร	จังหวัดอ่างทอง	
๕๙	๒๕๓๕	วัดจองคำ	จังหวัดแม่ฮ่องสอน	
๖๐	๒๕๓๖	วัดท่าโพธิ์	จังหวัดนครศรีธรรมราช	
๖๑	๒๕๓๗	วัดพระนอนจักรสีห์ วรวิหาร	จังหวัดสิงห์บุรี	
๖๒	๒๕๓๘	วัดขันเงิน	จังหวัดชุมพร	
๖๓	๒๕๓๙	วัดธรรมิการาม วรวิหาร	จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	
๖๔	๒๕๔๐	วัดกลาง	จังหวัดกาฬสินธุ์	
๖๕	๒๕๔๑	วัดมหาธาตุ	จังหวัดเพชรบูรณ์	
๖๖	๒๕๔๒	วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ราชวรวิหาร	จังหวัดสุโขทัย	
๖๗	๒๕๔๓	วัดศรีมงคลใต้	จังหวัดมุกดาหาร	
๖๘	๒๕๔๔	วัดพระแก้ว	จังหวัดเชียงราย	
๖๙	๒๕๔๕	วัดพระบรมธาตุ วรวิหาร	จังหวัดชัยนาท	
๗๐	๒๕๔๖	วัดจุฬาทิศธรรมสมาาราม วรวิหาร	จังหวัดชลบุรี	
๗๑	๒๕๔๗	วัดเกาะหลัก	จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	
๗๒	๒๕๔๘	วัดศรีอุบลรัตนาราม	จังหวัดอุบลราชธานี	
๗๓	๒๕๔๙	วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม	จังหวัดลำปาง	
๗๔	๒๕๕๐	วัดเฉลิมพระเกียรติ วรวิหาร	จังหวัดนนทบุรี	
๗๕	๒๕๕๑	วัดป่าประดู่	จังหวัดระยอง	
๗๖	๒๕๕๒	วัดพระประโคมเจดีย์ วรวิหาร	จังหวัดนครปฐม	
๗๗	๒๕๕๓	วัดชนาธิปเฉลิม	จังหวัดสตูล	
๗๘	๒๕๕๔	วัดพระแท่นศิลาอาสน์	จังหวัดอุดรดิตรต์	
๗๙	๒๕๕๕	วัดมหาธาตุ	จังหวัดยโสธร	

ลำดับ	พ.ศ.	รายนามวัด	จังหวัด	หมายเหตุ
๘๐	๒๕๕๖	วัดโยธานิมิต	จังหวัดตราด	
๘๑	๒๕๕๗	วัดไชยชุมพลชนะสงคราม	จังหวัดกาญจนบุรี	
๘๒	๒๕๕๘	วัดพระนารายณ์มหาราช วรวิหาร	จังหวัดนครราชสีมา	
๘๓	๒๕๕๙	วัดแจ้ง	จังหวัดนครศรีธรรมราช	
๘๔	๒๕๖๐	วัดเจ็ดยอด	จังหวัดเชียงใหม่	
๘๕	๒๕๖๑	วัดมณีชลขันธ์	จังหวัดลพบุรี	
๘๖	๒๕๖๒	วัดทรงศิลา	จังหวัดชัยภูมิ	
๘๗	๒๕๖๓	วัดพระงาม	จังหวัดนครปฐม	
๘๘	๒๕๖๔	วัดอัมพวันเจติยาราม วรวิหาร	จังหวัดสมุทรสงคราม	
๘๙	๒๕๖๕	วัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร	จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	

ภาคผนวก ๒

หนังสือกรมศิลปากร ที่ วร ๐๔๐๑/๘๗
ลงวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๖๕
เรื่อง ขอรับพระราชทานผ้าพระกฐิน
ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ กรมศิลปากร สำนักบริหารกลาง (กลุ่มอำนวยการ) โทร. ๐ ๒๒๒๓ ๐๙๗๖

ที่ ๖๕ ๐๔๐๑/ ๘๗

วันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอรับพระราชทานผ้าพระกฐิน ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕

เรียน อธิบดีกรมการศาสนา

ตามราชประเพณี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าพระกฐินพระราชทานให้ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์การ สมาคม มูลนิธิ บริษัทห้างร้าน และประชาชนทั่วไป ผู้มีจิตศรัทธานำไปถวายพระสงฆ์จำพรรษา ณ พระอารามหลวงทั่วราชอาณาจักรในช่วงกฐินกาล และกรมการศาสนาได้ประกาศเชิญชวนให้ผู้มีจิตศรัทธาแจ้งความประสงค์ขอรับพระราชทานผ้าพระกฐินเป็นประจำทุกปี นั้น

กรมศิลปากร มีความประสงค์ขอรับพระราชทานผ้าพระกฐิน ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕ เพื่อนำไปถวายพระสงฆ์จำพรรษา ณ วัดชุมพลนิกายาราม ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้ ได้ประสานรายละเอียดเบื้องต้นและมีหนังสือแจ้งวัดชุมพลนิกายารามเรียบร้อยแล้ว รายละเอียดตามที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

(นายกิตติพันธ์ พานสุวรรณ)
อธิบดีกรมศิลปากร

ที่ วธ ๐๔๐๑/ ๕๓

กรมศิลปากร

ถนนหน้าพระธาตุ กทม. ๑๐๒๐๐

๑๓ มกราคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอแจ้งความประสงค์นำผ้าพระกฐินพระราชทาน ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๕ ไปถวาย ณ วัดชุมพลนิกายาราม
นัมสการ เจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายาราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย สำเนาหนังสือกรมศิลปากร ที่ วธ ๐๔๐๑/ ๘๗ ลงวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๖๕

ตามราชประเพณี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
ผ้าพระกฐินพระราชทานให้ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์การ สมาคม มูลนิธิ บริษัทห้างร้าน และประชาชน
ทั่วไป ผู้มีจิตศรัทธานำไปถวายพระสงฆ์จำพรรษา ณ พระอารามหลวงทั่วราชอาณาจักรในช่วงกฐินกาล
และกรมการศาสนาได้ประกาศเชิญชวนให้ผู้มีจิตศรัทธาแจ้งความประสงค์ขอรับพระราชทานผ้าพระกฐิน
เป็นประจำทุกปี นั้น

กรมศิลปากร มีความประสงค์นำผ้าพระกฐินพระราชทาน ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕
ไปถวายพระสงฆ์จำพรรษา ณ วัดชุมพลนิกายาราม ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ทั้งนี้ กรมศิลปากร ได้มีหนังสือแจ้งความประสงค์ขอรับพระราชทานผ้าพระกฐินให้กรมการศาสนาทราบด้วยแล้ว
รายละเอียดตามสิ่งที่ส่งมาด้วยพร้อมนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดทราบ

ขอณมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(นายกิตติพันธ์ กานทราราม)
อธิบดีกรมศิลปากร

สำนักบริหารกลาง

กลุ่มอำนวยการและประสานราชการ

โทร. ๐ ๒๒๒๓ ๐๔๗๖

โทรสาร ๐ ๒๒๒๑ ๑๘๑๒

ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ fad@saraban.mail.go.th

ที่ วธ ๐๓๐๘/ ๑๒๓/๑

กรมการศาสนา
๑๐ ถนนเทียมร่วมมิตร
เขตห้วยขวาง กทม. ๑๐๓๑๐

๓๑ มีนาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอรับพระราชทานผ้าพระกฐิน ประจำปี ๒๕๖๕

นมัสการ เจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายาราม

ด้วยกรมศิลปากร มีความประสงค์จะขอรับพระราชทานผ้าพระกฐินเพื่อนำมาถวายพระสงฆ์
จำพรรษา ประจำปี ๒๕๖๕ วัดชุมพลนิกายาราม ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กรมการศาสนาได้รับทราบแล้ว และได้ดำเนินการขอรับพระราชทานผ้าพระกฐินให้ตามความ
ประสงค์ของกรมศิลปากร ทั้งนี้ โปรดกำหนดวันถวายผ้าพระกฐินหลังจากวันอังคารที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๕
ตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๑ ต่อไป

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดทราบ

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(นายสำราญ นັกการเรียน)
รองอธิบดี ปฏิบัติราชการแทน
อธิบดีกรมการศาสนา

กองศาสนพิธี

โทร. ๐ ๒๒๐๙ ๓๓๒๒

โทรสาร ๐ ๒๒๐๒ ๙๖๓๒

ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ : saraban@dra.mail.go.th

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ กรมการศาสนา กองศาสนพิธี โทร. ๐ ๒๒๐๙ ๓๓๒๒ โทรสาร ๐ ๒๒๐๒ ๙๖๓๒

ที่ วธ ๐๓๐๘/ ๒๓๓๘

วันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอรับพระราชทานผ้าพระกฐิน ประจำปี ๒๕๖๕

เรียน อธิบดีกรมศิลปากร

ตามที่กรมศิลปากร ได้มีหนังสือ ที่ วธ ๐๔๐๑/๘๗ ลงวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๖๕ แจ้งว่า มีความประสงค์จะขอรับพระราชทานผ้าพระกฐินเพื่อนำไปถวายพระสงฆ์จำพรรษา ประจำปี ๒๕๖๕ ณ วัดชุมพลนิกายาราม ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ความละเอียดแจ้งแล้ว นั้น

กรมการศาสนาทราบแล้ว และได้ดำเนินการขอรับพระราชทานผ้าพระกฐินให้ตามความประสงค์และขอให้ติดต่อประสานงานกับวัดชุมพลนิกายาราม เพื่อกำหนดวัน เวลา ในการถวายผ้าพระกฐิน ทั้งนี้ โปรดกำหนดวันถวายผ้าพระกฐินหลังจากวันอังคารที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๕ ตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๑ ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

(นายสำรวย นักการเรียนรู้)
รองอธิบดี ปฏิบัติราชการแทน
อธิบดีกรมการศาสนา

ภาคผนวก ๓

ประกาศกรมศิลปากร

เรื่อง กำหนดการถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน กรมศิลปากร
ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕

ประกาศกรมศิลปากร

เรื่อง กำหนดการถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน กรมศิลปากร
ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕

ด้วยพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมศิลปากร
รับผ้าพระกฐินพระราชทาน ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕ นำไปถวาย ณ วัดชุมพลนิกายาราม ตำบลบ้านเลน
อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในวันเสาร์ที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕ เวลา ๑๐.๐๐ น.

กรมศิลปากร จึงขอเชิญชวนผู้บริหารทั้งส่วนกลางและภูมิภาค ข้าราชการ พนักงานราชการ
และเจ้าหน้าที่ในสังกัดกรมศิลปากร ส่วนราชการทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้มีจิตศรัทธาร่วมอนุโมทนาบุญ
ในการถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน กรมศิลปากร ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕ ตามกำหนดวัน เวลา
และสถานที่ดังกล่าว หากท่านใดมีจิตศรัทธาร่วมบริจาคทรัพย์ หรือสิ่งของ โดยเสด็จพระราชกุศลครั้งนี้
โปรดแสดงความจำนงและบริจาค ได้ที่ กลุ่มคลังและพัสดุ สำนักบริหารกลาง กรมศิลปากร (ชั้น ๓)
เลขที่ ๘๑/๑ ถนนศรีอยุธยา แขวงวชิรพยาบาล เขตดุสิต กรุงเทพฯ หรือโอนเงินเข้าบัญชีธนาคารออมสิน
เลขที่บัญชี ๐ ๕ ๐ ๕ ๗ ๐ ๓ ๔ ๕ ๕ ๙ ๐ สาขาหน้าพระลาน ชื่อบัญชี การกุศลกรมศิลปากร ประเภทเงินฝาก
ออมทรัพย์ ตั้งแต่วันที่นี้เป็นต้นไป จนถึงวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๕ ทั้งนี้ กรมศิลปากรจะไดรวบรวมสมทบถวาย
วัดชุมพลนิกายาราม และขอรับใบอนุโมทนาบัตรต่อไป

ประกาศ ณ วันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๕

(นายกิตติพันธ์ พานสุวรรณ)
อธิบดีกรมศิลปากร

ภาคผนวก ๔

คำสั่งกรมศิลปากร ที่ ๖๑๒/๒๕๖๕
เรื่อง ปรับปรุงคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการจัดงาน
ถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน กรมศิลปากร
ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕

คำสั่งกรมศิลปากร
ที่ ๖๑๖ /๒๕๖๕

เรื่อง ปรับปรุงคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการจัดงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน กรมศิลปากร
ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕

ตามที่กรมศิลปากรขอรับพระราชทานผ้าพระกฐิน ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕ เพื่อนำไปถวาย ณ วัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในวันเสาร์ที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕ และได้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน กรมศิลปากร ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕ ตามคำสั่งกรมศิลปากร ที่ ๓๒๒/๒๕๖๕ ลงวันที่ ๒๗ เมษายน ๒๕๖๕ นั้น

เนื่องจากสำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม ได้มีคำสั่งแต่งตั้งข้าราชการให้ดำรงตำแหน่งประเภทบริหาร ระดับต้น ในกระทรวงวัฒนธรรม ตำแหน่งรองอธิบดีกรมศิลปากร จำนวน ๓ ราย ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการจัดงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๒ และมาตรา ๓๘ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๔ จึงขอยกเลิกคำสั่งกรมศิลปากร ที่ ๓๒๒/๒๕๖๕ ลงวันที่ ๒๗ เมษายน ๒๕๖๕ และแต่งตั้งคณะกรรมการจัดงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน กรมศิลปากร ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕ โดยมีองค์ประกอบดังนี้

คณะกรรมการอำนวยการ

๑. อธิบดีกรมศิลปากร	ประธานกรรมการ
๒. รองอธิบดีกรมศิลปากร ๓ ท่าน	รองประธานกรรมการ
๓. นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบุลย์หวั่งเจริญ
นักอักษรศาสตร์ทรงคุณวุฒิ	กรรมการ
๔. นายมนต์เฑียร ชูเสือหึ่ง
จิตรกรเชี่ยวชาญ รักษาการในตำแหน่งนักวิชาการช่างศิลป์ทรงคุณวุฒิ	กรรมการ
๕. ผู้อำนวยการสำนักการสังคีต	กรรมการ
๖. ผู้อำนวยการกองโบราณคดี	กรรมการ
๗. ผู้อำนวยการกองโบราณคดีได้นำ	กรรมการ
๘. ผู้อำนวยการสำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ	กรรมการ
๙. ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์	กรรมการ
๑๐. ผู้อำนวยการสำนักสถาปัตยกรรม	กรรมการ
๑๑. ผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ	กรรมการ
๑๒. ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ
๑๓. ผู้อำนวยการสำนักช่างสิบหมู่	กรรมการ
๑๔. ผู้อำนวยการศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศมรดกศิลปวัฒนธรรม	กรรมการ
๑๕. ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ - ๑๒	กรรมการ

๑๖. นางสาวเอมอร เชาวนัสวน นักภาษาโบราณเชี่ยวชาญ สำนักหอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ
๑๗. นายวสุ โปษะนันท์ สถาปนิกเชี่ยวชาญ สำนักสถาปัตยกรรม	กรรมการ
๑๘. นางสาวเด่นดาว ศิลปานนท์ ภัณฑารักษ์เชี่ยวชาญ สำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ	กรรมการ
๑๙. นายฤทธิเดช ทองจันทร์ นักวิชาการช่างศิลป์เชี่ยวชาญ กองโบราณคดี	กรรมการ
๒๐. นางสาวอรรพรรณ ทรัพย์พลอย นักอักษรศาสตร์เชี่ยวชาญ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์	กรรมการ
๒๑. นางบุศยารัตน์ คู่เทียม นักจดหมายเหตุเชี่ยวชาญ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ	กรรมการ
๒๑. นางสาวรัตน์ ชูทรัพย์ นักอักษรศาสตร์เชี่ยวชาญ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์	กรรมการ
๒๒. นายเสน่ห์ มหาผล นักวิทยาศาสตร์เชี่ยวชาญ สำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ	กรรมการ
๒๓. นางบุญตา เขียนทองกุล นักวิชาการละครและดนตรีเชี่ยวชาญ สำนักการสังคีต	กรรมการ
๒๔. นายจักริน อุตตะมะ มณฑนากรเชี่ยวชาญ สำนักสถาปัตยกรรม	กรรมการ
๒๕. นางสาวพยุ่ง วงษ์น้อย นักโบราณคดีเชี่ยวชาญ กองโบราณคดี	กรรมการ
๒๖. นางพุลศรี จีบแก้ว ภัณฑารักษ์เชี่ยวชาญ สำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ	กรรมการ
๒๗. นายณัฐพงศ์ ปิยะมากรณ์ จิตรกรเชี่ยวชาญ สำนักช่างสิบหมู่	กรรมการ
๒๘. ผู้อำนวยการกลุ่มตรวจสอบภายใน	กรรมการ
๒๙. ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร	กรรมการ
๓๐. ผู้อำนวยการกลุ่มบริหารทรัพยากรบุคคล สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๓๑. ผู้อำนวยการกลุ่มแผนงานโครงการและวิเทศสัมพันธ์ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๓๒. ผู้อำนวยการกลุ่มคลังและพัสดุ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๓๓. ผู้อำนวยการกลุ่มเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๓๔. ผู้อำนวยการกลุ่มนิติการ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๓๕. ผู้อำนวยการสำนักบริหารกลาง	กรรมการและเลขานุการ
๓๖. หัวหน้ากลุ่มอำนวยการและประสานราชการ สำนักบริหารกลาง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๓๗. หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไป
สำนัก/กอง/ศูนย์ ทั้งส่วนกลางและภูมิภาค หน่วยงานที่ขึ้นตรงต่อกรม
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๘. นางวรัญญา พันธราช
นักจัดการงานทั่วไปปฏิบัติการ สำนักบริหารกลาง
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะกรรมการมีหน้าที่ในการกำหนดแนวทาง วางแผนเตรียมการจัดงาน กำกับดูแล ติดตาม การดำเนินงานของคณะกรรมการทุกฝ่าย สนับสนุนและแก้ไขปัญหาการจัดงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน กรมศิลปากร ประจำปี ๒๕๖๕ ให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย

คณะกรรมการฝ่ายพิธีการ

๑. รองอธิบดีกรมศิลปากร
(นางรักชนก โคจรานนท์)	ประธานกรรมการ
๒. ผู้อำนวยการสำนักบริหารกลาง	รองประธานกรรมการ
๓. ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดแห่งชาติ	รองประธานกรรมการ
๔. ผู้อำนวยการสำนักช่างสิบหมู่	รองประธานกรรมการ
๕. นางสาวเนาวรัตน์ ปัญญางาม
บรรณารักษ์ชำนาญการพิเศษ สำนักหอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ
๖. นางสาวบุผา ชูชาติ
บรรณารักษ์ชำนาญการพิเศษ สำนักหอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ
๗. นายประสิทธิ์ชัย เลิศรัตนเคหกาล
บรรณารักษ์ชำนาญการพิเศษ สำนักหอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ
๘. นางอัจฉรา จารุวรรณ
บรรณารักษ์ชำนาญการพิเศษ สำนักหอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ
๙. นายทีปวัฒน์ วัชรศิริอมร
นักภาษาโบราณชำนาญการพิเศษ สำนักหอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ
๑๐. นายจุฑา ดิประโคน
นักภาษาโบราณชำนาญการพิเศษ สำนักหอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ
๑๑. นายวินัย เกาเสน
นักภาษาโบราณชำนาญการพิเศษ สำนักหอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ
๑๒. นางขวัญฤทัย ขาวสะอาด
บรรณารักษ์ชำนาญการ สำนักหอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ
๑๓. นางสาวยุวเรศ อธิชัยวัฒนา
บรรณารักษ์ชำนาญการ สำนักหอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ
๑๔. นายสินธุ์ชัย กล่อมเมือง
นักจัดการงานทั่วไปชำนาญการ สำนักหอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ
๑๕. นางสาววราพร อังกูรชัยชัย
นักภาษาโบราณชำนาญการ สำนักหอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ
๑๖. นางสาวกัญญา ทองบ้านเกาะ
เจ้าพนักงานธุรการชำนาญงาน สำนักหอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ

๑๗. นายจามีกร ชูทรัพย์ นักภาษาโบราณปฏิบัติการ สำนักหอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ
๑๘. นางรตนาภรณ์ สอาดโอษฐ์ นักภาษาโบราณปฏิบัติการ สำนักหอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ
๑๙. นายณรวิชัย มีชัย นักภาษาโบราณ สำนักหอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ
๒๐. นายธวัชชัย ทิศกลาง พนักงานสถานที่ บ๒ สำนักหอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ
๒๑. นายธเนศ ชื่นไพศาล พนักงานบรรณานุกรม บ๒ สำนักหอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ
๒๒. นายเกียรติศักดิ์ สุวรรณพงศ์ จิตรกรชำนาญการพิเศษ สำนักช่างสิบหมู่	กรรมการ
๒๓. นางอัจฉริยา บุญสุข นักวิชาการช่างศิลป์ชำนาญการพิเศษ สำนักช่างสิบหมู่	กรรมการ
๒๔. นายสาโรจน์ แสงสี นายช่างศิลปกรรมอาวุโส สำนักช่างสิบหมู่	กรรมการ
๒๕. นายสายันต์ ยอดนวล นายช่างศิลปกรรมอาวุโส สำนักช่างสิบหมู่	กรรมการ
๒๖. นายอภิสิทธิ์ จุลพรรณ นายช่างศิลปกรรมอาวุโส สำนักช่างสิบหมู่	กรรมการ
๒๗. นายเกียรติศักดิ์ ศิลป์ประดิษฐ์ นายช่างศิลปกรรมอาวุโส สำนักช่างสิบหมู่	กรรมการ
๒๘. นายชินนท์ ฉายอรุณ นายช่างศิลปกรรมชำนาญงาน สำนักช่างสิบหมู่	กรรมการ
๒๙. นายทศพล ถังมณี นายช่างศิลปกรรมชำนาญงาน สำนักช่างสิบหมู่	กรรมการ
๓๐. นายชรัญ ทรัพย์มั่งมี นายช่างศิลปกรรมชำนาญงาน สำนักช่างสิบหมู่	กรรมการ
๓๑. นายทินวิทย์ ศรีรักษา นายช่างศิลปกรรมปฏิบัติงาน สำนักช่างสิบหมู่	กรรมการ
๓๒. นายเอกชัย เนวชื่น นายช่างศิลปกรรมปฏิบัติงาน สำนักช่างสิบหมู่	กรรมการ
๓๓. นายณพพล งามวงษ์วาน นายช่างศิลปกรรมปฏิบัติงาน สำนักช่างสิบหมู่	กรรมการ
๓๔. นายวิสูตร ศรีบุญกุล นายช่างศิลปกรรมปฏิบัติงาน สำนักช่างสิบหมู่	กรรมการ

๓๕. นางวรวิทย์ ดวงแก้ว	กรรมการ
นายช่างประณีตศิลป์ ท๑ สำนักช่างสิบหมู่	
๓๖. นายหนึ่ง ยิ่งยง	กรรมการ
นายช่างประณีตศิลป์ สำนักช่างสิบหมู่	
๓๗. นายพาสุกีรี นางาม	กรรมการ
นายช่างประณีตศิลป์ สำนักช่างสิบหมู่	
๓๘. นายรัชชานนท์ เสนวงศ์	กรรมการ
นายช่างประณีตศิลป์ สำนักช่างสิบหมู่	
๓๙. นายสิทธิพร สระโพธิ์ทอง	กรรมการ
จิตรกร สำนักช่างสิบหมู่	
๔๐. นายณัฐพงศ์ ขุนสนธิ	กรรมการ
จิตรกร สำนักช่างสิบหมู่	
๔๑. นางสาวอัญชลี จันทระเสนวงศ์	กรรมการ
นักจัดการงานทั่วไปชำนาญการ สำนักบริหารกลาง	
๔๒. นางปทุม ปฐมฐานะกุล	กรรมการ
เจ้าพนักงานธุรการชำนาญงาน สำนักบริหารกลาง	
๔๓. นางสาวกรสวรรณ มณีवास	กรรมการ
เจ้าพนักงานธุรการชำนาญงาน สำนักบริหารกลาง	
๔๔. นางสาวเมวดี ฐานวิเศษ	กรรมการ
เจ้าพนักงานธุรการชำนาญงาน สำนักบริหารกลาง	
๔๕. นางสาวจำเนียร ศิริวัฒน์	กรรมการ
พนักงานพิมพ์ ระดับ ส๔ สำนักบริหารกลาง	
๔๖. นางปนัดดา พูลสวัสดิ์	กรรมการ
นักจัดการงานทั่วไป สำนักบริหารกลาง	
๔๗. นางสาวภัทจิรา ล้อสุวรรณ	กรรมการ
นักจัดการงานทั่วไป สำนักบริหารกลาง	
๔๘. นางสาวจันทร์เพ็ญ ทองนพคุณ	กรรมการ
นักจัดการงานทั่วไป สำนักบริหารกลาง	
๔๙. นางสาวไพไลพร ภู่อิ่ม	กรรมการ
นักจัดการงานทั่วไป สำนักบริหารกลาง	
๕๐. นางสาวรังสิมา แยมศรี	กรรมการ
นักจัดการงานทั่วไป สำนักบริหารกลาง	
๕๑. นางสาวรัชณี ภูระยา	กรรมการ
นักจัดการงานทั่วไป สำนักบริหารกลาง	
๕๒. นางสาวณัฐนันท์ ข้าวสามรวง	กรรมการ
นักจัดการงานทั่วไป สำนักบริหารกลาง	

๕๓. นางสาวปวีศา จันทรวงศ์
นักจัดการงานทั่วไป สำนักบริหารกลาง กรรมการ
๕๔. นางสาวศศิมา ภูมิเทศ
นักจัดการงานทั่วไป สำนักบริหารกลาง กรรมการ
๕๕. นางสาวกานจน์ชนก ศิริฤกษ์
นักจัดการงานทั่วไป สำนักบริหารกลาง กรรมการ
๕๖. นางสาวบุญญาภรณ์ ศรีสว่าง
นักจัดการงานทั่วไป สำนักบริหารกลาง กรรมการ
๕๗. นายยุทธพิชัย นิจนประพันธ์
นักจัดการงานทั่วไป สำนักบริหารกลาง กรรมการ
๕๘. นายนักศึกษา ชัดเพชร
นักจัดการงานทั่วไป สำนักบริหารกลาง กรรมการ
๕๙. นางธนัฐพร นัคราเรือง
เจ้าพนักงานธุรการ สำนักบริหารกลาง กรรมการ
๖๐. นางสาวอัจฉรา แจ่มนาม
เจ้าพนักงานธุรการ สำนักบริหารกลาง กรรมการ
๖๑. เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานด้านพิธีการของกรมศิลปากร
ตามคำสั่งกรมศิลปากร ที่ ๓๔๖/๒๕๖๕ กรรมการ
๖๒. นายวัฒนา พึ่งชื่น
นักภาษาโบราณชำนาญการพิเศษ สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรรมการและเลขานุการ
๖๓. นายสันติ วงศ์จรูญลักษณ์
นักภาษาโบราณชำนาญการ สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๖๔. หัวหน้ากลุ่มอำนวยการและประสานราชการ
สำนักบริหารกลาง กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๖๕. นางวรัญญา พันธราช
นักจัดการงานทั่วไปปฏิบัติการ สำนักบริหารกลาง กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะกรรมการมีหน้าที่ ดังนี้

๑. ดำเนินการวางแผน กำหนดขั้นตอนเกี่ยวกับพิธีทางศาสนา และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
๒. ดำเนินการจัดเตรียมเครื่องบริวารภริยาพระราชทาน ตลอดจนเครื่องใช้ต่าง ๆ ในพิธี ออกแบบ

และจัดตกแต่งองค์พระภริยาให้สวยงามสมพระเกียรติ

๓. ติดต่อประสานกับวัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร และสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา

ในการจัดพิธีสมโภชองค์ภริยา และพิธีถวายผ้าพระภริยาพระราชทาน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๔. ต้อนรับคณะผู้บริหาร ผู้มาร่วมงาน และดูแลความเรียบร้อยทั่วไป

คณะกรรมการฝ่ายจัดการแสดง

๑. รองอธิบดีกรมศิลปากร
(นางรักชนก โคจรานนท์) ประธานกรรมการ
๒. ผู้อำนวยการสำนักการสังคีต รองประธานกรรมการ

๓. นายปกรณ์...

๓. นายปรกรณ์ พรพิสุทธิ์	กรรมการ
นาฏศิลป์ด้านอำนวยการแสดง สำนักการสังคีต	
๔. นางบุญตา เขียนทองกุล	กรรมการ
นักวิชาการละครและดนตรีเชี่ยวชาญ สำนักการสังคีต	
๕. นายนิรันดร์ ใจชนะ	กรรมการ
ผู้อำนวยการกลุ่มโรงละครแห่งชาติ สำนักการสังคีต	
๖. นางวนิดา กรินชัย	กรรมการ
นาฏศิลป์ทักษะพิเศษ สำนักการสังคีต	
๗. นายสุริยะ ชิตท้วม	กรรมการ
ผู้อำนวยการกลุ่มดุริยางค์ไทย สำนักการสังคีต	
๘. จำเอกสมเกียรติ ศรีคำ	กรรมการ
ดุริยางคศิลป์ทักษะพิเศษ สำนักการสังคีต	
๙. นางอัมไพวรรณ เดชะชาติ	กรรมการ
ผู้อำนวยการกลุ่มวิจัยและพัฒนาการสังคีต สำนักการสังคีต	
๑๐. นางสาวสิริวรรณ อาจมั่งกร	กรรมการ
นาฏศิลป์อาวุโส รักษาการในตำแหน่ง	
ผู้อำนวยการกลุ่มนาฏศิลป์ สำนักการสังคีต	
๑๑. นายธนู รักษาราษฎร์	กรรมการ
ดุริยางคศิลป์อาวุโส รักษาการในตำแหน่ง	
ผู้อำนวยการกลุ่มดุริยางค์สากล สำนักการสังคีต	
๑๒. นางพัชรินทร์ เหลืองเอี่ยม	กรรมการและเลขานุการ
หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไป สำนักการสังคีต	
๑๓. นางสาววัชรีย์ โมกน้ำเที่ยง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
เจ้าพนักงานธุรการชำนาญงาน สำนักการสังคีต	

ให้คณะกรรมการมีหน้าที่ ดังนี้

๑. ดำเนินการจัดการแสดงในพิธีสมโภชองค์พระกฐิน พร้อมจัดเตรียมเครื่องเสียง และสถานที่สำหรับการแสดงให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๒. จัดวงดนตรีบรรเลงในพิธีสมโภชองค์พระกฐิน และพิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน

คณะกรรมการฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์

๑. รองอธิบดีกรมศิลปากรที่ได้รับมอบหมาย	ประธานกรรมการ
(นายบพิตร วิทยาวิโรจน์)	
๒. ผู้อำนวยการสำนักบริหารกลาง	รองประธานกรรมการ
๓. ผู้อำนวยการศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศมรดกศิลปวัฒนธรรม	กรรมการ
๔. นางวิริยารุ ชำนาญพล	กรรมการ
นักวิชาการคอมพิวเตอร์ชำนาญการพิเศษ	
ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศมรดกศิลปวัฒนธรรม	
๕. นายคุณ เกสรแย้ม	กรรมการ
เจ้าพนักงานธุรการชำนาญงาน สำนักบริหารกลาง	

๖. นางสาว...

๖. นางสาวสุภารัตน์ ประทุมมา เจ้าพนักงานเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ชำนาญงาน สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๗. นางสาวอัมพิกา ศรีโพธา นักวิชาการเผยแพร่ปฏิบัติการ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๘. นางกมลชนก พรภาสกร นักวิชาการโสตทัศนศึกษา สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๙. นายสิทธิพร บุปผา นักวิชาการเผยแพร่ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๑๐. นายนาวี พงษ์กาญจนะ นักวิชาการโสตทัศนศึกษา สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๑๑. นางสาวศิริพร ตี้อย นักวิชาการเผยแพร่ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๑๒. นางสาวดารภา ม่วงทวี นักวิเคราะห์นโยบายและแผน สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๑๓. นางสาววันเพ็ญ พรเลิศวดี นักวิชาการเผยแพร่ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๑๔. นางสาวอรเพ็ญ เพ็ชรรัตน์ นักวิชาการเผยแพร่ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๑๕. นายณรงศักดิ์ สุทาวิน นักวิชาการเผยแพร่ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๑๖. นายวีระพันธ์ สุขชุม นักวิชาการเผยแพร่ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๑๗. นายกฤษณะ จินดารักษ์ นักวิชาการเผยแพร่ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๑๘. นางสาวจิรารัตน์ จารุวัฒนาศิริ นักวิชาการเผยแพร่ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๑๙. นางสาวจิตติพร ศรีโยธา นักวิชาการโสตทัศนศึกษา สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๒๐. นางสาวซัชชฎา ปฐมฐานะกุล นักจัดการงานทั่วไป สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๒๑. นางสาวทัชชา เต็ดดาด เจ้าพนักงานธุรการ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๒๒. ผู้อำนวยการกลุ่มเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สำนักบริหารกลาง	กรรมการและเลขานุการ
๒๓. นางสาวรสนันท์ สรรสอาด นักวิชาการเผยแพร่ชำนาญการ สำนักบริหารกลาง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๔. นางสาวรุจิรา ไชยคำภา นักวิชาการเผยแพร่ชำนาญการ สำนักบริหารกลาง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒๕. นางรัชณี งามเจริญ
เจ้าพนักงานเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ชำนาญงาน สำนักบริหารกลาง กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๖. นายดุสิตพัฒน์ นุชเฟื่อง
นักวิชาการโสตทัศนศึกษาปฏิบัติการ สำนักบริหารกลาง กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๗. นางสาวตรีชฎา แสนศรีชัย
นักวิชาการคอมพิวเตอร์ปฏิบัติการ
ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศมรดกศิลปวัฒนธรรม กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๘. นางสาวภัทรณรินทร์ วิชนพรัตน์
นักวิชาการคอมพิวเตอร์
ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศมรดกศิลปวัฒนธรรม กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะกรรมการมีหน้าที่ ดังนี้

๑. ดำเนินการจัดทำสื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ทางช่องทางสื่อต่าง ๆ รวมทั้งจัดทำและติดตั้งป้ายประชาสัมพันธ์การจัดงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕
๒. บันทึกภาพถ่ายและวิดีโอในงานพิธีสมโภชพระกฐิน และพิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน
๓. จัดเตรียมหนังสือปกิณกศิลป์วัฒนธรรมเพื่อมอบเป็นหนังสือที่ระลึกให้กับวัด สถานศึกษาในพื้นที่และผู้มีจิตศรัทธา

คณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก

๑. นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ
นักอักษรศาสตร์ทรงคุณวุฒิ ที่ปรึกษา
๒. รองอธิบดีกรมศิลปากร
(นายสถาพร เทียงธรรม) ประธานกรรมการ
๓. ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ รองประธานกรรมการ
๔. ผู้อำนวยการกลุ่มจารีตประเพณี
สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรรมการ
๕. ผู้อำนวยการกลุ่มเผยแพร่และประชาสัมพันธ์
สำนักบริหารกลาง กรรมการ
๖. นายชยณิน นัยสินธุ์
นักอักษรศาสตร์ชำนาญการ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรรมการ
๗. นายภูวนารถ สังข์เงิน
นักอักษรศาสตร์ชำนาญการ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรรมการ
๘. นายทัตพล พูลสุวรรณ
นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรรมการ
๙. นางสาวกมลพรรณ บุญสุทธิ์
นักอักษรศาสตร์ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรรมการ
๑๐. นางสาวรุ่งนภา สงวนศักดิ์ศรี
นักอักษรศาสตร์ชำนาญการ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรรมการและเลขานุการ
๑๑. นางสาวพลอยชมพู ยามะเพวัน
นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๑๒. นายธนากรณ์ มณีกุล

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

ให้คณะกรรมการมีหน้าที่ดำเนินการจัดทำหนังสือที่ระลึกงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน
กรมศิลปากร ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕ (หนังสือปกิณกศิลป์วัฒนธรรม)

คณะกรรมการฝ่ายการเงิน

๑. รองอธิบดีกรมศิลปากร

ประธานกรรมการ

(นายสถาพร เทียงธรรม)

๒. ผู้อำนวยการสำนักบริหารกลาง

รองประธานกรรมการ

๓. ผู้อำนวยการสำนักการสังคีต

กรรมการ

๔. ผู้อำนวยการกองโบราณคดี

กรรมการ

๕. ผู้อำนวยการกองโบราณคดีใต้น้ำ

กรรมการ

๖. ผู้อำนวยการสำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

กรรมการ

๗. ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

กรรมการ

๘. ผู้อำนวยการสำนักสถาปัตยกรรม

กรรมการ

๙. ผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

กรรมการ

๑๐. ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดแห่งชาติ

กรรมการ

๑๑. ผู้อำนวยการสำนักช่างสิบหมู่

กรรมการ

๑๒. ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ - ๑๒

กรรมการ

๑๓. ผู้อำนวยการศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศมรดกศิลปวัฒนธรรม

กรรมการ

๑๔. ผู้อำนวยการกลุ่มตรวจสอบภายใน

กรรมการ

๑๕. ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร

กรรมการ

๑๖. นางศิริพร สามชูศรี

กรรมการ

เจ้าพนักงานการเงินและบัญชีชำนาญงาน สำนักบริหารกลาง

๑๗. นางสาวกรรณิกา ศรีมุงคุณ

กรรมการ

เจ้าพนักงานการเงินและบัญชีปฏิบัติงาน สำนักบริหารกลาง

๑๘. นางสาวสุนิศา รกไพร

กรรมการ

เจ้าพนักงานการเงินและบัญชีปฏิบัติงาน สำนักบริหารกลาง

๑๙. นายวิชิตวิทย์ จำชาติ

กรรมการ

เจ้าพนักงานการเงินและบัญชีปฏิบัติงาน สำนักบริหารกลาง

๒๐. นางสาวณัฐวิณี อีร์เสรีวงศ์

กรรมการ

เจ้าพนักงานการเงินและบัญชีปฏิบัติงาน สำนักบริหารกลาง

๒๑. นางสาววิณา เจริญธา

กรรมการ

นักวิชาการเงินและบัญชี สำนักบริหารกลาง

๒๒. นางสาวดวงใจ ไกยะสวน

กรรมการ

เจ้าพนักงานการเงินและบัญชีปฏิบัติงาน สำนักบริหารกลาง

๒๓. นางสาวฉันทนา ศิริรัตนเวคิน

กรรมการ

เจ้าพนักงานธุรการชำนาญงาน สำนักบริหารกลาง

๒๔. นางสาว...

๒๔. นางสาวดาริกา นิยัตติง	กรรมการ
เจ้าพนักงานธุรการปฏิบัติงาน สำนักบริหารกลาง	
๒๕. นางกนกวรรณ ศาสตราวัฒน์	กรรมการ
เจ้าพนักงานธุรการ สำนักบริหารกลาง	
๒๖. ผู้อำนวยการกลุ่มคลังและพัสดุ สำนักบริหารกลาง	กรรมการและเลขานุการ
๒๗. นางสาวนารีรัตน์ อ่ำเจริญ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นักวิชาการเงินและบัญชีชำนาญการ สำนักบริหารกลาง	

ให้คณะกรรมการมีหน้าที่ ดังนี้

๑. ดำเนินการจัดหาและรับบริจาคทรัพย์ โดยแจ้งประชาสัมพันธ์การรับบริจาคไปยังข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ในสังกัด หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน สถาบัน บริษัท ห้างร้าน ตลอดจนประชาชนทั่วไปเพื่อ รวบรวมถวายในพิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน

๒. รวบรวมและสรุปยอดเงินบริจาคทำบุญถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน
๓. จัดเตรียมใบอนุโมทนาบัตรสำหรับผู้ร่วมทำบุญบริจาค
๔. จัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่ายในการจัดงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน

คณะกรรมการฝ่ายสถานที่และยานพาหนะ

๑. ผู้อำนวยการสำนักบริหารกลาง	ประธานกรรมการ
๒. ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา	รองประธานกรรมการ
๓. ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	กรรมการ
๔. ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา	กรรมการ
๕. หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม	กรรมการ
๖. ผู้อำนวยการกลุ่มโบราณคดี
สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา	กรรมการ
๗. ผู้อำนวยการกลุ่มอนุรักษ์โบราณสถาน
สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา	กรรมการ
๘. นายทรงยศ วงศ์ประพุดดี
นายช่างศิลปกรรมอาวุโส สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา	กรรมการ
๙. นายวิศิษฐ์ศักดิ์ น้อยสระ
นายช่างสำรวจชำนาญงาน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา	กรรมการ
๑๐. นางบุญนาถ คุ่มครองญาติ
นักจัดการงานทั่วไป สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา	กรรมการ
๑๑. นางสาวสมพร งามชื่น
นักวิเคราะห์นโยบายและแผน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา	กรรมการ
๑๒. นางกนกพร สารสุข
เจ้าหน้าที่พัสดุ สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา	กรรมการ
๑๓. นางสุนันทา บุญแจ้ง
เจ้าหน้าที่ธุรการ สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา	กรรมการ

๑๔. นายมานพ งามชื่น พนักงานขับรถยนต์ สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา	กรรมการ
๑๕. นายสุเมธ เข้มมา พนักงานขับรถยนต์ สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา	กรรมการ
๑๖. นายอนันต์ งามชื่น พนักงานขับรถยนต์ สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา	กรรมการ
๑๗. นายศุภโชค ราชสมบูรณ์ พนักงานขับรถยนต์ สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา	กรรมการ
๑๘. นางสาวชนิษฐา อ่วมอัมพิช เจ้าพนักงานพัสดุอาวุโส สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๑๙. นางสาวนภาพิมพ์ จินสกุล นักวิชาการพัสดุชำนาญการ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๒๐. นางสาววรรณภา รัตนมณี เจ้าพนักงานพัสดุชำนาญงาน สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๒๑. นางสาวมุกดา ช่างเชื้อวงศ์ เจ้าพนักงานพัสดุปฏิบัติงาน สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๒๒. นางสาวจารุณี วุ่นหวาน เจ้าพนักงานพัสดุปฏิบัติงาน สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๒๓. นางสาวพลอย เชื้อนธนะ นักวิชาการพัสดุ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๒๔. นางสาวอมราวดี พุทศรี เจ้าพนักงานธุรการ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๒๕. นายสมคิด สุนัยกลาง พนักงานขับรถยนต์ ระดับ ส๒ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๒๖. นายชาติชาย จันทะ พนักงานขับรถยนต์ ระดับ ส๒ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๒๗. นายเสกสรรค์ เชื้อรามัญ พนักงานขับรถยนต์ ระดับ ส๒ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๒๘. นายพลเทพ มือนันต์ พนักงานขับรถยนต์ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๒๙. นายปรีชา คำชู พนักงานขับรถยนต์ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๓๐. นางสาวอรสา รัตนภักดี จ้างเหมาปฏิบัติงานด้านพัสดุ สำนักบริหารกลาง	กรรมการ
๓๑. นายสามารถ จินสกุล นักวิชาการพัสดุชำนาญการพิเศษ สำนักบริหารกลาง	กรรมการและเลขานุการ
๓๒. นายเจียรวิชัย ทรัพย์ยุทธ หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไป สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา	กรรมการและเลขานุการ

- ๑๓ -

๓๓. หัวหน้ากลุ่มอำนวยการและประสานราชการ สำนักบริหารกลาง กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๔. นางวรัญญา พันธราช กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
 นักจัดการงานทั่วไปปฏิบัติการ สำนักบริหารกลาง
๓๕. นางสาวนิศรา ไบโพธิ์ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
 เจ้าพนักงานธุรการชำนาญงาน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา
๓๖. นางสาวสุภาภรณ์ สังวรวงษ์ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
 เจ้าพนักงานธุรการปฏิบัติงาน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา
๓๗. นายณทีพงษ์ ไชยเชษฐ์ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
 เจ้าพนักงานธุรการ สำนักบริหารกลาง

ให้คณะกรรมการมีหน้าที่ ดังนี้

๑. ดำเนินการสำรวจเส้นทาง ติดต่อประสานงานกับวัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร หน่วยงานในสังกัดกรมศิลปากร และหน่วยงานราชการในพื้นที่ ในการจัดตกแต่งสถานที่จัดงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน และจัดเตรียมสถานที่สำหรับผู้มาร่วมงานให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๒. ติดตั้งป้ายประชาสัมพันธ์การจัดงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน ณ วัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร

๓. จัดเตรียมยานพาหนะสำหรับอำนวยความสะดวกผู้บริหารและใช้ในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๕

(นายกิตติพันธ์ พานสุวรรณ)
อธิบดีกรมศิลปากร

ภาคผนวก ๕

กำหนดการพิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน กรมศิลปากร
ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕

กำหนดการ

พิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน กรมศิลปากร ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕

ณ วัดชุมพลนิกายาราม ราชวรวิหาร

ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ระหว่างวันที่ ๔ - ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

วันศุกร์ที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๕ ตรงกับวันขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๒

พิธีสมโภชองค์พระกฐินพระราชทาน

เวลา ๑๗.๓๐ น. - ข้าราชการ แยกผู้มีเกียรติ ประชาชนพร้อมกัน ณ วัดชุมพลนิกายาราม
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เวลา ๑๘.๐๐ น. **พิธีสมโภชองค์พระกฐินพระราชทาน**

- ประธานพิธี (อธิบดีกรมศิลปากร) เดินทางมาถึงบริเวณพิธี
- ประธานพิธีจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย
- พิธีกรอาราธนาศีล
- พระสงฆ์ ๑๐ รูป เจริญพระพุทธมนต์
- ประธานพิธีถวายจตุปัจจัยไทยธรรมแด่พระสงฆ์
- พระสงฆ์อนุโมทนา
- ประธานพิธีกรวดน้ำ รับพร
- วงปี่พาทย์บรรเลง

เวลา ๑๙.๐๐ น. - ชมการแสดงโขนเรื่อง “รามเกียรติ์ ตอน ศึกโรมคัลลทศกัณฐ์พ่าย”

วันเสาร์ที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕ ตรงกับวันขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๒

พิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน

เวลา ๐๙.๔๕ น. - ผู้บริหาร ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ และผู้ร่วมพิธีพร้อมกัน ณ พระอุโบสถ

- เวลา ๑๐.๐๐ น.
- ประธานพิธี (อธิบดีกรมศิลปากร) เดินทางมาถึงพระอุโบสถวัดชุมพลนิกายาราม
 - ประธานพิธีถวายความเคารพพระบรมฉายาลักษณ์
 - เปิดกรวยดอกไม้ ถวายความเคารพ (โค้งคำนับ) รับผ้าพระกฐิน อุ่มประคอง ยืนตรง ไม่ประนมมือ (บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี) จบ ถวายความเคารพ
 - ประธานเชิญผ้าพระกฐินเข้าสู่พระอุโบสถวัดชุมพลนิกายาราม
 - วางผ้าพระกฐินที่พานแว่นฟ้าหน้าพระสงฆ์รูปที่ ๒

ประธาน...

- ประทานพิธีถวายความเคารพและสักการะ พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ และพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕
- ประทานพิธีจุดธูปเทียนบูชาพระประธานในพระอุโบสถ กราบ ๓ ครั้ง
- ไปที่พานแว่นฟ้า หยิบผ้าห่มพระประธานมอบให้เจ้าหน้าที่หรือไวยาวัจกร
- อุ้มประคองผ้าพระกฐิน ประนมมือ หันหน้าไปทางพระประธานในพระอุโบสถ กล่าว นะโม ๓ จบ
- หันหน้ามาทางพระสงฆ์ กล่าวคำถวายผ้าพระกฐิน จบ
- วางผ้าพระกฐินบนพานแว่นฟ้า แล้วยกทั้งพานประเคนพระสงฆ์ รูปที่ ๒ แล้วประเคนเทียนพระปาติโมกข์ ประธานไปนั่งประจำที่
- พระสงฆ์กระทำพิธีอโศกนกรม ลงไปครองผ้า เสร็จแล้วขึ้นมานั่งบนอาสนะสงฆ์
- ประทานพิธีไปถวายเครื่องบริวารพระกฐินแด่พระสงฆ์องค์ครอง
- ผู้ร่วมพิธีถวายจตุปัจจัยไทยธรรมแด่พระสงฆ์
- ศาสนพิธีการประกาศจำนวนปัจจัยถวายพระสงฆ์และปัจจัยบำรุงพระอาราม
- ประทานถวายปวารณาบัตรแด่เจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายาราม
- พระสงฆ์อนุโมทนา ถวายอดิเรก
- ประทานพิธีกรวดน้ำ รับพร
- มอบทุนการศึกษาแด่โรงเรียน จำนวน ๕ โรงเรียน
- ประทานพิธีกราบลาพระประธานในพระอุโบสถ และเจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายาราม
- ประทานพิธีไปถวายความเคารพพระบรมฉายาลักษณ์ด้านหน้าพระอุโบสถ
- เสร็จพิธี

หมายเหตุ ๑. ข้าราชการ พนักงานราชการ แต่งกายชุดปกติขาว สวมหมวก
๒. ผู้ร่วมงานแต่งกายชุดสุภาพ/ชุดผ้าไทย

